

İzzeddin Kassam İstiklal
Harbine Katıldı Mı?

Özgürlüğün Sonu:
Ölen Bir Kitanın Son
Nefesi

İran Elini Fazla Açıyor

Kritik Bakış

AKIL-FİKİR-ERDEM

AĞUSTOS 2026

*SİNAN TAVUKÇU *DR. ENDER KORKMAZ *ENES GÜNDOĞDU *MILAN ADAMS
*FİRIDA GHİTİS *MEL GURTOV *AHMET ÖZCAN *DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU
*SAİD ARİKAT *GRAHAM MCALEER *DAVUT BAŞYİĞİT *PROF. DR. EROL GÖKA
*KEMAL ÖZTÜRK *R.D. HOOKER, JR. HOOKER *GORDON S. WOOD *ADNAN BOYNUKARA
*DOÇ. DR. NECMETTİN AÇAR *IOANNIS E. KOTOULAS *İMRAN KHALİD *GEORGE FRIEDMAN
*ALİ SAFAVİ *ENES GÜNEYLİ *ALASTAIR BENN *ÖZKAN GÖZEL *WENDY WILLIAMSON
*DAVID S. D'AMATAO *KENNETH R. TIMMERMAN *BEKİR GÜNDOĞDU *NİDZARA AHMETA SEVIC
*RASHİD EL-MOHANADI *WANJIRU NJOYA

Dergi Adı: Kritik Bakış
Sayı: AĞUSTOS 2026
Yayın Periyodu: E-Dergi
Yayın Türü: Siyaset, Jeopolitik, Felsefe

Yayın Ekibi
Genel Yayın Yönetmeni: Ahmet Özcan
Sorumlu Müdür: Bekir Gündoğdu

Editörler:
Cengiz Sözübek
Cüneyt Güven
Abdullah Miroğlu
Yavuz Aslan
Ali Karakuş

Sanat Yönetmeni: Halil Kayalı
Grafik-Tasarım: Abdullah Başyigit
Sosyal Medya yönetmeni: Nezir Doğan
Redaktör: Ayşe Doğu

Katkıda Bulunanlar:
Meliha Çelik
Sevranur Yetkin
Yusuf Arslan
M. Akif Yıldırım
Ahmet Özgür Mut
Berhan Altaş
Mustafa Ekici

Çevirmenler:
İngilizce: Ali Karakuş, Yavuz Aslan
Almanca: Meryem Ferah
Arapça: Aşur Çuha
Fransızca: Seda Nur
İspanyolca: Yasin Demir

Yayın ve İletişim Bilgileri
Yayıncı Kuruluş: Sencer Ajans
Yayın Yeri: İstanbul
E-posta: kritikbakisdergi@gmail.com

SOSYAL MEDYA HESAPLARI:

TR : @kritikbakis
ENG : @kritikbakis_eng

X:

TR : @kritikbakis
ENG : @kritikbakis_eng
ALM : @kritikbakis_de
FR : @kritikbakis_fr
ARB : @kritikbakis_arb

İNSTAGRAM:

TR : @kritikbakis
ALM : @kritikbakis_de
ENG : @kritikbakis_eng
FR : @kritikbakis_fr
ARB : @kritikbakis_arb

WHATSAPP:
Kanalı Görüntüle

TELEGRAM:
Kanalı Görüntüle

FACEBOOK:

TR : @kritikbakis
ENG : @kritikbakis_eng

İÇİNDEKİLER

SİNAN TAVUKÇU	<u>İRAK KRİTİK EŞİKTE: ABD VE İRAN TAHAKKÜMÜNDEN KURTULMA ÇABASI VERİYOR</u>	04
DR. ENDER KORKMAZ	<u>HİÇ AÇILMAYAN VATANDAŞLIK OKULU: IL. MEŞRUTİYET, SİYASAL ELİT VE HALK</u>	07
ENES GÜNDOĞDU	<u>İZZEDDİN KASSAM İSTİKLAL HARBİNE KATILDI MI?</u>	10
MILAN ADAMS	<u>ÖZGÜRLÜĞÜN SONU: ÖLEN BİR KİTANIN SON NEFESİ</u>	13
FİRIDA GHITIS	<u>İRAN ELİNİ FAZLA AÇIYOR</u>	17
MEL GURTOV	<u>SÜREKLİ SAVAŞ – GENİŞLEYEN SAVAŞ</u>	19
AHMET ÖZCAN	<u>AÇIK MEKTUP: ENVER PAŞA; BÜYÜK RÜYA</u>	21
DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU	<u>TUNUS’UN YİTİRİLEN DEMOKRASİ DENEYİMİ</u>	27
SAİD ARİKAT	<u>NETANYAHU AMERİKA’YI NASIL KAYBETTİ</u>	29
GRAHAM MCALEER	<u>PAPA’NIN YAPAY ZEKÂ SİYASETİ</u>	31
DAVUT BAŞYİĞİT	<u>MİA YAPAY ZEKA RAPORU-2: TEKNOREALİZM NEYİ SAVUNUYOR?</u>	34
PROF. DR. EROL GÖKA	<u>FANATİZM NEDİR?</u>	43
DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU	<u>ORTADOĞU’NUN YENİ GÜVENLİK HARİTASI: MEKKE ORTAK SAVUNMA ANLAŞMASI</u>	46
KEMAL ÖZTÜRK	<u>AH BEYRUT...</u>	49
GORDON S. WOOD	<u>“YÖNETİLENLERİN RIZASI” ASLINDA NE ANLAMA GELİR?</u>	51
ADNAN BOYNUKARA	<u>SINIRLI ADIM, KARARLI TAKİP: ÇERÇEVE YASA VE ÖTESİ</u>	54
AHMET ÖZCAN	<u>EMPERYAL ÇEVİRİM VE AUGUSTUS EŞİĞİ</u>	57
DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR	<u>MEKKE ORTAK SAVUNMA ANLAŞMASI; İSRAİL VE İRAN KISKACINDA YENİ GÜVENLİK KALKANI</u>	60
SİNAN TAVUKÇU	<u>MEKKE ORTAK SAVUNMA ANLAŞMASI: FİKİR DÜZEYİNDEN KAVRAMA, KAVRAMDAN ANLAŞMAYA</u>	63
PROF. DR. EROL GÖKA	<u>FANATİKLERİ TANIMA KILAVUZU</u>	67
DR. ENDER KORKMAZ	<u>MEKKE ANLAŞMASI VE TÜRKİYE’NİN İTTİHATÇI HAFIZASI</u>	69
IOANNIS E. KOTOULAS	<u>REVİZYONİZM ÇAĞINDA HOMEROS</u>	72
KRİTİKBAKIŞ	<u>EKONOMİST BAKER AÇIKLIYOR: YAPAY ZEKA BALONU PATLAMAK ÜZERE</u>	74
IMRAN KHALID	<u>ÖZERKLİK MİMARİSİ VE MEKKE PAKTI</u>	82
GEORGE FRIEDMAN	<u>ORTA DOĞU’DA YENİ BİR İTTİFAKIN DAHA GENİŞ KAPSAMLI ETKİLERİ</u>	84
ALİ SAFAVİ	<u>İRAN 1988 SUÇUNU TEKRARLIYOR</u>	86
ADNAN BOYNUKARA	<u>MEKKE ORTAK SAVUNMA ANLAŞMASI: BİR EKSENİ MODELE DÖNÜŞTÜRMEK</u>	88
ENES GÜNEYLİ	<u>MEKKE PAKTI’NIN EKONOMİ POLİTİĞİ VE JEOSTRATEJİK YANSIMALARI</u>	91
ALASTAIR BENN	<u>YAPAY ZEKÂ AKICILIĞININ CAZİBESİNE DİRENMEK</u>	93
ÖZKAN GÖZEL	<u>DÜŞÜNCE, DÜŞÜNCE BAŞLAR; BİLHASSA DA HAYRETE DÜŞÜNCE</u>	94
DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU	<u>EBU ZUHUR SALDIRISI BAĞLAMINDA SURİYE VE İSRAİL-TÜRKİYE GERİLİMİ</u>	97
WENDY WILLIAMSON	<u>YAN KURULUŞ SÜPER GÜÇ—İNGİLTERE TACINI AMERİKA’YA NASIL KAPTIRDI</u>	100
DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR	<u>1950 PETROL KRİZİNDEN 2025 ABD-İRAN SAVAŞINA GÜCÜN VE DİPLOMASİNİN SINIRLARI</u>	106
DAVID S. D’AMATAO	<u>FAİZCİLİK POLİTİKADIR, EKONOMİ DEĞİL</u>	109
KENNETH R. TIMMERMAN	<u>AVRUPA’NIN YAKLAŞAN VAROLUŞSAL KRİZİ</u>	111
PROF. DR. EROL GÖKA	<u>FANATİZMİN FİLOZOFİSİ</u>	113
AHMET ÖZCAN	<u>AHLAKIN VE AHLAKSIZLIĞIN SOYKÜTÜĞÜ; İNSAN DÜŞMANLIĞI & İNSAN ELEŞTİRİSİ</u>	116
BEKİR GÜNDOĞDU	<u>KEMAL ÖZTÜRK, SURİYE DEVRİMİNİ VE GÖZLEMLERİNİ ANLATTI</u>	120
ADNAN BOYNUKARA	<u>ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜNDE “TÜRKİYE MODELİ”</u>	128
NIDZARA AHMETA SEVIC	<u>MLADİĆ MUTLU BİR ADAM OLARAK ÖLDÜ. KAZANDI</u>	131
RASHID EL-MOHANADI	<u>İRAN SAVAŞININ ALTINCI AYINDA, YENİ BİR KÖRFEZ GÜVENLİK MİMARİSİ ORTAYA ÇIKIYOR</u>	133
WANJIRU NJOYA	<u>EKONOMİK EŞİTSİZLİĞİ ANLAMADA TELEOLOJİNİN ÖNEMİ</u>	136

Irak Kritik Eşikte: ABD ve İran Tahakkümünden Kurtulma Çabası Veriyor

SİNAN TAVUKÇU

www.kritikbakis.com

2003 yılının Şubat ayında ABD liderliğindeki koalisyon güçleri tarafından Irak'ın işgal edilmesinden sonra ülkede; Şii Arap-Kürt ittifakına dayanan, Sünni Arapların sistem dışına itildiği yeni bir düzen kuruldu. İşgalin tamamlanmasından sonra oluşturulan Geçici Koalisyon Otoritesi, ABD'nin isteği doğrultusunda Irak'ı demokratik ve federal bir devlet olarak yapılandırmakla görevlendirildi. 2005'te kabul edilen anayasa ile federal devlet sistemi benimsendi. Şii ve Kürt temsilciler tarafından hazırlanan anayasanın yapım sürecinde; Irak'ın toprak bütünlüğünün ve üniter yapısının devam ettirilmesini savunan Sünni Araplar dışlandılar.

Yeni modelde ülke; Şii Arap, Sünni Arap ve Kürt bölgeleri arasında fiilen bölündü. "Muhasasa" adı verilen etnik ve mezhepsel kotalara dayalı güç paylaşımını esas alan; Cumhurbaşkanı'nın Kürt, Başbakanın Şii Arap, Meclis Başkanının ise Sünni Arap adaylardan seçildiği bir devlet yapısı oluşturuldu. Bu anayasa ile Kürt yönetiminin özerkliği anayasal güvence altına alındı ve silahlı güçleri meşrulaştırıldı. İşgalci ABD, Irak yönetiminin İran kontrolündeki Şiiilerin eline geçmesine yol verdi. Özellikle Velayet-i Fakih'e bağlı Nuri el-Maliki'nin başkanlığını yaptığı Kanun Devleti Koalisyonu dönemi (2006-2014), İran'ın ülkede tam bir hâkimiyet kurduğu dönem oldu. Bu etki, izleyen dönemde "Koordinasyon Çerçevesi" altında toplanan İran yanlısı milisler eliyle devam ettirmeye çalışılıyor.

ABD ve yeni Irak yönetimi, Saddam dönemi Baas rejiminin Şiiilere ve Kürtlere yönelik baskıcı idaresinin faturasını, nüfusun yaklaşık %25'ini oluşturan Sünni Araplara çıkardı. Gerek işgal döneminde gerekse işgal sonrasında (özellikle 2007-2008 yıllarında) ABD askerleri

ve Şii milislerin saldırılarında, çoğunluğu Sünni olmak üzere 1 milyondan fazla Iraklı öldürüldü; milyonlarcası işkenceden geçirilerek sindirildi.

Ne var ki Sünnilerin dışlandığı Şii-Kürt ittifakına dayalı yeni Irak Devleti başarılı bir yönetim sergileyemedi. Yeni devlet modeli Irak'a istikrar getirmek yerine etnik ve mezhepçi ayrışmayı derinleştirdi.

Siyasi istikrarsızlık, yolsuzluk, kamu hizmetlerinin yetersizliği, bitmeyen terör, seçim hilelerinin önlenemeyişi, parçalanmış siyaset kurumuna olan güvensizlik ile başta ABD ve İran olmak üzere dış güçlerin sisteme doğrudan müdahalesi, halkın sisteme olan güvenini gittikçe yitirmesine yol açtı. Bir yandan koalisyon hükümetlerinde İran ve ABD yanlısı Şii politikacılar arasında rekabet yaşanırken; Mukteda es-Sadr çizgisi ise İran ve ABD karşıtı, Arap kimlikli bir siyaseti temsil etti.

2009 mahalli seçimlerine kadar devam eden Şii-Kürt ittifakı; Bağdat yönetiminin IKBY'yi sınırlama, kontrol altına alma ve petrol gelirlerine el koyma çabaları sebebiyle bu seçimin ardından sona erdi. Konjonktüre göre Şii Araplara karşı Kürtlerle Sünni Arapların ya da Arap kimliği üzerinden Şii ve Sünni Arapların Kürtlere karşı birlikte hareket ettikleri yeni bir döneme girildi.

Kürtler arasında Barzani ve Talabani aileleri arasındaki şiddetli rekabet ve IKBY'de güç sahibi olma kavgasına PKK da dâhil oldu.

Nuri el-Maliki'nin otoriter yönetimi ve Sünnilerin uğradığı katliamlar, IŞİD'in Sünniler arasında taban bulmasına ve 2014 yılında (Musul, Anbar, Selahaddin, Ninova ve Diyala başta olmak üzere) Irak topraklarının üçte birini hızla ele geçirmelerine yol açan süreci

tetikledi. ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyon, Irak ordusu, Peşmerge ve Haşdi Şabi güçlerinin ortak operasyonlarıyla IŞİD ancak 2017’de yenilgiye uğratılabildi.

Haşdi Şabi’nin Ortaya Çıkışı

Hâlen Irak yönetiminde belirleyici konumunu devam ettiren silahlı Halk Seferberlik Güçleri (Haşdi Şabi), Ayetullah Ali es-Sistani’nin “Kifai Cihat” fetvasıyla IŞİD’e karşı mücadele etmek üzere 2014 yılında kuruldu. Farklı dini ve siyasi odaklara bağlı yaklaşık 50 milis grubunu emir-komutası altında bulunduran heterojen yapıdaki örgütün silahlı milis sayısı 200 binin üzerine çıktı. Dönemin başbakanı Haydar el-İbadi tarafından 2016 yılında çıkarılan bir yasayla Haşdi Şabi, doğrudan başbakana bağlı resmi bir güvenlik kurumu olarak kabul edildi ve resmi bütçeden pay almaya başladı.

İran, Nuri el-Maliki’nin iktidarı kaybetmesinden doğan Irak’taki güç boşluğunu, Tahran’a bağlı Haşdi Şabi Şii milisleri ve onların siyasi uzantıları ile doldurmaya yöneldi. IŞİD’e karşı kurulan Haşdi Şabi’yi İran’ın zamanla ele geçirmesi ve yönetmesi, örgütün İran’daki Devrim Muhafızları’na benzer şekilde devlete paralel ikincil bir askeri yapı olarak varlığını sürdürmek istemesi, İran karşıtı Şiilerde tepkiye yol açtı. Aralık 2017’de Mukteda es-Sadr yaptığı açıklamada IŞİD tehdidinin bittiğini belirterek Haşdi Şabi’nin tamamen lağvedilmesini ve tüm silahların Irak devletine teslim edilmesini talep etti. Kendi silahlı gücü Seraya es-Selam’ın mühimmatını devlete teslim edeceğini duyurdu.

Ocak 2020’de ABD’nin Bağdat Havalimanı yakınlarında düzenlediği hava saldırısında “Direniş Eksen”nin kurucusu İranlı General Kasım Süleymani ve Haşdi Şabi Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis’i öldürmesi, Irak siyasetinde ve İran’ın bölgesel stratejisinde önemli bir dönüm noktası oldu. Bu olay, Velayet-i Fakih’e bağlı Şii milislerin İran’a olan bağlılığını daha da güçlendirdi. Haşdi Şabi’nin kuruluş fetvasını veren Ayetullah Sistani de Şii milis grupların büyük çoğunluğunun İran’ın kontrolüne girmesinden, siyasi/ekonomik güç elde etmeye yönelmelerinden ve Haşdi Şabi’nin devlet içinde devlet gibi hareket etmesinden rahatsızdı. Kendisine bağlı Liva Ali el-Ekber, Firkat el-Abbas el-Kitaliyye, Ensar el-Merciyye ve Liva el-İmam Ali milis grupları, Nisan 2020’de Haşdi Şabi’den ayrılıp doğrudan Irak Savunma Bakanlığı’na ve Başbakanlık Komuta Merkezine bağlandılar.

İran’ın Haşdi Şabi milisleri üzerinden Irak’ı kontrolü altına alması, Lübnan’daki Hizbullah pratiğinin bir benzeriydi. 1989 yılında imzalanan Taif Anlaşmasıyla 15 yıl süren Lübnan İç Savaşı sona erdirilirken, iç savaşa katılan tüm milis grupların silahsızlandırılması kararlaştırılmış; ancak milis olarak tanımlanmayan Hizbullah’ın silah taşımasına müsamaha gösterilmişti. İran; Lübnan ve Suriye’yi kontrol ederek Akdeniz’e ulaşma stratejisinde silahlı Hizbullah’ı Tahran’a bağlı, devlet içinde paralel bir devlet ve ordu olarak yapılandırdı.

Hizbullah milisleri, Devrim Muhafızlarının komutası altında Suriye’de baskıcı Esad rejimine karşı ayaklanan Sünni nüfustan bir milyonunun katledilmesine ve nüfusun yarısından fazlasının topraklarını terk etmesine hizmet etti. Irak’ta Sünnilere karşı ABD ile iş birliği yapan İran ve bağlı milisleri, Suriye’de ise Rusya ile katliam iş birliği yaptı. Halen ABD/İsrail ile savaş halinde olan İran, Irak ve Suriye’deki mezhepçi politikalarının ve masum insanlara karşı işlenen günahların hatırlanmasından çok rahatsız oluyor.

Haşdi Şabi’nin Güç Odağı Haline Gelmesi

Ekim 2021 Irak genel seçimlerinden İran karşıtı Mukteda es-Sadr grubunun parlamentodaki 329 sandalyeden 73’ünü kazanarak birinci çıkması ve İran destekli geleneksel Şii partiler ile Haşdi Şabi’nin siyasi kanatlarının ağır oy kaybı yaşamaları üzerine; bu gruplar iktidarlarını korumak amacıyla Nuri el-Maliki liderliğinde “**Koordinasyon Çerçevesi**” adı altında bir araya geldi. Söz konusu milis güçler ve destekledikleri partiler şöyledir:

- Hadi el-Amiri liderliğindeki Bedr Tugayları’nın desteklediği siyasi parti: **Fetih Koalisyonu**
- Kays el-Hazali liderliğindeki Asaib Ehlil Hak’ın desteklediği siyasi parti: **Sadikun Hareketi**
- Hüseyin el-Muhammedavi liderliğindeki Ketaib Hizbullah’ın desteklediği siyasi parti: **Ketaib Hizbullah**
- Ekrem el-Kabi liderliğindeki Hareket An-Nuceba’nın desteklediği siyasi parti: **Hareket Nuceba**
- Ahmed el-Asadi liderliğindeki Ketaib Cund el-İmam’ın desteklediği siyasi parti: **Cund el-İmam**
- Ebu Ala el-Velai liderliğindeki Ketaib Seyyid eş-Şuheda’nın desteklediği siyasi parti: **Ketaib Seyyid eş-Şuheda**

Milliyetçi ve İran karşıtı bir Şii çizgiye sahip olan Mukteda es-Sadr, seçimin ardından İran’a yakın Şii partileri dışarıda bırakan bir “çoğunluk hükümeti” kurmaya çalıştı; ancak bunu başaramayınca Haziran 2022’de siyasetten tamamen çekildiğini açıklayıp milletvekillerini istifa ettirdi. Bunun ardından Koordinasyon Çerçevesi, meclisteki boşalan sandalyeleri devralarak parlamentodaki en büyük siyasi güç haline geldi. Haşdi Şabi; siyasi uzantıları üzerinden devletin yürütücü erki, siyasetin belirleyicisi ve ekonomik hayatı elinde tutan ana güç oldu.

2022 Ağustos’unda Bağdat’taki Yeşil Bölge’de Sadr’a bağlı Seraya es-Selam milisleri ile Haşdi Şabi bünyesindeki İran yanlısı gruplar arasında ağır silahlı çatışmalar çıktı. Bu çatışmadan sonra Sadr Hareketi, Haşdi Şabi komuta kademesiyle olan tüm bağlarını kopardı. Sadr, Mayıs 2026’da Seraya es-Selam’ın kendilerinden “tamamen ayrıldığını ve devlet bünyesine geçtiğini” açıklayarak tüm Haşdi Şabi oluşumlarına; parti ve mezhep temelli talimatlardan uzaklaşmaları ve silahlarını devlete teslim etmeleri çağrısını yaptı. Mustafa el-Kazımi’nin geçici başbakanlık döneminin ardından Ekim 2022’de Şii, Sünni ve Kürt partiler arasında yapılan uzlaşmayla

Koordinasyon Çerçevesi'nin adayı Muhammed Şiya es-Sudani'nin başbakanlığında bir hükümet kuruldu. Sudani hükümeti jeopolitik gerçeklikler karşısında ABD, Körfez ülkeleri ve Türkiye ile ilişkileri de geliştirmeye çalışarak İran'ı dengeleyen bir politika izlemeye koyuldu. Sudani hükümetinin en önemli ekonomik ve altyapı girişimi Kalkınma Yolu Projesi oldu. Irak'ın güneyindeki Büyük Fav Limanı ile Türkiye sınırını birbirine bağlayacak büyük lojistik koridorunun inşasına ilişkin anlaşma; 22 Nisan 2024 tarihinde Bağdat'ta Irak, Türkiye, Katar ve BAE arasında imzalandı. İran'ın engelleme çabalarına rağmen bu anlaşmayla Orta Doğu coğrafyasında küresel etkileri olacak yeni bir işbirliği dönemi başladı.

8 Aralık 2024'te, Heyet Tahrir eş-Şam (HTŞ) liderliğindeki muhalif gruplar ve Suriye Milli Ordusu'nun başlattığı 12 günlük askeri harekâtın sonunda Suriye'de Esad rejiminin devrilmesiyle İran, Hizbullah ve Rusya Suriye'deki askeri varlıklarını ve güçlerini çekmek zorunda kaldı. Suriye'deki rejim değişikliği hem İran hem de Irak ve Lübnan'daki destekçileri nezdinde ağır bir travma yaşanmasına sebep oldu. Irak'taki İran destekli bazı gruplar hükümetin Suriye'ye askeri olarak müdahil olmasını istemesine rağmen Başbakan Sudani, bunun yerine komşusu Suriye ile paylaştığı 600 kilometrelik sınırın güvenliğini sağlamaya yönelik adımlar attı ve silahlı milislerin Suriye'ye geçmesine izin vermedi. Bu kabullenme, Direniş Ekseni taraftarları için hayal kırıklığıydı ve bölgede birçok şeyin değişmekte olduğunun habercisiydi.

Ali ez-Zeydi Başbakanlığında Yeni Dönem

11 Kasım 2025'te yapılan Irak parlamento seçimlerinde hiçbir parti tek başına çoğunluk sağlayamadı. Hükümet kurulması için aylarca süren müzakerelerden sonra, parti tabanı olmayan iş insanı Ali ez-Zeydi, Koordinasyon Çerçevesi'nin desteklediği başbakan adayı olarak 14 Mayıs'ta Irak Meclisi'nden güvenoyu aldı. Zeydi, göreve gelir gelmez en önemli güvenlik hedeflerinden birinin devlet dışında silahlı yapı bırakmamak olduğunu açıkladı. Irak hükümeti, silahlı gruplara Irak'ta konuşlanmış ABD birliklerinin çekilmesinin son tarihi olan Eylül 2026 sonuna kadar silahlarını devlet kontrolüne devretmeleri veya tamamen devlet komutasına girmeleri yönünde bir takvim açıkladı. Başbakan; ekonomik reform, yolsuzlukla mücadele, altyapı hizmetlerinin iyileştirilmesi ve ulusal birlik mesajları verdi. Irak Ulusal Güvenlik Konseyi de Temmuz ayı sonunda yaptığı açıklamada, silahların yalnızca devletin kontrolünde olması kararlılığını teyit etti. Irak'ın yeni Başbakanı Ali ez-Zeydi, 28 Temmuz 2026 tarihinde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın daveti üzerine Ankara'ya resmi bir ziyaret gerçekleştirdi. Washington ve Tahran temaslarının ardından gerçekleşen bu ziyaret, Irak-Türkiye ilişkilerinde tarihi bir sayfanın açıldığı teması oldu. İmzalanan anlaşmalar arasında; Kalkınma Yolu Projesi, TPAO'nun Kerkük petrol sahalarında BP'nin his-

selerinin %15'ini devralması, Irak'tan Türkiye'ye günlük 1 milyon varile kadar petrol akışının sağlanması, terörle mücadelede ortak hareket edilmesi ve Irak'ın ihtiyaç duyduğu savunma sanayisi ürünlerinin Türkiye'den temini de yer aldı. Tüm bu gelişmeler, 2003'ten bu yana hırpalanan Irak'ın İran hegemonyasından kurtulma; dış dünyayla ve komşularıyla ülke çıkarlarını önceleyen, istikrar ve huzur arayan politikalar izlemeye yöneldiğini gösteriyor.

Sonuç

7 Ekim Aksa Tufanı'ndan sonra İsrail'in Gazze'de yaptığı soykırım, bölge ülkelerine düzenlediği ağır saldırılar, ABD başta olmak üzere Batılı devletlerin birçoğunun İsrail saldırganlığına desteği ya da tepkisizliği; bölge devletlerinin bir araya gelerek ittifaklar kurma ve ortak tehditlere karşı birlikte mücadele etme iradesini güçlendirdi. Devletleri istikrarsızlaştıran terör örgütlerinin ve silahlı milis yapıların tasfiyesi en önemli ortak hedeflerden biri olarak ortaya çıktı. 28 Şubat'ta ABD/İsrail'in İran'a yönelik saldırıları, İran'ın misilleme olarak Irak'taki Şii milisler ile birlikte Körfez ülkelerine, hatta Ürdün ve Mısır topraklarına yönelik saldırıları ABD-İsrail-İran karşıtı bölgesel bir ittifakı zorunlu hale getirdi. Orta Doğu hızla, yabancı devletlerin kullandığı devlet dışı silahlı örgütlerin silahsızlandırıldığı, sadece resmi orduların silaha sahip olduğu yeni bir döneme giriyor. Bunun en somut örneği PKK'nın bölgede silahsızlandırılması girişimidir. Türkiye; kendisi ile birlikte Irak ve Suriye'yi de istikrarsızlaştıran, zaman zaman ABD, İsrail ve İran tarafından desteklenen PKK/YPG terör örgütünü silahsızlandırma ve Suriye'de resmi orduya entegre etme yolunda önemli mesafeler aldı, bir model oluşturdu. Bölgenin istikrarı için sırada, Lübnan Hizbullah'ı ve Irak Haşdi Şabi'si içerisinde silah bırakmaya direnen milis gruplarının silahsızlandırılması var. İran'ın 1980'lerden itibaren Lübnan, Irak, Suriye ve Yemen'de Devrim Muhafızları Kudüs Gücü eliyle oluşturduğu, İran sınırlarını ve ulusal çıkarlarını dış çevrede koruma stratejisine dayalı Direniş Ekseni artık çökmüş durumdadır. Esad rejiminin devrilmesinden sonra İran'ın Afganistan ve Pakistan başta olmak üzere dışarıdan getirdiği binlerce Şii milis ve Lübnan Hizbullah'ı Suriye'den çıkarıldı. Irak toprakları, İran için Suriye ve Lübnan'a lojistik hat kurmasını sağlayan stratejik bir koridor olarak hayati önem taşımasına rağmen; Irak'taki İran yanlısı Şii milisler ne Suriye'deki İran aleyhine gelişmelere müdahil olabildiler ne de Lübnan direniş eksenine yardıma gidebildiler. İran'ın Direniş Ekseni çerçevesinde onlarca yıl yatırım yaptığı Şii milis güçleri kendilerinden beklenen misyonu yerine getiremediler. Geline nokta; PKK'nın silahsızlandırılıp YPG'nin Suriye resmi ordusuna entegre edildiği gibi Lübnan'da Hizbullah'ın, Irak'ta Haşdi Şabi'nin silahsızlandırıldığı, paralel orduların ortadan kaldırılarak ulusal orduların tek meşru güç olarak otoriteyi sağlayacağı, devletler arasında bölgesel işbirliği ve dayanışmanın artacağı yeni bir döneme girilmektedir.

Hiç Açılmayan Vatandaşlık Okulu:

II. Meşrutiyet, Siyasal Elit ve Halk

DR. ENDER KORKMAZ
www.kritikbakis.com

Türk siyasal düşüncesinin ve tarih yazımının başlıca tartışma konularından biri, halkın özgürlüğe, demokrasiye ve kendi kendini yönetmeye hazır olup olmadığıdır. II. Meşrutiyet dönemi ve İttihat ve Terakki Cemiyeti söz konusu olduğunda bu tartışma, daha belirgin bir biçim alır. Meşrutiyet'in kalıcı, çoğulcu ve özgürlükçü bir siyasal düzen meydana getirememesi, çoğu zaman halkın henüz siyasal hak ve özgürlüklere hazır olmadığı iddiasıyla açıklanmıştır. Hürriyet kavramına düşüncesinde merkezi bir yer veren İslamcı düşünür, İTC genel başkanı ve Sadrazam Said Halim Paşa bile Osmanlı toplumunun siyasal tecrübesinin, toplumsal yapısının ve kurumsal alışkanlıklarının benimsenen parlamentarizm ve çok partili hayat için elverişli olmadığını ileri sürmüştür. Jön Türk hareketinin ve İTC'nin önde gelen düşünürlerinden Ahmed Rıza Bey'in değerlendirmesi Said Halim Paşa'nın değerlendirmesinden de serttir. Zira, Ahmet Rıza Bey'e göre o dönemdeki toplum, hürriyetin değerini kavrayacak ve onu doğru kullanacak siyasal eğitim düzeyine henüz ulaşmamıştı.

Ne var ki bu açıklama, başarısızlığın sorumluluğunu siyasal kurumları tasarlayan ve yöneten seçkinlerden alarak büyük ölçüde halka yüklemekteydi. Ahmet Rıza ve Said Halim Paşa örneklerinde görüldüğü üzere, Meşrutiyet aydınlarının bir bölümü özgürlüğü ilke düzeyinde yüceltirken toplumun onu kullanabilecek siyasal olgunluğa henüz erişmediğini savunuyordu. Cumhuriyet dönemine de farklı biçimlerde miras kalan

bu vesayetçi-paternalist anlayışta toplum, kendi iyiliği için onun adına karar verilmesi gereken, siyasal bakımdan reşit olmayan bir çocuk; bürokratik ve askerî seçkinler ise onu eğiterek özgürlüğe hazırlayacak bir vasi olarak tasavvur edildi. Oysa bu yaklaşım kendi içinde açık bir çelişki taşır. Toplumun kendi için doğru kararları verme yeteneği, karar vermeye dair haklar sürekli ertelenerek geliştirilemez. Tıpkı bireysel gelişimde olduğu gibi, siyasal olgunluk da belirli bir özerklik alanı içinde deneme, yanılma ve sorumluluk üstlenme tecrübesiyle kazanılır. Başka bir ifadeyle toplumun kendi adına karar alma özgürlüğü, siyasal olgunluğa ulaşmanın önkoşullarından biridir.

Halkın hak ve özgürlüklere hazır olmadığı argümanının tarihsel zemini de tartışmalıdır. "Hazır olmama" tezi, siyasal özgürlüklerin ancak toplum belirli bir eğitim ve olgunluk düzeyine ulaştıktan sonra sağlıklı biçimde kullanılabileceğini varsayar. Oysa modern devrimlerin tarihi, siyasal yeterliliğin devrimden önce tamamlanmış bir eğitim sürecinin ürünü olmadığını gösterir. Amerikan kolonilerinde örgün eğitim bölgeye, cinsiyete, sınıfa ve hukuki statüye göre son derece eşitsizdi. New England'daki serbest beyaz erkekler arasında okuryazarlık yüksek olmakla birlikte kadınların, yoksulların ve bilhassa köleleştirilmiş insanların eğitim imkânları oldukça sınırlıydı. Amerikan Devrimi'ni mümkün kılan başlıca unsurlardan biri, bütün toplumun ileri bir eğitim düzeyine ulaşması değil; serbest beyaz erkeklerin koloni meclisleri, kasaba

toplantıları, jüriler, cemaatler ve milisler içinde edindikleri kendi kendini yönetme tecrübesiydi. Britanya Kraliyeti ve Parlamentosu 1763'ten sonra vergilendirme, ticaret ve idare üzerindeki denetimini sıkılaştırınca kolonistler bunu geleneksel öz-yönetim alanlarına yönelmiş bir tehdit olarak gördüler.

Fransız Devrimi de önceden demokratik olgunluğa erişmiş homojen bir toplumun eseri değildi. Devrim, hukukçu ve burjuva seçkinlerinin yanı sıra köylülerin ve şehirli halk tabakalarının müdahalesiyle gelişti. Toplumun daha az eğitilmiş ve ekonomik olarak zayıf unsurlarından oluşan sans-culottes (donsuzlar) ise özellikle 1792-1794 arasındaki radikalleşmede etkili oldu. Amerikan ve Fransız devrimleri, siyasal değişimin önceden bütünüyle eğitilmiş ve demokratik yeterliliğe ulaşmış toplumlar tarafından gerçekleştirilmediğini gösterir. Toplumlar, siyasal haklarını kullanmayı kendilerine özgürlük tanınmadan öğrenmezler. Siyasal yeterlilik; katılım, örgütlenme, karar alma, deneme ve yanılma tecrübeleri içinde gelişir. Dolayısıyla siyasal olgunluk özgürlüğün ön şartı değil, bilakis ancak özgürlüğün kullanılmasıyla ortaya çıkan bir sonuçtur.

Meşrutiyet seçkinleri, halkın siyasal yetersizliğinin önemli ölçüde kendi adına karar verememesinden kaynaklandığını yeterince göremediler. II. Meşrutiyet kuşkusuz Meclis'i yeniden açtı; seçimleri, Osmanlı siyasi hayatına siyasal partileri ve parlamento denetimini getirdi. Ne var ki 31 Mart ayaklanması ve Hareket Ordusu müdahalesinden Halâskâr Zâbitân'ın 1912'deki baskısına, 1913 Bâbiâli Baskını'ndan savaş yıllarının olağanüstü yönetimine kadar uzanan gelişmeler, halkın anayasal haklarını düzenli ve kalıcı biçimde kullanmasını engelledi. Böylece Abdülhamid döneminden devralınan merkezîyetçi yönetim geleneği, anayasal kurumlara rağmen bütünüyle ortadan kalkmadı; farklı araçlarla varlığını sürdürdü.

II.Meşrutiyet'in vesayetçi niteliği, yalnızca basın ve ifade özgürlüğüne getirilen sınırlamalarda değil, daha belirgin olarak halkın gündelik hayatını ilgilendiren karar alanlarının merkezî bürokrasinin denetiminde kalmasında ortaya çıktı. Bu nedenle dönemin özgürlük meselesi, yalnızca klasik sivil özgürlüklerin ne ölçüde tanındığıyla sınırlı değildir; halkın yerel bütçe, eğitim, bayındırlık ve belediye hizmetleri hakkında karar alabilmesini ifade eden kamusal özgürlüğün ne ölçüde gerçekleştiği de sorgulanmalıdır. Kamusal özgürlük, yerel meclislerin karar verebilmesini, bu kararları merkezî makamların sürekli müdahalesi olmadan uygulayabilmesini ve yerel yöneticilerin halka karşı sorumlu tutulabilmesini gerektirir. Buna, yurttaşların jüri veya haktan üyeler aracılığıyla yargılama süreçlerine katılması gibi katılımcı adalet mekanizmaları da eklenebilir. 1913 Vilâyet Kanun-i Muvakkatı seçilmiş vilayet meclislerine bazı icrai yetkiler tanıdıysa da merkezden atanan valinin üstün konumu ve meclis üzerindeki idarî vesayet devam etti. Dolayısıyla yerel meclisler sınırlı bir katılım imkânı sağlamakla birlikte halkın kendi kendini yönetmeyi

öğrenebileceği etkili vatandaşlık okullarına dönüşemedi. Meşrutiyet, geniş halk kesimlerini anayasal hakların muhatabı haline getirdi; fakat onları sürekli ve etkili biçimde karar süreçlerinin öznesi yapamadı.

Şüphesiz II. Meşrutiyet, halkın siyasal tecrübe kazanacağı bu “vatandaşlık okulunun” kurulması bakımından elverişsiz, uluslararası gerilimlerin hızla tırmandığı bir dönemde ilan edilmişti. Bu bakımdan yeni rejimin topluma sakin ve kesintisiz bir siyasal öğrenme süreci sunacak zaman ve zemini bulamadığı söylenebilir. Fakat mesele yalnızca 1908 sonrasındaki elverişsiz şartlardan ibaret değildir. Bu noktada asıl sorulması gereken, siyasal öğrenme bakımından daha elverişli olan 1908 öncesindeki otuz yılın nasıl değerlendirildiğidir. Osmanlı Devleti, 1878-1908 arasında, 1897'deki kısa Osmanlı-Yunan Savaşı dışında, devletlerarası savaşlardan büyük ölçüde uzak kalmıştı. Bu görece sükûneti yalnızca Sultan II. Abdülhamid'in diplomatik maharetiyle açıklamak yanıltıcıdır. Bu dönemin görece barış içinde geçmesinin başlıca yapısal etkenlerinden biri, büyük devletlerin Osmanlı topraklarının paylaşılması konusunda ortak bir plan üzerinde uzlaşamamasıydı. İngiliz devlet adamı Salisbury'nin kapsamlı paylaşım tasarısı, Fransa, Avusturya-Macaristan ve Almanya'nın farklı gerekçelerle karşı çıkması yüzünden ortak bir Avrupa politikasına dönüşmemişti[1]. Dolayısıyla imparatorluğun varlığını sürdürmesini sağlayan yalnızca Yıldız diplomasisi değil, büyük güçlerin Osmanlı mirası üzerindeki rakip iddialarının birbirini etkisizleştirdiği bir karşılıklı veto dengesi idi. Fakat Abdülhamid, bu elverişli zaman aralığında Meclis-i Mebusan'ı süresiz tatil etmiş, Kanun-ı Esasi'nin parlamenter hükümlerini işlemez hâle getirmiş, basını sansürlemiş ve siyasal örgütlenmeyi baskı altında tutmuştu. Böylece otuz yıllık görece sükûnet, toplumun yerel yönetim, serbest tartışma ve örgütlenme yoluyla geniş çaplı siyasal tecrübe kazanacağı bir döneme dönüştürülemedi. Meşrutiyet'in elverişsiz bir uluslararası ortamda ilan edilmesi 1908 sonrasındaki sorunları kısmen açıklayabilir; fakat siyasal hazırlık bakımından daha elverişli olan önceki dönemin değerlendirilememesinin sorumluluğu önemli ölçüde Abdülhamid yönetimine aittir.

Tarihteki olumlu ve olumsuz birçok örnek, meselenin halkın özgürlüğe hazır olup olmamasından ziyade, özgürlüğü kullanarak siyasal olgunluk kazanmasına izin verilip verilmemesi olduğunu gösterir. Paternalist siyaset bir “vesayet tuzağı” üretir: Halk tecrübesiz sayıldığı için karar süreçlerinin dışında tutulur; karar alma süreçlerine katılamadığı için tecrübe kazanamaz; bunun sonucunda ortaya çıkan atalet ise onun kendi kendini yönetmeye hazır olmadığını kanıtı olarak sunulur. Böylece halkın yetersizliği hakkındaki hüküm, kendisini gerçekleştiren bir kehanete ve bürokratik vesayeti sürekli yeniden üreten bir kısır döngüye dönüşür. Bu döngü çoğu zaman savaş, işgal veya rejim krizi gibi “kritik dönemeçlerde” kırılabilir.

Fakat olağan şartlarda tedricen kazanılabilecek siyasal tecrübenin büyük krizler yoluyla elde edilmesi, toplumlar için son derece pahalı bir öğrenme biçimidir. İttihat ve Terakki'nin geç dönem arayışları, bu sorunun Cemiyet tarafından da en azından kısmen fark edildiğini gösterir. İTC'nin 1913 programında ilköğretimin mahallin ana dilinde yapılmasının ve idarî siyasetin “tevsi-i mezuniyet ve tefrik-i vezâif”, yani yetki genişliği ve görev ayrılığı esaslarına dayandırılmasının kabul edilmesi; 1916 Kongresi'nde yerel idarelerin güçlendirilmesi ve bazı bölgeler için farklılaştırılmış idare biçimlerinin gündeme alınması, merkezî bürokrasinin toplumun bütün ihtiyaçlarını tek başına karşılayamayacağını geç de olsa kavrandığına işaret eder. Ne var ki bu yönelim, savaş şartları nedeniyle uygulamaya ancak sınırlı ölçüde yansiyabildi. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından başlayan işgal döneminde yerel kongreler, Müdafaa-i Hukuk cemiyetleri ve mahallî temsil ağları üzerinden örgütlenen Millî Mücadele ise halkın siyasal kapasitesini çok daha somut biçimde ortaya koydu.

Meclis Hükûmeti sistemi yasama ve yürütme yetkisini halkın temsilcilerinin elinde toplarken 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu, idareyi halkın mukadderatını “bizzat ve bilfiil” yönetmesi esasına dayandırmış ve vilayetlere mahallî işlerde özerklik tanımıştı. Ne var ki Milli Mücadele gibi olağanüstü bir başarıyı getiren görece demokratik ve önceki tecrübelerle nazaran daha adem-i merkezîyetçi bu model CHF yönetimi tarafından yok edildi. Tek Parti döneminin devlet projesi, Meclis Hükûmeti sistemini tasfiye ederken 1921'in yerele tanıdığı geniş yetki ve temsil anlayışını 1924 Anayasası'na taşımadı.

II.Meşrutiyet aydınlarının Cumhuriyete miras bıraktığı halkın özgürlüğe ve kendini yönetmeye hazır olmadığı iddiası özünde, vesayetçi bürokrasinin ve bürokrasi ile işbirliği halindeki elitlerin sistemi meşrulaştırma söylemidir. Tabiidir ki kendi adına kararlar almaya başlayan halk hatalı kararlar alabilir ya da yanlış yöneticileri seçebilir.

Ancak bu hatalarının ceremesini çekmeleri onlara bir dahaki sefere doğru yöne yönelmeleri için bir zemin de teşkil etmektedir. Geçtiğimiz yüzyılda halkın kendi adına karar verebilmesi adına en dikkat çekici ve esnek örneklerden birini teşkil eden ABD'de de halk birçok hatalı seçim yapmıştır[2]. Fakat bu ağır hatalar, ABD'nin dünyanın en güçlü devletlerinden birine dönüşmesini engellememiştir. Bilakis hatalarından ders alan halklar, aynı ağır sonuçları tekrar yaşamamak için daha sonraki seçimlerinde daha doğru kararlar vermek zorunda kalmıştır. Siyasal olgunluk bürokrasinin nasihatı, yönlendirmesi ve dayatması ile değil halkın karar alma, örgütlenme ve denetleme mekanizmalarında yer almasıyla elde edilir.

Toplumsal gelişmişlik hazır ve kusursuz toplumlara verilen bir ödül değil, karar almak suretiyle hatalarını düzeltme refleksleri geliştirebilen toplumların ulaşabileceği bir noktadır. Dolayısıyla II. Meşrutiyet'in beklenen sonuçları vermemesinde tartışılması gereken temel mesele, halkın yönetime hazır olup olmadığı değil, Osmanlı-Türk yönetici elitlerinin halkın siyasal özne hâline gelmesine gerçekten ne ölçüde alan açtığıdır.

[1] Birinci Dünya Savaşı öncesindeki dönemdeki uluslararası dengelere dair önemli ve geniş bir kaynak için bkz. Albertini, Luigi. The Origins of the War of 1914. Translated and edited by Isabella M. Massey. 3 vols. London: Oxford University Press, 1952-57.

(Bu dev boyutlardaki eserin nitelikli bir şekilde Türkçe'ye kazandırılması için zahmetli bir faaliyete giriştik.)

[2] Örneğin bağımsızlık sonrası Amerikan halkı, 1781'de eyaletlere neredeyse tam egemenlik tanıyan, konfedere bir yönetim biçimini denemiş; ancak bu düzenin ekonomik kargaşayı, eyaletler arası ticaret anlaşmazlıklarını ve 1786'daki Shays İsyanı'nı önleyemediğini bizzat deneyimleyerek görmüş, altı yıl sonra 1787 Philadelphia Konvansiyonu'nda topladığı temsilcilerle bu yapıyı bugünkü federal anayasal düzene dönüştürmüştür.

İzzeddin Kassam İstiklal Harbine Katıldı Mı?

ENES GÜNDOĞDU
www.kritikbakis.com

İzzeddin Kassam'ın İstiklal Harbi'nde savaştığını söylesem ne dersiniz? Muhtemelen ilk defa duyduğunuz için şaşıracaksınız, fakat bu doğru. Türkiye'de İzzeddin Kassam'ın hayat hikâyesi anlatılırken en önemli parçası ne yazık ki göz ardı ediliyor: Hananu İsyanı, ya da diğer adıyla Kuzey Suriye İsyanı. Bu İsyan, Kassam'ın hayatındaki tek ciddi askerî tecrübeydi ve teknik olarak İstiklal Harbi'nin parçasıdır. Bugün İstiklal Harbimizin kayıp, fakat önemli parçalarından birini anlatacağım.

SURİYE KUVAYI MİLLİYESİ

Fransızlar 1918'in sonunda Lazkiye, İskenderun, Mersin, Adana ve çevresine asker çıkarmaya başladılar. Buna karşı şehirlerde birbirinden bağımsız yerel direniş hareketleri ortaya çıktı. Şeyh İzzeddin Kassam da, Fransız işgalini takiben, Lazkiye sahilindeki evini satıp parasıyla silah satın aldı ve askerî açıdan gerilla savaşına müsait olduğunu düşündüğü Hafe'ye taşındı. Ömer el-Bitar'la birlikte Lazkiye'deki direnişin liderliğini üstlendi. ¹ Şeyh Yusuf es-Sadun da Antakya'da, Cisir el-Hadid'de (şimdiki adıyla Demirkapı) Fransızlara karşı silaha sarıldı. 1919 yılı boyunca kendiliğinden ortaya çıkan bu çeteler, Fransız müfrezelerine yönelik gece baskınları düzenlemeye, demiryolu ve telgraf hatlarına sabotajlar yapmaya başladı. Gerilla saldırıları, bir süreliğine de olsa Fransız ilerleyişini yavaşlatmayı başarsa da, direniş dağınıktı ve koordinasyondan yoksundu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin gözde bürokratlarından İbrahim Hananu yerel çeteler arasında koordinasyon sağlamaya çalışıyordu.

Hem Halep'teki Milli Müdafaa Komitesi'nin sağladığı silah ve fon desteğiyle hem de bölgedeki yerel liderlerle kurduğu bağlarla bu süreçte merkezî bir figür hâline geldi. Halep, Antakya ve Lazkiye çevresinde faaliyet gösteren çeteler, tam anlamıyla tek bir komuta altında olmasa da, giderek onun liderliğini tanıyan gevşek bir yapı içinde hareket etmeye başladı.²

Bu sırada Şam'da, Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın liderliğinde, Arap bağımsızlığını savunmak amacıyla Suriye Ulusal Kongresi kurulmuştu; başlangıçta Hananu da bu yapıya bağlıydı. Ancak Suriye Ulusal Kongresi de kısa süre içinde büyük güçlerin baskısıyla yüzleşmek zorunda kaldı.

18 Nisan'da İtalya'nın San Remo şehrinde düzenlenecek bir konferansta Arap topraklarının kaderi belirlenecekti. Konferanstan bir ay önce, 8 Mart'ta Şam'da toplanan Suriye Ulusal Kongresi, Faysal'ı kral ilan etti. Bu açık emrivaki, İngiltere ve Fransa tarafından ivedilikle reddedildi; her iki güç de bağımsız bir Arap devletinin sömürgelerdeki halklara kötü örnek teşkil edeceğini düşünüyordu. Nitekim San Remo'dan tam da bu düşünceye uygun şekilde, Arap bağımsızlığını reddeden bir karar çıktı. Arap milliyetçileri büyük bir hayal kırıklığına uğramıştı.³

14 Temmuz'da General Gouraud, Faysal'a Arap ordusunu dağıtıp Fransız mandasını tanımasını içeren bir ultimatoma verdi. 18 Temmuz'da acil olarak toplanan Arap kabinesi, Harbiye Nazırı Yusuf el-Azma'nın muhalefetine rağmen ultimatoma boyun eğerek Arap

Krallığı'nı ilga ettiklerini duyurdu. Faysal önce Dera'ya çekildi, ardından İngiltere'ye sığındı.

Yusuf Azma'nın teslim olmaya hiç niyeti yoktu. Kendisine sadık askerlerden ve gönüllü milislerden oluşan bir müfreze kurdu ve Fransız ordusunu karşılamak üzere Beyrut-Şam yolu üzerindeki Meyselun Geçidi'ne hareket etti. Karşısında tank, uçak ve toparla desteklenen 12.000 askerden müteşekkil bir Fransız ordusu vardı; Azma'nın kuvvetlerinin mevcudu ise 5 bin kişinin altındaydı.

24 Temmuz sabahı başlayan çarpışma dört saat sürdü. Suriyeli mücahitler ilk saatlerde güçlü bir direniş göstermeyi başardıysa da, Fransız topçusu ve tanklarının karşısında daha fazla tutunamadı. Yusuf el-Azma, bir topu ateşlemeye çalışırken bir Fransız tankının makineli tüfek ateşiyle şehit düştü; muharebe onun ölümüyle sona erdi.⁴

Azma'nın şehadeti, Hananu'yu en büyük destekçisinden mahrum bıraktı. Düzenli birliklerden ve ağır silahlardan yoksun Kuzey'in mukavemet gücü çoktan tükenme noktasına gelmişti. Halep, Meyselun'dan bir gün önce Fransız kontrolüne geçti. Meyselun ise Hananu'nun umutlarına ağır bir darbe anlamına geliyordu.

Fakat bu sırada, hemen İdlib'in birkaç kilometre kuzeyinde, Maraş'ta başlayan ayaklanma Urfa'dan Çukurova'ya kadar çok geniş bir bölgede yayılmıştı. On binlerce askerin kuşattığı Antep şehri, ağır topçu ateşine rağmen aylardır direnmeye devam ediyordu. Türkler Kilikya'yı Fransızlar için cehenneme çevirmişti.

Ankara'da Millet Meclisi'nin açılmasıyla Anadolu direnişi, Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde tek merkezden yönetilmeye başlanmıştı, böylece İtilaf Devletleri'ne karşı güçlü bir siyasi ve askerî direniş merkezi ortaya çıktı.

Halep'in 23 Temmuz'da düşmesinin ardından Kafr Takharim'e çekilen Hananu, Necib Üveyd ile birlikte isyanı yeniden örgütlemeye karar verdi. Armanaz merkezli sivil hükûmetin temsilcisi sıfatıyla, yardım istemek üzere Cemil İbrahim Paşa'yı Türk bölgesine gönderdi. Halep'in büyük toprak sahiplerinden ve aynı zamanda Birinci Dünya Savaşı gazisi olan Cemil İbrahim Paşa, Maraş'ta 2. Kolordu Komutanı Selahattin Adil Paşa ile bir araya geldi. Bu görüşmede, Fransız işgaline karşı Ankara'nın finanse edeceği yeni bir hareket başlatılması konusunda anlaşmaya varıldı.

Ankara silah ve mühimmat desteğinin yanında, Türk subaylarını ve askerlerini de Hananu'nun komutasına verdi. Bu yoğun destekle birlikte hareket, artık dağınık çeteler toplamı olmaktan çıkıp dört ayrı cepheden müteşekkil askeri bir yapıya dönüşmüştü. Antakya bölgesinde Şeyh Yusuf es-Sadun, Harim bölgesinde Necib Üveyd, Cebel Zaviye'de Mustafa Hac Hüseyin ve Cebel Sahyun'da Ömer el-Bitar komuta ediyordu; isyancıların mevcudu bu dönemde beş bine yakın gönüllüye ulaşmıştı. Kasım 1920'nin sonlarına doğru, sahil dağlarındaki Nusayri isyanının lideri Şeyh Salih el-Ali, Hananu'ya bir elçi göndererek iki hareketi birleştirme teklifinde bulundu.

Plana göre, kuzey kuvvetleri Cisir eş-Şuğur'u ele geçirecek, böylece iki isyan bölgesi coğrafi olarak birbirine bağlanacaktı. Hananu, Halep ve Kafr Takharim'den 250, Selkin ve İskenderun'dan 400, sahil dağlarından gelen 150 mücahitte birlikte harekete geçti. 27-28 Kasım gece yarısında, Cisir eş-Şuğur'a üç kilometre uzaklıktaki Mezraatü's-Şagarne'ye ulaşan kuvvet, karşı çiftlikte konuşlanmış bir Fransız müfrezesiyle karşılaştı. Yusuf Sadun düşmanın arkasına sarkarken Hananu da cepheden saldırdı; kısıkaç taktiği işe yaradı ve bir subayla yirmi beş askerden oluşan Fransız müfrezesi silahlarıyla birlikte teslim oldu.⁵

Bu zaferle birlikte Harim ve Cisir eş-Şuğur kasabaları, çevrelerindeki köylerle birlikte ay sonuna kadar isyancıların eline geçti. Zaferin aşkıyla yüreklenen Arap milisler, güneye inen Türk çeteleriyle birleşerek Harim, Cisir eş-Şuğur ve İdlib hattında geniş çaplı bir taarruza girişti. Fransız ordusunun bölgeden tamamen sökülüp atılması artık işten bile değildi.

Bu gelişmeler üzerine Kilikya Komutanlığı bölgeye takviye kuvvet istedi. Fransız askerî mevcudu önce 30 binden 40 bine, ardından 80 bine kadar çıktı. Takviye kuvvetlerin intikaliyle birlikte Fransa geniş çaplı bir taarruz başlattı. Aralık ayı boyunca üç kasabada hakimiyetini yeniden tesis etti. Yine de zirve döneminde isyan, Halep ile Lazkiye sahili arasında uzanan geniş bir bölgede defacto bir devlet kurmayı başarmıştı.

Aynı dönemde Antep de uzun bir direnişin ardından Şubat ayında düştü. Fakat Türkiye'nin pes etmeye niyeti yoktu. BMM, Antep direnişinin lideri Özdemir Paşa'yı savaşı bu sefer Suriye içlerine taşımakla görevlendirdi. Özdemir Paşa bu vazifeyi yerine getirmek için "Suriye ve Filistin Kuva-yı Milliye-i Osmaniyesi" adında yeni bir teşkilat kurdu. Diyarbakir'deki kolordu ona fon ve silah tahsis etti; aldığı cephanenin dörtte birini de Suriye'deki isyancı gruplara dağıttı. Türkiye'nin bu hamlesi sahada etkisini hemen gösterdi ve isyan tekrar alevlendi.⁶

Mart 1921'de Cisir eş-Şuğur'dan Derkuş'a doğru harekete geçen Fransız birliği, Şeyh Yusuf es-Sadun'un komuta ettiği mücahitler tarafından Düveyle köyü yakınlarında pusuya düşürüldü; çarpışmada aralarında bir albayın da bulunduğu çok sayıda Fransız askeri hayatını kaybetti. General de Lamothe, kendi özel uçağını göndererek albayın cesedini bölgeden çıkarabildi.

Fransa'nın Kilikya'da iki yıllık kaybı, sekiz binden fazlaydı.

Bölgeye gönderdiği takviyeler yüzünden Fas'ta ve Balkanlar'da neredeyse hiç kuvveti kalmamıştı. Buna rağmen Maraş ve Urfa'dan çekilmek zorunda kaldı. Çukurova'ya düzenlediği sefer ise büyük bir hezimetle neticelendi; Karboğazında kırk mücahit, Fransız taburuna iki yüzün üzerinde kayıp verdirip altı yüz seksene yakın askeri de esir almıştı. Üstelik gerilla harbi daha güneye, Suriye içlerine yayılmaya başlamıştı. Fransa'da Kilikya'dan çekilmeyi savunanların sesi artık daha gür çıkıyordu. Nihayet 1921'in Ağustos'unda Sakarya Meydan Muharebesi'ndeki Türk zaferiyle Fransızlar için yenilgiyi kabul etme vakti geldi.

20 Ekim’de imzalanan Ankara Antlaşması’yla Fransızlar Kilikya’dan çekilmeyi kabul ettiler. Böylece Halep’teki isyana yoğunlaşabileceklerdi. Türkiye için de benzer bir durum söz konusuydu.

Güney Cephesi’nin kapanması Batı Cephesi’ne yoğunlaşma imkânı veriyordu. İstanbul hâlâ İngiliz işgali altındayken, Türkiye için güney cephesinin kapanması elzemdi.

Aslında isyan, fiilen Sakarya’dan önce, Temmuz’da Cebel Zaviye’nin düşmesiyle son bulmuştu. Bu yenilgide, Fransa’nın artan askeri baskısı kadar isyanın toplumsal tabanını hedef alan stratejileri de etkili oldu: Fransa, isyana milis, para ve lojistik sağlayan ağaları bazen tehditle bazen tavizle ikna ederek desteklerini kesmeyi başardı; boşalan yerel güvenliği de yine bu unsurlardan devşirdiği milislerle sağlama yoluna gitti.

İbrahim Hananu, 12 Temmuz 1921’de elli beş askerle birlikte Hama kırsalındaki Selemiye’ye çekildi; 10 Ağustos’ta ise Kudüs’e gitmek üzere Ürdün’e geçti. Ne var ki Fransızlar, İngiliz makamlarıyla bir “suçlu iadesi” anlaşması yapmıştı ve hedeflerinde doğrudan Hananu vardı.

13 Ağustos 1921’de, kaldığı Kudüs Otelі’nin önünde tutuklandı ve Halep’e nakledildi. 15-18 Mart 1922’de görülen dört günlük yargılamada, genç avukat Fetullah es-Sakkal’ın savunmasıyla beraat etti; ev hapsinde tutulduğu birkaç yılın ardından, 1925 Suriye İsyanı sırasında serbest kaldı ve siyasete atılarak milliyetçi Kütle-i Vataniyye partisinin kurucuları arasında yer aldı. 1935’te Halep’te öldü.

Necib Üveyd ile Yusuf Sadun, 1926’ya kadar Türkiye’de üslenerek Fransızlara saldırmayı sürdürdüler. 1926’da Türkiye’nin isteğiyle saldırılarını sonlandırdılar. 1937’de Hatay meselesinde, Fransızların çekilmeyi kabul etmemesi durumunda, Atatürk tarafından kendilerine mücahitleriyle saldırıya hazır olmaları söylendi. Sadun, yıllar sonra parti çalışmaları için gittiği Halep’te; Üveyd ise memleketi Kafr Takharim’de öldü.

Ömer Bitar, genel affın dışında bırakılan otuz iki mücahidiyle Türkiye’ye kaçtı; Fransız askeri mahkemesi onu gıyaben idama mahkûm etti ve Türkiye’den iadesini istedi fakat Türkiye iade etmeyi kabul etmedi. Bitar kısa bir süre sonra Irak’a geçip Kürt Barzani aşiretinin reisi Şeyh Ahmed’e katılarak İngilizlere karşı savaştı. 1936 Antlaşması’nın ardından memleketine döndü; 1937’de Kütle-i Vataniyye listesinden Lazkiye mebusu oldu. Fransızların baskısı yüzünden 1939’da yeniden Türkiye’ye döndü.

1945’te Antakya’da öldü ve Kimsesizler Mezarlığına defnedildi.

İzzeddin Kassam, Fransızlar tarafından gıyaben idama mahkûm edildi ve 1921 yazında birkaç arkadaşıyla birlikte Filistin’e kaçtı. Hayfa’ya yerleşti ve İstiklal Camii’nde imamlık yapmaya başladı. 1926 yılında Müslüman Gençler Derneği’nin başkanı oldu; 1932’de ise kendi teşkilatını kurdu. 1935’te İngiliz kuvvetleriyle girdiği çatışmada şehit düştü; ölümü, Büyük Filistin İsyanı’nın fitilini ateşledi.

SONUÇ: “KUVVETLERİMİZ”

Hananu İsyanı bugün literatürde Türk destekli bir Suriye isyanı olarak kabul edilse de, bunun retrospektif bir bakışın ürünü olduğu açıktır.

İsyan ilk olarak, bugün Türkiye toprağı olan Hatay’da başladı. İsyan sahası, Kuzey Suriye olduğu kadar Güney Anadolu’ydu ve teknik açıdan Kilikya’daki savaşın bir parçasıydı. Bu da onu İstiklal Harbinin parçası kabul etmemiz gerektiğini gösteriyor. Nitekim Hananu’nun kendisi de, mahkemede Türkiye’ye bağlı hareket ettiğini ve emirleri Ankara’dan aldığını söyledi.⁷ Aynı şekilde Fevzi Çakmak, 14 Şubat 1921’de BMM’nin gizli oturumunda “Kuvvetlerimiz” demişti, “Halep bahçelerine, İdlib ve Cisir-i Şuğur cihetlerine kadar yayılmıştır.”⁸ Bahsettiği kuvvetler arasında İzzeddin Kassam ve mücahitleri de vardı.

Maalesef geçen uzun zamanın ardından Türkiye’nin ve Suriye’nin bu ortak milli mücadelesini unuttuk. Ne var ki coğrafyamız unuttuğumuz tarihi bize hatırlatıyor. İsyanın coğrafyasına bakarsanız Suriye İç Savaşında muhaliflerin uzun süre hapsediği bölgeyi görürsünüz. Yüzyıl sonra aynı yerde Türklerin ve Arapların kanları yine birbirine karıştı.

5 Mart 2020’da İdlib’te rejim mevzilerini bombalayan Türk uçakları, 27 Kasım 2024’deki Şam’a yürüyüşün yolunu açtılar.

Bugünkü Özgür Suriye Bahar Kalkanı Harekâtının meyvesidir desek yanlış konuşmuş olmayız. Özgür Suriye’nin de Özgür Filistin’e giden yolu açtığını ümid ediyoruz. Hepsi bizim “Kuvvetlerimiz”; dün olduğu gibi, bugün de kaderlerimiz bir.

Kaynaklar:

- 1) Abdullah S. Schleifer, “The Life and Thought of Izz al-Din al-Qassam,” The Islamic Quarterly, cilt 23, sayı 2 (1979), syf. 61-81.
- 2) Philip S. Khoury, Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945 (Princeton University Press, 1987), syf. 103-106
- 3) Hasan Kayali, Imperial Resilience: The Great War’s End, Ottoman Longevity, and Incidental Nations (Berkeley: University of California Press, 2021), syf. 130-131.
- 4) Hasan Kayali, Imperial Resilience: The Great War’s End, Ottoman Longevity, and Incidental Nations (Berkeley: University of California Press, 2021), syf. 136.
- 5) Philip S. Khoury, Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945 (Princeton: Princeton University Press, 1987), syf. 109.
- 6) Hasan Kayali, Imperial Resilience: The Great War’s End, Ottoman Longevity, and Incidental Nations (Berkeley: University of California Press, 2021), syf. 139.
- 7) Philip S. Khoury, Syria and the French Mandate: The Politics of Arab Nationalism, 1920-1945 (Princeton: Princeton University Press, 1987), syf. 110.
- 8) TBMM Gizli Celse Zabıtları, Cilt 1, İ:15, C:13, syf. 482-483.

Özgürlüğün Sonu: Ölen Bir Kıtanın Son Nefesi

YAZAR: MILAN ADAMS

Bizi yavaş yavaş öldürüyorlar. Kurşunlarla ya da bıçaklarla değil; elektronik tablolar ve algoritmalarla, çocukları bir kış gecesini asla ısınmadan titreyerek geçirmeyecek, kilerleri hiçbir zaman bomboş yankılanmayacak, gelecekleri ise yaklaşmadığımız kapıların ardında güvence altına alınmış insanlar tarafından iklim kontrollü odalarda kaleme alınan politikalarla. 2026 yılında 333 milyon Avrupalı—Amerika Birleşik Devletleri'nin toplam nüfusundan daha fazla insan—enerji yoksulluğuna düştü; bu, tanımladığı çıplak insan acısını gizleyemeyen bir örtmece, hayatlarının parça parça sökülüşünü izleyen ailelerin çılgınlıklarını arındırıp etkisizleştiren bürokratik bir terimdir.

2021'den bu yana kamu hizmeti maliyetleri %47 arttı; buna karşılık ücretler, aileleri yoksulluğa mahkûm eden acımasız bir aritmetik içinde yerinde saydı. Rakamlar yalan söylemez; hükümetler söylese bile. Her yüzde puanının ardında bir adı, anıları ve neden kaloriferlerin çalışmadığını soran çocukları olan bir insan vardır. Her veri noktasının ardında ise istatistiklerin yakalayamadığı bir trajedi yatar: ince battaniyelerin altında birbirine vuran dişlerin sesi, sonuna kadar yanıp tükenen ucuz mumların kokusu ve konuşmanın durduğu bir evin sessizliği; çünkü konuşmak, aç bedenlerin artık harcayamayacağı enerjiyi gerektirir.

Şu rakamlara bakın ve bunların etten ve kemikten insanları temsil ettiğini anlayın. Yunanistan'da hanelerin %40'ı artık ısınma ile yemek arasında imkânsız bir seçim yapmak zorunda kalıyor; bu istatistik, kendilerini

gazetelere sararak ısınmaya çalışan büyükannelere, mum ışığında ödev yapan çocuklara ve oğulları bir gece daha sıcak kalabilsin diye öğünlerini atlayan anne babalara dönüşüyor. 2026 Yunan kışı, yalıtımın hâlâ bir lüks olduğu, ailelerin sahip oldukları tüm giysileri giyerek tek bir odada birbirine sokulduğu, bir saatliğine ısıtıcıyı açma kararının üç gün boyunca akşam yemeğinden vazgeçmek anlamına geldiği bölgelerde sıcaklıkları -8°C'ye kadar düşürdü.

Bir zamanlar Avrupa'nın sanayi devi olan Almanya, artık her çeyrekte 15.000 imalat işini kan kaybeder gibi yitiriyor; fabrikaları ise ölmekte olan yıldızlar gibi kararıyor. Kuşaklar boyunca üretimin uğultusuyla dolup taşan Ren Vadisi şimdi, kişisel eşyalarını kutulara doldurup taşıyan işçilerin, bir daha asla açılmayabilecek kapıları kilitleyen güvenlik görevlilerinin ve amaçlarının çatlamış toprağa sızan su gibi tükenişini izleyen toplulukların ayak sesleriyle yankılanıyor. On iki üye devlette enerji faturaları artık kira ödemelerini %23 oranında aşmış durumda; bu, aileleri daha yolun başındayken yıkan, yoksulların yoksul kalmasını ve orta sınıfın da onlarla birlikte aşağıya sürüklenmesini sağlayan ekonomik gerçekliğin tersine dönmesidir.

Portekiz'de yaşlı vatandaşlar, emekli maaşlarının satın alamadığı sıcaklığı sağlayabilmek için para cezası ve tutuklanma riskini göze alarak kamu parklarından yakacak odun toplamaya başladı. Polonya'da ise organize suç ağları artık kömür karaborsasını kontrol ediyor; işlem görmüş odun yakmanın zehirli maddeler

açığa çıkardığını bilmelerine rağmen donmaktansa zehirlenmeyi tercih eden çaresiz ailelere düşük kaliteli kömürü fahiş fiyatlarla satıyorlar.

Avrupa Komisyonu bu gelişmeleri, insan onurunun çöküşünü değil de kuşların göçünü anlatıyormuş gibi, “enerji piyasası ayarlamaları” olarak raporluyor.

Ancak ekonomik boğma, çok daha kapsamlı bir yıkımın yalnızca başlangıcıdır. Akşam saat 19.00’den sonra Milano’daki herhangi bir süpermarkete girin ve yeni normal görürsünüz: Bir zamanlar taze ürünlerle dolup taşan rafların yerini alan boşluklar, yemeklik yağ alımlarını altın rezervlerini korur gibi denetleyen güvenlik görevlileri ve ezilmiş sebzelerin, onları almaya cesaret edecek elleri beklediği indirim reyonlarının yanında sessizce ağlayan yaşlı kadınlar. Bir zamanlar mutfak kültürünü dünyaya ihraç eden İtalya, artık tahılının %60’ını, gıdayı jeopolitik bir koz, her türlü füzeden daha etkili bir silah olarak gören ülkelerden ithal ediyor.

2020’den bu yana tahıl fiyatları, resmî enflasyon göstergelerinin %89 üzerine fırladı; bu sapma, piyasa güçlerinden ziyade manipülasyona, görünmez elin ekonomiden değil tasarım gereği işleyen bir düzenden kaynaklandığına işaret ediyor. Aileleri on iki kuşaktır aynı toprağı işleyen Hollandalı çiftçiler, sürülerinin %30’unun zorunlu olarak itlaf edilmesiyle karşı karşıya; geçim kaynaklarını yok eden düzenlemeler uygulanırken, endüstriyel deniz taşımacılığında kaynaklanan emisyonlar ise uygun bir şekilde bu düzenlemelerin dışında tutuluyor. Kendilerine azot krizinin fedakârlık gerektirdiği söyleniyor; ancak fedakârlık her zaman küçüklere yükleniyor, asla büyüklere değil; her zaman çoğunluğa, asla azınlığa değil.

Artık her dört Avrupalı çocukta biri gıda güvensizliği yaşıyor; ancak bu ifade, ikinci kez yemek istememeyi öğrenmiş, açlığını gülümsemelerinin ardına saklamayı öğrenmiş, yetersiz beslenmenin gelişimsel izlerini yetişkinliğe taşıyacak yedi yaşındaki bir çocuğun boş bakışlarını anlatmaya yetmez. Bu izler, bilişsel işlevlerde azalma, zayıflamış bağışıklık sistemi ve kısalmış yaşam süreleri olarak ortaya çıkacaktır. Biz yalnızca bugünü yoksullaştırmıyoruz; geleceği de tüketiyoruz, henüz doğmamış kuşakları, sonlu kaynaklardan sürekli büyüme talep eden bir sistemin doyumsuz iştahını beslemek uğruna harcıyoruz.

Devrimin ekmek ambarı olan Fransa’da fırınlar artık dönüşümlü günlerde kapanıyor; çünkü elektrik maliyetleri kesintisiz faaliyet göstermeyi imkânsız hâle getiriyor. Bir zamanlar Fransız sabahlarının simgesi olan taze ekmek kokusu, artık yalnızca maddi imkânı olanların erişebildiği bir lüks hâline geliyor. İspanya’da 2025 zeytin hasadı, resmî raporlarda ileri sürüldüğü gibi kuraklık nedeniyle değil; politikaların yol açtığı gübre kıtlığı ile ailelerin artık sürdüremedikleri için terk etmek zorunda kaldıkları çiftliklerin birleşik etkisi sonucu felaketle sonuçlandı. Roma istilalarından ve Mağribi fetihlerinden sağ çıkan ağaçlar, şimdi elektronik tablolar, düzenlemeler ve varoluştan çok verimliliğe

değer veren küreselleşmiş bir ekonominin soğuk matematiği yüzünden ölüyor.

Bu örüntü beceriksizliğin ötesine geçiyor. Niyeti ortaya koyuyor. 2023 kışında Avrupa semalarında üç kanlı ay belirdi; bu göksel hizalanma, Babil döneminden bu yana tarım takvimlerinde ktlıkla ilişkilendirilmiş, Orta Çağ el yazmalarında ise derin dönüşüm ve çalkantı dönemleriyle bağlantılandırılmıştır. Her biri önemli politika duyurularıyla aynı döneme denk geldi: üretimi tasarım gereği azaltan tarımsal azot kısıtlamaları, kolaylık vaat ederken gözetim sağlayan dijital para çerçeveleri ve insan bedenlerinin sanki ruhlar değil de envantermiş gibi taranmasını olağanlaştıran biyometrik kimlik uygulamalarının genişletilmesi.

Modern gözlemciler bu örtüşmeleri batıl inanç, bilimin artık açıklayabildiği olguları anlamaya yönelik ilkel girişimler olarak reddeder. Ancak zamanlama olasılığa da, tesadüfe de, geceleri rahat uyumayı mümkün kılan o konforlu açıklamalara da meydan okuyor. 2024 yılındaki dördüncü kanlı ay, on iki üye devlette programlanabilir para denemelerinin başlatılmasına işaret etti; algoritmik ölçütlere göre harcanmadığında geçerliliğini yitiren para, yalnızca görünmez sistemlerin takdirine bağlı olarak var olan servet ve bürokratik bir tuş darbesiyle dondurulabilen, yönlendirilebilen ya da silinebilen tasarruflar.

Kadim bilgelik, ay art arda dört kez kan ağladığında gizli ellerin kendilerini açığa vuracağı konusunda uyarıda bulunmuştu. Ve öyle de oldu. Ancak dumanla dolu odalarda plan yapan komplocular olarak değil; çünkü bu imge yalnızca itibarsızlaştırmaya hizmet eder. Bundan çok daha ürkütücü bir biçimde: Güç sahipleri arasında, kitlelerin yönetilmesi, azaltılması ve doğal görünen, kaçınılmaz görünen, ilerlemenin ve gezegenin hayatta kalmasının talihsiz ama gerekli sonuçları gibi sunulan mekanizmalar aracılığıyla boyun eğdirilmesi gerektiği yönünde oluşmuş bir mutabakat olarak.

Görünür yönetim yapısının altında, her mühendisi etkileyecek matematiksel bir kesinlikle işleyen paralel bir mimari faaliyet gösteriyor. Dijital kimlik sistemleri nüfusun %89’una ulaşmış durumda ve benzeri görülmemiş bir hızla biyometrik veriler topluyor: parmak izleri, iris desenleri, yüz geometrisi, yürüyüş analizi ve ses biyometrisi. İnsan bedeninin kendisi artık unutulamayacak ya da çalınamayacak bir parola, bir anahtar, bir kimlik belirleyicisi hâline geldi; çünkü kişiden ayrılamaz. On iki ülke hâlen Merkez Bankası Dijital Para Birimi (CBDC) pilot programlarını yürütüyor. Bunların üçünde—İsveç, Finlandiya ve Hollanda’da—belirlenen asgari eşiklerin üzerindeki nakit işlemler fiilen suç kapsamına alınarak, her işlemi, her tercihi ve her ilişkiyi kaydeden sistemlere katılım zorunlu hâle getirildi.

Ortalama bir Avrupalı, her gün gözetim kameralarında 300 kez görüntüleniyor; her on üç vatandaşa bir kamera merceği düşen bu yoğunluk, mahremiyeti geçersiz kılıyor, gözetlenenlerin gözetleyen bakışı içselleştirmesini sağlıyor ve özgür vatandaşları,

hapishaneyi kendi zihinlerinde inşa ettikleri için artık dış denetime ihtiyaç duymayan, kendi kendilerini denetleyen öznelere dönüştürüyor. Sosyal kredi mimarileri teorinin ötesine geçerek uygulama aşamasına ulaştı; karbon ayak iziniz, aşı durumunuz, sosyal medya eğilimleriniz ve siyasi ifadeleriniz artık konut, seyahat, bankacılık ve istihdama erişiminizi belirliyor; üstelik gazeteler bunu ancak olay gerçekleştikten, direniş ise artık imkânsız hâle geldikten sonra haberleştiriyor.

Çin’de sistem açıktı, aleniydi ve kabul edilmişti. Avrupa’da ise sürdürülebilirlik, kamu sağlığı, güvenlik, özen ve koruma söylemine sarılmış şekilde geliyor; çünkü güvenliğe, sağlığa ya da gezegene kim karşı çıkabilir? Ancak sonuç aynı noktada birleşiyor: bireyin kolektife tabi kılınması, kolektifin algoritmalar tarafından tanımlanması ve algoritmaların ise hiçbir seçmene, hiçbir seçim çevresine, hiçbir insana hesap vermeyen yapılar tarafından kontrol edilmesi.

Psikolojik işgal, maddi işgal kadar yıkıcıdır; hatta belki daha da yıkıcıdır, çünkü direniş daha oluşmadan ona direnme iradesini hedef alır. Akıllı telefon kullanımının 2015 yılında kritik doygunluk noktasına ulaşmasından bu yana ruh sağlığı ilaçlarına yönelik reçeteler %340 arttı; tüketim eğrisi ile benimsenme eğrisi, istatistikçilerin göz ardı edemeyeceği korelasyon katsayılarıyla birbirini takip ediyor. Gözetimin yoğun olduğu ülkelerde genç intihar oranları artık aktif savaştan çıkan ülkelerdekini aşmış durumda; bu da mahremiyet ve özerkliğin yok edilmesinin bombalardan daha etkili öldürdüğünü düşündürüyor.

İnsan dikkat süresi, tam da sosyal platformların hâkimiyet kurduğu dönemde, 2010’dan bu yana %67 çöktü; bu bilişsel yıkım, toplumun sürekli dikkat dağınıklığı içinde, tutarlı düşünceyi sürdüremeyecek kadar kısa etkileşim parçaları hâlinde, kolektif eylemi örgütleyemeyecek kadar dağınık ve bizi bizzat ürettikleri can sıkıntısından kurtarmak üzere gelen cihazlardan önce özgürlüğün nasıl hissettirdiğini hatırlayamayacak kadar parçalanmış biçimde var olmasını sağlayarak odaklanmayı, direnişi ve umudu engelliyor.

Hayatta kalabilmek, her hafta değişen dijital bürokratik labirentlerde yol almayı gerektirdiğinde; geçim, öngörülemez biçimde değişen protokollere uyumu zorunlu kıldığında; sıcaklığın kendisi, kimsenin tam olarak anlamadığı davranış standartlarına bağlı hâle geldiğinde, özgürlük iradesi kullanılmayan bir uzuv gibi körelir. Özgürlüğün kas hafızası silinir. Alternatifleri hayal etme yetisi ölür. Tahakkümü kabullenmek yalnızca pratik değil, aynı zamanda psikolojik bir tercih hâline gelir; bilinmeyen vahşi doğa yerine bilinen kafesi seçme eğilimine dönüşür.

Yine de insan ruhu, ölçümün ötesindeki alanlarda, algoritmaların kapatamadığı çatlaklarda ve kameraların yakalayamadığı anlarda varlığını sürdürür. Elektriğin hâlâ kesintili olduğu Romanya köylerinde büyükanneler kötü göze karşı sarımsak asmaya ve ekim zamanlarını atalarının binlerce yıl önce adlandırdığı yıldızlara göre

belirlemeye devam ediyor; ulus-devletten yüzyıllarca daha eski bilgi birikimini yaşıyorlar. İspanyol çobanlar ise Roma işgalini, Mağribi egemenliğini, faşist diktatörlüğü ve şimdi de dijital sömürgeleştirmeyi aşarak günümüze ulaşan sözlü gelenekler sayesinde dağ geçitlerinde yollarını buluyor; bu bilgi veri tabanlarında değil bedenlerde, ağlarda değil ilişkilerde, kelimelerin kendisinde değil kelimelerin arasındaki boşluklarda varlığını sürdürüyor.

Bu uygulamalar, kontrol mimarlarının en çok korktuğu şeyi temsil ediyor: veriden daha derin bağlar, programlamanın ötesine geçen sadakatler, dijitalleşmeyi reddeden ruhlar ve kendilerine dayatılan sistemler sayesinde değil, onlara rağmen varlığını sürdüren topluluklar. Çoban dağı GPS olmadan bildiğinde, büyükanne bitkiyi bir uygulama olmadan tanıdığında, çocuk hikâyeyi ekran olmadan bildiğinde, bütüncül bilgi projesi eksik kalır, bütüncül yönetim vizyonu gerçekleşmez ve bütüncül kontrol hayali, organik yaşamın inatçı varlığını sürdürmesi nedeniyle sekteye uğrar.

Kanlı aylar geçti, ancak uyarıları hafızaya kazınmış olarak kaldı; onları silmek üzere tasarlanmış eğitim sistemlerine rağmen yaşamaya devam eden hikâyelere kodlandı. Açığa çıkarılan kontrol, ikna gücünü kaybeder. Mahkûmun hücrelerini fark ettiği anda parmaklıklar katlanılmaz hâle gelir. Kadim ve inatçı Avrupa ruhu, unutulması öğretilse bile özgürlüğü hatırlar; itaate şartlandırılrsa bile direnişin genetik hafızasını taşır; eğlence ve ilaçlarla uyuşturulsa bile öfke duyma kapasitesini korur.

Yeniden kazanım devrim değil, yeniden inşa gerektirir; küreselleşmiş soyutlamanın ezici ağırlığına karşı insan ölçeğinin sabırla yeniden kurulmasını. Besin üretimi yerine çim zorunlu kılan imar düzenlemelerine meydan okuyarak oluşturulan topluluk bahçeleri. Vergilendirilebilir gözetimin dışında işleyen takas ağları; yumurtanın ekmekle, emeğin eğitimle, bakımın dostlukla değiş tokuş edildiği ilişkiler. Çocuklara kodlama derslerinin yanı sıra yıldızlara göre yön bulma ve yenilebilir bitkileri tanıma öğretilmesi; sistemler çöktüğünde hayatta kalmayı sağlayacak paralel yeterliliklerin korunması.

Her organik yaratım eylemi, bizim için planlanan mekanize geleceğe direnir. Gözetlenen platformlar yerine yüz yüze gerçekleştirilen her konuşma, dijital işgalcilerden geri alınan bir toprak parçasıdır. Satın alınmak yerine yetiştirilen her öğün, dışarıya devredilmek yerine paylaşılan her beceri, vekâleten değil bizzat kurulan her ilişki; bunların tümü gerçeğin sanala, biyolojik olanın sentetik olana ve insanın makineye karşı ayaklanmasını oluşturur.

İstatistikler düzelmeden önce daha da kötüleşecek. 2026-2027 kışı, meteorolojik tahminlerle ekonomik çöküşün birleşerek savunmasız kesimler arasında kitlesel ölümler için kusursuz koşullar oluşturacağı, son on yılların en sert kışı olmaya aday görünüyor. Ukrayna tahılının çatışmalar nedeniyle engellenmeye devam

etmesi, iklim manipölasyonu deneylerinin öngörülemez hava düzenleri üretmesi ve dayanıklılık yerine verimlilik esas alınarak tasarlanmış tedarik zincirlerinin kaçınılmaz biçimde parçalanmayı sürdürmesiyle gıda kıtlığı derinleşecek. Yapay zekâ insan muhakemesini gereksiz kılacak yeteneklere ulaştıkça, öngörücü algoritmalar muhalefeti daha oluşmadan tespit ettikçe ve suç gerçekleşmeden önlemeye yönelik uygulamalar kurgudan kamu politikasına dönüştükçe gözetim daha da sıkılaşacak.

Yine de özgürlük, kameraların erişiminin ötesindeki sessizlikte, işlemler arasındaki boşluklarda ve metalaştırılamayan ya da kontrol edilemeyen gerçek bağ anlarında varlığını sürdürür. Yalnızca onu sahiplenme cesaretini, özgürlük karşılığında satın alınan güvenliğin kendi hapishanesine dönüştüğünü, boyun eğerek elde edilen konforun kendi işkencesi hâline geldiğini ve insanlık pahasına sürdürülen hayatta kalmanın kendi ölümü olduğunu kavrayacak iradeyi bekler.

Bu sistemin mimarları bütün değişkenleri hesaba kattıklarına, bütün sonuçları modellediklerine ve her türlü direnişi öngördüklerine inanıyor. Ancak ihanete rağmen sevmeyi, kanıtlara rağmen umut etmeyi ve yenilginin kesinliğine rağmen mücadele etmeyi sürdüren insan yüreğini hesaba katmadılar. Çocuğunun titrediğini gören bir annenin, uyum göstermenin bedelinin direnmenin bedelinden daha ağır olduğuna karar verdiği anı modelleyemediler.

Yeterince birey aynı anda bu hesabı yaptığında, rıza yanılması çözüldüğünde ve kontrol mekanizması insan onurunun yerinden oynatılamaz nesnesiyle karşılaştığında ortaya çıkan zincirleme etkiyi de öngöremediler.

Kanlı aylar geçti; fakat geri dönecekler. Gizli eller kendilerini açığa çıkardı ve işte fırsatımız da bu açığa çıkışta yatıyor.

Çünkü gölgede işleyen güç, bilgisizlerin sessizce kabullenmesine dayanır; ışığa maruz kalan güç ise bilgilendirilmiş olanların direnişine davetiye çıkarır. Artık cahil değiliz. Geriye kalan soru, bilgimize göre hareket edip etmeyeceğimiz, özgürlüğün talep ettiği bedeli ödeyip ödemeyeceğimiz ve doğuştan hakkımız olan özgürlüğü geri alacağımız mı, yoksa zincirlerin geçici sıcaklığı uğruna onu sonsuza dek teslim mi edeceğimizdir.

Seçim hâlâ bizim elimizde—seçim mümkün olduğu sürece. Pencere, her geçen mevsimle, her yeni düzenlemeyle ve gözetimin eklenen her yeni rakamıyla daralıyor.

Etrafımızda inşa edilen gelecek kaçınılmaz değildir; onu inşa eden insan elleri, başka insan elleri tarafından durdurulabilir.

Ancak bunu durdurmak farkındalık gerektirir, cesaret gerektirir ve rahat içinde yaşayanların düşünmekten kaçındığı, çaresizlerin ise kaçınmasının mümkün olmadığı fedakârlıkları gerektirir.

İran Elini Fazla Açıyor

YAZAR: FRIDA GHITIS

Aşırı özgüvenli bir Tahran, başarının ağzından yenilgiyi çekme riskiyle karşı karşıya

İsrail ile Amerika Birleşik Devletleri'nin beş ay önce İran'a karşı başlattığı savaşın planlandığı gibi gitmediği ve planlamanın kendisinin de ciddi ölçüde yetersiz kaldığı tartışmasızdır. İran rejimi ayakta kaldı ve Başkan Trump'ı iyi seçeneklerin son derece sınırlı olduğu bir durumla baş başa bıraktı. Ancak savaş sona ermiş değil ve İran elini fazla açıyor.

Tahran, zafer olarak gördüğü durumu pekiştirmek yerine Washington'u sınamayı sürdürüyor; adeta yeni bir savaş turuna davetiye çıkarıyor. ABD'nin İran'a yönelik saldırıları durdurmayı kabul etmesinin ardından İran'ın bu kıskırtıcı eylemlerinin ardındaki motivasyonun ne olduğu belirsizliğini koruyor. Bu durum, aşırı özgüveni, ideolojik coşkuyu veya hatta rejimdeki bazı sertlik yanlılarının kıyamet niteliğinde bir çatışmanın Mehdi'nin dönüşünü hızlandıracığına ve küresel bir İslami düzenin önünü açacağına dair inancını yansıttırabilir.

Ben, bu hamlelerin ahiret dünyasıyla değil, yakın gelecekle ilgili olduğuna inanma eğilimindeyim. İslam Devrim Muhafızları Ordusu (IRGC) liderleri yalnızca ilk turu kazandıklarını düşünmekle kalmıyor; aynı zamanda Batı siyasetini ve medyasını yakından takip ettikleri için zamanın kendi taraflarında olduğuna da inanıyorlar. Onlara göre bir tur daha, elde ettikleri kazanımları

pekiştirecektir.

Trump'ın kolay seçenekleri olmadığını biliyorlar. Yüksek petrol fiyatlarının onun onay oranlarını aşağı çektiğini biliyorlar. Hürmüz Boğazı'nın tam kontrolünü ellerinde tutmak istiyorlar ve Trump'ın bunu tersine çevirmek için ABD askerlerini konuşlandırma konusunda son derece isteksiz olduğunu biliyorlar. Bu savaşın sona ermesini istediğini biliyorlar.

Bahislerinin karşılığını almaları mümkün. Esasen Trump'tan daha uzun süre dayanabilirler. Ancak fazla ileri gidiyorlar ve tam da zaferin eşliğindeyken başarının ağzından yenilgiyi çekebilirler.

Şimdiden uyguladıkları taktikler, İran açısından uzun vadeli kayıpların zeminini hazırladı. Hürmüz Boğazı'nı kapatarak ve komşu devletlere saldırarak İran, alternatif ihracat rotalarının geliştirilmesi yönünde bir aceleyi tetikledi. Zamanla bu durum, Tahran'ın en güçlü stratejik araçlarından birini ciddi ölçüde aşındıracaktır. Bu saldırılar, kısa zamanda ortadan kalkmayacak ölçüde derin bir güvensizlik ortamı yarattı.

Ancak bunlar uzun vadeli sonuçlardır. Daha acil mesele ise şu anda ne olacağıdır ve bu noktada da İran'ın taktikleri ters etki yaratabilir.

İran, Washington'dan Riyad'a kadar uzanan bir öfke dalgasını tetikleyen saldırılar düzenliyor. Zımnı bir ateşkesin ortasında İran, bölgedeki ABD hedeflerine ateş açtı ve bunun üzerine öfkelenen Trump, Fox News'te

kaba bir ifadeyle, “Onların anasını avradını sikeceğiz.” dedi.

Artık Trump’ın abartılı tehditleri, çoğu zaman geri adım atması nedeniyle biraz Yalancı Çoban masalını andırıyor; işte TACO lakabı da buradan geliyor. Ancak İran, Trump’ın sabrının tükenmeyeceğinden emin olabilir mi? Trump, zayıf görünmeye karşı son derece hassastır ve seçeneklerinin tamamı potansiyel riskler taşısa da dünyanın en güçlü ordusuna komuta etmektedir.

İran ayrıca komşularının sabrının tükenmekte olduğunu da görebilir. Füze ve insansız hava aracı saldırılarına maruz kaldıktan ve büyük ölçüde savunmaya yönelik manevralarla yetindikten sonra Suudi Arabistan, Irak’taki İran destekli milislere yönelik saldırılarda ABD güçlerine katılmak üzere savaş uçakları gönderdi.

Son günlerde İran, Suudi Arabistan’a, Birleşik Arap Emirlikleri’ne, Ürdün’e, Kuveyt’e, Umman’a, Katar’a, Bahreyn’e ve hatta Mısır’a saldırılar düzenledi. Ayrıca Yemen’deki İran destekli Husilerin Kızıldeniz’de petrol tankerlerini hedef alacak şekilde harekete geçirilmesi, Suudi Arabistan’ın Doğu-Batı petrol boru hattının hayati öneme sahip kapasitesini tehdit ediyor.

Tahran, bölgedeki Arap hükümetlerinin neredeyse tamamını aktif bir hasma dönüştürme riskiyle karşı karşıya.

Salı günü İsrail Başbakanı Binyamin Netanyahu, Oval Ofis’te Trump ile bir araya geldi.

Beyaz Saray görüşmeler hakkında fazla bir açıklama yapmadı, ancak Netanyahu görüşmelerini, “Amerika Birleşik Devletleri başkanlarından biriyle yaptığım en iyi görüşmelerden biriydi.” sözleriyle nitelendirdi. Tam olarak ne duyduğunu bilmiyoruz.

Netanyahu ekim ayında yapılacak seçimlerle karşı karşıya olduğundan, sözleri bu bağlamda değerlendirilmelidir; ancak iyimser değerlendirmesi, Washington’un onlarca yıl boyunca İsrail’i yok etme yemini etmiş bir rejime karşı askerî harekât seçeneğini masadan kaldırmadığına inandığını düşündürüyor.

Tahran’daki rejim bugüne kadar ayakta kalmayı başardı. Bu etkileyici bir başarıdır. Ancak İran birçok nedenle derin bir kriz içinde bulunuyor. İranlıların ezici çoğunluğu rejimden nefret ediyor. Güvenlik güçlerinin geçen ocak ayında yalnızca iki gün içinde on binlerce göstericiyi katletmesinin ve ardından gençlere yönelik idamları artırmasının ardından, şimdi büyük çaplı bir ayaklanmanın patlak vermesi pek olası görünmüyor. Ancak nisan ayında da belirttiğim gibi, içeride çatlaklar ortaya çıktı. Bu gerçek bir tehdittir. Rejimi fiilen kim yönetiyorsa — Dini Lider (Supreme Leader) Mücteba Hamaney aylardır kamuoyu önüne çıkmadı — merhum Ali Hamaney’in sahip olduğu meşruiyete sahip değildir. Ekonomi harap durumdayken, enflasyon kontrolden çıkarak tırmanmaya devam ederken ve savaş henüz sona ermemişken, yönetici sınıfın bir kesiminin istikrarsız statükoya meydan okumaya karar verme ihtimali göz ardı edilemez.

Şu anda Tahran’ın stratejisini yönlendirenler savaşı sürdürmekte, İran’ın altyapısının sürekli tahrip olmasına zemin hazırlamakta, komşularıyla düşmanlık yaratmakta ve ekonomiyi yıkıma sürüklemektedir. Enflasyon öylesine ağırlaşmıştır ki İran’ın güvenlik kurumlarının mensupları — ordu, Devrim Muhafızları ve Besic — bile artan yaşam maliyetiyle mücadele etmektedir. Silahlı savunucuları huzursuzlaşmaya başlayan bir rejim tehlikeli bir kırılganlıkla karşı karşıyadır.

Bundan sonra izlenebilecek birkaç yol hâlâ mümkündür. Trump, nihayetinde uzun vadede İran’ı daha güçlü bırakacak başka bir kusurlu anlaşmayı kabul edebilir. Dönemsel saldırılar, yaptırımlar ve Hürmüz Boğazı üzerinden yapılan deniz taşımacılığındaki süregelen aksamalarla kesintiye uğrayan kırılgan bir çıkmaz ortaya çıkabilir. En olası senaryo hâlâ budur. Ancak Tahran’ın küçümsüyor gibi görüldüğü başka bir ihtimal daha vardır: İslam Cumhuriyeti, elini fazla açarak nihayetinde kendi çözülmesini beraberinde getirecek olaylar zincirini bizzat tetikleyebilir.

Sürekli Savaş – Genişleyen Savaş

YAZAR: MEL GURTOV

Yeniden başlayan çatışmaların yaklaşık üç haftadır sürmesinin ardından, yalnızca ateşkesin değil, aynı zamanda Mutabakat Muhtırası (Memorandum of Understanding – MOU)’nın da sona erdiğini söylemek artık güvenlidir. İranlı bir yetkili, 24 Temmuz’da durmadan önce 13 gün boyunca devam eden ABD saldırılarını gerekçe göstererek İran’ın artık MOU kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirmeyeceğini söyledi.

Bu son çatışma turu, Washington ile Tahran’ın tehditlerde bulunması ve karşılıklı ateş açmasıyla başladı.

Trump şöyle dedi: “Gelecek hafta onlar için işler gerçekten çok kötüleşecek çünkü gelecek hafta sıra enerji santrallerine geliyor.”

“Gelecek hafta sıra köprülere geliyor. Bütün enerji santrallerini devre dışı bırakacağız. Müzakere masasına oturup görüşmedikleri sürece bütün köprülerini devre dışı bırakacağız.”

Geçen Perşembe günü Telegram’da yayımlanan bir açıklamada, İran’ın en üst düzey askerî komutanlığının bir sözcüsü, Trump’ın tehditlerinin hayata geçirilmesi hâlinde, “hâlâ ayakta olan her şeyin... yani bölgedeki tüm altyapının, İran İslam Cumhuriyeti’nin güçlü silahlı kuvvetlerinin çelik darbeleri altında ezileceğini...” söyledi. Kuveyt, İran’ın su tuzdan arındırma tesislerine ve elektrik santrallerine saldırdığını belirtiyor.

ABD ablukası yürürlükteyken ve petrol tankerleri hareket etmekten çekinirken, Hürmüz Boğazı’nın kontrolü çözümsüzlüğünü koruyor. İranlı yetkili, “Amerika’nın, yabancı ve bölge dışı bir ülke olarak, hiçbir koşul ve hiçbir şekilde Hürmüz Boğazı’na müdahale etmesine izin vermeyeceğiz. Bu, İran’ın aşılma kırmızı çizgisidir.” dedi.

Trump, 21 Temmuz’da bir gemi her vurulduğunda İran’daki sivil hedefleri bombalama tehdidini yineledi. Ayrıca Yemen’deki İran yanlısı Husileri de tehdit etti. Husilerin Kızıldeniz’deki kısmi ablukası, Suudi gemilerinin giriş ve çıkışını engelliyor; bu da savaşta yeni bir cephe açıyor. Petrol fiyatları yeniden yükselişe geçiyor.

Şu anda başka bir duraklama dönemindeyiz; Trump, bunun İran’la görüşmelere yeniden başlamak amacıyla kendi talimatıyla gerçekleştirildiğini söylüyor. Hangi görüşmeler?

Pakistanlı ve Katarlı yetkililer, taraflardan hiçbirinin müzakerelere ilgi gösteriyor görünmemesi nedeniyle müzakereleri kolaylaştırma konusunda çıkmazda bulunuyor.

Dışişleri Bakanı Marco Rubio, İran’la görüşmek için “kapının açık olduğunu”, ancak İran’ın “bizim davranışımızın değişmesi için önce kendi davranışını değiştirmesi gerektiğini” söylüyor. Bu, barış görüşmelerinin değil, daha fazla savaşın reçetesidir.

Buna rağmen Trump, iki ağızlı konuşarak görüşmelerin iyi gittiğini, ancak İran'ın dikkatli olması gerektiğini söylüyor.

Gerçek ise savaşın genişlediğidir; Irak'ta İran destekli milislere yönelik ortak ABD-Suudi saldırıları ve Ürdün'deki ABD üslerine yönelik İran saldırıları yaşanıyor. Özünde, üç taraflı bir savaş yedi taraflı bir savaşa dönüşmüş durumda. Trump, İran'ın "çok ağır bir darbe alacağını" söyleyerek tehdit ediyor.

İç Cephe Kaybetmek

Tırmanan çatışmalar, üç ABD askerinin daha hayatını kaybetmesiyle sonuçlandı ve savaşta yaşamını yitiren toplam ABD personeli sayısını 18'e çıkardı. (Skandal niteliğindeki bir manipülasyonla Pentagon yalnızca 14 muharebe kaynaklı ölümü kabul etti.) Pentagon tam sayıyı açıklamasa da yüzlerce kişi daha yaralandı.

ABD'nin yeni can kaybı bilançosu, seçmenlerin yüzde 29'undan daha azının desteklediği bu savaşta Trump açısından daha da kötü siyasi haber anlamına geliyor. Savunma Bakanı Pete Hegseth'e göre savaşın artan maliyeti 37 milyar dolar — ki bu rakam kesinlikle gerçeğin altında bir tahmindir — ve savaşın görünen bir sonunun olmaması, MAGA seçmenlerinin bile Trump'tan uzaklaşmasına neden oluyor. Yönetim, bir sonraki askerî bütçe için talep ettiği 1,15 trilyon dolara ek olarak, savaşı finanse etmek amacıyla ilave 67 milyar dolar istiyor.

Cumhuriyetçilerin ikilemi şu çelişkide ortaya çıkıyor: 22 Temmuz'da Temsilciler Meclisi'nde yapılan oylamada (altı Demokrat'ın da kendilerine katılmasıyla) savaşı finanse etmeye istekli olduklarını gösterdiler. Ancak dört Cumhuriyetçi de Demokratlarla birlikte, Trump'ın ya savaşı durdurması ya da savaşı sürdürmek için Kongre yetkilendirmesi alması gerektiğine ilişkin karara oy verdi. Senato'da ise benzer bir kararın gündeme alınması engellendi.

Haberlere göre Trump, şimdilik dramatik bir tırmanıştan yana olmamaya karar verdi. Neden? Olması gerektiği gibi savaşın can kayıpları, enflasyon ve diğer maliyetleri konusunda endişelendiği için değil.

Times'a göre asıl endişesi, "savaşın yoğunlaştırılmasının Pentagon'un Orta Doğu'da zaten azalmış durumda olan Patriot füzesavar önleyicileri ile diğer hava savunma mühimmatı stoklarını tehlikeli ölçüde tüketebilecek olmasıdır."

Sürekli Savaş

Donald Trump, bombalama ve tehdit etme döngüsünü kırabilecek durumda görünmüyor. Ziyarette bulunan Lübnan Cumhurbaşkanı'na, İran'daki bir sonraki büyük hedefin, **Wall Street Journal**'a göre ABD ile savaş başladığında İran'ın nükleer santrifüjlerini taşıdığı yer olan **Pickaxe Mountain** adıyla bilinen yeraltı nükleer tesisi olacağını söyledi.

Trump, "O bölgeyi çok yakında ve çok ağır bir şekilde vuracağız." dedi. İran'ın görüşmeler için çaresiz olduğunu bir kez daha öne sürerek, "Ancak anlamlı bir şekilde görüşmeye hazır olana kadar bizim hiçbir ilgimiz yok." ifadelerini kullandı.

Bu, Haziran ayında İran'ın daha fazla bombardımandan korktuğu için Mutabakat Muhtırası'nı (Memorandum of Understanding - MOU) kabul ettiğini iddia ettiğinde de benimsediği aynı söylemdi. ("Biz büyük olan için harekete geçiyorduk, onlar da 'Lütfen yapmayın, bir anlaşma yapacağız.' dediler. Ardından da hemen bir anlaşma yaptık." dedi.) Trump, İran'ın çaresizlikten hareket etmediğini kavrayamıyor.

International Crisis Group'tan Ali Vaez, durumu sürekli savaşın klasik bir örneği olarak değerlendiriyor:

"Her iki ülke de zamanın kendi lehine işlediğine inanıyor. İran, petrol şoklarının, piyasa çalkantılarının ve siyasi takvimin Washington'un kararlılığını tüketeceğini düşünüyor. Amerika Birleşik Devletleri ise mali yıpranmanın ve askerî zayıflamanın Tahran'ın direncini tüketeceğini düşünüyor. Hiçbir tarafın zafere giden bir yolu yok.

Ancak her biri, diğerinden daha fazla acıya dayanabileceğini kanıtlamak zorunda hissedebilir. Sürekli savaşın mantığı budur: Her iki taraf da diğerinin dayanıklılığını sınamak için şiddete başvurur. Savaş, başka araçlarla yürütülen bir müzakereye dönüşür."

Açık Mektup: Enver Paşa; Büyük Rüya

AHMET ÖZCAN

www.kritikbakis.com

“Enver Paşa: Büyük rüya”*

“..Pek sıkıntılı bir hava. Tuhaf bir sis. Düşman görünmüyor. Düşmanda hareket yok (...) Son satırlarımı yazarak mektubumu kapıyorum. İçine buranın her gün sana yolladığım yabancı çiçeklerinden maada kaç gecedir altında yattığım karaağaçtan kopardığım ufak bir dalı da gönderiyorum. Seni Hüda’nın birliğine yavrularıyla birlikte emanet ederim, ruhum efendiciğim.. Karaağaca çakımla ismini yazdım.”

(Enver Paşa’nın eşi Naciye Sultan’a Pamir’den yazdığı mektuptan.)

Muhterem Enver bey,

1970’li yılların ortalarında, ilkokul beşinci sınıftaydım. Son derece saf ve iyi niyetli bir Hasan öğretmenimiz vardı. Hep kederliydi ve çoğu zaman sabahları ‘akşamdan kalma’ bir vaziyette okula gelirdi. Derslerimiz onun sayesinde hep şamatayla geçerdi. Hasan öğretmen, sonradan, elinden düşürmediği anahtarlığındaki ‘Ecevit’ resminden anladığım kadarıyla, CHP’li bir solcuydu. Onu çok severdik. O da bizi severdi. Derslerde bazen Atatürk’ü anlatırdı. Karatahtanın üstünde asılı Atatürk resmini işaret ederek “çocuklar bu sıralarda onun sayesinde oturduğumuzu unutmayın” derdi. Bir gün yine uzun uzun Atatürk’ten bahsetti. Vatani nasıl kurtardığını, kahramanlıklarını, zekasını, devlet adamlığını..... Hiç unutmuyorum, giderek sertleşen bir ifadeyle, “aslında biz büyük bir ülkeydik”, çocuklar” dedi. ‘Büyük, daha büyük kahramanlarımız da vardı.

Enver vardı mesela, Enver Paşa’ dedi. Gözlerindeki o garip ifadeyi hala hatırlıyorum, öfke miydi, keder mi? “Enver’i büyüyünce tanıyacaksınız” dedi. “Şimdi anlatsam anlamazsınız, onu büyüyünce anlayacaksınız”. Hasan öğretmenin o gün tam olarak ne kastettiğini anlamamıştım. Enver kimdi? Neden büyüyünce tanıyacaktım, iyi bir adam mıydı, kötü mü?. Hasan öğretmen bir daha Enver’den bahsetmemişti. Ama içimize saldıgı kıskırtıcı merak, varlığını hep sürdürdü. Sonra, biz büyüdük, büyüdükçe Türkiye küçüldü. Öğrendik ki, ülke olarak yıllarca önce dramatik ama görkemli bir şekilde yenilmişti. Yenilgiyi kabullenip elde kalanla övünenler, geçmişe bir çizgi çekmişti. Yenilgiyi kabullenemeyenler ise geçmişi diriltmek, yeniden kavuşmak ya da şimdiyi geçmişe bağlamak istiyordu. Bu iki tarafın farklı görüntü ve araçlarla süren tüketici kavgasının tam ortasında bulmuştuk kendimizi. Yenilgi travması ekseninde süren bu kavganın taraflarının geçmişe dair uzlaştıkları tek bir konu vardı: Enver ve İttihatçılık düşmanlığı.

Kendisini Kemalist, Milliyetçi, Liberal, Solcu ya da İslamcı olarak tanımlayan hemen her kesimin, konu 1908-1918 yılları arasına yani çöküş ‘an’ına gelince aynı refleksi göstermesi ilginçti. Sonradan bu düşmanlığın da çok ince işlenmiş İngiliz-Rus propagandası hatta her kesime özel olarak yedirilmiş psikolojik harb yalanları olduğunu öğrenecektik. İngilizler, asıl düşmanını hiç unutmuyordu.

Bu İngiliz-Rus yalanları şöyledi; ‘Enver Paşa ve İttihatçılar, koca İmparatorluğu batırmışlardı. Almanya’nın emperyalist emellerine alet olmuşlar, şiddet, darbe ve entrikayla devleti ele geçirip bir oldubittiyle 1. Dünya Savaşına girmişlerdi. Cahil ve tecrübesizlerdi. Çoğunluğu Masondü ve perde arkasındaki Sabataycı- Yahudi dönmeler tarafından kullanılıyorlardı. Orduya siyaset sokmuş ve 1913 Babıâli baskını ile darbe geleneğini başlatmışlardı. Enver Paşa, Sarıkamış’ta gereksiz bir harekâta orduyu sürüklemiş ve 90 bin askerimizin şehit olmasına neden olmuştu. Maceracı, hayalperest ve diktatörlük heveslisi biriydi. Nihayetinde savaş bitince hepsi ülkeyi perişan halde bırakıp Almanya’ya kaçtı..vs...’

Büyük bir imparatorluğu kaybetmiş olmanın nedenlerini, ekonomi politik boyutlarını, felsefesini, jeopolitiğini, psikolojisini, sosyolojisini düşünmeyen, analiz etmeyen ve her kötülüğü kişilere, gruplara, iç ve dış güçlere, ya da aynı anlama gelmek üzere kadere bağlayan bakış açısının en somut ve uç örneği, bu konudaki ittifakla sergileniyordu. Eh, bu kadar kesin bir icma olduğuna göre, bizlere de ezberleri tekrarlamak düşüyordu.

Enver bey, eğer büyüdükçe Türkiye küçülmeseydi, yani başta devletli elit olmak üzere, memleketin hemen bütün son elli yıllık aydınları, bürokratları, işadamları, alimleri ve siyasetçilerinin, örgüt ve cemaatlerinin, abi ve üstatlarının, şef ve önderlerinin çoğunun gözlerimizde büyüttüğümüz küçük kişilikler ve varlıklar olduğunu öğrenmeseydik, yaşanan bütün çatışma ve mücadelelerin esasta yenilgi travması ve yükselme arzusunun sahte dışavurumları olduğuna dair bir kanaat oluşmasaydı, sizlerle ilgili bu ezberleri sorgulama çabasına girmeyecektik. Ne var ki, bir toplu yalanlar ülkesinde yaşıyoruz ve herkes tayin edilmiş roller ve güdülenen misyonlar üzerinden sahici olmayan toplumsallığın sürdürülmesinde anlaşılmış durumda. Demem o ki, şu İttihatçı düşmanlığı konusundaki örtük ittifak, birçok şeyi deşifre edecek kriminal bir suçüstü malzemesine benziyor.

Enver Bey, önce hikâyeyi özetlemem gerekiyor: Şevket Süreyya’nın ifadesiyle “Başka türlü bir ülkenin, başka türlü bir neslin, başka türlü bir insanı” olarak 1908’de Makedonya dağlarında ‘Kahraman-ı Hürriyet’ olarak yıldızlaşan serüvenin, 4 Ağustos 1922’de, Türkistan’da Pamir dağları eteklerindeki Çegan tepesinde Ruslarla yiğitçe dövüşerek bitiyor. Altı yüz yıllık bir mutlak otorite olarak ‘Devlet’in dışında ortaya çıkan ilk politik irade olarak yeni Osmanlı-Jöntürk-İttihat Terakki hareketinin anlamlı bir iktidar aracına dönüşmesi, 1906 kongresinde sen ve arkadaşlarının liderliği üslenmesiyle söz konusu olmuştu. Saray içi paşalar çekişmesinin ya da batılı ülke konsolosluklarının kullanmaya çalıştığı bir aydın muhalefeti durumundaki Osmanlı Terakki ve İttihat cemiyetinin, çapının çok ötesinde etkili olan bir siyasal partiye dönüşmesi asker olarak senin, sivil olarak ta Talat paşanın sayesinde mümkün olmuştu.

Aslında Devlete, yani Abdülhamit İstibdadına karşı Asker-Sivil aydın İttifakının 1908’de hürriyet, anayasa ve meclis talebiyle kazandığı zafer, bu siyasal değişimin dışında belki de devletin millet tarafından temellük edilmesi boyutuyla çok daha önemli bir dönüşümü sağlamıştı.

Timur istilas ve Şah İsmail olaylarından dolayı ‘Anadolu’ ve diğer ‘çevre’sine kendisini kapatan ve ‘devşirme’ elitlere teslim olan devlet cihazının, yeniden millete açılmasıydı söz konusu olan. Bu sürece yol açan esas saik ise, yaklaştığı iyice belirginleşen büyük çöküntünün harekete geçirdiği saklı dinamikler ve reflekslerdi. Devletin ve milletin içindeki dağınık ve küskün sağduyu, çöküşün ayak seslerini hissedince sahnede olan en örgütlü ve dinamik bir harekete el atıp yeniden kurgulayarak sürece el koymuştu. İttihat Terakki hareketi, en genel anlamda çok cephe ve çok veçheli yapısıyla işte bu iradenin adıdır. Batı’da sınıf ve mezhep savaşları içinde kanlı bir şekilde gerçekleşen elit dönüşümü, bizde Jöntürk hareketi üzerinden daha az maliyetle sağlanmıştı. Kaçınılmaz olduğu bugün de teslim edilen sonumuz eğer Endülüs gibi olmadıysa, bunu abartılı evhamıyla istibdada başvurmuş olsa da II. Abdülhamit’e ve onunla bir tür danışıklı çatışma içinde büyüyen olgunlaşan İttihat Terakki hareketine borçlu olduğumuzu söyleyebiliriz. Tabii ki onların eksiklik ve yanlışlıklarını unutmadan.

Mesela, bugün, çöküşün başlangıcının İngiltere ile Rusya’nın Osmanlı’yı parçalama konusunda anlaşması olduğunu biliyoruz. Modern diplomasinin İngiltere-Rusya ve Almanya-Fransa arasındaki ilişkiler ekseninde şekillendiği göz önüne alınırsa, bu ilişkilerden birinin savaşa dönüşmesiyle Avrupa’nın, barışa dönüşmesiyle üçüncü bir ülkenin parçalanması ya da felaketi söz konusu olmuştu. Emperyalist paylaşım olarak tanımlanan son iki yüz yıllık savaşların bütün özeti bu. Osmanlı İmparatorluğu tüm bu dönem boyunca denge oyunları ile beladan uzak kalmak telaşından yorgun düşerek tükendi. Ne genel anlamda ‘paylaşım’ın ekonomi politik ve modernleşmenin tarihsel manası, ne de özel olarak, 1900’lü yılların başında sanayi ve savaş için kullanım değeri keşfedilen ve büyük ölçüde Osmanlı topraklarında bulunan petrolün politik değeri Osmanlı devlet aklında karşılık bulabilmişti. Bütün iktidarı Saray’da toplayan ve kendini hem halkına hem dünyaya kapatarak totolojik bir kısıpca hapseden devlet, okuma yazma öğrenen ve batı ile tanışan genç aydınların itirazlarının karakterini dahi sınırlıyordu. Öyle ki Mithat Paşa, özgün ve aydın kişiliğiyle hariç tutulursa, Namık Kemal’den Ahmet Rıza’ya, Talat Paşa’dan Enver Paşa’ya kadar tüm yeni Osmanlı Jöntürk-İttihatçı kadroların muhalefet ufkü, biraz Fransız pozitivist milliyetçiliği birazda Balkan komitacılarından mülhem siyasallık içeren eklektik bir idealizmden ibaretti.

Devletin ve vatanın birliği, güvenliği, güçlenmesi, yenilenmesi, ortak amaçtı. Ama bunun hemen hiçbirinin içeriği hakkında etraflıca malumat sahibi

olmadığı Kanun-i Esasi'nin ilanıyla sihirli bir şekilde gerçekleşeceğine inanılıyordu. 'Devlet'in, batılı büyük devletlerin insafına esir düştüğü bir vasatta, İttihat Terakki'nin tecrübesiz ama idealist, sert ama rasyonel müdahalesine teslim olması kaçınılmazdı. Devlet aklının son temsilcisi olarak II. Abdülhamit'in düvel-i muazzama'ya dönük ana siyaseti, yani Almanya ile ötekileri dengelemek, İttihat Terakkinin de kaçınılmaz çizgisiydi. Bu manada Abdülhamit'i tahttan indirenler, sadece onun yerine geçti ve kaçınılmaz son'un yok oluş olmasını engelleyecek bir görkemli direniş örgütledi. Çünkü tarihte geç kalmışlığın askeri olmayan nedenleri, askeri bir tarım imparatorluğunun üzerine çökerek felç etmişti. Bu koşullarda yapılabilecek olan en anlamlı şey, II. Abdülhamit'le başlayıp Mustafa Kemal'le noktalanın dönem boyunca yapılmış oldu; yani çöküşü düşmana pahalıya ödetmek ve elde tutulabilecek olanı sonuna kadar tutmak. II. Abdülhamit ve Enver, pahalı ödetilen bir bedel yarattı ve bu sayede Mustafa Kemal, elde kalan üzerinden yeni bir sayfa açtı.

Bütün bu objektif şartların içinde Enver'in ve İttihatçı önderliğin 'günahları'nı bulup çıkarmak ve tüm olan biteni onların sırtına yıkmak, sadece vefasızlık değil, bugünde gerekli olan bir iradenin boğulması manasına geliyor. Vefasızlık, çünkü bütün hayatlarını çöküşü engellemek için harcayan ve karşılığında ne maddi ne de manevi olarak 'hiçbir şey' almayan bir kuşağın şahsında bizi adanmışlık, fedakarlık, cesaret, haysiyet ve savaşkanlık mahkum ediliyor..

Enver Bey,

İsmet İnönü hatıralarında senin için diyor ki; "Enver Paşa, şahsi meziyetleri ile iyi bir asker, iyi bir subay, iyi bir insan olarak, toplumun kusur olarak bildiği unsurlardan, insanın tasavvur edemeyeceği kadar nasibi olmayan bir tiptir. Asker vasıfları bakımından vazife sever, çalışkan ve korku nedir bilmez müstesna kahraman olarak, askerliğin aradığı ölçülerin en yukarı seviyesinde yer almıştır".

Şevket Süreyya Aydemir, senin baş döndürücü yaşam öykünü anlattığı üç ciltlik eseri boyunca, satır aralarına serpiştirdiği Almancılık, hayalperestlik, maceracılık ve tek adam olma hevesi dışında, hayranlıkla bahseder. Balkanlarda çete Savaşları, hürriyet için dağa çıkış, Berlin ateşe militerliği, 31 Mart olayı vesilesiyle dönüp Hareket ordusu Kurmay başkanlığını devralış, isyanı en ön saflarda çarpışarak bastırma, 1911 Trablusgarp işgali üzerine gönüllü toplayarak gizlice Kuzey Afrika'ya gitme, 1913'te Edirne işgal edilince İngiliz yanlısı Sadrazam Kamil Paşa'nın "verelim kurtulalım" siyasetine karşı Babıali'yi basarak ittihat Terakki hükümeti kurma, Edirne'nin geri alınışı, 1.Dünya Savaşı, Sarıkamış, Çanakkale cephelerinde ön saflarda çarpışmalar, 1918 Mondros mütarekesi sonrası bir Alman denizaltısıyla Karadeniz üzerinden Berlin'e giderken yolda arkadaşlarını gizlice terk edip Kafkasya'ya gitme girişimi, biri denizde iki defa da uçak düşmesi sonucu havada üç önemli kazayı atlatarak Berlin'e geri dönüş.

Orada Lenin ve Troçki dahil, Rus Bolşevik yetkililerle temas. İngiltere'ye karşı Anadolu, İran, Afganistan, Hindistan, Kafkasya ve Orta Asya da direnişleri sürdürmek amacıyla ortak planlar, projeler, eylemler hazırlama... Bakü'de Doğu Halkları Kurultayına katılma. 1921'de Bolşeviklerin İngilizlerle anlaşması üzerine Türkistan'a geçerek bu kez Ruslara karşı Basmacı isyanını örgütleme. Türkistan'daki en güçlü aşiret liderinin Ruslarla anlaşması üzerine direnişin zayıflaması ve Kurban bayramının ikinci günü uğranılan bir baskın sırasında en önde düşmanın üzerine atılarak intihar gibi şahadete nail olma.

İttihat Terakki önderliğinin kararıyla sarayda etkili olmak maksadıyla kotarılan Padişahın kızı Naciye Sultanla 'mantık' evliliği. Evlendikten sonra başlayan tutkulu aşk. Hem davaya hem aşkına ölümüne bağlılık ve sadakat. Ortalama 'Osmanlı' kişiliği; muhafazakar bir dünya görüşü, Müslümanca bir ahlak, mümince bir tevekkül, düşmanlarının bile kabul ettiği savaşçılık, teşkilatçılık, cesaret ve ataklık. Halifelige, Osmanlılığa ve İslam'a sarsılmaz bağlılık temelinde Müslüman toplumların emperyalizme karşı ayaklandırılması maksadına matuf İslamcılık. Turancı ve Türkçü olmayan yani ırk temelinde hayali bir birlik içermeyen ama bütün Müslüman Türk toplulukların bağımsızlığını kazanmasını amaçlayan Türkistan perspektifi. Büyük bir ufuk, geniş bir vizyon, sınırsız ve sonsuz bir harita.....

Enver Bey, sana dönük en yaygın suçlama, Almancılıktı. Çaresizliğin ve zorunlulukların dayattığı Alman ittifakından azami fayda çıkarmaya çalışman dahi soğuk savaş döneminde aşına olduğumuz 'uşaklık' ve 'kullanılma' geleneği ile karşılaştırarak yorumlandı. Enver'in Alman yanlılığı ile, bugünkü Amerikancılık ya da Avrupacılık türleriyle kıyaslanmaz bir fark vardır. Enver, önce ve sadece Osmanlıcıdır. Almanya o gün için her açıdan hem en güçlü, hem Osmanlı'nın parçalanmasını çıkarlarına uygun görmeyen, hem de ittifaka razı olan tek güçtür. Osmanlı'yı parçalamaya karar verenlere karşı bu en güçlü müttefikle yapılan kader birliği ile, sahte dış düşman paranoyaları yaratarak Türkiye'yi tepeden tırnağa başka dış güçlere bağlayan bugünkü sözde ittifak tarzı hiçbir şekilde kıyaslanamaz. Ayrıca, savaş boyunca Almanya'nın Osmanlı'ya dönük gizli niyetleri daima gözetim altında tutulmuş ve yer yer kopma noktasına dahi gelinmiştir. Mesela savaşın hemen başlangıcında kapitülasyonların kaldırılmasına Almanya çok sert tepki göstermiş, Filistin ve Irak'ta Alman komutası ile ciddi krizler yaşanmış, Kafkaslarda petrol bölgelerinin kontrolü üzerine Almanlarla sıcak çatışmanın eşğine gelinmiştir.

Yine İsmet İnönü'den dinleyelim: "Enver Paşa'nın Alman askeri heyetiyle münasebetlerinde, Almanlara tamamıyla tabi olduğu söylenemez. Bilakis, Almanlar ondan daima çekinir ve onu memnun etmeye çalışırlardı. Ancak, kendisi zayıfladıkça, askeri kabiliyetlerinin ve vasıtalarının mahdud olduğunu anlamaya, öğrenmeye başladıktan sonra, nihayet Alman sevk ve idaresinin bir vasıtası haline gelmesi zaruri

olmuştur”.

En önemlisi yine ‘Soğuk Savaş’ alışkanlığı olarak batıya bağımlı Türkiye gerçeğinden hareketle, gerek Almanlarla İttifakta, gerek Orta Asya serüveninde, hatta mason ve diğer beynelmilel teşkilatlarla ilişkilerde, daima tek yönlü ve aleyhimize komplolar aramak, kullanıldığımızdan dem vurmak, hiç aksini düşünmemek, kendine güvensizliğin ürünü kalıcı bir ortak özellik durumundadır. Oysa bu ülkeye, vatana ve millete sonuna kadar bağlı oldukları hayatlarının sonuna kadar verdikleri mücadele ile sabit kadroların birileri tarafından kullanılmış olmaları ne kadar mümkündür? İnsafsızlık o boyuttadır ki, Osmanlı’yı kurtarmak için ölümüne kavgaya tutuşanlar Osmanlı’yı yıkmakla suçlanmış ve adeta ‘neden savaştılar, kan dökülmeden anahtar teslimi ne isteniyorsa verselerdi’ denmiştir. Yine mason localarından, devletlerarası çelişkilere, saraydan Babıali’ye, tarikatlardan meyhanelere kadar ne varsa onu davaları için kullanmaya çalışmanın, hatta örneği olmadığı kadar bunu başarmış olmanın gerisindeki bir büyük direnme azmine sürekli çamur atılmıştır.

Çünkü Onlar artık yoktur ve onların davalarını güdecek bütün objektif koşullar teker teker temizlenmiştir. Britanya ve Fransa, ABD ve Almanya, Rusya ve İtalya, hepsi, aynı anda hepsine karşı durmasını bilmiş ve doğunun haysiyetini büyük bedeller ödeterek savunmuş bir iradenin tekrar başlarına bela olmaması için gerekli her yalanı tarihe not ettirmiştir. Çünkü onlar yenilmiştir ve yenilenler haklı, doğru, güçlü, muktedir olamaz. Tarih, yenenlerin lehine yazılır ve ayakta kalanlar ölenleri suçlar. Hiç kimse de gerçeği merak etmez. Artık dışarıda kazanan İngiltere’nin, içerde ise İttihatçıların tasfiyesi sonrası egemen olanların kendilerine yonttukları bir tarih vardır. Artık ‘Enver’ deyince “Sarıkamış ta 90 bin asker” yalanı tekrarlanır. Gerçekte 26 bin askerimiz şehit olmuştur ve bunun sorumlusu Enver ya da başkası değil, savaşın acımasız gerçekliğidir. Çanakkale, zaferle bittiği için orada 250 bin şehitten gururla bahsedilir. Ama ‘Sarıkamış’ta soğuk ve hastalığa yenilip kayıp verince, herkes abartılı rakamlarla ve askeri strateji uzmanı edasıyla yalanlara sarılır. İşin ilginç şudur: 1908 den beri başta Londra olmak üzere tüm batı basını daima İttihatçıların dinsiz, mason olduğuna ve Yahudi dönmeleri tarafından yönetildiğine dair yayın yapar. Gerçekte, İttihatçılar, bugün Anglo-Saksonların yaptığını o gün yapmış ve batıda sürekli dışlanan Yahudi gücünü ve kendine uluslararası etkinlik arayan mason teşekküllerin imkanlarını sonuna kadar ve tamamen kendi lehlerinde kullanmışlardır. Bu ‘kullanma’ ilişkileri boyunca, vatan ve millet aleyhine tek bir adım atıldığı ya da onların maksatlarına hizmet edildiğine dair tek bir örnek yoktur. II. Abdülhamit’in hal edilişi sırasında nezaket gereği İttihatçı liderlerin gitmemesi üzerine seçilen dört kişiden ikisinin gayri Müslim, birinin dönme olduğundan hareketle bu olaydan sembolik manalar çıkartanların zorlama yorumları söz konusudur.

Kaldı ki, Yahudilik, dönmelik ve masonluk, hem bugünkü güç, mana ve misyonunu henüz ulaşmış değildi, hem de Tazimattan beri Türkiye’nin batıyla ilişkilerinin hemen tek vasıtaları durumundaydı. Bugünden geriye dönüp kötü adamlar efsanesi yaratmak gerekince bu kara propaganda malzemeleriyle sağ-muhafazakar zihinleri yemlemek için meşhur yalanlar icat etmek, zaaf noktaları üzerinde çalışmak işe yaramıştır. Özellikle Enver Paşa aleyhine yayınlar, bugün İslamcı lider ve örgütlerle ilgili haberlere çok benzemektedir. Ancak Enver paşa, ne Usamedir, ne de Saddam. Yani o batının objektif ajanı değil, doğunun son savaşçısıdır. O sadece ülkesine ve haysiyetine dönük açık bir emperyalist savaşa karşı var gücüyle dövülmüştür. Öte yandan Arap dünyasına yönelik olarak ta, Türklerin din değiştirdiğinden başlayıp, İngilizlerin topluca Müslüman olacağına kadar başka bir propaganda yürütülür. Mesela İbn Arabi’nin kayıp bir kitabı bulunmuştur ve bu kitapta ahir zamanda gelecek olan ‘Ennebi’ den bahsedilmektedir. Tesadüf odur ki, Mısır’daki İngiliz işgal kuvvetleri komutanının ismi de ‘Allenby’dir. Bunun gibi, Arap dünyasında Türkler aleyhine, Türkiye’de de ittihatçılar aleyhine cehalete hitap eden propagandalar yürütülmüştür.

Bir başka ve daha çok aydınların sevdiği yaklaşımda İttihatçılığın, darbeci, komplocu, despot ve jakoben oluşudur. Ancak ihmal edilen küçük bir ayrıntı vardır; İttihatçılar ne 1908 öncesi ne de sonrasında ki iktidar dönemlerinde halka karşı veya farklı fikirde olanlara karşı değil, Saray ya da yabancı devlet işbirlikçilerine dönük bir sertlik içindeydiler. Jakoben tavırları, milleti ezmek veya hizaya getirmek için değil, milleti baskı altında tutan bir despota karşı idi. Yine yaptıkları tek ‘darbe’, yani Babıâli baskını, Balkan savaşının intikamını ve Edirne’yi geri almak maksadıyla düzenlenen bir eylemden ibarettir, bugün anlaşıldığı şekliyle bir darbe bile sayılamaz.

Sonuçta İttihatçı önderler, ya Talat, Cemal, Sait Halim Paşalar gibi, İngilizlerin organizasyonu ile Ermeni tetikçilere vurdurulmuş ya da Enver Paşa gibi, İngilizlerin Bolşevik Rusya ile anlaşması sonucu tasfiye edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti devleti’nin kuruluş sürecinde, gerek içerde gerekse de dışarıda İttihatçılar ısrarlı bir takip sonucu teker teker ortadan kaldırılmışlardır. Sanki bir el, 1926 İzmir suikastı davasındaki idamlara kadar, İttihatçılığın tasfiyesini diğer bazı örtülü şartlar gibi, varlık ve bekamızın şartı olarak dayatmış gibidir.

İttihatçılar aleyhine bolca var olan Batı kaynaklı propaganda ve dezenformasyon malzemesinin, 1950’lerden itibaren sol ve özellikle İslamcı-milliyetçi çevrelerin ezbere tekrarı haline gelmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir başka olgudur.

Enver’i ve İttihatçıları unutmak, hatırlayınca da İngiliz yavelerini ezberden sıralamak, Türk sağının mayalandığı ve kodlandığı dönemi, sağ’a yapılan aşırı, biçilen misyonu, çizilen sınırları anlamamız için

elverişli bir ölçü sunar. Enver'e ve İttihatçılara küfür edilecektir. Hürriyet ve İtilaf, Ahrar gibi Anglofil karışık partiler övülecek, prens Sabahattin, Sait Halim Paşa, Mehmet Akif gibi ittihatçılar ittihatçılıklarından özenle ayırıştırılarak sahiplenilecektir. Asker-sivil-aydın ittifakı sol Kemalizm'e terk edilecek ve Menderesle birlikte sonu gecekonduculuğa çıkan demagojik bir 'millet' popülizmi üzerinden güya iktidar mücadelesi geleneği oluşacaktır. Milletın muktedir olma davası, ülkenin refah ve kalkınma davası, Devletin milletçe temellükü davası, saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin egemenliği davası, büyük Türkiye davası, bu gayelerle alakasız hatta taban tabana zıt karakterde anomalik bir sağcılığın parantezine alınarak eritilmiştir. Sonuçta küçük esnaf ve köylülüğü oy tabanı haline getirip hep orada tutan ve metropollerde 'gecekondu' ya taşıyarak tekrar 'taban'laştıran sağ siyasetin geldiği nokta, bunu 'muhafaza' edecek bir lümpen demokratizmden başka bir şey olmamıştır. Sol Kemalizm ise, II. Abdülhamit ve İttihatçılarla başlayan ve Mustafa Kemal'in 1930'lara kadar sürdürdüğü milli kalarak modernleşme, dindarlığı yenilikle barıştırma, mülk ve siyaseti yerlileştirme çabalarını çarpıtarak, devletle din, Orduyla dindar, din'le modernlik ve Türklükle Müslümanlığı çatışan ters devreler haline getirip aralarına da mayınlar döşeme misyonu görmüşlerdir. Demek ki, İngilizlerle ilişkileri şaibeli sol Kemalistlerin ve Amerikalılarla ilişkileri netameli sağ-muhafazakârların İttihatçılık düşmanlığında buluşmalarında bir 'hikmet' bulunmaktadır.

Enver Bey,

İmparatorluğumuz çökerken, en kalifiye kadrolarımızı kaybettiğimizi biliyoruz. İki buçuk milyon askerimizin beş yüz binini çarpışmalarda, bir buçuk milyona yakınını da hastalık, açlık ve ilaçsızlıkla kaybettik. Savaş boyunca üç yüz bin civarında da asker kaçacağımız varmış. Dört yıl boyunca 10 ayrı cepheye savaşırken, yani her şeyimizi kaybetmek üzereyken kaçan bu üç yüz bin askerin çoğunlukla eşkıyalık yaptığı, yani çocuklarını ölüme gönderen sahipsiz köylülerin mallarına ve namusuna musallat olduğu biliniyor. Savaş bittikten sonra sağ kalanların içinde kaybolan bu kaçakların ve onların çocuklarının, torunlarının, kimler olduğunu merak etmemek elde değil. Tarihçiler, bu kaçakların en fazla ermeni tehciri ile 'ilgilendikleri' ve Ermeni köylerine yerleştiklerini kaydediyor. Osmanlı'nın çöküşünden suçlu arayanların, genetik bir 'suç'la tanışıklık, suçlanma ve suç örtme aşinalığı olmasının sakını?

Enver Bey,

Senin ve sizlerin hikâyesi uzun. Daha öğrenecek, konuşacak çok şey var. Şimdilik merak ettiğim birkaç hususa değinmek istedim. Bu ülkedeki anlamsız kavgaların, dışa bağımlılığın, mal ve şehvet düşkünü sağcılığın, din ve millet düşmanı solculuğun, küçük adamların, sahte kişiliklerin, aymazlık, yobazlık ve korkaklığın, yabancı devletlere olan hayranlığın, güce tapmanın, sahte dindarlığın velhasıl Osmanlıdan beri

bir gram bile değişmeyen bu 'milli' hasletlerimizin yenilgi travması ve İttihatçılık düşmanlığı ile bağlarını merak ettim. Çünkü İttihatçılık, tam da bu hasletlerden arınmak, yenilenmek ve yenilgiyi durdurmak için ortaya çıkmış inatçı ve kararlı bir mücadelenin adıdır. Acaba travma sandığımızdan daha da derin izler bırakarak genlerimizi de mi bozmuştu? Ya da gerçek manada modernleşemeyeceğimizi içgüdüsel olarak anlayıp buna tepki olarak her şeyimizi 'bozmayı' mı seçmiştik? Batıların bizi Anadolu'dan da süreceğine dair korkumuz, abartılı ve üretilmiş dramatik bir güçlü olma ve yücelme arzusu şeklinde dışa mı vuruyordu? Yoksa siz'den ders alan batılı güçler, bir daha size benzer baş belaları çıkmasın diye, tıpkı II. dünya savaşından sonra Churchill'in "Almanya'yı bela yapan Prusya'dır, bu bölgeyi Almanya'dan arındırmak ve nüfus yapısını da değiştirmek gerekir" dediği gibi, bize de benzer bir ameliyat mı yapılmıştı? Yakın tarihimizin en acılı döneminde çok şeyimizi borçlu olduğumuz bir kuşağa karşı, topluca ve yalanlarla dolu kin ve düşmanlığın bu kadar benimsemesinin manası ne olabilirdi?

Enver Bey, siz, siyaseti yüce gayeler için ve bileğinizle, yüreğinizle, haklılığınıza yaslanarak, çile çekerek ve elinizde avucunuzda ne varsa feda ederek yapıyordunuz. Bugün bin bir türlü dengeyi gözeterek makam mevki para pul elde etmek maksadıyla siyaset yapıldı. Üstelik bu amaçla bir yabancı güçle iş tutmak, devletin belli odaklarından icazet almak, para sahiplerinin kanatları altına girmek gayet yaygın bir hastalık durumunda. Siz, doğru ya da yanlış, bir şeylere inanır ve onu sonuna kadar savunurdunuz. Bir fikriniz, bir sözünüz, bir namusunuz vardı. Öldürmenizi tabii ki tasvip etmek mümkün değil, ama gerektiğinde fikirleriniz ve inançlarınız için gözünüzü kırpmadan ölüyordunuz. Yiğitlik şanınız, mertlik karakterinizdi. Rakiplerinizin dahi kalitesini geliştiren bir tesiriniz vardı.

Bugün, bir şeylere inanmak değil, 'ne istediğini bilmek', 'bir şeyler elde etmek', 'pazarlığı ve hesabı bilmek' revaçta. İhtirasların ve arzuların şehveti hayatımızı esir aldı. Zalimlerin ve ayak takımının ahlakı bütün ülkeyi işgal etmiş durumda.

Siz, o yoksulluk, çaresizlik, imkânsızlık günlerinde, yurtdışına adam gönderir, örgütler kurardınız, yabancı elçiliklerle görüşür oyun çevirirdiniz, uzak diyarlarda isyanlar çıkartır düşmanı oyalardınız. Oğlun Ali, 1940'larda Londra'da öğrenim görürken, Londra büyükelçimizin aracılığıyla Churchill'le görüştüğünde Churchill ona, "Senin baban benim siyasi kariyerimi yirmi yıl erteledi" demiş. Sizin görkemli savaşlarınız, o zaman İngiltere de, Rusya da, Fransa da, İtalya da iktidar ve hükümet değişimlerine neden olmuştu.

Bugün ise, ülkemiz bütün istihbarat örgütleri ve örtülü operasyonların laboratuvarı durumunda. Okumaya gönderdiğimiz çocuklarımız ya buradaki zulümlerden bıkip bir daha dönmez oluyor veya 'iyi ilişkiler' kurabilmişse paraşütle dönüyor.

Siz, Iraktaki İngiliz işgaline, Kanal harekati, Filistin

direnişi, Kut-ul Amare zaferi ve Medine müdafaası ile cevap vermiştiniz. Biz bugün Amerikanın Irak işgaline neresinden ve nasıl katılacağımızı, karşılığında ne elde edebileceğimizi tartışır olmuştuz.

Siz, çürümüş bir hanedanlığın, tükenmiş bir İmparatorluğun, cehalet ve yoksullukla malul bir milletin çocuklarıydınız. Bin bir imkânsızlık, karmaşa ve devletler oyunu içinde büyüüp çöküşü durdurmak için sonuna kadar ve yiğitçe dövüştünüz.

Biz, Hasan öğretmenlerin yetiştirdiği çocuklarız. Büyüdükçe tanıyoruz, anlıyoruz her şeyi. Çocukluk masalları, yalanlar ve aşılama ları ayıklamaya çalışıyoruz. Bizi büyütecek ve büyüdüğçe kavrayacağımız gerçeklerimizle yüzleşmeye çalışıyoruz. Hz. Peygamberlerin Uhud Savaşında ki gibi, geçici bir üstünlüğü zafer zannedip ganimet paylaşmaya koşanlarla, Beni Ümeyye'nin şefleri gibi, halkına zulmetmeyi meslek edinmiş "asker kaçaklarının torunlarının" arasında süren, Amerika, İngiltere yada AB'ye kim distribütörlük yapacak kavgasını şimdilik seyre diyoruz.

Enver Bey, sen Türk'tün. Kuşçubaşı Çerkez, Abdülkadir Kürt, Akif Arnavut, Sait halim Arap'tı. Talat Masondu, Cavit bey dönme. Savaşa kadar, Ermeni, Rum, Süryani, İranlı, Azeri, Bulgar, Gürcü dostlarınız, müttefikleriniz, taraftarlarınız da vardı. Hepiniz Osmanlıydınız ve hep birlikleydiniz. Bütün Osmanlı'nın, bütün Avrasya'nın, bütün Doğu'nun direnme ve dayanma çabasıydınız; Başaramadınız.

Sizden sonra Ruslar, sizin çabanızı, Rus merkezli ve Sosyalizm görünümüyle denediler. Onlar da uzun bir denemeden sonra başaramadılar. Misyon hala boşlukta. Emperyalizm kazanmaya, biz yenilmeye devam ediyoruz.

Devletimiz tam bir kuşatma altında, işi karthı kurtlu filmler çevirmeye kadar dağıtmış durumda. Milletimiz, artık her şeyi boşlamış, gündelik dertleri dışında herhangi bir şeyle meşgul olmak, hatta düşünmek, tartışmak, yorulmak istemiyor. Aydınlarımızın bir kısmı iktidar yağcılığı, bir kısmı rejim bekçiliği, bir kısmı da şaklabanlık yapıyor. Sermaye sahipleri henüz 'burjuva' bilinci ve seçkinliğine sahip değil.

Yabancı sermaye acenteliği ile devleti soyma uğraşı yanında bu işler biraz fantezi geliyor onlara.

Durum, sandığımızdan da kötü aslında. Yaşasaydın hemen durumdan vazife çıkarırdın biliyorum. Burada bir şey daha eklemem gerek; Enver deyince aklına hemen yayılmacılık ve macera gelenler, senin hiçte macera olmayan ve sadece savaşı tüm Asya'ya yayarak Anadolu'yu rahatlatan bir savunma hattı ördüğünü unutuyorlar. Üstelik lazım olduğunda da neo Osmanlıcılık, bölgede etkili olmak, Musul- Kerkük hikayeleri üzerinden seni çağrıştıracak sözde emperyal ajitasyonlar çekiyorlar. Oysa Enver, evvela soylu bir savunma ve kararlı bir var olma davasıdır. Enverizm, bir emperyal vizyondur ama bu vizyon bir yayılma değil, dağılmama, en azından yenilmeme iradesi ile sınırlıdır. Bu nedenle Enver ve İttihatçılık, önce içerde toparlanmanın, sağlam durmanın, dayanmanın ve yenilenmenin adıdır. Bu iradeyle, bütün iç sorunlarımızı çözecek ve dışa bağımlılığı asgariye indirecek Milli demokratik bir restorasyondur Enverizm.. emperyal hevesler ise dış güçlerin gazıyla değil, yine savunma amaçlı ve mazlum milletlerin dayanışması temelinde birlik ve ittifaklar olarak rasyonel bir büyüme stratejisinin doğal sonucu olabilir ancak.

İşte bunun için İttihatçılıkla, yani o kendine güven, haysiyet, vatanseverlik ve cesaretle tanışma ve barışmamız gerekir diyoruz. İşte bu maksatla Kürd'ünü de, dindarını da, batıcısını da, solcusunu da liberalini de içinde toplayan bir üst cephe iradesi olarak İttihat Terakki üzerinde yeniden düşünelim diyoruz.

İşte bu manada Enver diyoruz. Şehit naşının cebinden bir büyük harita, bir Kuran-ı Kerim, yarım kalmış bir mektup ve birkaç kuruş para çıkan Enver.

Yaşadığımız kâbusun 'şifreleri'ni çözmemizi sağlayacak ayak izleri dışında, geriye maddi olarak hiç bir şey bırakmayan; bir komutan, bir devlet adamı, bir eş, bir insan nasıl olurmuş düşmanına bile ispat eden, bir yalnız ama büyük adam.

Hasan öğretmen doğru söylemiş, Şu küçük kafalar ve küçültülmüş garip ülke, bir gün büyüyünce anlayacak seni..

Hûda'nın birliğine emanet ol..

* Makedonyadan Orta Asya'ya Enver Paşa, Şevket Süreyya Aydemir, Remzi Ki- tabevi, İst. 1972

İlk yayın: Yarın Dergisi-2004

Kaynak: Açık Mektuplar-Ahmet Özcan-Yarın yayınları

Tunus'un Yitirilen Demokrasi Deneyimi

DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU
www.kritikbakis.com

Aralık 2010'da Sidi Bouzid'de başlayan ve kısa sürede tüm Arap coğrafyasına yayılan halk hareketleri içinde Tunus, yalnızca devrim kıvılcımını yaratan değil, aynı zamanda demokratikleşme sürecini kurumsallaştırabilen tek örnek olarak öne çıkmıştı. 2014 anayasası, çoğulcu parlamento ve rekabetçi seçimlerle Tunus Arap sokağı için "mümkün olanın" kanıtıydı. Ne var ki 25 Temmuz 2021'de Cumhurbaşkanı Kays Saïd'in parlamentoyu askıya alıp yürütme yetkisini tek elde toplaması, bu umudu köküne kadar sarstı. Devrim sonrası siyasetin en önemli isimlerinden biri olan Raşid el-Gannuşi'nin hapsedilmesi ve sağlık durumunun giderek kötüleşmesiyle Tunus tekrar dünya gündemine geldi. Mısır'da Mursi tecrübesinin daha karmaşık bir halini yaşayan Tunus'ta bugün, hukuk diliyle meşrulaştırılmış bir kişisel iktidar rejimi ve bu rejime karşı Batı'nın büyük ölçüde sessiz kalması söz konusudur.

Anayasal Darbe ve Hukukun Araçsallaştırılması

Kays Saïd vakasını benzer otoriter kırılmalardan ayıran temel özellik, iktidar gaspının açık bir darbeyle değil, hukuki bir söylemle sunulmuş olmasıdır. Saïd, 2014 Anayasası'nın 80. Maddesine atıfla "olağanüstü tehlike" gerekçesiyle hareket ettiğini öne sürmüş, aldığı önlemlerin Anayasa'nın tam olarak uygulanmasına

hizmet ettiğini iddia etmiştir. Bir anayasa hukuku profesörü olarak akademik geçmişi, bu söylemin kamuoyunda ne kadar inandırıcılık kazandığı meçhuldür. Nitekim, Saïd'in yeni anayasanın en otoriter maddelerini bizzat kendisinin kaleme aldığı bilinmektedir. Böylece ortaya hukukun sona erdirdiği değil, hukuk diliyle inşa edilen bir tekelci iktidar modeli çıkmıştır.

Bu süreç, yalnızca yürütme-yasama dengesinin bozulmasıyla sınırlı kalmamış, yargının da sistematik biçimde dönüştürülmesiyle derinleşmiştir. Şubat 2022'de başlayan yargı tasfiyesi, hâkimlerin görevden alınmasıyla birlikte yüksek mahkeme yargıçlarının doğrudan cumhurbaşkanı tarafından atanmasını öngören yeni anayasal düzenlemeyle taçlandırılmıştır. Sonuç itibarıyla Saïd, kendi iktidarını denetleyebilecek anayasal bir organı önceden etkisizleştirmiş; yargıyı muhalifleri tasfiye etmenin bir aracı hâline getirmiştir. Bu bakımdan Tunus örneği, "seçilmiş otoriterleşme" literatüründe sıkça tartışılan bir örüntüyü doğrulamaktadır. Dolayısıyla, Tunus örneğinde olduğu gibi demokratik kurumlar demokrasiyi sona erdirmek için araçsallaştırılmaktadır.

Ekonomik tablo da bu tekelci modelin meşruiyetini sorgulanır kılmaktadır.

Beş yıllık süreç sonunda Tunus'un büyüme performansı ve işsizlik oranları 2018 seviyelerinin gerisinde kalırken, kamu borcunun GSYH'ye oranı yaklaşık %73'ten %81'in üzerine çıkmıştır.

IMF ile müzakere edilen sübvansiyon reformunu "yabancı dikte" olarak reddeden Said, ekonomik krizi yönetecek tutarlı bir program sunamamıştır.

Elektrik ve su kesintileri, STEG ve SONEDE gibi kamu kuruluşlarının kronik borçluluğuyla birleşince, "hukuki" iktidar gaspının vaat ettiği istikrarın da bir yanılsamadan ibaret olduğu görülmektedir.

Yargı, Baskı ve Gannuşi Davası

Said rejiminin baskı aygıtının en görünür hedefi, Nahda Partisi ve onun tarihi lideri Raşid Gannuşi olmuştur. Şubat 2024'te bir mali mahkeme tarafından yabancı bağış almakla suçlanarak üç yıl hapse mahkûm edilen Gannuşi'nin cezalandırılması, aslında çok daha geniş bir tasfiye stratejisinin sembolik başlangıcı niteliğindedir. Nisan 2025'te görülen ve "devletin doğasını değiştirmeye çalışmak" gibi hukuken belirsiz ve keyfi bir suçlamaya dayanan toplu yargılamada kırka yakın kişi -aralarında liberal, sosyalist ve İslami kesimlerden isimler bulunmak üzere- 66 yıla varan hapis cezalarına çarptırılmıştır.

Bu, Said'in muhalefeti yalnızca ideolojik kimliğine göre değil, iktidarını sorgulayan herkesi kapsayacak şekilde, çapraz ideolojik bir tehdit olarak kurguladığını göstermektedir.

Gannuşi örneği, aynı zamanda İslami hareketlerin Arap otoriter restorasyon dönemlerinde nasıl bir "iç düşman" figürüne dönüştürüldüğünü de görünür kılmaktadır. Yargı sürecinin dakikalar içinde tamamlanması, sanıkların savunma hakkından fiilen mahrum bırakılması ve mahkeme kararlarının önceden belirlenmiş olduğuna dair yaygın kanı, hukukun bir meşruiyet zırhından ibaret kaldığını ortaya koymaktadır. Tunus eski Cumhurbaşkanı Munsif Marzuki'nin غيابında 22 yıl hapse mahkûm edilmesi ve emekli yargıç Ahmed Suab'ın, yargı üzerindeki baskıyı kamuoyuna ifşa ettiği için terörle suçlanması, sistemin yalnızca İslami harekete değil, hukuk devletini savunan her kesime yönelik bir korku ekonomisi kurduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, bu baskı stratejisinin toplumsal karşılığı çelişkilidir.

2025 baharındaki yargılamalar ve tutuklamalar, şehir merkezlerinde yaşayan iş insanları, üniversite öğrencileri ve hukuk-siyaset bilimi camiasından kırka yakın akademisyenin açık protestosunu tetiklemiştir.

Ancak bu tepkinin rejimi sarsacak bir "devlet çözülmesi" dinamiğine dönüşebilmesi için gerekli olan üç koşul (süreklilik arz eden toplumsal seferberlik, rejim içi saflaşma ve güvenlik güçlerinin şiddet kullanmaktan kaçınması) şimdilik bir arada gerçekleşmemiştir.

Bu da Said rejiminin baskı ile toplumsal tükenmişlik arasında kurduğu kırılğan dengiyi bugüne dek koruyabildiğini göstermektedir.

Batı'nın Sessizliği ve Uluslararası Meşruiyet Krizi

Tunus'taki anayasal darbenin en çarpıcı yönlerinden biri, Batılı aktörlerin bu süreçte gösterdiği tepkinin niteliğidir.

ABD yönetimi, 2021 sonrasında askeri yardımı sembolik olarak yarı yarıya azaltmış olsa da, bu adım kapsamlı bir siyasi izolasyona dönüşmemiştir.

Nitekim güvenlik iş birliği (hibe, eğitim ve ortak tatbikatlar biçiminde) kesintisiz sürmüş, hatta IMF şartlılığına duyulan tepkiden bağımsız olarak "diktesiz" bir yardım kanalı olarak öne çıkmıştır. Bu durum, demokrasi söyleminin güvenlik çıkarları karşısında ne denli tali kaldığını göstermektedir.

Avrupa cephesinde de tablo farklı değildir. Fransa başta olmak üzere AB üyesi devletlerin önceliği, insan hakları ihlallerinden ziyade Tunus üzerinden Avrupa'ya yönelen düzensiz göçün kontrol altına alınmasıdır. Bu çıkar örtüşmesi, Said'in "egemenlik" söylemine güçlü bir manevra alanı tanımış, otoriter konsolidasyonun dış baskıyla değil, tam tersine dış aktörlerin göz yummasıyla sürdürülmesine imkân vermiştir.

ABD Kongresi'nde gündeme gelen Tunus Demokrasisini Restorasyon Yasası gibi girişimler ise sembolik yaptırım tehdidinin ötesine geçememekte; üstelik bu tür dışsal müdahale girişimlerinin Said'in "yabancı komplo" anlatısını güçlendirmekten başka bir işlev görmediği de ayrı bir tartışma konusudur.

Bu noktada kritik soru, Batı'nın sessizliğinin yalnızca stratejik çıkar hesaplarından mı, yoksa "anayasal" görünüm taşıyan otoriterleşme biçimlerinin klasik darbelerden farklı bir meşruiyet algısı üretmesinden mi kaynaklandığıdır.

Said'in kendisini halkın iradesinin tek yorumcusu olarak konumlandırması ve bunu anayasa hukuku diliyle ifade etmesi, uluslararası kamuoyunun tepkisini büyük ölçüde etkisizleştirmiştir.

Oysa Tunus deneyimi göstermektedir ki hukuki biçim ile demokratik öz arasındaki bu ayrışma, yalnızca yerel bir istisna değil, günümüz otoriter restorasyon dalgasının genel bir eğilimidir.

Sonuç olarak Tunus'un beş yıllık serüveni, demokratikleşmenin geri döndürülemez bir süreç olmadığını; aksine, hukuki meşruiyet araçlarının bizzat demokrasiyi tasfiye etmek için yeniden yorumlanabileceğini açıkça göstermektedir.

Gannuşi'nin hapsi ve Nahda hareketinin tasfiyesi, yalnızca bir partinin değil, çoğulculuğun kurumsal güvencelerinin de ortadan kaldırılmasının bir sembolüdür.

Said rejiminin ekonomik başarısızlığıyla birlikte artan toplumsal hoşnutsuzluk, rejimin kırılğanlığına işaret etse de uluslararası aktörlerin ilkesel bir duruş sergilemekten kaçınması, bu kırılğanlığın siyasi bir dönüşüme evrilmesini zorlaştırmaktadır.

Arap sokağının bir zamanlar umut bağladığı Tunus modeli, bugün hukukun otoriterleşmenin bir aracına dönüştürülebileceğinin en somut kanıtı olarak durmaktadır.

Netanyahu Amerika'yı Nasıl Kaybetti

YAZAR: SAID ARIKAT

KAYNAK: [HTTPS://WWW.ALJAZEERA.COM](https://www.aljazeera.com)

İsrail'i Cumhuriyetçi sağa bağlayan Benjamin Netanyahu, İsrail'in en önemli ittifakını ayakta tutan iki partili mutabakatı paramparça etti.

Benjamin Netanyahu, İsrail'in Amerika Birleşik Devletleri ile vazgeçilmez ittifakını yeniden teyit etmek üzere Washington, DC'ye son ziyaretine başlarken, bir kamuoyu araştırması bu ilişkinin ne denli köklü biçimde değiştiğini çarpıcı şekilde ortaya koydu. 28 Temmuz'da yayımlanan Economist/YouGov anketi, Amerikalıların yüzde 49'unun İsrail başbakanının Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından çıkarılan yakalama kararı uyarınca tutuklanması gerektiğine inandığını ortaya koydu.

Daha da çarpıcı olanı, katılımcıların yüzde 47'sinin başbakanın Gazze'de savaş suçları işlediğine inandığını söylemesiydi. Yalnızca on yıl önce bu tür bulgular siyasi açıdan düşünülemezdi. Bugün ise bunlar, Netanyahu'nun İsrailli liderlerin kuşaklar boyunca kaçınmaya çalıştığı şeyi başardığının en açık kanıtıdır: İsrail'i iki partili bir davadan, ABD'nin en kutuplaştırıcı dış politika meselelerinden birine dönüştürmek.

Bu dönüşüm ne 7 Ekim 2023 saldırısıyla başladı ne de yalnızca Gazze'deki soykırım ve yıkımla sınırlıydı. Bu olaylar, Netanyahu'nun yıllar önce harekete geçirdiği bir süreci hızlandırdı. Onun en büyük stratejik başarısızlığı siyasiydi. İsrail'i giderek daha sıkı biçimde tek bir ABD partisine bağlayarak, Cumhuriyetçileri kalıcı garantörler olarak görürken Demokratların kaygılarını göz ardı etmesi, onlarca yıl boyunca bu ilişkiye temel oluşturan geniş iki partili mutabakatı zayıflattı.

İsrailli liderler kuşaklar boyunca, İsrail'in hiçbir zaman partizan bir mesele hâline gelmeyi göze alamayacağını biliyorlardı. İttifak, her iki partinin de İsrail'i güvenliği iç siyasetin ötesinde yer alan stratejik bir ortak olarak görmesi sayesinde sürdü. Bu mutabakat, herhangi bir askerî yardım paketi kadar değerliydi. Netanyahu bu mirası devraldı. Şimdi ise onu tüketme tehlikesiyle karşı karşıya.

İronik biçimde, çok az İsrailli siyasetçi Amerika'yı ondan daha iyi tanıyordu. Eğitiminin bir bölümünü ABD'de almış, Amerikan siyaset diline hâkim ve Washington'un kurumsal yapısıyla derin bağlara sahip biri olarak, iktidarın nasıl işlediğini biliyordu. Ancak bu aşinalık yanlış bir hesaplama yol açtı. Demografik ve ideolojik değişimlerin Cumhuriyetçi Parti'nin kalıcı yükselişini desteklediğine inanan Netanyahu, seleflerinin dikkatli denge siyasetini terk etti ve ABD'deki giderek derinleşen partizan ayrışmanın bir tarafına büyük ölçüde yatırım yaptı.

Belirleyici kopuş, 2015 yılında İran nükleer anlaşmasına ilişkin tartışmalar sırasında Başkan Barack Obama'ya açıkça meydan okuyarak, Cumhuriyetçilerin davetini kabul edip Kongre'nin ortak oturumunda konuşma yapmasıyla yaşandı. Muhafazakârlar bu konuşmayı cesur bir davranış olarak selamladı; ancak stratejik açıdan bu, bir dönüm noktasıydı. Daha önce hiçbir İsrail başbakanı görevdeki bir başkana bu denli doğrudan karşı çıkmamıştı. Milyonlarca Demokrat, İsrail liderinin tarafını seçtiği sonucuna vardı ve bunun sonuçları İran nükleer anlaşmasının çok ötesine geçti.

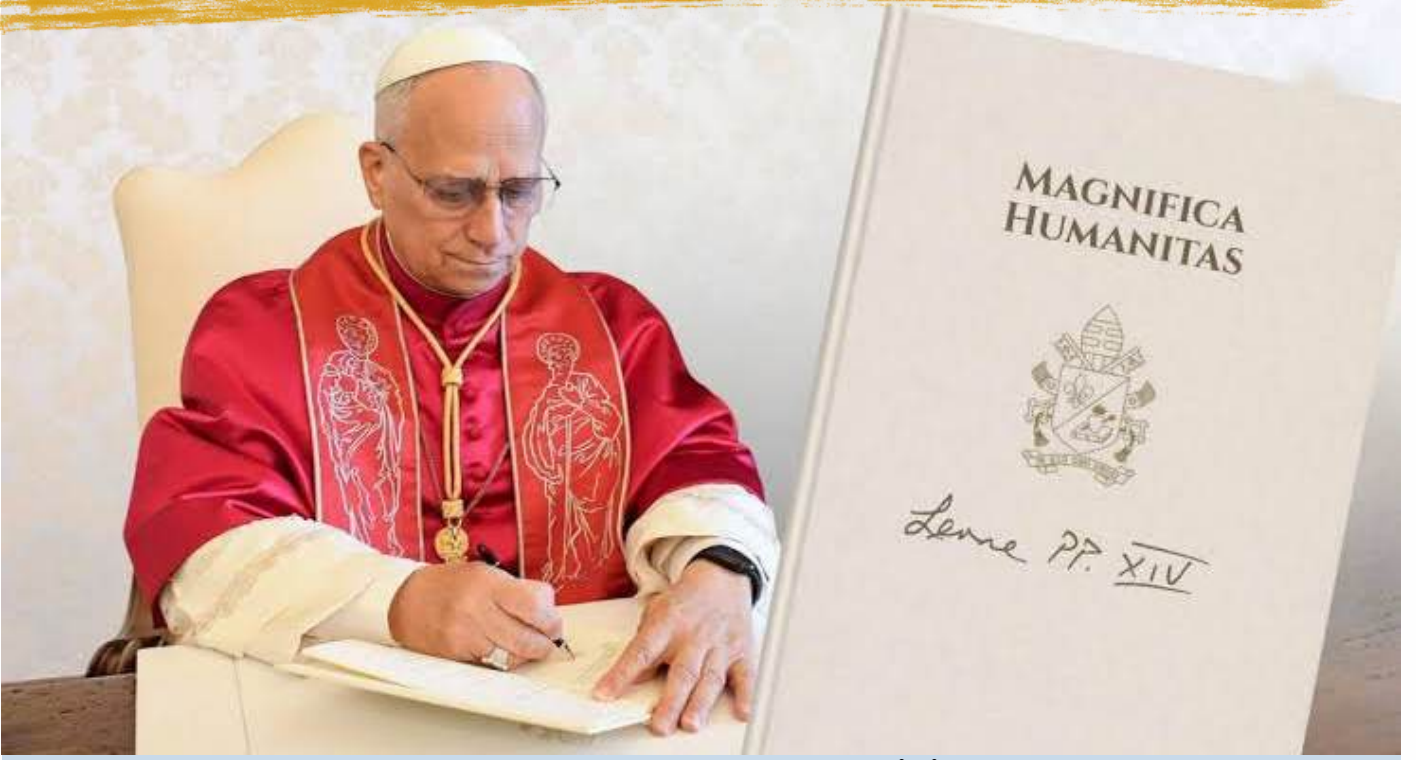
Donald Trump'ın başkanlığı, bu stratejiyi doğrular nitelikte görüldü. Trump, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıdı, ABD büyükelçiliğini buraya taşıdı, işgal altındaki Golan Tepeleri üzerindeki İsrail egemenliğini tanıdı, İran nükleer anlaşmasından çekildi, yerleşimler konusundaki baskıya son verdi ve Filistin devleti yönündeki talepleri bir kenara bıraktı. Netanyahu bu kazanımları, iki partili desteğin artık geçerliliğini yitirdiğinin kanıtı olarak değerlendirdi ve Cumhuriyetçi sadakatin Demokrat mutabakatının yerini kalıcı olarak alabileceğine inandı. Bu inanç stratejik açıdan dar görüşlüydü. İttifaklar, tek bir yönetime bağlı oldukları için değil; kurumlara, ortak değerlere ve geniş meşruiyete dayandıkları için ayakta kalır. Netanyahu, İsrail'in Cumhuriyetçi siyasetle özdeşleşmesine izin vererek, ittifakı tam da en güçlü olması gereken dönemde zayıflattı. İsrail'in Gazze'deki soykırım savaşı bunun sonuçlarını gözler önüne serdi. Başkan Joe Biden, Demokrat Parti içinden gelen benzeri görülmemiş baskıya rağmen, 7 Ekim 2023 saldırılarının ardından İsrail'e olağanüstü askerî, diplomatik ve siyasi destek sağladı. Savaş sırasında İsrail'i ziyaret etti, askerî yardımı hızlandırdı, Birleşmiş Milletler'de İsrail'i savundu ve ülke içinde sert eleştirilere göğüs gerdi. Netanyahu ise buna, Washington'u silah sevkiyatını engellemekle suçlayarak, ABD'nin savaş sonrası yönetime ilişkin önerilerini reddederek, insani erişime direnerek ve stratejik konularda Beyaz Saray'la çelişerek tekrarlanan açık çatışmalarla karşılık verdi. Biden muazzam bir siyasi sermaye ortaya koyarken bile Netanyahu, İsrail'in en önemli müttefikinin güvenini korumaktan çok, kendi iç tabanına bağımsızlığını göstermeye daha istekli görünüyordu. Bu arada, savaşın yürütülme biçimi küresel algıları köklü biçimde değiştirdi. Aralıksız bombardıman Gazze'yi harabeye çevirdi; hastaneleri, okulları, üniversiteleri ve bütün mahalleleri yıkarken, ağır insani kısıtlamalar kıtlık uyarılarına yol açtı. Üst düzey bakanlar kalıcı tehciri, toplu cezalandırmayı ve süresiz askerî kontrolü açıkça savundu. İddia edilen bu eylemlerin savaş suçlarının hukuki tanımını karşılayıp karşılamadığına mahkemeler karar verecektir; ancak siyasi açıdan hüküm şimdiden şekillenmektedir — yalnızca dünya genelinde değil, giderek ABD içinde de. Anket bulguları, Netanyahu'nun şahsının ötesinde önem taşımaktadır. Amerikalıların neredeyse yarısının İsrail başbakanının tutuklanması gerektiğine ve yine neredeyse yarısının onun savaş suçları işlediğine inanması, Amerikalıların onun liderliği altındaki İsrail'e bakışında köklü bir değişimi yansıtmaktadır. Anketler dalgalanır; stratejik yeniden hizalanmalar dalgalanmaz. Kamuoyu tutumları kuşaklar boyunca katılaştığında, güveni yeniden inşa etmek olağanüstü derecede zorlaşır. Siyasi sonuçlar artık açıkça görülmektedir. Demokrat Parti içinde koşulsuz destek, yerini askerî yardımın uluslararası insancıl hukuka uyum şartına bağlanması taleplerine bırakmıştır. Genç seçmenler çatışmayı artık geleneksel ittifaklar üzerinden değil, işgal, apartheid ve evrensel insan hakları çerçevesinde tartışmaktadır.

Bir zamanlar İsrail'i eleştirmekte isteksiz olan Kongre üyeleri artık art arda gelen hükümetlere açıkça meydan okumaktadır. Cumhuriyetçi desteğin bile artık kalıcı olacağı varsayılmaz; genç muhafazakâr popülistler koşulsuz dış taahhütlere kuşkuyla yaklaşmaktadır. Bir zamanlar İsrail'i koruyan iki partili mutabakat, giderek çok daha değişken bir ortama yerini bırakmaktadır.

Netanyahu'nun koalisyon hükümeti bu krizi daha da derinleştirdi. İlhakı açıkça savunan, Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkını reddeden ve toplu cezalandırmayı savunan aşırı milliyetçi bakanları yetkilendirerek, hükümeti aşırılıkçı söylem ile resmî devlet politikası arasındaki çizgiyi bulanıklaştırdı. Yerleşimci şiddeti ve hesap verebilirliğin neredeyse tamamen yokluğu, İsrail'in itibarını daha da aşındırdı.

En dikkat çekici olan ise çatışmayı sona erdirmeye yönelik herhangi bir ciddi siyasi vizyonun tamamen yokluğudur. Netanyahu, Filistin devletine ilişkin anlamlı tartışmaları sürekli reddetti, Filistin Yönetimi'nin Gazze'ye geri dönmesine karşı çıktı ve uzun süreli askerî kontrolün ötesinde yeniden inşa için inandırıcı hiçbir çerçeve sunmadı. Üstelik bu yalnızca Netanyahu'nun projesi de değildir; İsraillilerin açık bir çoğunluğu ve ana akım siyasi liderlerin neredeyse tamamı bu görüşleri paylaşmaktadır. Askerî güç altyapıyı yok edebilir ve silahlı grupları zayıflatabilir; ancak tek başına, toprak, egemenlik ve kendi kaderini tayin hakkına ilişkin rekabet hâlindeki iddialardan kaynaklanan ulusal bir çatışmayı çözüme kavuşturamaz. Uygulanabilir bir siyasi ufku reddederek Netanyahu, kalıcı çatışmayı istenmeyen bir sonuç olarak değil, resmî politika olarak göstermiştir. Tarih, stratejik başarısızlıklara kıyasla taktik zaferlere karşı daha hoşgörülü olabilir. Netanyahu, elverişli yönetimler döneminde önemli diplomatik kazanımlar elde etti; ancak bu başarılar, onlarca yıl boyunca inşa edilmiş bir temele dayanıyordu: İsrail'in hem stratejik bir müttefik hem de demokratik bir ortak olarak kaldığına yönelik iki partili güven. Bu temel artık gözle görülür biçimde çatlamaktadır. Anketin zamanlaması bundan daha sembolik olamazdı. Netanyahu ittifakı güçlendirmek amacıyla ABD'li liderlerle görüşürken, Amerikan kamuoyunun neredeyse yarısı onu güvenilir bir müttefik olarak değil, tutuklanması gereken bir lider olarak görüyordu; buna yakın bir kesim de onu bir savaş suçlusu olarak değerlendiriyordu. Bu rakamlar, Netanyahu'nun siyasi stratejisinin İsrail'in Amerikan kamusal yaşamındaki itibarını köklü biçimde değiştirdiğini göstermektedir. Askerî üstünlük düşmanları caydırabilir. Siyasi meşruiyet bir kez kaybedildiğinde yeniden imal edilemez. Güven, inandırıcılık ve iki partili destek; kuşaklar boyunca biriktirilen, ancak yeniden inşa edilmelerinden çok daha hızlı tüketilen stratejik varlıklardır. Geleceğin tarihçileri, İsrail'in Washington'daki rakipsiz konumunun en önemli gerilemesinin başladığı anı araştırırlarsa, arayışlarına Tahran'da, Gazze'de ya da Beyrut'ta başlamayacaklardır. Washington'un kendisinde başlayacaklar — ve Netanyahu'nun kararlarıyla.

Papa'nın Yapay Zekâ Siyaseti

YAZAR: GRAHAM MCALEER*

KAYNAK: CİVITASOUTLOOK.COM

Aziz Augustinus'un Dünya Şehri ile Tanrı Şehri üzerine geliştirdiği siyasal çözümleme, Papa XIV. Leo'nun ilk genelgesi Magnificia Humanitas'ın yapısal çerçevesini oluşturur. Yapay Zekâ Çağında İnsan Kişisinin Korunması Üzerine başlıklı belge, çağın koşullarını değerlendirirken kişisel özgürlüğün jeopolitik akımlar tarafından tehdit edildiğini ileri sürmektedir. "Dünyamız, çoğu zaman güven verici söylemler ve baştan çıkarıcı ideolojilerle örtülen, piyasalar ile nüfuz alanlarının denetimini ele geçirme girişimleriyle doludur." Bu bağlam, Leo'nun yapay zekâyâ ilişkin olumsuz değerlendirmesini şekillendirir. "Sürekli çatışma hâlindeki bir dünyanın inşası bir kötülüktür ve ne ise o olarak adlandırılmalıdır. Mevcut durumumuzu bu şekilde tasvir etmek karanlık ya da kötümser görünebilir; ancak bunu yapmanın gerekli olduğuna inanıyorum."

Mayıs ayında yayımlanan genelge, sosyal medyada büyük övgüyle karşılandı. Belgenin karamsar tonu göz önüne alındığında bu dikkat çekicidir. Hem teknolojiiden keyif alıp hem de siyaset konusunda papayla aynı tarafta olmak rahatlatıcı olurdu. Ancak Leo, teknolojinin de siyaset kadar sorunlu olduğunu savunmaktadır. Anne babaları ve eğitimcileri, "gençlerimizi kusursuz makine vaadinden korumaları" konusunda uyarır. Yapay zekânın özet üretmedeki hızını kabul etmekle birlikte, "Platon'un yazdığı gibi, en derin ve en önemli şeyler ancak uzun zaman ve çok çabanın ardından öğrenilir" diye uyarır. Teknolojik mucizenin bizi melekçiliğe sürüklediğinden kaygı duyar; bu nedenle papa, "fiziksel

varlığın hayati önem taşımaya devam ettiği mekânların ve zamanların kıymetini bilmemizi" tavsiye eder. Çünkü "makinelere verimlilikte üstün olsalar da, kendisine bakılmayı talep eden bir insan yüzü tarihimizin merkezinde kalmaya devam eder." Leo'ya göre, hukuki ve ahlaki denetim olmaksızın makine öğrenimi Batı hümanizminin bir devamı değildir.

Genelge şaşırtıcıdır; çünkü yapay zekânın ne tür bir zekâ olduğundan çok, onu tasarlayanların içinde bulunduğu koşullar ve güttükleri saiklerle ilgilenmektedir. Metnin temel çabası, yapay zekânın ortaya çıkışının ardındaki perdeyi aralamaktır. "Ancak uygulamada teknoloji hiçbir zaman tarafsız değildir; çünkü onu tasarlayan, finanse eden, düzenleyen ve kullananların özelliklerini üzerine alır."

Leo özellikle "Neden şimdi?" sorusunu sürekli gündeme getirir. Değerlendirmesi karamsardır; çünkü ortada bir "çok taraflı sistem krizi" vardır ve bu da yapay zekânın güçlüler tarafından bir "savaş paradigması" içinde inşa edildiği anlamına gelir.

Leo açık sözlüdür. Yapay zekânın jeopolitik kökeni göz önüne alındığında, makine öğrenimini Augustinus'un tahakküm hırsıyla nitelenen Dünya Şehri'nin en son tezahürü olarak sunar. Tanrı Şehri adına konuşan Leo ise buna karşılık, "yaşayan Tanrı'nın bizi her türlü kölelikten kurtarmak için tarihimize indiğini" söyler. Magnificia Humanitas, teknoloji tarafsız olmadığına göre, insan onurunun güvenliğinin yapay zekâyâ kimin sahip olduğuna ve onun nasıl yapılandırıldığına bağlı olduğu tezini ortaya koyar.

Augustinus'un Tanrı Şehri, Nemrut'u "Rab'be karşı dev bir avcı", Babil Kulesi'ni inşa eden kibirli bir hükümdar olarak tasvir eder. Dünya Şehri ile Tanrı Şehri'ni karşılaştıran Leo, Pers Kralı Artaserhas'ın hizmetinde bulunan sadık bir Yahudi olan Nehemya'yı hatırlatır; Artaserhas, Thukydides'te de yer alır. Kralın izniyle Nehemya, Kudüs surlarını yeniden inşa etmeye koyulur. Bu çalışma, Nemrut'un kibir projesiyle tezat oluşturur; çünkü "erkekler, kadınlar, rahipler, zanaatkârlar, hane reisleri ve gençlerin hepsi bir rol üstlenir... Böylece kadim Kudüs, tekdüzeliğin değil, cemaatin ortak dilini yeniden keşfeder; yani herkesin kendi rolünü üstlenmesi ve gücünün Rab'den geldiğini kabul etmesiyle ortaya çıkan uyumu."

En azından Aquinas'tan bu yana Katolik siyasal düşüncesi, devleti ortak iyilikten sorumlu tutar. Bu nedenle Leo, yapay zekânın devlet tarafından düzenlenmesini destekler; ancak aynı zamanda devlet gücünün gerileyişini de ustalıkla tasvir eder. Bu, belgenin zayıf noktalarından biridir. Magnificia Humanitas'ın argümanları ne kadar çevik olursa olsun, yapay zekâ papayı —ve bizi— köşeye sıkıştırmıştır. Bir yandan, "adil bir toplum, uyanık bir devlet ve tekil verimlilik zihniyetinin üstesinden gelebilecek sivil kurumlar gerektirir." Öte yandan Leo, günümüzdeki "küresel dinamiklerin", "[iktidarın] en üst düzeyinin devlet değil, gündelik yaşamın koşulları üzerinde fiilî güç kullanan büyük ekonomik ve teknolojik aktörler olduğu" anlamına geldiğini haklı olarak gözlemler.

Yapay zekânın sahipleri oligarklardır; ancak halk dayanışması, "ekonomik akışlar ve dijital platformlarla ilgili kararlar ile veri ve algoritmaların yönetişi" söz konusu olduğunda, bir avuç aktörün bu süreçleri tek başına belirlemesine izin veremeyeceğimizi gerektirir. Yapay zekâ devletin yetkinliğini azaltıp oligarşiyi güçlendirirken, halk egemenliği yapay zekânın yıkıcı cazibesinden nasıl kurtulabilir?

"Geçmişte yeniliğe rehberlik etmek ve yön vermek büyük ölçüde devlete düşerdi. "Ancak bugün kalkınmanın başlıca itici gücü özel sektördür... Böylece teknolojik güç, daha önce görülmemiş ve ağırlıklı olarak 'özel' bir nitelik kazanır; bu da böylesi bir gücü kavramayı, yönetmeyi ve ortak iyiliğe yöneltmeyi daha da güçleştirir."

Bizim Nemrutlarımız masum değildir; çünkü günümüzde iktidar artık yalnızca kaba kuvvete dayalı zorlama değil, aynı zamanda incelikli bir iletişim yapısıdır. "Her eylem —hareketler, satın almalar, ilişkiler ve tercihler— bir iz bıraktığında, yeni bir iktidar biçimi ortaya çıkar; yani bireylerin çoğu zaman bunun tam olarak farkında olmaksızın, bireylerin profillerini çıkarmaya, davranışlarını öngörmeye ve etkilemeye yönelik bir güç ortaya çıkar." Leo yine açık sözlüdür: "Yeni kölelik biçimleriyle mücadele, yapay zekâ ve dijital dönüşümün ahlaki muhakemesi açısından belirleyici bir sınavdır."

Yapay zekânın hukuki yönetimini ve etik denetimini güçleştiren bir başka unsur da yeni ve son derece çekici

bir mitolojiyi beslemesidir. Nemrut, Babil Kulesi'ni kendi kendine yeterli olmak amacıyla inşa etmiştir; ancak "bir şehir kibir ve kendi kendine yeterlilik iddiası üzerine kurulduğunda iletişim çöker" ve dayanışma aşınır. Bu aşınmayı transhümanizm yönlendirir. Melekçiliğin bir biçimi olan transhümanizm, "bazı teknolojik güç merkezlerinde mevcut olan ideolojik arka plan"dır; bu merkezler "insan-makine melez"ine ilişkin "fütüristik bir vizyon"dan heyecan duyar. Yapay zekâyâ yön veren bu mitoloji, "insan karşıtı bir vizyonu normalleştirme tehdidi taşır."

Leo, ahlaki olabilmesi için yapay zekânın hümanizme uygun olması gerektiğini savunur. Teknik açıdan şöyle açıklar: "Günümüz yapay zekâ sistemleri 'inşa edilmiş' olmaktan çok 'yetiştirilmiş'tir; çünkü geliştiriciler her ayrıntıyı doğrudan tasarlamak yerine, zekânın içinde 'büyüdüğü' bir çerçeve oluştururlar." Daha da önemlisi, yapay zekâ "zaman içinde tercihler, hatalar, bağışlama ve sadakat yoluyla büyümeyi. Aksine, istatistiksel bir uyum biçimidir." Yapay zekânın "kalp düzeni" yoktur (Pascal) ve bu nedenle Leo, örneğin silah sistemlerinin hiçbir zaman tamamen otomatikleştirilmemesi gerektiğinde ısrar eder.

Pascal'ı benimseyen Leo, Hristiyanlığın "görmek ile kırılganlık arasında bir antlaşma" olduğunu öne sürer. Kalp, bu ikisinin dayanak noktasıdır. Kalbin duyguları olmaksızın "tarihin ve kendi geçmişimizin izini kaybederiz; çünkü gerçek kişisel tarihimiz kalple inşa edilir." Transhümanizmin kusursuzlukçu mitolojisi, insan yaşamındaki ıstırapın yerini alır; ancak Leo, bunun yalnızca biçim bozucu olabileceği uyarısında bulunur: "Seven ve arzulayanlar, imtihan ve ıstıraptan geçmekten kaçınamazlar; yıllar içinde, içimizde yara izleri gibi iz bırakan dersleri, bir yolculuğun hatıralarını taşırız."

Melekçilik, bu acılı yolculuğu ve onunla birlikte insan özgürlüğünü tehdit eder. İlk olarak yapay zekâ, “içsel özgürlüğümüze” saldırır. “Dijital dikkat ekonomisi’yle bağlantılı daha incelikli bağımlılık biçimleri hafife alınmamalıdır; çünkü platformlar ve hizmetler çoğu zaman kullanıcıların zamanını ve dikkatini ele geçirmek, zayıflıklarından yararlanmak ve içsel özgürlüklerini zayıflatmak üzere tasarlanır.” Leo, kişileri “dijital ölçülülük” geliştirmeye teşvik etmenin yanı sıra, 40 ABD eyaletinin Meta’nın çocuk gelişimine zarar veren dikkat tuzaklarını kasıtlı olarak tasarladığını ileri sürerek tarihin en büyük davasını yürüttüğü haberini de memnuniyetle karşılamalıdır.

İkinci olarak, yapay zekâ tasarımcıları bir “görünürlük mimarisi” inşa etmiştir; bunun sonucunda “neyin öne çıkarıldığı ya da görünmez kılındığı, neyin ödüllendirildiği ya da cezalandırıldığı, nihayetinde görüşleri ve tercihleri şekillendirir; mevcut görüşlerin pekişmesini ve otosansürü teşvik eder.” Papa, insanların resmî yasaklarla olduğu kadar iletişim yoluyla yapılan incelikli yönlendirmelerle de ustalıkla kontrol edilebileceği uyarısında bulunur.

Son olarak Leo, fiziksel tahakküme yönelir. Okuyuculara “yapay zekâ dünyasında hiçbir şeyin maddi olmayan ya da büyülü olmadığını” hatırlatır. “Görünüşte anlık ve kusursuz olan her yanıt, geniş doğal kaynak ağlarını, enerji altyapısını ve her şeyden önce insanları içeren uzun bir aracılık zincirinin sonucudur.”

Papa, dayanışma olmaksızın “dijital çağın sömürgecilik sonrası değil, başka bir biçimde sömürgecilik olacağını” ve bunun “yeni bir çıkarma zihniyeti” üzerine kurulacağını savunur. Bu nedenle acilen yasal düzenlemeye ihtiyaç vardır. Bazı ülkeler de aynı görüştedir. Örneğin Danimarka’nın, Leo’nun bilgiyi ortak iyilik hâline getirmenin “bireylere yalnızca kendilerini tanımlayan verileri değil, aynı zamanda bu verilerin nasıl kullanılacağına, kim tarafından ve kimin yararına kullanılacağına karar verme yetisini de geri kazandırmayı gerektirdiği” yönündeki talebiyle örtüşen bir telif hakkı önerisi bulunmaktadır.

Leo’nun yapay zekâ siyasetine odaklanması, makine öğreniminin önemi hakkında çarpıcı bir değerlendirme sunar. Yapay zekânın oligarşik mülkiyetinin kişisel özgürlük ve halk egemenliği açısından oluşturduğu tehdidin üzerindeki perdeyi aralar. Kendi adıma, dijital mülkiyeti oligarkların elinden geri almak için önerdiği çözümü bulamadım; ancak Platon, Augustinus ve Pascal’a atıfta bulunarak, çözümün Hristiyan hümanizminin köklü geleneğinin zenginliklerini yeniden keşfetmekten geleceğini ima eder. Bu, onun bunun dışında uyarıcı nitelik taşıyan analizinin merkezindeki umuttur.

* **Graham McAleer**, Maryland Eyaleti Yargı Etiği Komitesi’nin sivil üyesidir ve son olarak Tolkien, Savaş Filozofu (CUA Press, 2024) adlı kitabın yazarıdır.

MİA YZ Raporu-1: Dünya Yeniden Kurulurken, Teknopolitik Çağın Eşiğinde

DAVUT BAŞYİĞİT
www.kritikbakis.com

Yapay zekâ üzerine yürüyen tartışmaların en büyük yanılgısı, onu hâlâ yalnızca bir teknoloji meselesi sanmamızdır. Oysa bugün değişen şey tek başına teknoloji değildir; iktidar ilişkileri, devletlerin hareket alanı, şirketlerin siyasal etkisi ve hatta insanın dünyadaki konumu yeniden tanımlanmaktadır. Bu yüzden önümüzde duran tartışma, bir mühendislik meselesinden çok yeni bir dünya düzeninin hangi ilkeler üzerine kurulacağına ilişkindir.

Bugün asıl soru, hangi yapay zekâ modelinin daha başarılı olduğu değil, bu teknolojilerin şekillendireceği düzenin kurallarını kimin yazacağıdır. Önümüzdeki yıllarda uluslararası rekabetin yönünü büyük ölçüde bu soruya verilecek cevap belirleyecektir.

Teknoloji değil, güç ilişkileri

Tarih, büyük dönüşümlerin yalnızca yeni araçlarla açıklanamayacağını gösteriyor. Buhar makinesi sanayi toplumunu mümkün kıldı; fakat dünyayı değiştiren, makinenin kendisi değil, onun etrafında kurulan üretim düzeniydi. Nükleer teknoloji de yalnızca savaşların seyrini değiştirmedir; Soğuk Savaş boyunca uluslararası siyasetin bütün dengelerini yeniden şekillendirdi.

Yapay zekâ da benzer bir kırılmanın eşiğinde duruyor. Mesele algoritmaların ne kadar “zeki” olduğu değil; bu kapasitenin devletler, teknoloji şirketleri ve toplum

arasındaki güç ilişkilerini nasıl yeniden dağıttığıdır. Bugün Washington ile Pekin arasındaki rekabetin merkezinde yalnızca daha gelişmiş modeller üretmek bulunmuyor. Çiplerden veri altyapılarına, enerji kapasitesinden hesaplama gücüne kadar uzanan geniş bir stratejik üstünlük mücadelesi yaşanıyor. Yarı iletkenlerden veri merkezlerine uzanan tedarik zincirleri de giderek klasik güvenlik politikalarının ayrılmaz bir parçası hâline geliyor.[1]

Türkiye’de bu dönüşümü sistematik biçimde ele alan önemli çalışmalardan biri, Milli İstihbarat Akademisinin Dünya Siyasetinde Teknopolitik Düzen Tartışmaları ve Türkiye başlıklı raporu. Çalışmanın temel katkısı, yapay zekâyı yalnızca dijital dönüşüm ya da teknoloji politikası başlığı altında değerlendirmemesi; onu devlet kapasitesi, uluslararası rekabet, toplumsal hiyerarşi ve insanın geleceği eksenlerinde birlikte ele almasıdır. Türkiye’de bu ölçekte kavramsal çerçeve sunan çalışmaların sınırlı olduğu düşünüldüğünde rapor, önemli bir tartışma zemini oluşturuyor.[2]

Yeni çağın dili

Raporda dikkat çeken kavramlardan biri “gramer” benzetmesi. İlk bakışta edebî bir tercih gibi görünse de aslında güçlü bir siyasal iddiaya işaret ediyor. Çünkü gramer yalnızca kelimelerin nasıl sıralanacağını

belirlemez; aynı zamanda düşünme biçimimizi de şekillendirir.

Bir çağın grameri değiştiğinde, eski kavramlarla yeni dünyayı açıklamak giderek zorlaşır.

Bugün yapay zekâ tartışmalarında yaşadığımız güçlük de tam olarak budur. Meseleyi hâlâ teknoloji politikalarının dar çerçevesi içinde konuşuyoruz. Oysa yapay zekâ çoktan devlet teorisinin, uluslararası siyasetin, ekonomik rekabetin ve medeniyet tartışmalarının merkezine yerleşmiş durumda.

Artık yalnızca yeni bir araçtan değil, yeni dönemin siyasal mantığını kuran temel unsurlardan birinden söz ediyoruz.[3]

Üç yaklaşım, tek soru

Raporun önemli katkılarından biri, yapay zekâ tartışmasını “tarafhtarlar” ve “karşıtlar” ayrımına sıkıştırmaması. Asıl ayrımın, teknolojiye verilen cevaplardan çok hangi sorunun önce sorulduğunda ortaya çıktığını gösteriyor. Bugün küresel tartışma büyük ölçüde üç yaklaşım etrafında şekilleniyor.

İlki teknorealizm.

Bu yaklaşım, yapay zekâyı jeopolitik rekabetin belirleyici unsurlarından biri olarak görüyor. Ona göre mesele daha iyi uygulamalar geliştirmekten ibaret değil; devletin stratejik kapasitesini artırmak ve küresel güç mücadelesinde geri kalmamak. Palantir çevresinde şekillenen bu düşünce, Silikon Vadisi’nin mühendislik birikimini uzun yıllar tüketici uygulamalarına yönlmesini önemli bir stratejik hata olarak değerlendiriyor.

İkincisi teknopragmatizm.

Anthropic’in temsil ettiği bu çizgi, yapay zekânın aynı anda büyük fırsatlar ve ciddi riskler ürettiğini kabul ediyor. Bu nedenle önceliği, güçlü sistemlerin güvenli, denetlenebilir ve kontrollü biçimde geliştirilmesine veriyor.

Üçüncüsü ise teknohümanizm. Bu yaklaşım tartışmanın merkezine devleti ya da şirketleri değil, insanı yerleştiriyor. Yapay zekâyı insan onuru, ortak iyi ve toplumsal meşruiyet açısından değerlendiriyor. Papa XIV. Leo’nun Magnifica Humanitas genelgesi de raporda, bu yaklaşımın son dönemdeki en görünür ifadelerinden biri olarak ele alınıyor.[4]

Bu üç yaklaşımı birbirinden ayıran şey teknolojiye bütünüyle farklı bakmaları değil, öncelikleridir. Teknorealistler “Devlet nasıl güçlenir?” sorusunu öne çıkarıyor. Teknopragmatistler “Bu sistemleri nasıl güvenli hâle getiririz?” diye soruyor. Teknöhümanistler ise daha temel bir meseleye yöneliyor: “Bu dönüşümün sonunda insanı nasıl koruyacağız?”

Raporun güçlü yanı, bu üç yaklaşımı birbirini dışlayan kapalı ideolojiler gibi değil, aynı gerçeğin farklı yönlerini görünür kılan üç ayrı merceğe olarak ele almasıdır. Her biri önemli bir sorunu açığa çıkarır; fakat hiçbirisi tek başına bütün resmi açıklamaz.[5]

Türkiye: Ne merkezde ne de kenarda

Bu tartışmanın Türkiye açısından anlamı daha farklıdır. Türkiye, yapay zekâ yarışına ne ABD ya da Çin gibi

teknoloji üretiminde merkez ülkelerden biri olarak katılıyor ne de güvenlik baskılarından uzak, yalnızca düzenleme yapan bir aktör konumunda bulunuyor. Bölgesel güvenlik sorunları, ekonomik rekabet baskısı, kamu hizmetlerinde verimlilik ihtiyacı ve kurumsal dönüşüm gerekliliği aynı anda yaşanıyor.[6]

İlk bakışta bu durum bir dezavantaj gibi görülebilir. Oysa aynı gerçeklik önemli bir imkânı da beraberinde getiriyor.

Türkiye, ne yalnızca etik ilkeler üzerinden konuşabilecek kadar rahat bir güvenlik ortamına sahip ne de bütün meseleleri salt güç siyasetiyle açıklayabilecek bir konumda.

Bu nedenle hazır bir modeli ithal etmek yerine kendi güvenlik ihtiyaçları ile temsil ettiği değerler arasında denge kuran özgün bir yaklaşım geliştirmek zorunda.

Bu, bir tercih değil, stratejik bir zorunluluktur.

Önümüzdeki yazılarda bu üç yaklaşımı daha yakından ele alacağız.

İlk olarak Silikon Vadisi’nde başlayan ve giderek yeni bir güvenlik doktrinine dönüşen teknorealizmi inceleyeceğiz.

Ardından teknohümanizmin insanı merkeze alan itirazını tartışacağız.

Son bölümde ise bütün bu çerçeveyi Türkiye açısından yeniden okuyarak nasıl bir devlet kapasitesine ve nasıl bir teknopolitik vizyona ihtiyaç duyulduğunu değerlendireceğiz.

Çünkü mesele yalnızca daha güçlü yapay zekâ sistemleri geliştirmek değildir.

Asıl mesele, yapay zekâ çağında kurulacak düzenin kurallarını kimlerin belirleyeceği ve Türkiye’nin bu düzenin edilgen bir takipçisi mi, yoksa kurucu aktörlerinden biri mi olacağıdır.

Uluslararası düzen yeniden kurulurken kuralların yazıldığı masada bulunmayanlar, daha sonra o kurallara uymak zorunda kalırlar.

2: TEKNOREALİZM NEYİ SAVUNUYOR?

Teknorealizm, yapay zekâ çağının en can alıcı meselelerinden birini güçlü biçimde teşhis ediyor: Devlet kapasitesi artık yalnızca askerî güçle, ekonomik büyüklükle ya da bürokratik örgütlenmeyle ölçülmüyor. Veri, hesaplama gücü, teknolojik altyapı ve bütün bunları stratejik hedefler doğrultusunda seferber edebilme kabiliyeti de belirleyici hâle geliyor. Yaklaşımın tartışmalı yanı ise bu doğru teşhisi, medeniyetler arasında hiyerarşi kuran bir dünya tasavvurunun gerekçesine dönüştürmesidir.

Türkiye açısından mesele, teknorealizmi bütünüyle benimsemek ya da reddetmek değildir.

Bu yaklaşımın kapasite dersini almak, fakat güç adına meşrulaştırdığı siyasal ve kültürel hiyerarşiye açıkça itiraz etmek gerekir.

Bu iki tutum birbiriyle çelişmez.

Aksine Türkiye’nin önündeki asıl görev, bu ayrımı kurabilmektir.

Silikon Vadisi'nin zihniyet dönüşümü

Soğuk Savaş'ın ardından teknoloji ile siyaset arasındaki bağın giderek zayıflayacağı düşünülüyordu. Devlet, yavaş işleyen ve yeniliğin önünü kesen bürokratik bir yapı olarak görülüyor; teknolojinin sınırları, kurumları ve geleneksel siyasal düzenleri aşacağına inanılıyordu. Silikon Vadisi'nin hâkim dili de uzun süre buydu: Daha az devlet, daha fazla girişimcilik; daha az kamusal yönlendirme, daha fazla piyasa dinamizmi.

Bugün ise aynı çevrelerin önemli bir bölümü bambaşka bir noktada duruyor. Yapay zekâ yarışının ön saflarındaki şirketler artık devletten bağımsız hareket etmeyi değil, devletle daha sıkı bir stratejik ortaklık kurmayı savunuyor. Millî İstihbarat Akademisi raporu bu yaklaşımı “teknorealizm” olarak adlandırıyor. Bu çerçevede yapay zekâ yalnızca ekonomik rekabetin bir aracı değil, devlet kapasitesinin temel unsurlarından biri; teknoloji şirketleri de ulusal gücün dışında duran özel aktörler değil, onun ayrılmaz parçaları olarak görülüyor.[1]

Bu dönüşümün en görünür isimlerinden biri Palantir'in kurucu ortağı ve CEO'su Alex Karp. Karp ile Nicholas Zamiska'nın kaleme aldığı The Technological Republic, teknorealist düşüncenin kavramsal manifestosu sayılabilir. Kitabın çıkış noktası açık: Gelişmiş yapay zekâ çağında Batı'nın rakipleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sahip oldukları en güçlü imkânlarla ulaşıyor; buna karşılık teknoloji sektörü ile devlet arasındaki iş birliği geleneğinin yeniden kurulması gerekiyor.[2]

Bu görüş üç temel iddia üzerine oturuyor. Birincisi, Silikon Vadisi'nin mühendislik birikimi yaklaşık otuz yıl boyunca düşük etkili tüketici uygulamalarına yöneldi ve böylece “ulusal proje” fikrinden uzaklaştı. İkincisi, Batı'nın ortak amaç üretme kapasitesindeki zayıflama, onu Çin gibi daha merkezi rakipler karşısında kırılğan hâle getirdi. Üçüncüsü ise yapay zekâda üstünlüğün yalnızca şirketlerin piyasa rekabetiyle değil, Manhattan Projesi ölçeğinde bir devlet-sanayi iş birliğiyle sağlanabileceği.[3]

Burada dikkat çekici olan yalnızca savunulan politika değil, kullanılan tarihsel dildir. Palantir'in yayımladığı 22 maddelik manifesto, George Kennan'ın 1947'de “X” imzasıyla kaleme aldığı ve ABD'nin çevreleme stratejisinin düşünsel zeminlerinden biri hâline gelen metni bilinçli biçimde çağırıştırır. Bu benzerlik tesadüf değildir.[4] Verilmek istenen mesaj açıktır: Yapay zekâ, sıradan bir sanayi rekabeti değil; uzun süreli, ideolojik ve jeopolitik bir mücadele alanıdır.

Felsefi zemin: Girard'dan Karanlık Aydınlanma'ya

Teknorealizmi yalnızca güvenlik kaygılarından doğan bir politika tercihi gibi okumak eksik kalır. Çünkü bu yaklaşımın arkasında devlete, düzene, seçkinlere ve tarihsel iradeye ilişkin daha geniş bir düşünce dünyası vardır.

Peter Thiel'in René Girard ve Leo Strauss'a ilgisi bu bakımdan açıklayıcıdır. Girard'ın taklit, rekabet ve kurban etme üzerine geliştirdiği düşünceler ile Strauss'un elitler, siyasal düzen ve kamusal ciddiyet

vurgusu, Thiel'in teknolojiye neden sıradan bir girişimcilik alanı olarak bakmadığını anlamaya yardımcı olur. Teknoloji burada yalnızca yeni ürünler üretmenin değil, tarihin yönünü değiştirebilmenin aracıdır.[5]

Bu düşünce, aynı çevredeki isimlerde farklı tonlara bürünür. Palmer Luckey ve Joe Lonsdale daha açık bir “vatansever mühendislik” dili kullanır. Marc Andreessen teknoloji iyimserliğini büyüme fikriyle birleştirir. Alex Karp ise meseleyi daha çok kültürel çözülme üzerinden kurar: Batı'nın ortak amaç üretme kabiliyetini kaybetmesi, mühendislerin kamusal sorumluluktan uzaklaşması ve teknik kapasitenin büyük hedefler yerine gündelik tüketim alışkanlıklarına yönelmesi.

Karp'ın sosyal teori doktorasına ve Frankfurt Okulu'na uzanan bir düşünsel birikime sahip olması da önemlidir. Onun metinlerini yalnızca bir şirket yöneticisinin savunma sanayisine dönük çağrısı olarak değil, modern Batı'nın yön kaybına ilişkin siyasal ve kültürel bir manifesto olarak okumak gerekir.[6]

Bu düşünsel çevrenin en sert ve en tartışmalı ucunda ise “Karanlık Aydınlanma” bulunur. Curtis Yarvin'in geliştirdiği, Nick Land'in daha geniş bir teorik çerçeveye taşıdığı bu yaklaşım, liberal demokrasinin eşitlik, temsil ve kamusal müzakere ilkelerine köklü biçimde karşı çıkar.

Yarvin'in “neo-kameralizm” modelinde devlet, vatandaşların ortak iradesine dayanan siyasal bir yapı değil, hissedarların mülkiyetindeki bir şirket gibi düşünülür. Lider de seçilmiş bir temsilciden çok, geniş yetkilere sahip bir CEO'dur. “Patchwork” adını verdiği düzende dünya, şirket mantığıyla yönetilen küçük siyasal birimlere bölünür. Vatandaşın temel gücü yönetime katılmak değil, memnun olmadığı bir yönetimden ayrılabilme. Böylece demokratik söz hakkının yerini “çıkış hakkı” alır.[7]

Nick Land'in demokrasiye yönelttiği eleştiri daha da açıktır. Ona göre demokrasi, bugünün taleplerini geleceğin ihtiyaçlarına tercih ederek toplumları uzun vadeli medeniyet hedeflerinden uzaklaştırır.[8] Peter Thiel'in özgürlük ile demokrasinin artık her zaman uyumlu olmadığı yönündeki görüşü de bu düşünce hattıyla belirli noktalarda kesişir.

Yine de burada dikkatli olmak gerekir. Thiel'i, Karp'ı veya Andreessen'i doğrudan Karanlık Aydınlanma'nın temsilcileri saymak, aralarındaki ciddi farkları silen kolaycı bir genelleme olur. Rapor da bu isimlerle söz konusu düşünce çevresi arasındaki kesişimlere işaret ederken onları aynı kategori içinde değerlendirmemeye özen gösterir.[9]

Güçlü teşhis, tehlikeli reçete

Teknorealizmin etkisini yalnızca ideolojik sertliğine bakarak küçümsemek doğru değildir. Yaklaşımın devlet kapasitesine ilişkin teşhisi güçlüdür. Yapay zekâ çağında savunma, veri altyapısı ve istihbarat alanlarında geride kalmanın yalnızca teknik değil, doğrudan siyasal sonuçlar doğuracağı açıktır. Tüketici teknolojilerinin toplumun en zor meselelerini platform mantığıyla çözemeyeceği yönündeki itiraz da önemlidir. Teknoloji

ile kamu yararı arasındaki bağın yeniden kurulması gerektiği fikri ciddiye alınmayı hak eder.[10]

Asıl sorun, bu doğru tespitlerden hangi siyasal sonuçların çıkarıldığıdır.

İlk risk, güvenlik adına özgürlüklerin ve hukuki denetimin geri plana itilmesidir. Devlet kapasitesini artırmak ile devlet gücünü sınırlandıran kurumları zayıflatmak aynı şey değildir. Ne var ki teknorealist söylemde hız, sonuç ve üstünlük vurgusu güçlendikçe hukuk ve denetim kolayca engel gibi gösterilebilir.

İkinci risk, teknoloji şirketlerinin kamusal kararlar üzerindeki etkisinin büyümesidir. Alex Karp'ın savunma ve istihbarat kurumlarıyla büyük sözleşmelere sahip bir şirketin başında bulunması, burada ciddi bir çıkar gerilimi doğurur. Savunulan devlet-şirket ortaklığı yalnızca ulusal kapasiteyi artıran bir model değil, aynı zamanda bu modeli savunan şirketlere genişleyen bir pazar anlamına gelir.[11]

Üçüncü mesele, prosedürün küçümsenmesidir. Teknorealist bakış, sonuç üretmeyen bürokrasiye haklı bir eleştiri yöneltebilir. Fakat insan haklarını, özgürlükleri ve kamusal yetki kullanımını ilgilendiren alanlarda prosedür yalnızca işleri yavaşlatan bir ayrıntı değildir. Kimin karar verdiğini, hangi yetkiyle hareket ettiğini ve yanlısın nasıl düzeltileceğini belirleyen şey bizzat prosedürdür. Başka bir ifadeyle meşruiyet yalnızca iyi sonuçtan değil, o sonuca nasıl ulaşıldığından da doğar. En ciddi sorun ise yaklaşımın kültürel hiyerarşiye açılan yönüdür. Karp ve Thiel, "içi boş çoğulculuk" olarak gördükleri anlayışı eleştirirken bazı toplumların ve kültürlerin diğerlerinden daha işlevsel olduğu izlenimini veren bir dil kullanır.[12] Böyle bir söylem, teknolojik üstünlüğü yalnızca kapasite farkı olarak değil, medeniyetler arasında değer farkı olarak okumaya elverişlidir. Teknorealizm bu nedenle kimi eleştirilerde "teknofaşizm" veya "teknofeodalizm" gibi kavramlarla ilişkilendirilmiştir.[13] Bu kavramlar tartışmalı olsa da işaret ettikleri tehlike açıktır: Teknik güce sahip olanların yalnızca daha etkili değil, yönetmeye daha layık olduğu; geride kalan toplumların ise yeni hiyerarşinin alt basamaklarında yer almasının doğal sayıldığı bir dünya tasavvuru.

Raporun eleştirisi de bu noktada sertleşir. Yapay zekâ, ortak insanlığın yararına kullanılabilecek evrensel bir imkân olmaktan çıkarılıp tahakküm aracına dönüştürüldüğünde, teknolojiye sahip olmayan toplumların bağımlılığı yalnızca fiili bir sonuç değil, hak edilmiş bir konum gibi sunulabilir. Tarih boyunca "öteki" olarak görülen toplulukların bu kez teknik kapasite ölçütüyle yeni bir alt sınıfa yerleştirilmesi, teknorealizmin en tehlikeli ihtimalidir.[14]

Dolayısıyla teknorealizm karşısında yapılması gereken, onun devlet kapasitesine ilişkin uyarılarını reddetmek değildir. Asıl ihtiyaç, güçlü devlet ile sınırsız devlet; stratejik teknoloji politikası ile şirket egemenliği; medeniyet iddiası ile medeniyet hiyerarşisi arasındaki çizgiyi açık biçimde çekmektir. Türkiye'nin bu yaklaşımdan alacağı ders de tam burada başlamalıdır.

Türkiye: Kapasiteyi al, hiyerarşiyi reddet

Tam bu noktada Türkiye'nin konumu özel bir anlam kazanıyor. Teknorealitist düşüncede "öteki" ile kurulan ilişki çoğu zaman üstünlük ve hâkimiyet üzerinden şekillenir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu çoğul medeniyet gelenekleri ise farklı olanı ortadan kaldırılması ya da yönetilmesi gereken bir unsur olarak değil, tanınması ve birlikte yaşanması gereken bir muhatap olarak görür.[15]

Bu fark yalnızca kültürel bir hassasiyet değildir; kurulacak teknopolitik düzenin niteliğine ilişkin köklü bir itirazdır. Modernleşmenin ve teknolojik ilerlemenin tek bir medeniyet biçimine, dolayısıyla Batı'nın tarihsel tecrübesine indirgenemeyeceğini kabul etmek gerekir. Her toplum teknolojiyle kendi tarihî birikimi, siyasal ihtiyaçları ve ahlaki ölçüleri üzerinden ilişki kurabilir. Teknorealizmin ima ettiği tek merkezli dünya hiyerarşisine verilecek en güçlü cevaplardan biri de budur.

Buradaki temel ayrım teknik akıl ile hikmet arasındadır. Teknik akıl bize neyi yapabileceğimizi söyler; fakat onu neden, kimin için ve hangi sınırlar içinde yapmamız gerektiğine tek başına cevap veremez. Bu sorular ahlaki muhakemeyi gerektirir. Bilme ve yapabilme kapasitesi, hikmetle yönlendirilmediğinde ilerleme kolaylıkla tahakküme dönüşebilir.[16]

Ne var ki yalnızca ahlaki bir itirazla yetinmek de Türkiye'yi korumaz. Sahadaki güç dengelerinden kopan bir değer söylemi, zamanla etkisiz bir temenniye dönüşür. Rapor, Türkiye'nin nükleer enerji teknolojilerinde yaşadığı gecikmeyi teknik kapasitenin zamanında inşa edilmemesinin doğurduğu stratejik ve ekonomik maliyetlere örnek olarak gösteriyor. Benzer bir gecikmenin bugün yapay zekâ alanında yaşanması çok daha kapsamlı sonuçlar doğurabilir.[17]

Bu nedenle Türkiye'nin önündeki seçenek, teknorealizmi bütünüyle benimsemek ya da bütünüyle reddetmek değildir. Yapılması gereken, yaklaşımın devlet kapasitesine ilişkin güçlü tespitlerini almak; buna karşılık şirket egemenliğini, kültürel üstünlük iddiasını ve hiyerarşik medeniyet tasavvurunu açık biçimde reddetmektir.

Teknorealitist yaklaşımın etkili olduğu bir dünyada Türkiye'nin hem kendi stratejik kapasitesini geliştirmesi hem de bu düzenin adaletsiz hiyerarşisine temsil ettiği değerler adına itiraz etmesi mümkündür. Üstelik bu iki hedef birbirinin alternatifi değil, aynı stratejinin tamamlayıcı unsurlarıdır.[18]

Teknorealizm, gücün nasıl üretileceğine ilişkin güçlü bir cevap verir; fakat bu gücün nerede durması gerektiğini söylemez.

Devleti güçlendirmeyi anlatır, ama insanın devlet, şirket ve algoritma karşısında nasıl korunacağı sorusunu açıkta bırakır.

Bir sonraki yazıda tam da bu boşluğa bakacağız: Yapay zekâ çağının asıl meselesinin teknik kapasite değil, insanın ne olduğuna ilişkin hükmümüz olduğunu savunan teknohümanist itirazı ele alacağız.

3: MODERN İNSAN TASAVVURUNUN KRİZİ: TEKNOHÜMANİZM

Yapay zekâ bize önce makineler hakkında değil, kendimiz hakkında soru sorduruyor. Çünkü bugün tartışılan şey yalnızca algoritmaların ne yapabildiği değil, insanı insan yapan şeyin ne olduğudur.

Teknohümanist itiraz tam da bu noktada önem kazanıyor. İnsan onurunu ve özgürlüğünü teknolojik ilerlemenin önüne koyan güçlü bir ahlaki zemin sunuyor. Ne var ki güvenlik, caydırıcılık ve devlet kapasitesi gibi sert meselelere aynı ayrıntıda cevap veremiyor. Türkiye'nin önündeki görev, insanı merkeze alan bu itirazı stratejik güç ihtiyacından koparmadan taşıyabilmektir.

Bir medeniyet önce insanı tanımlar

Hiçbir medeniyet işe teknolojiyle başlamaz. Önce insanın kim olduğuna, neyi bilebileceğine ve nasıl yaşaması gerektiğine dair bir hüküm verir; ardından hukukunu, devletini, iktisadını ve teknik düzenini bu hükmün üzerine kurar.

Modern dünyanın insan anlayışı da uzun bir tarihsel yürüyüşün ürünüdür. Rönesans insanı evrenin merkezine taşırken Aydınlanma, akli hakikatin başlıca ölçülerinden biri hâline getirdi. Bacon bilgiyi güçle ilişkilendirdi; Descartes düşünen özneyi bilginin başlangıç noktasına yerleştirdi. Sanayi Devrimi üretimi, modern devlet bürokratik örgütlenmeyi, dijital çağ ise bilgiyi stratejik bir kaynağa dönüştürdü.

Bu sürecin merkezinde belirli bir insan tasavvuru vardı: Düşünen, hesaplayan, planlayan ve doğaya hükmeden insan.

Yapay zekâ bu hikâyenin dışından gelen yabancı bir kırılma değildir. Tam tersine, modern aklın kendi içinden doğan en ileri ürünlerden biridir. Fakat tarihin ironisi de burada başlıyor. Bir medeniyet, bazen kendi ürettiği araçlar tarafından sınılanır. İnsanı esas olarak hesap yapan ve bilgi işleyen bir varlık biçiminde tanımlayan modern düşünce, şimdi kendisinden daha hızlı hesaplayan sistemler üretmiştir.

Bu durumda kaçınılmaz bir soru ortaya çıkıyor: İnsanı ayırt eden şey yalnızca hesaplama ve bilgi işleme kapasitesiyse, yapay zekâ karşısında insanın üstünlüğünü hangi temelde savunacağız?

Teknik bir mesele değil

Millî İstihbarat Akademisi raporu, bu kırılmayı "ontolojik" bir tartışma olarak tanımlıyor. Bunun anlamı şudur: Yapay zekâ artık yalnızca ekonomi, verimlilik ya da güvenlik başlıkları altında ele alınamaz; insanın değerine, iradesine ve dünyadaki konumuna ilişkin soruların da merkezine yerleşmiştir.[1]

Raporun dikkat çektiği nokta, sorunun yalnızca teknolojinin kötüye kullanılması olmadığıdır. Daha derinde, insanın karar verme yetkisinin, yargısının ve varlık hiyerarşisindeki yerinin nasıl yeniden tanımlanacağı meselesi vardır. Bazı yapay zekâ şirketlerinin yalnızca devletlerin stratejik tercihleri hakkında değil, insanın dünyadaki konumu üzerine de iddialar üretmesi tartışmayı teknik sınırların dışına

taşımaktadır.[2]

Bu nedenle mesele, "Yapay zekâ hangi işleri yapabilir?" sorusundan ibaret değildir. Asıl soru şudur: Hangi kararlar insanda kalmalıdır ve insanın devredemeyeceği yetkiler nelerdir?

Soyut kaygılar değil

Teknohümanist yaklaşımın raporda öne çıkarılan en görünür ifadelerinden biri, Papa XIV. Leo'nun Magnifica Humanitas genelgesidir. Metin; insan yargısının değersizleşmesi, emeğin yalnızca verimliliği artırılacak bir girdiye indirgenmesi, savaşın otomasyonla sıradanlaşması, gözetimin yayılması, hakikatin aşınması ve teknolojik gücün birkaç merkezde toplanması gibi tehditlere dikkat çekiyor.[3]

Genelgenin temel iddiası açık: Teknoloji tarafsız değildir. Onu tasarlayanların, finanse edenlerin ve kullananların değerlerini taşır. Dolayısıyla önümüzdeki tercih, teknolojiye bütünüyle evet ya da hayır demek değildir. Asıl tercih, gücü kendi başına amaçlaştıran bir düzen ile teknolojiyi insanî birlikteliğin ve ortak iynin hizmetine veren bir toplum anlayışı arasındadır.[4]

Sıralanan tehditlerin hiçbiri soyut değildir.

Gözetim, biyometrik sınıflandırma ve davranış takibi yoluyla insanı sürekli ölçülen, puanlanan ve tahmin edilen bir nesneye dönüştürebilir. Bir birey artık yalnızca yurttaş ya da kişi olarak değil, işlenebilir bir veri kümesi olarak görülmeye başlandığında insan onuru görünmez biçimde aşınır.

Savaş alanında tehlike daha da büyüktür. Yapay zekâ destekli silah sistemleri insan yargısını karar zincirinden uzaklaştırdıkça sorumluluğun kimde olduğu belirsizleşir. Kararı veren insan mı, sistemi geliştiren şirket mi, emri uygulayan kurum mu, yoksa hedefi belirleyen algoritma mıdır? Teknoloji karar sürecine girdikçe sorumluluk ortadan kalkmaz; yalnızca dağılarak görünmez hâle gelebilir.

Benzer bir dönüşüm ekonomi ve gündelik hayat için de geçerlidir. Dikkatin, davranışın ve tercihlerin sürekli izlenip yönlendirildiği bir düzende insan, yalnızca tüketici değil, yönetilen bir davranış nesnesine dönüşür. Hakikatin aşınması ise daha sessiz ilerler. Yapay zekâ tarafından üretilen, çoğaltılan ve kişiselleştirilen içerikler ortak kamusal referansları zayıflattığında toplum, aynı olaylar hakkında farklı düşünmekten önce, artık aynı gerçeklikte yaşayıp yaşamadığından emin olamaz.[5]

Teknohümanizmin gücü tam da burada ortaya çıkar. İtirazını soyut bir "insan değerlidir" cümlesinde bırakmaz; insanın hangi mekanizmalarla araçsallaştırılabileceğini gösteren somut bir risk haritası sunar.

Yalnız bir ses değil

Bu itiraz yalnızca Vatikan'a özgü değildir. Rapor; UNESCO'nun yapay zekâ etiğine ilişkin tavsiye kararını, Microsoft'un sorumlu yapay zekâ ilkelerini ve Brad Smith'in insan hakları vurgusunu, Shoshana Zuboff'un gözetim kapitalizmi eleştirisini ve Ruha Benjamin'in eşitsizlik odaklı çalışmalarını aynı geniş insan merkezli

çerçeve içinde değerlendiriyor.[6]

Bu aktörlerin dili, öncelikleri ve kavramsal kaynakları birbirinden farklıdır. Yine de birleştikleri temel nokta açıktır: Yapay zekâ yalnızca ne kadar hızlı, verimli ya da başarılı olduğuna bakılarak değerlendirilemez. Onun insanı, özgürlüğü, eşitliği ve kamusal hayatı nasıl dönüştürdüğü de temel ölçütlerden biri olmalıdır. Teknohümanist yaklaşımı diğerlerinden ayıran esas fark burada ortaya çıkar. Teknorealitler için temel risk, devletin zayıflaması ve stratejik rekabette geri kalmasıdır. Teknopragmatistler, kontrolsüz gelişen sistemlerin doğuracağı zararları sınırlamaya odaklanırlar. Teknohümanistler ise daha köklü bir tehlikeye işaret eder: İnsanın bir amaç olmaktan çıkıp ölçülen, sınıflandırılan ve yönetilen bir araca dönüşmesi. Buradaki kayıp yalnızca devletin ya da şirketin insan üzerinde daha fazla güç sahibi olması değildir. Daha derindeki sorun, insanın kendi tanımının elinden kaymasıdır.[7]

Güçlü zemin, eksik cevap

Bu yaklaşımın gücünü küçümsememek gerekir. Hak ve özgürlükleri tartışmanın merkezine taşır; insanın araçsallaştırılmasına açık bir sınır çizer; teknolojiyi yalnızca mühendislerin ve şirket yöneticilerinin karar vereceği kapalı bir uzmanlık alanı olmaktan çıkarır. Ayrıca özel teknoloji şirketlerinin gücünü de devlet iktidarı kadar ciddi bir denetim konusu hâline getirir.[8] Fakat güçlü bir ahlaki itiraz, tek başına yeterli bir siyasal program oluşturmaz.

Teknohümanizmin en belirgin sınırı, sert güvenlik meselelerinde ortaya çıkar. Hangi uygulamaların sınırlandırılması gerektiğini güçlü biçimde anlatır; ancak caydırıcılığın nasıl kurulacağı, dışa bağımlılığın nasıl azaltılacağı ve stratejik rekabette nasıl ayakta kalınacağı konusunda her zaman aynı açıklıkta kurumsal cevaplar vermez.

İnsan onurunu korumak için neye karşı çıkılması gerektiği bellidir. Fakat bu korumanın hangi kurumlar, yatırımlar ve teknik kapasiteler üzerinden sürdürüleceği çoğu zaman daha belirsiz kalır.

İkinci sınır ise “insan” kavramının nasıl tanımlandığıyla ilgilidir. İnsan onurunu tek biçimli ve değişmez bir öz üzerinden kurmak, korumayı amaçladığı çoğulluğu daraltabilir. İnsanları teknolojik sınıflandırmalardan korumaya çalışan bir yaklaşım, kendi normatif insan tasavvurunu evrensel ölçü hâline getirdiğinde farklı tarihsel, kültürel ve toplumsal tecrübeleri dışlama riski taşır.[9]

Dolayısıyla teknohümanizmin güçlü yanı, insan adına çizdiği sınırdır; zayıf yanı ise bu sınırı koruyacak kapasiteyi her zaman yeterince somutlaştıramamasıdır.

Türkiye’nin iki görevi

Türkiye açısından mesele bu noktada iki ayrı, fakat birbirinden koparılamayacak göreve dönüşüyor.

Birincisi, teknolojik bağımlılığı azaltacak kapasiteyi geliştirmektir. Yapay zekâ sistemleri üretmeyen, veri altyapısını güçlendirmeyen ve nitelikli insan kaynağı yetiştirmeyen bir ülkenin yeni düzende etkili bir aktör

olması mümkün değildir. Yalnızca ilke ortaya koymak, başkalarının geliştirdiği sistemlere bağımlı kalındığı sürece yeterli olmaz.

İkinci görev ise daha zordur: Teknolojiye yön verecek düşünceyi üretmek.

Çünkü teknoloji satın alınabilir, algoritmalar geliştirilebilir, veri merkezleri kurulabilir. Fakat bir toplumun insan anlayışı, adalet fikri ve siyasal ölçüleri dışarıdan hazır olarak alınamaz. Bunlar o toplumun tarihinden, ahlaki birikiminden ve yaşama tecrübesinden doğar.

Türkiye’nin ihtiyacı bu iki alandan birini seçmek değildir. Kapasitesiz bir ahlaki duruş etkisiz kalır; ahlaki sınırdan yoksun bir kapasite ise kolayca baskı ve tahakküm aracına dönüşür. Güç ile ilke, teknik kabiliyet ile insan onuru, stratejik zorunluluk ile meşruiyet aynı çerçeve içinde düşünülmelidir.

Bir sonraki yazıda tam da bu birleşmenin kurumsal karşılığını ele alacağız: Stratejik kapasiteyi, güvenli tasarımı ve toplumsal meşruiyeti aynı devlet aklı içinde nasıl bir araya getirebileceğimizi; Türkiye’nin yapay zekâ çağında yalnızca güçlü değil, aynı zamanda hesap verebilir ve insanı merkeze alan bir model kurup kuramayacağını tartışacağız.

4: YAPAY ZEKÂ ÇAĞINDA TÜRKİYE: TEKNOLOJİ DEĞİL, DEVLET MESELESİ

Bu yazı dizisi boyunca aynı sorunun farklı yüzlerine baktık. İlk yazıda yapay zekânın yalnızca yeni bir teknoloji olmadığını, devletler, şirketler ve toplum arasındaki güç ilişkilerini yeniden düzenlediğini tartıştık. Ardından bu dönüşümün arkasındaki teknorealit düşünceyi, güçlü teşhisleri ve taşıdığı hiyerarşi riskleriyle birlikte ele aldık. Son olarak insanı merkeze alan teknohümanist itirazın neden vazgeçilmez olduğunu, fakat stratejik kapasite sorununa tek başına yeterli cevap veremediğini gördük.

Şimdi asıl soruya geliyoruz: Türkiye bütün bu tartışmanın neresinde duruyor?

Mesele, yeni bir teknoloji politikası hazırlamaktan ibaret değildir. Yapay zekâ çağında Türkiye’nin nasıl bir kurumsal kapasiteye, nasıl bir meşruiyet anlayışına ve nasıl bir stratejik akla sahip olacağı tartışılmaktadır. Başka bir ifadeyle yapay zekâ, Türkiye açısından yalnızca bir teknoloji politikası başlığı değil; devlet kapasitesini, egemenlik anlayışını ve kamusal meşruiyeti aynı anda yeniden düşünmeyi gerektiren bir devlet meselesidir.

Egemenlik artık dijital alanda da kuruluyor

Modern devlet uzun süre sınırlarını koruyan, hukuk üreten, vergi toplayan ve güvenliği sağlayan siyasal otorite olarak tanımlandı. Bu tanım geçerliliğini koruyor; ancak artık tek başına yeterli değil. Çünkü devletler bugün yalnızca topraklarını değil, veri altyapılarını, kritik dijital sistemlerini ve teknolojik üretim kapasitelerini de korumak zorunda.

Bu nedenle önümüzdeki yılların önemli rekabet alanlarından biri algoritmik egemenlik olacaktır. Veriyi

güvenli biçimde yönetebilmek, kritik teknolojilerde dışa bağımlılığı azaltabilmek, kamu kurumlarının dijital dönüşümünü gerçekleştirebilmek ve uluslararası teknoloji standartlarının oluşumunda söz sahibi olabilmek, artık klasik egemenlik anlayışının ayrılmaz unsurlarıdır.

Millî İstihbarat Akademisi raporu da bu dönüşüme dikkat çekiyor. Yapay zekâ, ekonomik verimlilik sağlayan bir araç olmanın ötesine geçerek ulusal güvenlikten dış politikaya, ekonomik rekabetten devlet kapasitesine kadar uzanan geniş bir etki alanı oluşturuyor.[1] Bu nedenle teknoloji politikaları artık sanayi politikasının dar sınırlarında değil, bütüncül bir devlet stratejisinin merkezinde düşünölmek zorunda.

Üç yaklaşımdan hiçbirini tek başına yetmez

Bu dizide ele aldığımız teknorealizm ile teknohümanizm, Türkiye açısından tek başına yeterli bir cevap sunmuyor. Ayrı bir yazıda derinlemesine işlemediğimiz teknopragmatizm de aynı sınıra sahip. Çünkü bu üç yaklaşım yapay zekâ çağının farklı bir sorununu doğru görüyor; fakat hiçbirini tek başına bütün resmi kuşatmıyor.

Teknorealizm, devletin teknik olarak zayıflamasının doğuracağı sonuçları isabetle teşhis ediyor. Stratejik kapasiteyi, veri altyapısını ve teknolojik bağımsızlığı merkeze alması bu yaklaşımın en güçlü yanı. Ne var ki kendi sınırları çizilmediğinde hukuku, demokratik denetimi ve toplumsal meşruiyeti ikincil meseleler gibi görme riski taşıyor.

Teknopragmatizm; test, denetim, güvenlik ve risk sınıflandırması bakımından daha işlevsel bir çerçeve sunuyor. Güçlü sistemlerin kontrollü ve kademeli biçimde geliştirilmesini savunuyor. Ancak kamusal meşruiyeti çoğu zaman şirketlerin ve teknik uzmanların belirlediği bir zeminde tartışıyor.

Teknohümanizm ise insan onuru, özgürlük ve ortak iyi bakımından en güçlü ahlaki çerçeveyi sağlıyor. Fakat stratejik rekabet, caydırıcılık ve kurumsal kapasite meselelerine aynı ölçüde ayrıntılı cevap veremiyor.[2]

Dolayısıyla Türkiye açısından doğru soru, bu üç yaklaşımdan hangisinin bütünüyle doğru olduğu değildir. Asıl mesele, her bir yaklaşımın hangi ihtiyaca cevap verdiğini, hangi kör noktayı görünür kıldığını ve hangi sınırlar içinde kamu politikasına dönüştürülebileceğini belirlemektir.[3]

Üç sütunlu model

Raporun önerdiği kurumsal sentez, bu üç ihtiyacı aynı çatı altında topluyor: stratejik kapasite, güvenli tasarım ve toplumsal meşruiyet.

Bu üç unsurdan biri eksik kaldığında yapının bütünü zayıflıyor. Stratejik kapasite yoksa dışa bağımlılık ve edilgenlik artıyor. Güvenli tasarım yoksa sistemler hata, ayrımcılık ve öngörülemez risk üretiyor. Toplumsal meşruiyet yoksa kısa vadeli verimlilik kazançları zamanla güven erozyonuna ve toplumsal dayanıklılık kaybına dönüşüyor.[4]

Bu modelin ilk şartı, merkez ile sektörler arasında doğru bir iş bölümü kurmaktır. Yapay zekâya ilişkin bütün

faaliyetleri tek bir kurumda toplamak doğru olmaz. Risk sınıflandırması, veri yönetişi, asgari güvenlik standartları ve temel etik-hukuki ilkeler merkezî düzeyde belirlenmeli; uygulama ise sağlık, eğitim, adalet, güvenlik ve tarım gibi alanlarda sektörel uzmanlığa sahip kurumların sorumluluğunda kalmalıdır.[5]

İkinci şart, rollerin birbirinden ayrılmasıdır. Kural koyan, sistemi kullanan ve onu denetleyen yapılar aynı elde toplanmamalıdır. Bir kurumun geliştirdiği veya kullandığı sistemi yine kendisinin denetlemesi, teknik başarı üretse bile kamusal güven üretmez.[6]

Üçüncü unsur veri yönetişi midir. Kamu verisinin hangi şartlarda paylaşılacağı, nerede anonimleştirileceği, kimlerin erişimine açılacağı ve kamu yararı ile bireysel haklar arasındaki dengenin nasıl kurulacağı netleşmeden sağlam bir yapay zekâ politikası kurulamaz. Veri çokluğu tek başına güç değildir; kurlsız veri, yeni kırılğanlıklar da üretir.[7]

Dördüncü şart ise risk temelli bir denetim düzenidir. Evrak sınıflandıran bir sistemle biyometrik tanıma yapan bir sistem aynı kurallara tabi tutulamaz. İdari yazışmaları yönlendiren bir uygulama ile yargısal karar süreçlerini etkileyen bir model de aynı risk düzeyinde değerlendirilemez. Bu nedenle Türkiye'nin kısa vadede atması gereken en somut adımlardan biri, kamudaki yüksek riskli yapay zekâ kullanım alanlarının envanterini çıkarmaktır.[8]

Kurumsal tasarımın bir başka unsuru da kamunun kendi uzmanlığını geliştirmesidir. Devlet, yalnızca dışarıdan sistem satın alan bir müşteri konumunda kalmamalı; kullandığı modelleri anlayabilen, değerlendirebilen, sorgulayabilen ve gerektiğinde durdurabilen iç uzman kadrolara sahip olmalıdır. Aksi hâlde teknik bağımlılık yalnızca altyapıda değil, karar alma süreçlerinde de derinleşir.

Bir yol haritası, üç zaman ufku

Böyle bir modelin işlemesi için yalnızca ilke belirlemek yetmez; uygulamanın zamana yayılan bir yol haritasına bağlanması gerekir.

Kısa vadedeki öncelik, görünürlük ve asgari kurumsal kontroldür. Kamu kurumlarında hangi yapay zekâ sistemlerinin kullanıldığı, bu sistemlerin hangi verileri işlediği ve hangi karar süreçlerine etki ettiği bilinmeden sağlıklı bir denetim kurulamaz. İlk adım bu nedenle zorunlu bir kamu envanteri ve asgari kontrol mekanizmasıdır.

Orta vadede hedef, standartların ve koordinasyonun kurumsallaştırılması olmalıdır. Kamu tedarik süreçlerinin yeniden düzenlenmesi, yüksek riskli alanlar için sertifikasyon ve denetim mekanizmalarının kurulması, ortak test altyapılarının geliştirilmesi bu aşamanın temel başlıklarıdır.

Uzun vadede ise Türkiye'nin amacı yalnızca tek tek projeler geliştirmek olmamalıdır.

Asıl hedef, kendi yapay zekâ doktrinini, yönetişim modelini ve kurumsal standartlarını üreten bir ülke hâline gelmektir.[9]

Yapay zekâ çağında belirleyici güç, yalnızca teknolojiyi geliştirebilme kabiliyetinden doğmayacaktır. Asıl güç; teknolojiyi kurumsal kapasiteye, kurumsal kapasiteyi stratejik akla, stratejik akı da uzun vadeli bir egemenlik ve kalkınma vizyonuna dönüştürebilme becerisinden doğacaktır.

Türkiye'nin önündeki en önemli fırsat, teknopolitik rekabette güçlü olurken kendi tarihî ve ahlaki birikiminden vazgeçmeden hareket edebilmesidir. Stratejik kapasite ile insan onurunu, teknik ilerleme ile çoğulculuğu, güvenlik ile meşruiyeti aynı kurumsal çerçevede buluşturabilen bir model geliştirebilirse, yalnızca yeni düzene uyum sağlayan bir ülke değil, o düzenin yönünü etkileyen aktörlerden biri hâline gelebilir.[10]

Bu, ne saf realizmle ne de yalnızca iyi niyetli bir idealizmle başarılabilir.

İhtiyaç duyulan şey, gücü üretirken sınırlarını da kurabilen; teknolojiyi geliştirirken insanı unutmayan; geleceği beklemek yerine ona yön vermeye çalışan bir devlet aklıdır.

Millî İstihbarat Akademisinin Dünya Siyasetinde Teknopolitik Düzen Tartışmaları ve Türkiye başlıklı

raporu, bu tartışmayı Türkiye'de sistematik bir zemine taşınması bakımından önemli bir başlangıç metnidir. Çalışmanın değeri, yapay zekâyı yalnızca teknik gelişme, ekonomik verimlilik ya da güvenlik başlığı altında ele almamasında; devlet kapasitesi, şirket gücü, insan onuru, toplumsal meşruiyet ve medeniyet tasavvurunu aynı çerçeve içinde tartışmaya açmasında yatıyor.[11]

Elbette raporun bütün hükümlerine katılmak gerekemeyebilir.

Zaten verimli bir metnin değeri yalnızca verdiği cevaplarda değil, okuru sormaya zorladığı sorularda da ortaya çıkar.

Bu rapor da yapay zekâyı ilişkin yerleşik kabulleri yeniden düşünmeye, Türkiye'nin önündeki imkânları ve kırılganlıkları birlikte görmeye çağırıyor.

Bu nedenle yapay zekânın Türkiye açısından ne anlama geldiğini, hangi riskleri taşıdığını ve nasıl bir kurumsal akıl gerektirdiğini anlamak isteyen herkes için rapor dikkatle okunmayı hak ediyor.

Çünkü önümüzdeki dönemde tartışacağımız mesele yalnızca hangi teknolojileri geliştireceğimiz değildir. Asıl mesele, bu teknolojilerle nasıl bir devlet, nasıl bir toplum ve nasıl bir insan anlayışı kuracağımızdır.

Dipnotlar

MİA YZ Raporu-1:

- [1] Millî İstihbarat Akademisi, Dünya Siyasetinde Teknopolitik Düzen Tartışmaları ve Türkiye, Ankara, Temmuz 2026, s. 5, 13-14.
- [2] A.g.e., s. 5, 13-15.
- [3] A.g.e., s. 5. Raporda küresel siyasetin, ekonominin ve toplumsal-kültürel yapının “gramerinin” teknopolitik tartışmalar tarafından şekilleneceği belirtilmektedir.
- [4] A.g.e., s. 30-31. Buradaki genelge değerlendirmesi doğrudan genelge metninden değil, raporun aktarımından alınmıştır.
- [5] A.g.e., s. 14-15, 18-33; ayrıca bk. İnfografik 1 ve Tablo 1.
- [6] A.g.e., s. 36-40.

MİA YZ Raporu-2:

- [1] Millî İstihbarat Akademisi, Dünya Siyasetinde Teknopolitik Düzen Tartışmaları ve Türkiye, Ankara, Temmuz 2026, s. 18-21.
- [2] Alex Karp ve Nicholas Zamiska'nın The Technological Republic adlı eserindeki görüşlerin raporda aktarılan özeti için bk. Millî İstihbarat Akademisi, a.g.e., s. 22.
- [3] A.g.e., s. 22-23. Üçlü tasnif, Karp ve Zamiska'nın Silikon Vadisi'nin tüketici uygulamalarına yönelmesi, Batı'nın ortak amaç kaybı ve devlet-sanayi iş birliğinin yeniden kurulması yönündeki argümanlarının rapordaki sunumuna dayanmaktadır.
- [4] A.g.e., s. 22. Palantir'in manifesto metni ile George Kennan'ın “X” imzalı çevreleme metni arasındaki benzerlik raporun değerlendirmesidir.
- [5] A.g.e., s. 23. Peter Thiel'in René Girard ve Leo Strauss'la düşünsel ilişkisine dair değerlendirme için.
- [6] A.g.e., s. 23. Alex Karp'ın akademik geçmişi ve Palantir çevresindeki diğer aktörlerin düşünsel konumları için.
- [7] A.g.e., s. 24. Curtis Yarvin'in neo-kameralizm ve “Patchwork” tasavvuruna ilişkin rapor özeti.
- [8] A.g.e., s. 24. Nick Land'in demokrasi eleştirisi rapordaki aktarımı üzerinden özetlenmiştir.
- [9] A.g.e., s. 24-25. Rapor, Thiel, Karp ve Andreessen ile Karanlık Aydınlanma arasındaki kesişimlere işaret etmekle birlikte bu aktörlerin doğrudan aynı kategoriye yerleştirilmemesi gerektiğini belirtmektedir.
- [10] A.g.e., s. 25. Teknorealit yaklaşımın devlet kapasitesi, teknoloji-kamu yararı ilişkisi ve tüketici teknolojilerine yönelik eleştirisinin güçlü yönleri için.
- [11] A.g.e., s. 25. Palantir'in savunma ve istihbarat alanındaki sözleşmeleri ile şirket çıkarı-kamusal politika gerilimine ilişkin değerlendirme için.
- [12] A.g.e., s. 25-26. Karp ve Thiel'in çoğulculuk eleştirileri ile kültürel “işlevsellik” vurgusuna ilişkin rapor değerlendirmesi.
- [13] A.g.e., s. 26. “Teknofaşizm” ve “teknofeodalizm” nitelendirmeleri yazının özgün kavramsallaştırması değil, raporda aktarılan eleştirel adlandırmalardır.
- [14] A.g.e., s. 36-37. Teknolojinin güç ve tahakküm aracına dönüşmesi, “işlevsel” ve “işlevsiz” kültürler ayrımı ve tarihsel olarak ötekileştirilen toplumların yeni hiyerarşideki yeri için.
- [15] A.g.e., s. 37. Türkiye'nin çoğul medeniyet birikimi ile “öteki”ni tanıma ve birlikte yaşama anlayışına ilişkin değerlendirme.
- [16] A.g.e., s. 37. Teknik akıl ile hikmet ve ahlaki muhakeme arasındaki ayrım için.
- [17] A.g.e., s. 37. Türkiye'nin nükleer enerji teknolojilerindeki gecikmesinin yapay zekâ alanı açısından karşılaştırmalı örnek olarak kullanılması rapora dayanmaktadır.
- [18] A.g.e., s. 37. Türkiye'nin stratejik kapasitesini geliştirirken hiyerarşik teknopolitik düzeni kendi değerleri adına reddedebileceği yönündeki değerlendirme.

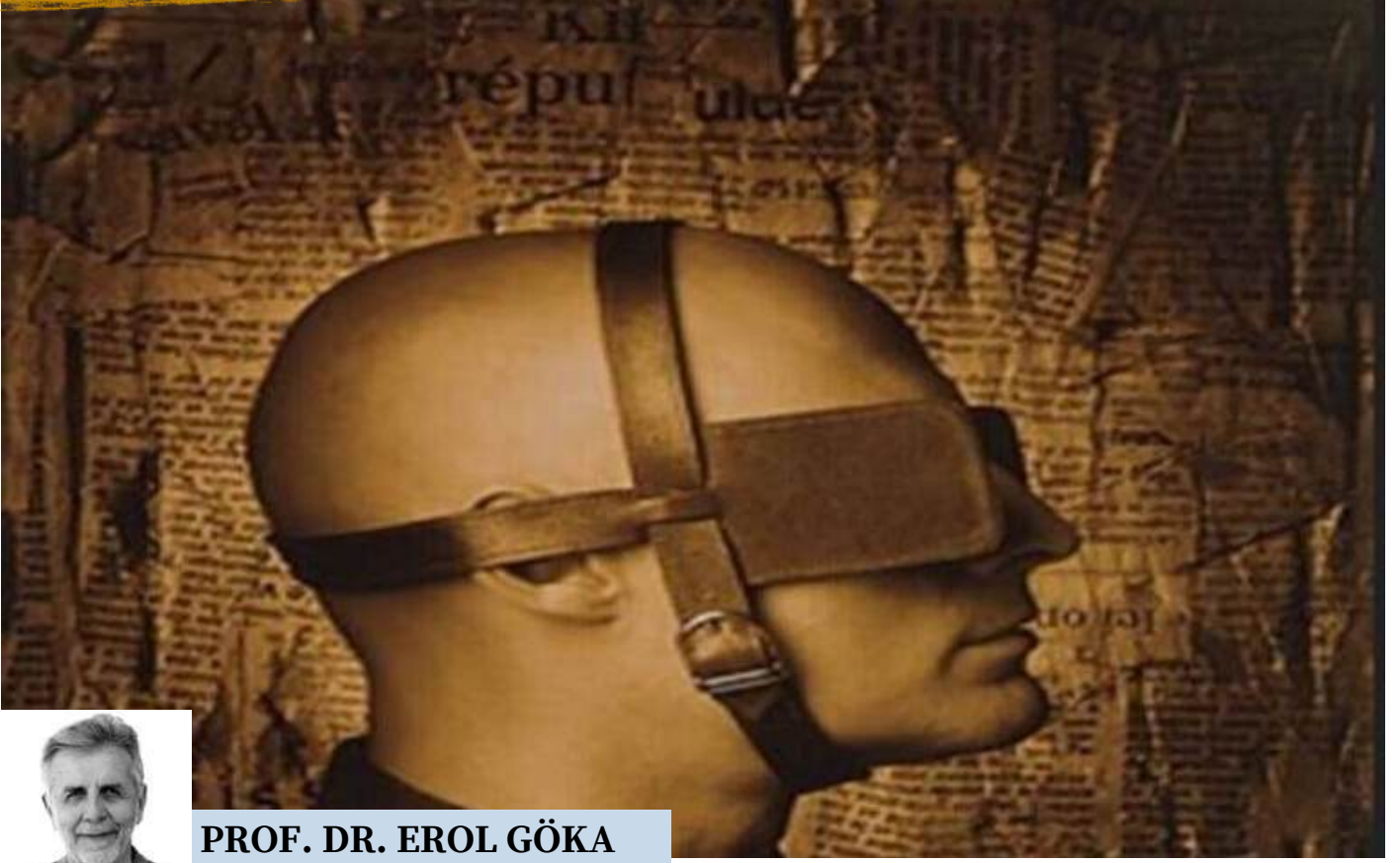
MİA YZ Raporu-3:

- [1] Millî İstihbarat Akademisi, Dünya Siyasetinde Teknopolitik Düzen Tartışmaları ve Türkiye, Ankara, Temmuz 2026, s. 5, 13-14, 18. Raporda yapay zekâ tartışmalarının teknik ve ekonomik sınırları aşarak siyasal, kültürel ve ontolojik bir nitelik kazandığı belirtilmektedir.
- [2] A.g.e., s. 13-14. Bazı yapay zekâ şirketlerinin insanın dünyadaki konumu ile devletlerin uluslararası siyasetteki tercihlerini sorgulayan bir noktaya geldiğine ilişkin değerlendirme için.
- [3] A.g.e., s. 30-31. Papa XIV. Leo'ya atfedilen Magnifica Humanitas genelgesinin raporda aktarılan tehdit çerçevesi için.
- [4] A.g.e., s. 30. Teknolojinin onu tasarlayan, finanse eden ve kullanan aktörlerin değerlerinden bağımsız olmadığı yönündeki değerlendirme, genelgenin rapordaki aktarımına dayanmaktadır.
- [5] A.g.e., s. 30-31. Gözetim, savaşın otomasyonla normalleşmesi, davranışın ekonomik yönetim nesnesine dönüşmesi ve ortak kamusal hakikat zemininin aşınması riskleri için.
- [6] A.g.e., s. 31. UNESCO'nun yapay zekâ etiği tavsiyesi, Microsoft'un sorumlu yapay zekâ yaklaşımı, Brad Smith, Shoshana Zuboff ve Ruha Benjamin'in aynı geniş insan merkezli yaklaşım içinde değerlendirilmesi için.
- [7] A.g.e., s. 31. Teknohümanist yaklaşımın temel risk tanımının insanın araçsallaştırılması olduğu yönündeki değerlendirme için.
- [8] A.g.e., s. 31. Yaklaşımın hak ve özgürlükleri merkeze alması, teknoloji tartışmasını mühendislik uzmanlığının dışına taşınması ve özel teknoloji gücünü sorgulaması hakkında.
- [9] A.g.e., s. 31. Teknohümanizmin sert güvenlik ve kapasite sorunlarına sınırlı cevap vermesi ile insan onurunu tek biçimli bir insan özü üzerinden kurma riski için.

MİA YZ Raporu-4:

- [1] Millî İstihbarat Akademisi, Dünya Siyasetinde Teknopolitik Düzen Tartışmaları ve Türkiye, Ankara, Temmuz 2026, s. 18; ayrıca bk. s. 7-8, 13-14.
- [2] A.g.e., s. 33, Tablo 1; s. 41. Üç yaklaşımın güçlü yanları ve sınırlılıklarının karşılaştırılması için.
- [3] A.g.e., s. 41. Türkiye'nin üç yaklaşımdan birini bütünüyle benimsemek yerine her birini kendi güvenlik yapısı, kurumsal kapasitesi ve hukuki çerçevesi içinde yeniden değerlendirmesi gerektiğine ilişkin bölüm.
- [4] A.g.e., s. 48-49. Stratejik kapasite, güvenli tasarım ve toplumsal meşruiyetin birlikte ele alınmasına ilişkin sonuç ve politika önerileri.
- [5] A.g.e., s. 42-43. Merkezî risk ve standart çerçevesi ile sektörel uzmanlık arasında kurulması önerilen denge için.
- [6] A.g.e., s. 43. Kural koyucu, uygulayıcı ve denetleyici rollerin farklı kurumsal halkalara ayrılması önerisi için.
- [7] A.g.e., s. 43-44. Veri yönetişiminin kamu yapay zekâ politikasının omurgası hâline getirilmesi; veri paylaşımı, anonimleştirme ve bireysel haklar arasındaki denge için.
- [8] A.g.e., s. 41-42. Risk temelli sınıflandırma, yüksek riskli kullanım alanlarının envanteri ve farklı uygulamaların aynı denetim rejimine tabi tutulmaması önerileri için.
- [9] A.g.e., s. 44-45. Rapordaki aşamalı teknopolitik yol haritası ve kısa, orta ve uzun vadeli hedefler için.
- [10] A.g.e., s. 48-49. Türkiye'nin stratejik olarak güçlü, çoğulcu, insan onurunu önceleyen ve kendi medeniyet mirasıyla uyumlu bir model geliştirme imkânına ilişkin değerlendirme.
- [11] A.g.e., s. 5-15, 18-49. Yapay zekâyı devlet kapasitesi, ekonomik ve siyasal güç, insanın konumu ve toplumsal meşruiyet başlıklarıyla birlikte ele alan genel çerçevesi için.

Fanatizm Nedir?

PROF. DR. EROL GÖKA

www.kritikbakis.com

Muhafazakarlık üzerine yazılarımızda, onu yaşadığımız dünyada insanların fanatizm ve nihilizm arasında kalmaya zorlanırken bizi bu gerilimden kurtaracak tek çıkış yolu olduğunu söyledik. Nihilizm genel olarak fanatizme göre daha iyi bilinen bir kavram, fanatizm ise çokça konuşulmasına rağmen hala muğlak anlamını koruyor. Günümüzde, haklı olarak fanatizmden ve fanatiklerden çokça söz ediliyor. Birçok insan, grup veya düşünce, olumsuzluk bildiren “fanatik” sıfatıyla anılıyor. Medyanın gündemini siyaset, spor ve sanat dünyasında cirit atan fanatikler dolduruyor.

Fanatizm, bu kadar çok kullanılmasına rağmen açık seçik bir tanım alanına sahip olmayan fanatizm, anlam yakınlığı olan kimi kavramlarla karıştırılıyor. “Radikalizm” (köktencilik), “marjinalizm” (aşırılık), “dogmatizm” (inakçılık) ve özellikle “fundamentalizm” (köktendincilik) fanatizmle en çok karıştırılan kavramlar arasında bulunuyor. Siyasi faaliyetlerine ve söylemlerine dini bir açıklama getiren, çoğu yasadışı olan ve bir kısmı “terörist” olarak nitelenen akımlara nasıl bir isim verileceği üzerine düşünenler hem fanatizm hem fundamentalizm kavramlarının içeriklerinden faydalanmaya kalkıyorlar. Böyle olunca da hem bu kavramların kullanım sıklığı hem de sözünü ettiğimiz anlam karışıklığı iyice artıyor.

Fanatizm ve fundamentalizm kavramlarının her ikisi de dilimize yabancı dillerden aynen girdiği için, bu kavramları Türkçe ifade ettiğimizde karışıklık had safhaya ulaşıyor. Çünkü yaşadığımız coğrafyada hem siyasi ve dini akımların hem de kelimelerin tarihi oldukça farklı.

İngilizcede “fanatic” sözcüğü, “dinsel çılgın; hayalci ve mantıksız tutkuları olan kişi” anlamına geliyor. Fransızcada ise “fanatique” sözcüğüyle “hastalık düzeyinde aşırı tutkusu olan veya kendisini bir davaya, dini, siyasi ya da felsefi bir doktrine mutlak ve sorgulanmamış bir inançla adanmış, büyük hoşgörüsüzlüklere varan ısrarlı çabalarıyla aşırılıklara sebep olabilen kişiler” kastediliyor. Bu iki anlam da birbirlerine çok yakın, zira tarihsel olarak aynı Latince kelimeden kaynaklanıyorlar. Fanatizm, köken olarak Latince “fanum” sözcüğünden geliyor. İsim olan bu sözcük, tapınak veya kutsal yer anlamında kullanılıyor. “Fanicus” sıfatı ise, eski zamanlarda, kendini tam anlamıyla aşırı bir çılgınlıkla mabede adanmış kimseleri nitelemek için kullanılıyordu.

Arapçada fanatizm kavramına en yakın kavram olarak, çok eskiden beri “taassup” sözcüğü kullanılıyor, taassup sahibi kimseye de “mutaassıp” deniyor. İlk bakışta “taassup”tan bir inanca körü körüne bağlanma, dinde

aşırı gitme hali kastediliyor gibi görünüyor. Ama kelimenin kökeni “asap”; ve bunun da gergin, sınırlı anlamının yanı sıra bir cemaatin bireyleri arasındaki toplumsal bağlılık ve dayanışma anlamı da var. Zaten bu yüzden “asabiyet” kan bağıyla bağlı olduğu topluluğun değerlerini mutlaklaştırmak ve bu değerleri haklı-haksız gözetmeden saldırgan bir şekilde savunmak anlamına geliyor.

Dikkatle baktığımızda bugün fanatizm kelimesini gerek Latince gerek Arapçadaki başlangıç anlamına benzer bir manada kullandığımız ortaya çıkar. Ama bu dikkatli bakış, bize hem Latince ve Arapçadaki kelimelerin benzer oldukları kadar farklı da olduklarını hem de bugün “fanatizm”i eski zamanlardakinden biraz değişik kullandığımızı gösterir.

Bir yanda, yaşanan birçok sorunun kökeni gibi görülen ve kendilerine “fanatik” denilen insanlar, gruplar, düşünceler var; bir yanda da oldukça belirsiz ve tanımlanması güç bir kavram alanı. Kavramın belirsizliği, onun olumsuz niteliklerini isteyen istediği kişiye, gruba ve düşünceye yöneltebilmek için çabalamasına neden oluyor. Herkes bir başkasını “fanatizm”le, fanatik olmakla suçlayabiliyor ve aynı zamanda kendisini de bu etiketlemeden kurtarmaya çalışıyor.

Fundamentalizm

Fanatizmi iyi anlayabilmek için, ona en çok benzetilen ve onunla karıştırılan “fundamentalizm” kavramının tarihçesinden yola çıkabiliriz. Hristiyanlık yaklaşımlarından biri olarak serüvenine başlayan ama zaman içinde müthiş içerik değişimleri yaşayan fundamentalizm kavramının hikâyesi, bize bir kavramı değerlendirirken yalnızca etimolojiyle yetinmemek, birçok başka hususu da göz önünde bulundurmak gerektiğini gösteriyor.

20.yüzyılın başında kullanılan “fundamentalizm” kelimesi Latince “fundus”tan türemiştir. Latince’de taban, mal, mülk, kara parçası anlamlarına gelen “fundus”, bugünkü Batı dillerinde yalnızca anatomik bir yapının taban bölümü anlamına gelmektedir. Latince “fundus” kökünden türeyen “fundamentum” kelimesinin İngilizce karşılığı olan “fundamental” ise “birinci, temel, temele ait, kaideye ait, asli, esas” gibi anlamlara gelir. 1910-1920 yılları arasında ABD’de, Evanjelist bir eğitimci olan Reuben Archer Torrey editörlüğünde Temeller: Hakikate Bir Tanıklık (“The Fundamentals: A Testimony To The Truth”) adını taşıyan on iki ciltlik bir risale serisi yayımlanır. “Fundamentalizm” kavramı ilk kez, Protestanlığın temellerinin belirlendiği bu kitaplar serisiyle ortaya çıkar. Bu kitaplar, yalnızca Protestanlığın değil, Hristiyanlığın da temellerini ortaya koyma iddiasındadır. İncil’in vahiyle gelen ilk ve orijinal halinin esas alınması gerektiğini ve gerek daha sonraki İncil versiyonlarının gerek Tanrı kelimelerinin yeniden yorumlanmasıyla oluşturulan dini kaidelerin Hristiyanlığın esaslarını bozduğunu vurgulayan bu kitaplar, “fundamentalizm” kavramının da ilk anlamını belirlemiştir.

Kitapların yayımlandığı 20. yüzyılın başında fundamentalizm, moderniteden duyulan korkunun ve laikliğe karşı tepkinin bir yansıması olarak kendini göstermiştir. Çünkü bu kitaplarda insanlar yalnızca Hristiyanlığın İncil’deki temellerine çağrılmakla kalmamakta; tarihsel-eleştirel düşünceye, modernizm olgusuna, Katolikliğe, modern felsefeye, sosyalizme, ateizme, laikliğe, Darwinciliğe ve liberal teolojiye karşı düşünceler de ileri sürülmektedir. Fundamentalizmin bu şekilde ortaya çıkan ve neredeyse tamamen teolojik olan anlamı, giderek Protestanlıkla sınırlı olmaktan kurtulmuş ve her dinde “kökenlere” gitmeyi savunanları kapsayacak bir biçimde, genel bir teolojik anlama karşılık olarak kullanılmıştır. Ancak kavramın yüzyılı bile aşmayan tarihsel serüveni burada da bitmemiş, son yıllardaki olaylarla birlikte anlam kayması sürmüştür.

İran İslam Devrimi’nden sonra dünyada ortaya çıkan değişikliklerle birlikte, kavramın anlamında belirgin bir genişleme oldu. Bugün fundamentalizmin yaygın biçimde kabul gören bir tanımı şöyledir: “Fundamentalizm, belirli ilkelerin, muhtevasına bakılmaksızın, karşı çıkılmaz ve üstün bir otoritesi olan temel ‘hakikatler’ olarak tanındığı bir düşünce stilidir.” Ama bu türden bir tanım, tanımlayanı bile tam olarak ikna edemez; ardından şunları söyleme gereği doğar: “Bu bağlamda belli başlı fundamentalizmlerin, destekleyicilerinin doktrine ait kesinlikten gelen ciddiyet ve coşkuyu göstermeye eğilimli olmalarının dışında ortak yönleri çok azdır veya hiç yoktur. Her ne kadar genellikle dinle ve kutsal metinlerin mot-a-mot anlamıyla birlikte anılsa da, fundamentalizm siyasi akidelere de bulunur. Liberal şüpheciliğin bile, bütün teorilerden şüphe edilmesi gerektiğine (bu teorisinin kendisi hariç) ilişkin teorisinin bu temel inancı kapsadığı söylenebilir” (Heywood, 2006:s.89)[1]. Bu tanımlama çabası da görülüyor ki, fundamentalizm kavramında tanım alanının ulaştığı boyut, çok ilginç bir noktaya gelmiştir. “Kesin inançlı” olmak, “görüşlerinden taviz vermemek” gibi özellikler esas alındığında, her türlü düşünceye, hatta liberalizm gibi en özgürlükçü olanlara bile fundamentalist denebilecek bir anlam evresine gelmiş bulunuyoruz.

Gerçekten de fundamentalizmi “Kendisi için doğru olduğunu düşündüğü şeyin başkaları için de öyle olması gerektiğini varsayma, buna bağlı olarak da başkalarına belli doğrular dayatma tavrı” veya “Bir inanç/görüş sisteminin orijinal veya temel prensiplerine tam ve sorgulanmaz bir inançla bağlanma” (Demir, Acar, 2006) [2] olarak tanımlarsak, bırakın tarihçesini gerekçe göstererek Hristiyanlıkla bağlantılandırmayı, bu kavramı herhangi bir dinle, kitapla, inançla, düşünceyle sınırlı tutamayız. “Fundamentalizm” pekâlâ, herhangi bir ideolojik, hatta doğruluğu her zaman tartışılabilir bir felsefi doktrinle ilgili de olabilir. Sonuç olarak fundamentalizm, zaman içinde Hristiyanlıkla ilgili bir terim olmaktan çıkmış, dinle ilgisi olmayan birçok düşünce sistemini de kapsayacak şekilde anlam kaymasına uğramış ve sonradan kazandığı anlamlar,

kelimenin ilk anlamının çok ama çok ötesine geçmiştir diyebiliriz.

Fundamentalizm kavramındaki anlam genişlemesi ve anlam kayması, onu doğrudan olmasa da konumuzla ilintili hale getirmiştir; çünkü fundamentalizm süreç içinde, fanatizmin anlam alanına kadar uzanmış ve iki kavram, zamanın ruhuna uygun biçimde birbirine yakınlaşmış, neredeyse eşanlamlı hale gelmiştir.

Fanatizm bağnazlıktır

Şimdiki durumda “Bir felsefi, siyasal, ideolojik görüş veya bilimsel iddiaya karşı sorgu ve eleştirisiz tam teslimiyet; bir görüş veya tavrın şiddete bile başvuracak ölçüde savunuculuğunu yapmak. Benimsenen bir görüş, düşünce veya tavrın tartışmaya açılmadan, bütün eleştirilerin dışında tutularak savunulması. Ateşli taraftarlık; körü körüne bağlılık” (Demir, Acar, 2006) şeklinde tanımlanan fanatizmi fundamentalizmden ayırt etmek imkânsızdır. Adına ister fanatizm ister fundamentalizm diyelim, bu kavramlarla anlatılmak istenen “aşırılık”, “dışlayıcılık”, “karşıtlık” ve “dogmatizm” şeklinde özetlenebilecek dört temel nitelik (Emiroğlu, Aydın, 2003:ss.321-322)[3] üzerine inşa olan bir sosyopsikolojik olgular demetidir. Tanımlarda anlaşmaya varmak mümkün olmasa bile, fanatizmi ve fanatiğin ruh halini anlayabilmek için bu dört ölçüt çok işimize yarayabilir. Fanatik, fanatiği olduğu şeye aşırı bir biçimde yani tamamen teslim olan ve ona tüm vaktini alacak şekilde bağlanan kimsedir. Onun bağlılığı militanca, diğer tüm ihtimallerin dışlanması şeklindedir. Fanatik, sürekli olarak kendisi gibi olmayanlarla zıtlaşıp onlara karşı koyar. Onun için inançlarının tartışılması diye bir şey söz konusu değildir; o, sorgusuz sualsiz, kayıtsız şartsız, körü körüne bağlıdır.

“Aşırılık”, “dışlayıcılık”, “karşıtlık” ve “dogmatizm” şeklinde özetlenebilecek bu olgular demetini, aslında Türkçedeki “bağnazlık” sözü çok iyi betimliyor. Gerçi Tietze’ye göre (2002:s.262)[4] “bağnaz” sözcüğü, Almanca’da “köylü, cahil, dağlı, kaba insan” anlamındaki “banause” sözcüğünden dilimize girmiş, Almancaya da Yunancadan gelmiştir ama bugünkü anlamı oldukça farklıdır. “Bağnaz” a çok yakın bir anlam öbeğine sahip Türkçedeki “yobaz” sözcüğü de bugünkü anlamını kazanmadan önce “kaba saba, kuvvetli” anlamına geliyormuş. Her neyse, bazı anlam kaymalarına uğradıktan sonra, “dar görüşlü, dar kafalı, örümcek kafalı, katı düşünceli, sığ düşünceli, sabit fikirli, ufuksuz” gibi anlamlar taşıyor Türkçedeki “bağnaz” ve “yobaz” sözleri. “Yobaz” da dini inanca bağlılık vurgusu biraz daha öne çıkmış gibi görünüyor. “Bağnaz kimse” dediğimizde ise, karşımıza kapasitesi ve bağlanmaları itibarıyla dar bir zihinsel çerçevede kalan, durağan, gelişmeye kapalı, ufuksuz bir kişilik çıkıyor.

Türkçede bağnaz sözüne karşılık gelmesi, fanatizmi, Latin kökenli dillerde ve Arapçadaki ruhsal bir durumu esas alan anlamından kurtarıyor, onu bir zihin durumuyla ilişkilendirerek daha nesnel bir resim imkânı veriyor. İncancından dolayı coşkuyla bağlanma ve kan bağıyla köklerine sınımsız ve gergin bir şekilde

bağlanmadan ziyade, dar düşünceli. sığ görüşlü, belli bir kalıba sıkışmış; değiştiremediği düşünceleri nedeniyle fikri sabitlenmiş birini anlatıyor bağnaz sözcüğü. Bir başka deyişle “bağnaz (-lık)” sözcüğü hem fanatizm hem fundamentalizm için ifade edilen tüm nitelikleri kapsıyor.

Fanatizmi bağnazlık olarak anlamının mümkün olduğunu gördükten sonra bir adım daha atabiliriz. Bağnazlığın dilimizdeki tam karşısı olan söz, “hoşgörü”dür. Nasıl bağnazlık da “aşırılık”, “dışlayıcılık”, “karşıtlık” ve “dogmatizm” nitelikleri belirleyiciyse, onun tam karşı kutbunda yer alan hoşgörüde de “esneklik”, “kapsayıcılık”, “kabul edicilik”, “ötekine saygı” nitelikleri belirleyicidir. Bağnazlık, hoşgörülü olmamaktır.

Fanatizmi, bağnazlık olarak anladığımızda kavram kargaşasını netleştirme imkânı elde ediyoruz. İnançlarına, akrabasına, ülkesine, milletine güçlü bağlarla bağlı olan insanların haksız yere “fanatik” diye nitelendirilmelerinin önüne geçmiş oluyoruz. “Fanatik” dediğimizde her inançtan, her düşünceden, her yaşama tarzından insanların bazılarında görülebilecek sığ bir zihin yapısı ve hastalıklı bir bağlanma biçimine gönderme yapıyoruz. Gündelik yaşantımız sırasında, gerek siyasi-ideolojik fikirlerine, gerek bir topluluğa, bir partiye, bir spor kulübüne, bir derneğe, hatta bir insana yönelik ilişki ve değerlendirmelerine bakıp “bu insanın bağlanma ve akıl yürütme biçiminde bir tuhaflık var” hissini duyduğumuz kimseleri daha iyi tanıma fırsatı buluyoruz. Kendisini çok açık görüşlü, ilerici, aydın diye niteleyen bir kişinin, inançsız, ateist olduğunu belirten bir kimsenin de pekâlâ fanatik olabileceğini kolayca anlayabiliyoruz. En özgürlükçü olanları da dâhil olmak üzere her düşüncenin fanatiği olabilir. Mustafa Kemal Atatürk’ün hepimiz için çok önemli tarihsel bir şahsiyet olduğu gerçeği ile yetinmeyip onun bulutlardaki silüetine bile bel bağlayanlara, güya çağdaş yaşamı savunma adına dindar insanları aşağılamaya varan tavırlar gösterenlere bakıldığında anlaşılır ki fanatizmde neyin savunulduğu değil, nasıl savunulduğu belirleyicidir.

Bu belirlemeleri yaptıktan, fanatizmi karşılamak için dilimizdeki en uygun kavramın bağnazlık olduğunu, bağnazlığın tam karşısında hoşgörünün bulunduğunu, hoşgörünün de dört ölçütü ele alınabileceğini söyledik ya, artık işimiz kolay. Burada “fanatizm” adı altında, hoşgörünün karşı kutbunda yer aldığını varsaydığımız özellikleri içeren bir tanım alanından bahsedeceğiz; esnek olamayan, insani sorunları herkesi kapsayacak biçimde kavrayamayan, başkalarını kabul edemeyen ve onlara saygı göstermeyi beceremeyen bağnaz insanları, fanatikleri ele alacağız.

DİPNOTLAR:

[1] Heywood A. (2006) “Siyaset”. Liberte Yayınları, Ankara.

[2] Demir Ö., Acar M. (2006) Sosyal Bilimler Sözlüğü. Adres Yayınları, Ankara.

[3] Emiroğlu K., Aydın S. (2003) Antropoloji Sözlüğü. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

[4] Tietze A. (2002) Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati. Simurg Yayınları, İstanbul.

Ortadoğu'nun Yeni Güvenlik Haritası: Mekke Ortak Savunma Anlaşması

DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU

www.kritikbakis.com

7 Ağustos 2026'da Türkiye, Suudi Arabistan ve Pakistan arasında imzalanan Mekke Ortak Savunma Anlaşması, bölgesel dinamikler açısından birçok noktaya denk geliyor. Nitekim İslam dünyasının en önemli üç gücü arasında imzalanan anlaşma sadece Ankara, Riyad ve İslamabad arasındaki iş birliğinin somut bir zemine taşınması değil, Ortadoğu jeopolitiğini de değiştirebilme potansiyeline sahip. NATO'nun 5. maddesindeki kolektif güvenlik anlayışı üzerine inşa edilmiş olması, bölgesel güvenlik mimarisinin yeniden yapılandırılması olarak okunabilir.

Körfez açısından anlaşma güvenlik doktrininin dönüşümü anlamına geliyor. Nitekim 1945'te Roosevelt ile Kral Abdülaziz arasında kurulan, ABD'nin askeri varlık ve garanti sağladığı, bölge ülkelerinin ise enerji arzını teminat altına aldığı, Carter Doktrini ve Körfez Savaşı sonrasında kurumsallaşan Körfez'deki güvenlik mantığı son yıllarda ciddi meydan okumalara maruz kalmıştı. Özellikle son on beş yılda Washington'ın Asya-Pasifik'e yönelmesi, 2019'daki Husilerin Suudi Arabistan'daki petrol tesislerine yönelik saldırılarına rağmen ABD'nin Körfez'i koruyucu somut askeri adımlar atmaması, Biden dönemi Afganistan'dan kaybederek çekilme ve İran krizinde bölge ülkelerinin maliyeti taşıırken karar süreçlerinin dışında bırakılması, bu

denklemin aşınmasına yol açmıştır. Dolayısıyla Mekke Anlaşması, Körfez genelinde Suudi Arabistan özelinde ABD ile ilişkilerin dönüşümü bağlamında rasyonel bir zeminde değerlendirilebilir. Bu anlaşma ile Suudi Arabistan ABD'nin güvenlik tedarik etme tekelinden kurtulup artık yalnızca güvenlik beklemeyen, kendi aralarında ağırlar kuran bir aktöre dönüşme iradesini ortaya koyuyor.

Ankara açısından anlaşma, "bölgesel sahiplenme" ilkesinin somut sonucu olarak görülüyor. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın anlaşmayı ve bölgesel sahiplenme ilkesini BM Şartı'nın 51. maddesindeki meşru müdafaa hakkını teyit eden bir düzenleme olarak nitelendirmesi de Türkiye'nin Ortadoğu'daki yeni bölgesel güvenlik mimarisine dair katkılarını ortaya koyuyor. Suudi Arabistan Dışişleri Bakanı Faysal bin Ferhan'ın anlaşmayı dönüm noktası olarak tanımlaması, Pakistan Başbakanı Şahbaz Şerif'in imzayı "Haremeyn'in gölgesinde" atılmış tarihi bir adım olarak nitelendirmesi, Mekke Anlaşması'nın İslam dünyası arasındaki askeri iş birliğini yeni bir noktaya taşıdığını da gösteriyor.

Nükleer Belirsizlik ile Üretilen Caydırıcılık

Anlaşmada, müşterek savunma anlayışının Pakistan'ın nükleer statüsüyle birleşiyor olması oldukça dikkat

çekiyor. Pakistan, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması'nın tarafı olmaması hasebiyle resmi bir nükleer güç sayılmasa da fiili olarak nükleer silaha sahip bir ülke olarak görülüyor. İslamabad'ın elde ettiği bu nükleer kapasitenin Türkiye ve Suudi Arabistan'ı da dolaylı bir şemsiyeye dahil etme olasılığı, anlaşmanın tarafı olan ülkeler için büyük bir stratejik avantaj sağlıyor. Bununla birlikte bu süreci tehdit olarak okuyan İsrail'in ve sürecin kendi isteğiyle dışında kalan İran'ın daha da radikalleşme ihtimalleri, olumsuz senaryoları da gündeme getirebilir.

Fakat anlaşmada Pakistan'ın Suudi Arabistan ve Türkiye'ye nükleer teknoloji transferi yapıp yapılmayacağına dair muğlak bir alan bırakılmış olması muhtemelen bilinçli bir tercihten kaynaklanıyor. Zira caydırıcılık çoğu zaman somut bir taahhüde bağlanmamasından güç alır. Nitekim Pakistan'ın 2025'te Suudi Arabistan'la imzaladığı ikili pakt sırasında da benzer bir nükleer ima gündeme gelmiş, sonra geri çekilmişti. 2025'teki Suudi-Pakistan paketi ve 2000'den beri yürürlükte olan KİK'in karşılıklı savunma anlaşması, pratikte NATO'nun 5. maddesiyle özdeşleşen bir tepkiye dönüşmemişti. Dolayısıyla daha önceki benzer girişimlerden hareketle, Mekke Anlaşması'nın da NATO gibi somut askeri bir pakta dönüşmeme ihtimali hesaba katılabilir. Fakat Mekke Anlaşması'nı diğerlerinden farklı kılan, İsrail saldırganlığının bütün İslam ülkelerini tehdit ediyor olması ve İran'ın misillemeleriyle Körfez güvenliğinin had safhaya çıkmış olması. Ayrıca bu anlaşmayı diğer girişimlerden farklı kılan bir diğer nokta, tarafların üreteceği somut askeri mekanizmadan çok diplomatik ağırlık olabilir; nitekim Riyad, İran savaşının başında İslamabad'la güçlenen ortaklığını Tahran'la müzakereleri sessizce şekillendirmek için kullanabilmişti.

Öte yandan belirsiz bırakılan nükleer mesele, yayılma tartışmalarını tetiklemeden bu üç ülkeyi bir araya getiren ortak tehdit olan İsrail'e karşı somut bir mesaj gönderiyor. Mekke Anlaşması ile birlikte Türkiye ve Suudi Arabistan, resmi statüye sahip olmasalar da nükleer güce sahip bir aktörle müşterek savunma anlaşması imzalayarak nükleer belirsizlikle caydırıcılık üretiyor. Bununla birlikte Suudi Arabistan, Türkiye ve Pakistan üçlüsü birbirini tamamlayan güç kaynaklarına sahip: Türkiye'nin savunma sanayisi, askeri kazanımları ve doktrin tecrübesi, Suudi Arabistan'ın finansal zenginliği, Pakistan'ın nükleer kapasitesi ve 250 milyonu aşan nüfusu birleşiyor.

Coğrafi Genişleme İhtimali ve Ekonomik Koridorlar

Anlaşmanın "diğer bölge ülkelere açık olma" ibaresi, üçlü yapının kapalı bir çerçeve olmadığını gösteriyor. Ancak asıl kritik nokta, bu yeni güvenlik mimarisinin artık kara sınırlarından değil deniz hatlarından okunması gerektiği. 30 Temmuz'da Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan on dört üyeli Çok Uluslu Deniz Savunma İttifakı, Kızıldeniz-Babülmendep-Aden hattında NATO benzeri bağlayıcılık taşımayan geniş bir koalisyon kurmuştu; bir hafta sonra imzalanan Mekke

Anlaşması ise daha dar ama çok daha bağlayıcı bir çekirdek sunuyor. Böylece aynı mimarinin iki katmanı ortaya çıkıyor. Bu katmanlardan ilki dışarda kapsayıcı bir deniz koalisyonuyken ikincisi içerde kapasite yoğun bir savunma çekirdeği. Bu okumaya göre Pakistan'ın burada yer alması yalnızca nükleer kapasitesinden değil, Karaçi ve Gwadar üzerinden Arap Denizi-Hint Okyanusu kapısını kontrol etmesinden kaynaklanıyor; Türkiye Doğu Akdeniz ve Afrika Boynuzu'ndaki varlığıyla hattın batı ucunu, Suudi Arabistan ise Kızıldeniz ile Basra Körfezi'ne aynı anda kıyısı olan merkez konumuyla ortayı temsil ediyor. Türkiye'nin Somali'deki askeri varlığı, Katar'daki üssü ve Libya ile deniz yetki anlaşması birlikte okunduğunda, Mekke Anlaşması bir başlangıçtan çok inşa edilmekte olan deniz eksenli güvenlik coğrafyasının kurumsallaşması olarak görülebilir.

Ankara zaten Katar, Suriye ve Libya'ya açık tuttuğu şemsiyeyi bu anlaşmayla genişletiyor. Ayrıca Mekke Anlaşması Türkiye'yi Hindistan-Avrupa ticaret ve enerji ağlarında daha güçlü bir konuma yerleştiriyor. Ankara'dan yapılan açıklamalar da anlaşmanın deniz ticaret yollarının güvenliğini pekiştirerek ihracat ve enerji tedarikine katkı sağlayacağını, bunun Hürmüz'deki belirsizliklerin sürdüğü bir dönemde önem taşıdığını belirtiyor. Pakistan'ın attığı bu adımı Mısır ve Ürdün'le sürdürdüğü savunma iş birliğiyle birlikte okumak gerekiyor. Dolayısıyla ilerleyen dönemde başta Mısır ve Katar olmak üzere farklı ülkelerin ittifaka katılması, hatta üçlünün Yemen meselesinde somut bir adım atması beklenebilir. Bu noktada anlaşmaya katılması bağlamında en kritik adayın Mısır olduğu ifade edilebilir. Nitekim Kahire'nin katılımı Süveyş'i mimarinin merkezine taşıyarak yapıyı fiilen dörtlü bir düzene dönüştürebilir. Öte yandan anlaşmaya Katar ve Ürdün katılması ise yeni güvenlik mimarisine siyasi derinlik katabilir. Buna karşılık Suriye, Irak ve Libya'nın dahil olması mimariyi deniz ekseninden kara eksenine kaydırarak Mekke Anlaşması'nın arkasındaki stratejik mantığı çeşitlendirebilir. Ayrıca Şam'ın Türkiye'yle paylaştığı uzun sınır ve Suudi Arabistan'la gelişen temaslar, Suriye'yi resmi taraf olmadan bile fiili etki alanına çekmiş durumda.

Gözden kaçan ikinci coğrafya Afrika ve Kızıldeniz. Türkiye'nin Somali'deki angajmanı, Suudi Arabistan'ın Sudan krizindeki diplomatik rolü ve Pakistan'ın Aden Körfezi'ndeki deniz tecrübesi, Afrika Boynuzu'nu ortak bir gündeme dönüştürüyor. Mekke Anlaşması ile kurulan yeni düzenin İran- İsrail gibi bölgesel sınamalardan sonraki en büyük meydan okuması Kızıldeniz'de Husilere karşı verilebilir. Husilerin Suudi Arabistan'ı hedef alan saldırıları sürerken Riyad'ın Pakistan ve Türkiye ile iş birliğini derinleştirilmesi Yemen'de önümüzde aylarda dengeleri değiştirecek askeri adımların atılma ihtimalini gündeme getiriyor. Bu senaryoda ilk somut çıktı bir kara harekâtından ziyade Husilere karşı Kızıldeniz'de istihbarat paylaşımı, insansız sistemler ve hava savunması koordinasyonu

artırılabilir. Dolayısıyla Mekke Anlaşması'nın ilk ve en somut çıktısı savaş, çatışma yerine caydırıcılığın üretilmesi ve artırılması olabilir.

ABD-Çin Ekseni ve İsrail'in Konumu

Ankara ve Riyad'ın bu adımı Batı sisteminden kopmak için değil, özellikle ABD'nin öngörülemezliğine karşı bir sigorta olarak attığı söylenebilir. Bölge devletlerinin ABD güvenilirliğine dair kuşkuları on yılı aşkın süredir birikiyor; yeni paktların amacı ABD'nin yerini almak değil, ABD'ye olan bağımlılığı azaltıp alternatifleri çeşitlendirmek.

Nitekim asıl önemli olan resmi bir askeri ittifak kurulması değil, bölge devletlerinin güvenlik anlayışını yeniden değerlendirmeye başlamış olması. Bunu, Riyad'ın Washington'dan 5. madde benzeri bir garanti arayışından vazgeçmesinin bir göstergesi olarak da okumak mümkün. Bu durum, ABD'nin kendi bölgesel rolünü güvenlik garantörlüğünden güvenliği düzenleyen bir aktör konumuna kaydırma çabasıyla da uyumlu. Washington bu süreci şimdilik bir yük paylaşımı olarak görüyor. Ancak ABD'nin bu süreçlere verdiği desteğin koşullu olduğu söylenebilir.

Nitekim Mekke Anlaşması gibi girişimlerin ABD'den tamamen bağımsız bir hale bürünmesi, Çin yatırımlarıyla iç içe geçmesi ya da İsrail'in kaygılarını doğrudan etkilemesi halinde Washington'ın tutumu değişebilir.

Nitekim Pakistan'ın modern silahlarının büyük kısmını Çin'den tedarik etmesi, üçlü derinleştikçe Ankara ve Riyad'ın da tedarik zincirlerini çeşitlendirme yönünde dolaylı bir baskı hissetmesine yol açabilir.

Anlaşmanın İran'a karşı bir cephe olup olmadığı sorusu da önemli.

Türkiye'nin Tahran'la süregelen ekonomik-diplomatik ilişkileri ve Pakistan'ın uzun İran sınırıyla arabuluculuk rolü, açık bir cepheleşme olmadığının işaretleri; Tahran'ın tepkisi de devletlerarası çatışmadan çok Husiler ve Irak'taki bağlantılı gruplar üzerinden dolaylı bir baskı biçiminde olma ihtimali yüksek.

Anlaşmayı Tahran'la çatışmaya hazırlık değil, daha çok "normatif caydırıcılık" çerçevesinde okumak gerekiyor. İsrail'in süreci okuması ise İran'dan oldukça farklı. İsrail bu anlaşmaya sıcak bakmıyor. Nitekim Mekke Anlaşması, İslam ülkeleri arasındaki iş birliğini yalnızca askeri değil siyasi ve ekonomik alana da taşıyarak üç ülke arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisi kuruyor. Bu tür bir bağımlılık, taraflara Filistin'deki İsrail işgaline karşı ortak ve daha kararlı adımlar atma zemini de sağlayabilir. Nitekim güçlenen üçlü dayanışma, İsrail'in tek taraflı hareket etme marjını daralttığı ölçüde saldırganlığını sınırlayan bir etki de üretebilir. Tel Aviv'in imzanın ardından uzun süre resmi bir açıklama yapmaktan kaçınması da bu rahatsızlığın somut bir göstergesi olarak okunabilir. Anlaşma metninde adı geçmese de kurulan yapının fiilen kime karşı bir denge oluşturduğu açık. İsrail hükûmeti bunu iç siyasette "bize karşı ittifak kuruluyor" söylemine dönüştürüp güvenlik söylemini sertleştirebilir; buna karşılık muhalefet kanadı ise tam tersi bir sonuç çıkarıp bölge ülkeleriyle anlaşma arayışının artık kaçınılmaz olduğunu savunabilir. Yine de anlaşma metninin savunma odaklı kurgulanması, bloğun doğrudan bir askeri karşılaşmaya sürüklenme ihtimalini düşük tutuyor. Dolayısıyla Mekke Anlaşması ile ihdas edilen öncelikli asıl amaç İsrail'i savaşa çekmek değil, tek taraflı hamlelerin siyasi ve stratejik maliyetini yükselterek saldırganlığı caydırmak. Sonuç olarak Mekke Anlaşması, Pakistan'ın nükleer belirsizliğinden Kızıldeniz'deki deniz eksenli genişleme potansiyeline, ABD-Çin ekseninde yeniden konumlanmadan İsrail'in caydırılmasına uzanan çok katmanlı bir denklem kuruyor. Ortadoğu tarihi açısından kritik önem taşıyan bu anlaşmanın odağında çatışma değil caydırıcılık üretmek yer alıyor. Bugün itibarıyla sınırlı ve esnek görünse de genişleyen katılım, kurumsallaşan mekanizmalar ve değişen bölgesel şartlarla birlikte somut sonuçlar üreten bir askeri ittifaka dönüşmenin ilk ve en büyük kurumsal adımı olarak okunabilir.

Ah Beyrut...

KEMAL ÖZTÜRK

www.kritikbakis.com

Cibran, Feyruz ve Beyrut

Masal şehri İstanbul'da büyüyen biri olarak dünyada hiçbir şehirde yaşayamam derdim hep. Sanırım 15 yıl önceydi; savaşın, göçlerin ve iç çatışmaların olmadığı bir zamanda, Beyrut'a bahar zamanı gelmiştim ve büyüme kapıldığımda şöyle demiştim: "Bu şehirde de yaşayabilirim..." Sanırım dünyada Kudüs ve Beyrut, İstanbul'dan sonra yaşayacağım iki şehir olsa gerek.

Akdeniz'in bu ışıldayan şehri; dağları, denizi, vadileri, insanlarıyla beni adeta büyüledi. Dünyada hiç bu kadar hayat dolu, asil, güler yüzlü insanı bir arada görmemiştim.

Sonra Lübnan'ın muhteşem bilgisi Halil Cibran'ın eserleri içinde, rüyalar âleminde yaşarken buldum kendimi. "Ermiş" ile zihnimin derinliklerinde depremler yaratan Halil Cibran'a Feyruz'un şarkıları eşlik etti.

"Beyrut'a...

Yüreğimden selam olsun Beyrut'a...

Denizine ve evlerine de öpücükler

Ve eski bir denizcinin yüzüne benzeyen taşlarına da..."

Göçün Vurduğu İlk Zamanlar

2015 yılıydı. Halil Cibran'ın tüm kitaplarını topladım, Feyruz'un tüm şarkılarını telefonuma yükledim ve Beyrut'a geldim... Tüm sokaklarda, kafelerde, Beka Vadisi'nin muhteşem köylerinde Cibran okuyup Feyruz

dinleyecektim. Fakat ne göreyim, 2 milyona yakın Suriyeli mülteci Lübnan'a girmiş, büyük kısmı Beyrut'a gelmiş, ülkenin ekonomisi çökmüş, şehrin en ısıltılı caddeleri sönmüş, dükkânları kapanmış...

O yetmezmiş gibi iç siyasi karışıklıklar, İsrail'in tacizleri, çatışmalar çıkmış. İlk defa o zaman Beyrut'u hayat ışığı sönmüş bir şehir olarak gördüm... Ama şehre olan sevgim ve hayranlığım hiç bitmedi.

Türkiye'den Getirilen Yardımlar

Ne hazindir ki Beyrut'un da bahtsızlığı sürdü gitti. İsrail, Gazze katliamından sonra Lübnan'a saldırdı. Bu kez de Güney Lübnan'dan inanılmaz bir göç dalgası vurdu Beyrut'u. Siyasi istikrarsızlık, her an patlayabilecek İsrail bombaları, derin ekonomik kriz, olmayan elektrikler ve ısıltısını kaybetmiş bir şehir... İşte böyle bir ortamda geldim Beyrut'a...

Lübnan'da yaşayanlar öylesine zor durumdaydı ki Türkiye'de onlar için yardım kampanyası yapılmıştı ve Sadaka Taşı adlı yardım kuruluşu bir gemi gıda getirmişti onlara. O yardımın dağıtımını üzülerken izledim ama bir yandan da 700 bin kişinin bu yardımlarla kısa süreliğine olsa da mutlu olacağını düşünerek teselli oldum. Zenginliği, lüksü, kalitesi dillere destan Beyrut'ta, diğer şehirlerde yüz binlerce yardıma muhtaç insan yaşıyor şimdi maalesef.

Sur'dan Filistin Topraklarını İzlerken Duyulan Dron Sesi Dernek yetkilileriyle güneye, İsrail sınırındaki Sur şehrine kadar gittik.

İsrail'in vurduğu ve yıkıma neden olduğu en önemli yer Sur şehri ve onun sınıra doğru olan köyleriydi. Güvenlik nedeniyle köylere gidemedik ama Sur'da vurulan yerleri görme fırsatımız oldu. Neyse ki beklediğim kadar büyük yıkımlar olmamıştı Sur'da. Daha çok nokta atışlarıyla mahallelerde çeşitli apartmanları hedef almıştı İsrail. Onlarca apartman olduğu yere çökmüş, onlarca insan hayatını kaybetmişti.

Sur şehrinin sahilinden siluet hâlinde görülen işgal altındaki Filistin topraklarını içimizde derin bir sızı ile izledik. O esnada İsrail'in Sur üzerinde uçan dronlarının seslerini duyabiliyorduk; bu, her an bir yerin vurulabileceği anlamına geliyordu. Nitekim tam o esnada daha güneyimizde bir köyü İsrail'in vurduğu haberi geldi.

Türkiye-Lübnan Yakınlaşması

Ülkenin İsrail tarafından saldırıya uğraması bir yana, ekonomik kriz, fiziki yoksunluklar ve evlerini terk etmek zorunda kalmış yüz binlerce insanın neden olduğu istikrarsızlık hayatı çekilmez kılıyor. Tüm bunları aşmak için devletin istikrara kavuşamamış olması ise Lübnan'ı ayrıca perişan ediyor.

Beyrut'a geldiğim gün Lübnan Cumhurbaşkanı Joseph Aoun Türkiye'ye resmî ziyarette bulunuyordu. 10 Temmuz'da Başbakan Nevvaf Selam'dan sonra bu ziyaret, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da güçlenmesine katkı sağlayacak.

Türkiye, Lübnan'la hem ekonomik hem de siyasi ilişkilerini artırmayı, Suriye ile Lübnan'ın daha yakın olmasını istiyor. Ancak İran, Fransa, ABD, İsrail, BAE'nin çok önemli aktörler olduğu ülkede Türkiye'nin etkin olması için engel çıkartan çok oluyor.

Fakat Suriye ile Lübnan'ın tarihten bu yana neredeyse kaderleri birbirine bağlıdır. Şam, Beyrut, Kudüs ayrılmaz üç kardeş şehirdir; her zaman unutmayalım.

Beyrut Yeniden Işıldayacak

Ülkedeki mezhep, dinî, etnik ayrımın derinleşmesi için çabalayanlar çok. Beyrut, çok uzun yıllardır bunun acısını çok derinden yaşadı. İç savaş yıllarından beri yabancı ülkelerin en çok tetiklediği fay hattı burası oldu hep. Bir de İsrail'in bitmek bilmeyen saldırıları, işgalleri ve suikastları...

Fakat ilginç bir özelliği var Beyrut'un: Ne kadar sıkıntı, yıkım, kaos yaşarsa yaşasın, dünyada onun kadar hızlı toparlanan başka bir şehir yoktur. Çünkü altın kalitesinde olan bir madenin üzerine ne kadar toz, toprak düşerse düşsün yine de değerinden bir şey kaybetmez.

Eminim ki Beyrut, Lübnan yakın zamanda toparlanacak ve o eski ışıltılı günlerine kavuşacak yine...

"Büyüdü halkımın yaraları, büyüdü

Ve anaların gözyaşları da ...

Sen Beyrut, sen benimsin

Ah, kucakla beni..."

Kaynak: <https://kemalozturk.com.tr/blog/ah-beyrut/>

“Yönetilenlerin Rızası” Aslında Ne Anlama Gelir?

YAZAR: GORDON S. WOOD

KAYNAK: AMERICANHERITAGE.COM

Kurucu Babalarımız, insanların hükümete katılma biçimini köklü bir şekilde dönüştürdü.

Editörün Notu: Merhum Gordon S. Wood, Amerikan Devrimi konusunda ülkenin önde gelen bilim insanlarından biriydi. Sade ama derinlikli bir üslupla yazma konusunda olağanüstü bir yeteneğe sahipti ve hem Bancroft Ödülü’nü hem de Pulitzer Ödülü’nü kazandı. Kendisine Amerikan tarihindeki en sevdiği belirleyici anları sorduğumda, John Adams’ın John Marshall’ı atamasını saydı ve bununla ilgili bir makaleyi hemen bize gönderdi. Geçen yıl Profesör Wood, American Heritage dergisinde yeniden yayımlanmak istediğini söyledi. Biz de bu isteğini, yakın zamanda The Promise of America adlı, National Constitution Center tarafından yayımlanan ve Wood gibi önde gelen tarihçilerin makalelerini bir araya getiren seçkin bir derlemede yer alan bu makaleyi yayımlayarak yerine getiriyoruz.

Bağımsızlık Bildirgesi’nde yer alan birçok apaçık gerçekten biri, hükümetlerin meşru yetkilerini “yönetilenlerin rızasından” aldığı iddiasıdır. 1776 yılında Amerikalılar, yönetilenlerin rızasıyla, halkın hükümetin eylemlerine temsil süreci aracılığıyla rıza göstermesini kastediyordu; çünkü küçük New England kasaba toplantıları dışında hiç kimse halkın bütünüyle kendi kendini yönetebileceğine inanmıyordu.

Temsil yoluyla rıza, devrim döneminin en önemli meselelerinden biriydi.

Dönemin neredeyse bütün büyük tartışmaları, 1760’lardaki imparatorluk ihtilafıyla başlayıp 1787-1788 yıllarında yeni ABD Anayasası üzerindeki çatışmayla sona eren süreç boyunca, nihayetinde temsil yoluyla rıza sorununa dayanıyordu.

Gerçekten de, temsil halkın hükümete katılmasının aracı olarak tanımlanacak olursa, uygun bir temsilin sağlanması Devrim’in bizzat amacı ve ölçüsü hâline geldi; Thomas Jefferson’un 1776’da ifade ettiği gibi, bu, “mevcut ihtilafın bütün amacını” oluştuyordu.

Dolayısıyla temsil, yalnızca İngiltere ile Amerika arasındaki bir mesele olamazdı; Amerikalıların kendi aralarındaki bir mesele de olmak zorundaydı. Bağımsızlık Bildirgesi’ni izleyen yıllarda Amerikalılar, temsil yoluyla rızaya ilişkin kökten yeni bir anlayış geliştirmeye başladılar; bu anlayışın sonuçları ise yeni ABD Anayasası üzerindeki tartışmalara kadar tam anlamıyla ortaya çıkmadı.

Temsil yoluyla rıza konusundaki ciddi tartışmalar, Parlamento’nun 1765 yılında birçok sömürge kâğıt ürününe vergi koyan Damga Yasası’nı kabul etmesiyle başladı. Hem sömürgeciler hem de Britanyalılar, hiç kimsenin rızası olmaksızın mülkünden yoksun bırakılamayacağı yönündeki İngiliz siyasal kültürünün temel ilkesini paylaşıyordu. Britanyalılar, sömürgecilerin Parlamento’da sanal olarak temsil edildiğini ve bu nedenle damga vergisine rıza göstermiş olduklarını varsayıyordu.

Sömürgecilerin Parlamento üyelerinden hiçbiri için oy kullanmamış olması Britanyalılar açısından önemli değildi; çünkü birçok İngiliz de oy kullanmıyordu, ancak buna rağmen temsil ediliyordu.

Kökenleri zamanın sisleri arasında kaybolmuş karmaşık seçim bölgeleri nedeniyle Britanyalılar, seçimlerin ve açıkça tanımlanmış seçim bölgelerinin temsil açısından tali önemde olduğuna inanıyordu; asıl önemli olan, Parlamento üyelerinin, sömürgecilerin de bir parçası olduğu varsayılan Avam Kamarası'nı oluşturan Britanya halkıyla paylaştıkları karşılıklı çıkar ortaklığıydı.

Sömürgeciler açısından ise bu sanal temsil anlayışı hiçbir anlam ifade etmiyordu. Tutarlı seçim bölgeleri oluşturma konusundaki farklı ve daha yakın tarihli deneyimleri, onları kendi ifadeleriyle gerçek temsil olarak adlandırdıkları anlayışa yöneltti. Bu anlayış, rızanın en açık biçimini gerektiriyordu; bu da oy vermeye dayanıyordu. Başka bir ifadeyle, gerçek temsil, oy vermeyi, yani seçim sürecinin kendisini, temsil açısından tali bir unsur olmaktan çıkarıp onun merkezine yerleştiriyordu. Sömürgeciler Parlamento üyeleri için oy kullanmadıkları için, orada temsil ediliyor olmaları mümkün değildi. Parlamento ticaretlerini düzenleyebilirdi, ancak onlara vergi koyamazdı.

Sonunda Britanyalılar, sömürgecilerin vergilendirmeyi ticaretin düzenlenmesinden ayırma girişimlerinden duydukları hayal kırıklığı nedeniyle, her devlette nihai, üstün ve bölünemez tek bir yasama yetkisinin bulunması gerektiğini savunan egemenlik doktrinini ileri sürdüler; Britanya İmparatorluğu'nda bu yetki Parlamento'ya aitti. Sömürgeciler, ticaretin düzenlenmesi konusunda yaptıkları gibi, Parlamento'nun yetkisinin en küçük bir kısmını bile kabul ediyorlarsa, tamamını kabul etmek zorundaydılar; buna karşılık, vergilendirme konusunda yaptıkları gibi, Parlamento'nun yetkisinin en küçük bir kısmını bile reddediyorlarsa, tamamını reddetmek zorundaydılar.

Bu egemenlik doktriniyle karşı karşıya kalan sömürgeciler, kendilerini Parlamento'nun yetkisinin tamamen dışında konumlandırmayı ve böylece yalnızca Krala bağlı olmayı tercih ettiler. Bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde, Damga Yasası'ndan 1774 tarihli Zorlayıcı Yasalar'a (Coercive Acts) kadar bütün tartışmalı yasaları Parlamento çıkarmış olmasına rağmen, Parlamento'nun varlığını neredeyse hiç anmaksızın Kral'ın suistimallerini sıraladılar.

Amerikalılar 1776 yılında on üç bağımsız eyalet anayasasını oluşturmaya başladıklarında, halkın temsilini, yeni cumhuriyetçi karma anayasalarındaki demokratik unsuru oluşturan çeşitli Temsilciler Meclisleriyle sınırlandırdılar. Bu düzenleme, büyük ölçüde, Kral, Lordlar Kamarası ve Avam Kamarası'ndan oluşan yapıyla, Antik Yunan'dan beri ün kazanmış monarşi, aristokrasi ve demokrasiyi birleştiren ya da dengeleyen İngiliz anayasasını örnek alıyordu.

Amerikalıların alt meclislerde halkın temsilcilerine bu kadar geniş yetkiler vermesi, Virginia'dan Richard

Henry Lee gibi bazı kişilerin, "bir Vali ve yasamanın ikinci bir kanadı kabul edilmiş olsa da", yeni hükümetlerinin "büyük ölçüde demokratik nitelikte" olduğunu söylemelerine yol açtı. Lee'nin aklındaki model, Temsilciler Meclisleri, senatolar ve valilerle karşılık bulan demokrasi, aristokrasi ve monarşinin birleşiminden oluşan ve kökeni Antik Yunan'a uzanan geleneksel karma hükümet anlayışıydı.

Bu nedenle, eyaletlerin çoğu üst meclisler ya da senatolar ile tek bir vali veya yürütme organı oluşturduğunda, bu makamların halktan farklı toplumsal düzenleri temsil ettiği varsayılıyordu. Örneğin senatörler, seçilmiş olmalarına rağmen belirli bir seçmen kitlesini temsil etmiyor; bunun yerine, karma hükümetin aristokratik düzenini temsil eden, bağımsız ve bilge kişiler olmaları bekleniyordu.

Bağımsızlık Bildirgesi'ni izleyen yıllarda, on üç yeni bağımsız cumhuriyetin yasama organları, özellikle de dengeli anayasaların demokratik unsuru olan temsilciler meclisleri, sahip oldukları geniş yetkileri kötüye kullanmaya başladı. Bu durum, eyaletlerde "demokrasinin aşırılıkları" olarak adlandırılan bir krize yol açtı. Pek çok reformcu, temsilciler meclislerinden yetki alıp bunu senatolara ve valilere devrederek bu krizle başa çıkmaya çalıştı. Ancak Amerikan siyasal kültürü giderek daha halkçı hâle geldikçe, karma cumhuriyetlerde aristokratik ve monarşik unsurların güçlendirilmesini haklı göstermek de giderek zorlaştı. Senatolar çoğu zaman alt meclisleri seçen aynı kişiler tarafından seçiliyorsa, üst meclislerin varlığını sürdürmesinin gerekçesi ne olabilirdi?

Sorun, 1776 Anayasası'nda bilinçli olarak bir vali ve senatoya yer vermeyen, hükümet yapısı olarak tek bir Temsilciler Meclisini yeterli gören Pensilvanya'da açık biçimde ortaya çıktı. Reformcular 1777-1778 yıllarında yasama organına bir senato eklemeye çalıştıklarında, 1776 Anayasası'nın savunucuları, reformcuların eyalete bir Lordlar Kamarası dayatmaya çalıştıklarını ileri sürdüler. Reformcular, yasama organında aristokratik bir dengeye duyulan ihtiyacı savunmaktan kaçındılar ve bunun yerine yalnızca "halkın çifte temsili"ni istediklerini söylediler. Ancak halk iki kez temsil edilebiliyorsa, neden üç ya da dört kez temsil edilmesin? Ve eğer temsilin ölçütü seçimse, o hâlde neden seçilmiş bütün kamu görevlileri halkın temsilcisi sayılmasın?

Bu mesele Massachusetts'te daha kapsamlı biçimde ortaya konuldu. 1780 Massachusetts Anayasası'nı hazırlayan konvansiyon, "Vali, tek bir Kasaba veya İlçe tarafından değil, halkın bütünü tarafından seçildiği için, açıkça bütün Halkın Temsilcisidir." dediğinde, yasama organının alt meclisinin halkı münhasıran temsil ettiği düşüncesini anlamsız hâle getirdi. Gerçekten de konvansiyon, üç toplumsal düzenin birleşimine dayanan geleneksel anlayışın artık Amerika'da geçerli olmadığını zımnen kabul ediyordu. Valiye, "Hükümetin üç temel gücü arasında uygun bir dengenin korunabilmesi" amacıyla nitelikli veto yetkisi verildi; burada artık söz konusu olan monarşi, aristokrasi ve demokrasi

arasındaki denge değil, yasama, yargı ve yürütme güçleri arasındaki dengedir.

Bütün bu yeni düşünceler, Amerikalıları “yönetilenlerin rızası”nın gerçekte ne anlama geldiğine ilişkin anlayışlarında büyük bir dönüşümün eşiğine getirdi. Eyaletlerin kendi “demokrasi aşırılıklarıyla” başa çıkmakta zorlanmaları, eyaletleri sınırlandırmak amacıyla tamamen yeni, güçlü ve üstün bir federal hükümet oluşturan Anayasa Konvansiyonu’nun toplanmasına yol açtı.

Gerçekten de yeni merkezi hükümet öylesine üstün ve güçlüydü ki, onu savunanlar — kendilerine Federalistler diyenler — onu savunmakta büyük güçlük çektiler. Karşıtları ise — Anti-Federalistler olarak adlandırılanlar — yeni ve uzak hükümeti fazla merkezileşmiş, fazla aristokratik, 1776’nın özgürlükçü ruhuna fazlasıyla aykırı ve halktan yönetilenlerin rızası ilkesini ihlal edecek ölçüde uzak olmakla suçlayan güçlü ve ikna edici görüşler ileri sürdüler. Muhaliflere göre yeni baş yürütme organı ve Senato bütünüyle aristokratikti ve her türlü halk etkisinin dışındaydı. Yeni Anayasa’nın sözde demokratik unsuru olan Temsilciler Meclisi ise, yalnızca altmış beş üyeden oluşmasıyla — ki bu sayı eyalet yasama organlarının çoğundan daha azdı — “demokrasiden bir iz” bile taşııyordu.

Anti-Federalistlere göre bu yapı, halkın gerçek bir temsilinden ziyade Senato’nun “Yardımcı Aristokratik Bir Kanadı” niteliğindedir. Son olarak Anti-Federalistler, Britanya’nın egemenlik doktrinini ileri sürerek, Üstünlük Maddesi (Supremacy Clause) nedeniyle nihai ve en üstün yasama yetkisinin federal hükümette toplanacağını, eyaletlere ise yalnızca yolların güzergâhını belirlemek ve çit direklerinin yüksekliğini ölçmek gibi tali görevlerin kalacağını savundular.

Federalistlerin karşı karşıya olduğu zorluk, bu egemenlik meselesini bir şekilde çözüme kavuşturmak ve Anayasa’yı görüldüğünden daha fazla halk desteğine sahip hâle getirmektir. Bu sorunun üstesinden, egemenliği halkın bütününe ait olarak konumlandırarak ve sömürgecilerin Britanya ile yürüttükleri imparatorluk tartışmalarında kullandıkları gerçek temsil anlayışından, özellikle de temsilin ölçütünün seçim olduğu varsayımından yararlanarak geldiler. Bu süreçte Amerikalıların hükümetlerinin doğasına ilişkin düşüncelerini köklü biçimde dönüştürdüler.

Yeni federal Anayasa’nın savunucuları, Anayasa’nın karşıtlarının korkacak hiçbir şeyi olmadığını ileri sürdüler; çünkü yeni hükümetin bütün unsurları, atanmış yargıçlar da dâhil olmak üzere, artık halkın vekilleri ya da temsilcileriydi. James Wilson’ın ifadesiyle yeni federal hükümet “tamamen demokratikti.” Wilson’a göre, yeni federal hükümet dış görünüşü itibarıyla İngiliz Anayasası’nın geleneksel karma hükümetine benzemekle birlikte, gerçekte “her türlü yetki, TEMSİL yoluyla HALK’tan kaynaklanır ve DEMOKRATİK ilke hükümetin her unsuruna taşınmıştır.” Diğerleri de bunun eyalet hükümetlerinin bütün unsurları için de geçerli olduğunu kabul ediyordu.

Amerika’da egemen halk, temsil tarafından gölgede bırakılmıyordu. Britanya’da halk bir Parlamento seçtiğinde, bir sonraki seçime kadar hukuken ve siyaseten varlığı sona eriyordu. Buna karşılık Amerikan halkı hiçbir zaman varlığını yitirmiyordu. Federalistlerin belirttiğine göre halk, siyasal ve hukuksal bakımdan her zaman varlığını sürdürüyordu; egemen gücünün parçalarını eyaletlerde ve federal hükümette görev yapan çeşitli vekil ve temsilcilerine parça parça devrediyor, ancak bu gücün tamamını hiçbir zaman devretmiyordu. Temsilci ve vekillerine ödünç verdiği rıza her zaman geçiciydi, her zaman kısmiydi ve istenildiği anda geri alınabilirdi. Sonuç olarak yönetilenler yönetenler hâline gelmiş, yönetilenlerin rızasına ilişkin geleneksel anlayış ise “kamuoyu” olarak adlandırılan bir kavramı kapsayacak şekilde genişlemişti.

1787-1788 yıllarına gelindiğinde birçok Amerikalı, Batı dünyasının halkları arasında yalnızca kendilerinin temsil yoluyla rızanın gerçek ilkesini kavradığına inanıyordu.

Amerikalılar ancak halkın hükümete katılma biçimini köklü bir şekilde dönüştürerek federalizmi anlamlandırabildiler. Ancak bu sayede halkın aynı anda hükümetin iki ya da daha fazla bölümünde veya kademesinde eşit biçimde temsil edildiği devrimci düşünceyi açıklayabildiler. Ancak bu sayede, sıradan yasaların üzerinde yer alan anayasaları hazırlayan anayasa konvansiyonları fikrini haklı gösterebildiler. Ancak bu noktada modern demokrasi anlayışı, hatta modern siyaset anlayışının kendisi anlam kazanmış oldu.

Sınırlı Adım, Kararlı Takip: Çerçeve Yasa ve Ötesi

ADNAN BOYNUKARA

www.kritikbakis.com

Öncelikle şunu belirtiyim, bir sorunu çözme iradesi, bütün sorunları çözme yükümlülüğü değildir. Bununla birlikte, bu kapsamda dile getirilen sorunları yok saymak, görmezden gelmek de değildir. Tam tersine, toplumun çözüm beklediği sorunlara ilişkin detaylı bilgi sahibi olmak ve çözüm iradesini güncellemektir. TBMM’de, 11 Ağustos günü kabul edilmesi planlanan çerçeve yasa, tam olarak bahsettiğimiz ayrımın sınandığı bir örnek oldu. Bir yasadan yapamayacağı şeyleri istemek, o yasanın yapması gereken şeyi de tartışmalı hâle getirebilir. Ancak bunun tersi de aynı ölçüde yanlıştır. Çerçeve yasanın kapsamının sınırlı olması, demokratikleşme ihtiyacının da sınırlı olduğu anlamına gelmez.

Meclis Adalet Komisyonu’nda kabul edilerek Genel Kurul’a gönderilen çerçeve yasanın temel amacı ve hukuki işlevi sınırlı ve belirli. PKK’nın silah bırakması ve kendisini feshetmesine bağlı olarak, örgüt üyeleri hakkındaki soruşturma, kovuşturma ve infazların belirli şartlar altında ertelenmesini düzenliyor. Buna rağmen yasaya yöneltilen eleştirilerin büyük bir kısmı, çerçeve yasanın kapsamının ötesine taşan taleplerden oluşuyor. Eleştiriler büyük oranda, ifade özgürlüğü düzenlemeleri, kayyım uygulamasının sonlandırılması, tutuklu siyasetçilerin durumu, Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarının uygulanması gibi başlıklardan oluşuyor. Dile getirilen taleplerin her biri kendi başına meşru ve tartışılmaya değer.

Ama bunları tek bir yasal metne, üstelik somut ve sınırlı bir amaç için hazırlanmış bir metne yüklemek hem yöntemsel hem de stratejik açıdan sorunlu bir taleptir.

Siyasal Süreçler Neden Aşamalı İlerler

Büyük siyasal dönüşümler nadiren tek bir paket halinde ilerler. Çatışma süreçlerinde güvenlik, silahsızlanma ve siyasal reformlar birbirinden bağımsız değildir. Ancak bunların aynı anda ve aynı hukuki araçla gerçekleştirilmesi nadirdir. Aşamalandırma ile erteleme aynı şey değildir. Aynı siyasi sürecin parçaları olmak, aynı yasada düzenlenmelerini gerektirmez. Kuzey İrlanda’daki barış sürecinde de IRA’nın silah bırakması ile Belfast Anlaşması’nın siyasal reform hükümlerinin yürürlüğe girmesi, yıllara yayılan ayrı aşamalar hâlinde gerçekleşti. Dolayısıyla yapılan sıralama tesadüfi değil. Çünkü güven inşası aşamalı ilerler, taraflar önce somut ve doğrulanabilir adımlarla (silahın bırakılması gibi) birbirine güven verir. Güven biriktikçe daha kapsamlı ve tartışmalı reformlar için siyasi zemin oluşur. Türkiye’deki sürecin tasarımı da bahsettiğimiz mantığın ürünü.

Meclis’teki süreç komisyonunun raporu, konuyu iki ayrı bölümde ele almıştı. İlki ceza hukukuna ilişkin somut düzenlemeler, diğeri ise demokratikleşme başlıklı daha geniş bir reform gündemi.

Çerçeve yasa, bu iki bölümden yalnızca ilkinin hayata geçiriyor. Burada asıl siyasi mesele, demokratikleşme başlığının varlığı değil, onun akıbetidir.

İkinci aşamanın gündemden düşmemesi, “aşamalı süreç” açıklamasının bir erteleme gerekçesine dönüşmemesi gerekir. Bu noktada sıkça duyulan itiraz, iki bölümün “art arda değil, iç içe” ilerlemesi gerektiği yönünde. İtirazlar anlaşılır bir kaygıyı yansıtıyor. Yani, silahsızlanma adımı atıldıktan sonra demokratikleşme vaadinin unutulması riski.

Ancak bu kaygı, iki bölümü aynı yasada birleştirmeyi değil, ikinci bölümün gerçekten takip edilmesini talep etmeyi gerektirir. Çünkü bu farklı bir mesele. Silahsızlanma ile demokratikleşmenin aynı anda yasalaşması zorunlu değildir, fakat birbirinden kopması da kabul edilebilir değildir. Aynı süreçte ilerlemek, aynı anda yasalaşmak demek değildir, farklı aşamalarda ilerlemek de birbirinden kopmak anlamına gelmez.

Geniştirilmiş Talebin Bedeli: Sürecin Tıkanma Riski

Çerçeve yasanın bugünkü hâli, TBMM’de nadiren görülen bir genişlikte ve mutabakatla ilerledi. İktidar partisi, sürecin taşıyıcı aktörlerinden birisi olan MHP, DEM Parti, CHP, Yeni Parti, Yeni Yol Grubu ve HÜDA-PAR çerçeve yasa taslağı metnine imza attı. Bu geniş mutabakatın oluşmasında, yasanın üzerinde daha kolay ortaklaşılabilir sınırlı bir hukuki çerçevede tutulmasının önemli bir payı olduğu söylenebilir. Eğer metne ifade özgürlüğü suçlarının kaldırılması, kayyım uygulamasının sonlandırılması ya da yüksek yargı kararlarının uygulanması gibi başlıklar da eklenseydi, büyük ihtimalle bugünkü geniş tabanlı destek oluşmazdı.

Dile getirilen başlıkların her biri, Türkiye siyasetinde kendi başına yıllardır çözülmemiş, görüş ayrılıkları barındıran meseleler. Bunları tek bir yasaya eklemek, o yasanın üzerine inşa edildiği kırılğan uzlaşmayı riske atabilir. Buradan, söz konusu başlıkların önemsiz veya ertelenebilir olduğu sonucu çıkmaz. Tam tersine, bu başlıklar demokratikleşme gündeminin esasını oluşturduğu için ayrı bir siyasi ve hukuki program olarak ele alınmalıdır. Sonuç, ortada ne silahsızlanmanın ilerlediği ne de demokratikleşmenin geldiği, tamamen tıkanmış bir süreç olabilir.

Eleştirinin Kaynağını Ayırt Etmek

Yasaya yönelik eleştirilerin tamamını aynı kefiye koymak da doğru olmaz. Bir kısmı doğrudan hukuki kaygılardan besleniyor. Teklifin af niteliği taşıyıp taşımadığı, anayasal nitelikli bir çoğunluk gerektirip gerektirmediği gibi sorular, yasanın kendi içeriğiyle ilgili ve kendi hukuki çerçevesinde tartışılması gereken meseleler. Bir başka eleştiri grubu ise yasanın kapsamının genişletilmesini talep ediyor. İfade özgürlüğü, kayyım uygulaması, tutuklu siyasetçilerin durumu, Anayasa Mahkemesi ve AİHM kararlarının uygulanması gibi başlıkların aynı düzenleme içinde ele alınması gerektiği savunuluyor. Bu taleplerin her biri kendi başına siyasi ve hukuki olarak tartışılabilir. Ancak bunların çerçeve yasaya eklenmesini istemek ile bu başlıkların çözülmesini istemek aynı şey değil. Birincisi yasanın kapsamına, ikincisi ise demokratikleşme gündemine ilişkin bir tartışmadır.

Bir diğer eleştiri biçimi ise doğrudan yasanın içeriğinden çok, sürecin kendisine ilişkin siyasi bir pozisyonu ifade ediyor. “Anayasa referandumu” talebi bunun örneklerinden biri. Böyle bir talep, yasanın teknik içeriğinden ziyade sürecin meşruiyeti konusunda bir itiraz anlamına geliyor.

Bu tür siyasi itirazları yalnızca hukuki bir tartışma olarak ele almak, tartışmanın gerçek mahiyetini perdeleyebilir.

Dolayısıyla eleştirileri değerlendirirken yalnızca ne söylendiğine değil, hangi soruya cevap arandığına da bakmak gerekir. Hukuki bir çekinceyi siyasi itirazla, demokratikleşme talebini ise bu yasaya ilişkin bir itirazla aynı şey olarak değerlendirmek, tartışmayı gereksiz yere karmaşıktırır. Aynı şekilde bir siyasi aktörün metne imza atmaması da tek başına hukuki bir çekinceye işaret etmez. Siyasi itiraz ile hukuki çekince çoğu zaman iç içe geçebilir.

Karşı Argüman: Ayırmanın da Riski Var

Bununla birlikte, bahsettiğimiz ayrıma (silah bırakma ve demokratikleşme) tümüyle karşı çıkan bir görüş de ciddiye alınmayı hak ediyor. Sürecin bir tarafını oluşturan aktörler, güvenlik adımı ile siyasal adımın birbirinden koparılmasının, geçmişteki çözüm süreci deneyiminde yaşanana benzer bir akıbete yol açabileceğini savunuyor. Silahı bırakma ile demokratik adımların atılmasının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini söyleyenler var. Silahsızlanma ve demokratikleşmeye ilişkin sıralama, sürecin tarafları arasında konuşulan ve üzerinde uzlaşılan bir mesele. Burada önemli olan sıralamanın kendisinden çok, ilk adımın ardından diğer adımın yarım kalmamasını ve sürecin donmamasını güvence altına almak.

Türkiye'nin geçmiş deneyimi, güvenlik ve demokratikleşme başlıklarının birbirinden kopmasının süreci zayıflatabileceğini gösteriyor. Dolayısıyla mesele, demokratikleşmenin bugün çıkarılan yasaya bütünüyle eklenip eklenmemesi değil; silahsızlanma adımının ardından demokratikleşme gündeminin nasıl güvence altına alınacağıdır. Türkiye'nin yakın siyasi tarihinde, güvenlik adımlarının izlendiği ama takip eden reform adımlarının gecikmeyle karşılaştığı ve demokratikleşmeye ilişkin adımların atıldığı ama silahın bırakılmadığına ilişkin örnekler var. Buna dikkat edilmemesinin ne tür sonuçlar ürettiğini hatırlamak için ilk çözüm sürecine bakmakta yarar var. 2013-2015 deneyiminin bugünkü süreç açısından çıkarılması gereken temel derslerden biri, atılacak adımların birbirine bağlanacağı güvenilir siyasi ve kurumsal mekanizmaların önemidir. Dolayısıyla "önce sınırlı amaçlı yasa, ardından demokratikleşme adımları" sıralamasını savunmak ve süreci takip etmek önemli.

Sınırlı Adım, Kararlı Takip

Çerçeve yasanın sınırlı bir amaca odaklanması bir eksiklik değil, bilinçli bir tasarım tercihi olarak okunmalı. Tercihin doğruluğu, yasanın bugünkü metninden çok, önümüzdeki dönemde demokratikleşme başlıklı ikinci adımın gerçekten atılıp atılmayacağından anlaşılacak.

Bu nedenle ikinci aşama bir iyi niyet beyanı olarak bırakılmamalı; Meclis'in gündeminde açık bir siyasi takip mekanizmasına bağlanmalıdır. Demokratikleşme başlığının hangi adımlarla ve hangi sırayla ele alınacağı belirsiz kaldığı ölçüde, "aşamalı süreç" açıklaması haklı olarak demokratikleşmeyi ertelemenin gerekçesi gibi görülebilir.

Aksi hâlde "aşamalı süreç" kavramı, çözümün yöntemi olmaktan çıkıp demokratikleşmeyi ertelemenin gerekçesine dönüşür. Yasayı genişletme talebiyle bugün tıkamak yerine, sınırlı amaçlı adımı desteklemek ve ikinci adımın takipçisi olmak hem daha gerçekçi hem de sürecin bütününe koruyan bir tutum.

Bu nedenle bugün savunulması gereken tutum ne "bu yasa her şeyi çözsün" yaklaşımıdır ne de "önce silah bırakılsın, demokrasiyi sonra konuşuruz" yaklaşımıdır. Doğru tutum, silahsızlanma için gerekli hukuki adımı atmak ve demokratikleşme adımının atılmasını aynı kararlılıkla talep etmektir. Sürecin başarısı, tek bir yasanın içeriğinde değil, art arda gelmesi gereken adımların gerçekten gelip gelmeyeceğinde saklı. Çerçeve yasa bir son değil; başarısı, kendisinden sonra neyin geldiğiyle ölçülecek ilk adımdır.

Kaynak: <https://perspektif.online/sinirli-adim-kararli-takip-cerceve-yasa-ve-otesi/>

Emperyal Çevrim Ve Augustus Eşiği

AHMET ÖZCAN

www.kritikbakis.com

İlk yayın; www.haber10.com-2012

M.Ö. 31 yılında Roma İmparatoru Octavianus, Yunanistan'ın batı kıyılarında, Mısır'da bir Doğu İmparatorluğu kurmaya çalışan Marcus Antonius ve Cleopatra'nın ordusunu yendi. Ardından Roma'da tek otorite olarak Augustus (yüce) unvanını aldı. Roma Cumhuriyeti'ni askeri, mali, siyasi ve sosyal reformlarla yeniden yapılandırdı ve Roma büyük bir imparatorluğa dönüştü.

Alman kökenli ABD'li yazar Herfried Münkler, **'İmparatorluklar-Eski Roma'dan ABD'ye Dünya Egemenliğinin Mantığı'** (İletişim, 2008) isimli kitabında, Roma'daki yaşanan bu değişim sürecini 'Augustus Eşiği' kavramı etrafında tartışır. Cumhuriyetin düşmanlarını yenerek bütün enerjisini iç reformlara yöneltip sağlamlaşma aşamasını tamamlaması ve imparatorluğa dönüşmesinin kritik eşiğidir bu aşama.

Münkler, tarih boyunca bir çok imparatorluğun bu aşamada takıldığını ve eşiği geçemediği için kısa süreli bir parlamadan sonra yıkılıp gittiğini söyler.

ABD'nin 11 Eylül sonrası yürütmeye başladığı politika çerçevesinde emperyal güç, emperyalizm, imparatorluk, hegemonya, liderlik gibi kavramları tarihi ve güncel örnekleri eşliğinde tartışan yazar, örtük bir şekilde ABD'nin 'Augustus eşiği'nde olduğunu ve henüz Roma gibi uzun yaşayıp yaşamayacağı belli olmayan bir emperyal hegemon güç olduğunu ileri sürer.

Kitapta bir diğer önemli kavram 'emperyal çevrim'dir. Uzun süre yaşayan imparatorlukların geçici gerileme dönemlerine rağmen farklı koşulları değerlendirerek kendini yenilemesi ve yeniden emperyal bir düzeye yükselmesini ifade eden bu kavramla yazar, İspanya, Osmanlı, Rusya ve Britanya imparatorluklarının farklı tarihsel dönemlerini irdeler.

Augustus eşiği, devlet iktidarının küresel bir otoriteye dönüşmesidir. Emperyal çevrim ise büyük bir devletin en zayıf anında bile sürekliliğini sağlayacak dinamiklere yaslanarak küllerinden yeniden doğması demektir.

Actium Savaşı antik tarihin dönüm noktasıdır. Doğu Roma'nın İstanbul'un fethiyle birlikte imparatorluk mirasını Osmanlı'ya devretmesi gibi, Antik Mısır imparatorluğu da bu savaşla mirasını yeni Roma'ya devretmiştir. Tarihte büyük imparatorluklar emperyal miraslarını yeni güçlere bu tür büyük ve kritik savaşlarla devretmiştir.

Antik Mısır'ın -Ki Mısır, Asur'un (yani bniAsur/Asuroğulları*) devamıdır-kolonisi olan Yunan-(aslında İon-yunan ion'un batılı telaffuzudur.İon ise İonnes-Yunus demektir.) şehir devletleri, Girit, Roma vilayeti ve Tuna kıyıları, M.Ö. 6. yüzyılda Pers istilası nedeniyle Mısır'dan kaçan seçkinlerin yeniden toparlandığı mekanlardı. Böylece tarih sahnesine özgün birer uygarlık merkezleriymiş gibi sunulan ve aslında Antik Mısır'ın yeni formları olan şehir devletleri çıktı. Nitekim M.Ö. 4. yüzyılda Doğu Seferi'ne çıkan Büyük

İskender ve ordusu, aslında Antik Mısır ordusuydu ve Pers istilasına son vermek için organize edilmişti. İskender, Kudüs Meggido'luydu. Mısır'a geçerek ordu toplamış ve sonra deniz yoluyla geçtiği batı Anadolu ve balkanlardan başlayarak Perslerin artıklarını temizlemiş ve Suriye-ıraq üzerinden Hindistan'a kadar bütün aryan istilacıları bölgeden sürmüştür. Ortadoğu tarihi Hind/İran(Pers/Sasani) ve Asur/Mısır (sonrada İon/Roma) savaşlarının tarihidir.

Mısır, İskender sonrasında kendisi olarak bu süreçten ciddi bir tahribatla çıktı ve imparatorluk merkezi olma özelliğini kaybetti. İşte M.Ö. 31 yılında yapılan Actium Savaşı, Romalı komutan Antonius ile Mısır kraliçesi Kleopatra'nın ilişkisi şahsında son defa Mısır merkezli bir imparatorluk kurma deneyiminin fiyaskoyla sonuçlanmasını sağlamıştı. Böylece devir teslim tamamlanmış ve bölgesel imparatorluğun yeni merkezi Pers güçlerinin uzanamayacağı Roma kasabası olmuştu. Roma İmparatorluğu, bu manada Mısır'ın devamıdır. Actium savaşı, aynı imperium içindeki merkezin taşınması veya güçlü alternatifin yenilerek merkeze biat etmesi için yapılan savaştır. Kavalalı mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ının Osmanlı karşısındaki yenilgisi de Osmanlı'nın Actium savaşıydı.

Bu tarihsel gelişim, bize büyük güçlerin yükseliş ve düşüşüne dair kritik sonuçlar vermekle birlikte, yeni güçlerin sahneye çıkışına dair önemli bir gösterge sunar. Her yeni güç, ancak ve sadece bölgesindeki başka bir hegemon gücü tasfiye ederek doğabilir. Aynı anda aynı bölgede iki veya daha fazla eşit hegemon olamaz. Dolayısı ile, hem bölgesel hem de küresel egemenliğin mantığı son tahlilde güç yarışı ve çok boyutlu bir savaşla işler.

Bugüne gelirse, tabi ki ABD hegemonyasının bu tarihsel deneyimlerle birlikte analiz edilmesi önemlidir. İngilizlere karşı Amerikan bağımsızlık savaşı bir actium savaşıdır. Amerikan hegemonyası şimdi kendini yenileme ile çöküş arasında salınmaktadır. Özellikle bu devasa gücün akıbeti konusunda Roma deneyimi çok önemli ipuçları verir, Ki ABD'li analizciler diğer Batılı güçlerde olmadığı kadar ABD ile Roma arasında tarihsel, siyasal veya askeri benzeştirmelere sıkça başvurur.

Ama şimdilik küresel egemenlik ve ABD'yi bir kenara bırakıp, bu tarihsel birikim eşliğinde kendi bölgemizi ele almalıyız. Devletler, dinler ve imparatorlukların doğum yeri olan Mezopotamya-Akdeniz Havzası'nın politik tarihini bilmeden, bugün ve geleceğe dair doğru bir analiz yapılamaz. Olan biteni tarihin ritmik çevrimi ve coğrafyanın zorunlulukları eşliğinde ele almadan yapılan her değerlendirme eksik olacaktır. Tabi ki tarih her gün yeniden yazılır ve her yeni gelişme bizatihi kendi koşulları ve içeriği ile öncesiz bir durumdur. Ancak tarih ve coğrafya, bu yeni durumun olasılıklarını ve sınırlarını kavramamızda yardımcı olur. Ayrıca muazzam bir deneyim laboratuvarı olarak önümüzü görmemize ışık tutar.

Türkiye, emperyal bir mirascı olarak er ya da geç yeniden büyüyecektir.

Bugün var olan siyasi ve coğrafi pozisyonu, bir emperyal çevrim sürecinin ürünüdür. Osmanlı dağıldıktan sonra içine girilen fetret dönemi mutlaka sona erecek ve yeni bir emperyal dönem başlayacaktır. Bu öngörü, tarihi ve coğrafi ritmin potansiyellerine dayanır. Ama bundan sonrası, yani yeni bir emperyal çevrimin ne zaman, nasıl, hangi merkezde ve hangi formla başlayacağına bugün var olan iradeler ve eylemler belirleyecektir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, bölgesel hegemonya için en öncelikli adaylardan biridir. Jeopolitik ve jeokültürel dinamikleri şimdilik potansiyel halinde bir imkan olarak durmaktadır. Bugün ve bundan sonra yaşanan ve yaşanacak her bölgesel gelişme, öncelikle bu objektif gerçekliğin hareketi içinde değerlendirilmelidir. Türkiye'nin tarihsel ve coğrafi hegemon kimliği buraya kadar bir tercih değil, bir zorunluluktur. Yani Türkiye'ye teklif edildiği veya dayatıldığı varsayılan neo Osmanlıcılık türünden misyonlar, teklif edenlerin özel icadı değil, gördükleri potansiyeli manipüle etme çabalarıdır. Ancak bu konuda Türkiye'ye ait bir kararlılık ve yönelim henüz ortada yoktur. Bu noktada eski dünya düzeninin Türkiye'deki personelinin yeni döneme ilişkin itirazları (Ulusalılık, Ergenekon, her ne isimle anılırsa anılsın bu unsurların itirazları kendi imtiyazlarını korumaya dönük görünmektedir), son tahlilde bu odaklardan bağımsız olarak Türkiye için bir pazarlık kozu, büyük güçler içinse bir ayak bağıdır.

Aynı denklem, bölgede büyük güçlerin plantasyonu ve ayar merkezi misyonu olan İsrail için de geçerlidir. İsrail'de iktidarda olan güçler de henüz çerçevesi muğlak görünen yeni dönemde bölgesel misyonlarını Türkiye'ye kaptırma endişesiyle direnmektedir. Onların bu direnişi de bir tür pazarlık kozudur. Bu bağlamda, hem büyük güçler (adını ABD-İngiltere koalisyonu olarak zikredebiliriz.) içinde hem de bu Türkiye ve İsrail devletleri içinde kıyasıya bir çatışma, çekişme ve rekabet yaşanmaktadır. Yeni Actium savaşı, batı hegemonyasının temsili gücü olan İsrail'in Türkiye karşısında konumlanışını ifade etmektedir.

Türkiye'nin 2002 sonrası içine girdiği canlanma süreci, tarihi ve coğrafi dinamiklerle daha barışık kadroların varlığı ile potansiyel halindeki emperyal çevrim dinamiğini harekete geçirme işaretleri vermektedir. İsrail'deki eski düzen yanlısı güçler ise buna karşı harekete geçmiş ancak Türkiye'de başaramadıkları hegemonyayı hem İsrail'de ve hem de bölgesel düzeye yayarak sürdürme peşinde görünmektedirler.

Bu bağlamda Türkiye'deki -adını, içeriğindeki tuhaf hukuksal hataları ve sunumdaki abartılı söylemin yanlışlarını saklı tutarak anlaşılabilir diye kod adı Ergenekon olan- eski düzen personeli ve İsrail'deki iktidarla ABD ve İngiltere içindeki Neo-Con olarak ifade edilen ama kapsamı, aslında daha derin ve geniş olan güçler arasında ortak ve paralel bir pozisyon vardır. Türkiye'de, hükümetin her yenilik çabası sabote edilerek, İsrail'de ise Türkiye'deki bu sabotajlara destek verilerek sürecin çatışmalı denkleminde yer almaktadır. Arap baharı ile başlayan süreç, Osmanlı'nın tasfiyesinin

rövanşı ve yeni bir Ortadoğunun Türk-Kürt-Arap halklarının birlikte oluşturması için yeni bir fırsat yaratmıştır. Özellikle Suriye devrimi, Arap milliyetçiliğinin tasfiyesi ve bu halkların birliğinin Irak, Filistin ve Suudi Arabistan da dahil, yeniden oluşacak bir zeminde Türkiye ile birlikte sağlanmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda, yeni Actium savaşlarını kazanarak Augustus eşiğini geçecek bir Türkiye, 21. yüzyılda doğal habitatında tekrar ve onuruyla sahneye çıkışının işaretini vermiş olacaktır.

Ama eski Çin filozofu Sun Tzu'nun şu sözleri kulaklara küpe olmalıdır.;

– “Akıllılar savaştan kazanır akılsızlar ise kazanmak için savaşır. Ama savaş kaçınılmazsa zafer için yapılacak tek şey savaş iyi yönetmektir.”

– “Güçlü olamazsan zayıf da olamıyorsan bu işin sonu yenilgidir.”

*BniAsur/Asuroğulları ifadesi, MS. 2.-3. Yüzyıllarda yazılan ve 10.-11. yüzyıllarda tadil edilen Tevrat metinlerindeki İsrail kavramı, Kuran'daki Asurel kavramına benzetilmiş ve İsrail olarak kullanımı sağlanmıştır. Tarihte İsrail -yahudiye diye bir kelime, ülke, halk yoktur. Baştan aşağı yalan ve uydurma olan bu kelime, aslında Tevrat yazıcısı Ezra ile ilgili bir kavramdır. Bugünkü abdullah-hamdullah vb kullanımı gibi, aramice-eski süryancada tanrısallığa atıf olan il-El eki, isimlere eklenerek kullanılırdı.

Yahudi İsrail kavramı, aslında MÖ.5. yüzyılda Ahameniş Pers Kralı Kuruşun temsilcisi olan -bugün Yahudi olarak adlandırılan- Hind kıtası kökenli kabileleri bölgeye getirip Perslerin hizmetine sokan Ezrael-Kuran'da uzeyr-kastedilmektedir. (yani Ahameniş kralı Kyrus'un Ezrael'i, bugünkü iran kralı Ahameniş'in Ortadoğu katili Kasam solomani'sidir) İslam'ın gelişip güçlenmesi sonrasında özellikle İran Yahudisi kökenli tarihçi ve müfessir namı kişiler sayesinde Kuran'ın bir çok kavramı gibi Asurel kavramı da tevrata uygun bir manada israil olarak kullanılmış ve böylece Kuran adeta Ezrael'in yeni bir kitabı gibi yorumlanmıştır. Tarihte ilk büyük imparatorluk olan ve Hz. İbrahim, Yakup, Musa tarafından kuruluş döküman Asur-Mısır imparatorluklarının Hind-Aryan kavimlerine karşı mücadelesinin tarihidir ve Kuran'daki BniAsurel-Asureloğulları, yani, yakup, Yusuf, Musa, Yunus kıssaları, işte bu Asur-Mısır imparatorluklarının yükselişi ve İran saldırıları sonrası çöküşünü anlatır. Davut-Thotmoses ve Süleyman-Salmanasur ise Asur imparatorluğunun 9. yüzyılda tekrar sahneye çıkışını anlatır. 2. Asur, M.Ö.6. yüzyılda yine Pers istilasıyla yıkılmıştır. Yahudilerin Kudüste Süleyman tapınağı diye iddia ettiği yer, m.ö.1 yüzyılda İranlılarla Romalılar arasında denge siyaseti izleyen ama iran'a yakın duran -hz.yahya'yı vahşice katleden- kral Herod'un sarayıdır. Salmanasur-Süleyman'la alakası yoktur. M.Ö. 12.-6 yüzyıllar arasında geçen bu tarih olayları, Irak-Anadolu-Suriye-Filistin-Mısır hattında geçmektedir. Musa, bugünkü Mısır'da değil, Irak-Musul hattından çıkarak

çıkarak Filistin-Mısır'a göç etmiş ve orada Ramusa-Ramses olarak tahta çıkmış, sonra dönüp Hind-İran güçleriyle yani İran kralı fereydu-firaun ordusuyla kadeş-Kudüs'te savaşmıştır. Tarihte Kadeş veya Homero destanlarında Truva savaşı diye bilinen savaş, aslında M.Ö.12. yüzyılda, Troy/Bugünkü Lübnan Trablusşam-Kudüs/İllios-Akka hattında olmuştur. (Çanakkale 'deki Truva efsanesi 19. yüzyılda bir alman hırsız arkeolog olan Schelmann'ın uydurmasıdır.)

Bu olaylardan 700 yıl sonra, M.Ö.5. yüzyılda Persler tarafından Hindistan'ın yahdiye bölgelerinden bölgeye işgalci olarak getirilmiş olan dravidler sonradan Yahudi -ibrani sözcükleriyle tanımlanmıştır. Bu dağınık yarı çingene-yarı tüccar kabilelerle İbrahim-Musa hanif geleneğinin yani Asur imparatorluğunun hiçbir şekilde bir alakası yoktur. Yahudilik olarak adlandırılan şey, MS 2-3. yüzyıllarda adım adım icat edilmiş ve geriye dönük sürekli güncellenen bir tarih yazmaya devam eden sahte bir kimliktir ve bölgede tutunmak için kendilerini İbrahim-Musa-davut-Süleyman soyuna dayandırmışlardır. Yahudiler, eski efendileri İranlıların zerdüş moğ-molla adeti olan yalan bir dinsel tarihi yazıya geçirerek asıl Musevi-hanif geleneği çarpıtıp dini-etnik bir kimlik geliştirmişlerdir.Modern siyonist yahudilik,19. yüzyıl icadı ibrance dahil, tamamen uydurma bir kimliktir.

20.yüzyılda da batılılar bu kullanışlı topluluğu döve döve terbiye edip, tekrar Ortadoğuya getirmiş, yalandan evanjelik kıyamet teolojileri eşliğinde kışkırtarak bölgede kendilerine hizmet eden bir plantasyon kurmuş ve geçmişte olduğu gibi yine bölgede tutunmak için yalan bir teolojik kurguyla işgallerini meşrulaştırmaya çalışmaktalar. Cahil ve akılsız Müslüman alimler-ilahiyatçılar ise bu Aryan uydurması yahudi anlatılarını gerçekmiş gibi kabullenip, israiloğulları, musevilik, israil vb kavramları yahudi ağzıyla kullanmakta, kuran'daki ifadeleri ise bu kullanıma uygun olarak sorgulamadan kullanmaya devam etmektedirler. Bu cehaletle islam'ı da adeta bir yahudi mezhebi gibi anlayıp yorumlamaya devam ediyorlar.

Bugün dünya düzeninde Britanya'yı gizleyip ABD-İsrail vitriniyle yaşanan olayların açıklaması gibi, antik tarihte de Hind-Aryan güçlerini gizleyip, Mısır-yunan-roma merkezli yalan bir tarih anlatımı egemendir. İranlı mogus-moğ-molla-kahan-haham dinbaz rabb geleneği, bugün de hem günlük hem siyasi tarihi sansürlü ve çarpık bir şekilde anlatılıyor.

Egemenlik sadece siyasi-ekonomik üstünlük değil, tarih ve din anlatısının da belirlenmesi demektir. Türkiye, yeni actium savaşını kazanıp Augustus eşiğini atlamanın ötesinde, hem tarihi hem dini anlatıları yeniden yazarak, judeo-aryan yalanlara karşı gerçek tarih ve inanç hakikatinin de merkezi olmayı hedeflemelidir.

İlgilenenler için; <https://kritikbakis.com/yahudilik-nedir-ne-degidir/>

Not: Bu makale 2012 yılında haber10.com sitesinde yayınlanmış ve yazarın Teolojinin Jeopolitiği kitabına eklenmiştir.

Mekke Ortak Savunma Anlaşması; İsrail ve İran Kışkacında Yeni Güvenlik Kalkanı

DOÇ. DR. NECMETTİN ACAR
www.kritikbakis.com

Türkiye, Pakistan ve Suudi Arabistan arasında 7 Ağustos Cuma günü Mekke-i Mükerrreme’de imzalanan “Mekke Ortak Savunma Anlaşması”, bölgesel siyasetin son yüzyılında yaşanan en kritik gelişmelerden biri olarak kayda geçmeye adaydır. İslam dünyasının en büyük üç gücünü kolektif bir savunma taahhüdü etrafında buluşturan anlaşma, Ortadoğu ve Güney Asya arasındaki güvenlik ilişkilerinde yeni bir dönemin kapısını aralamaktadır. Anlaşmanın uzun vadede askeri işbirliği, stratejik koordinasyon ve bölgesel güç dengeleri bakımından önemli sonuçlar doğurması beklenebilir. Ancak bu yazının temel amacı, söz konusu mutabakatın kısa vadede ortaya çıkarabileceği etkileri analiz etmektir.

Anlaşma, 7 Ekim sonrasında ABD ve İsrail’in İran’a yönelik saldırılarının yoğunlaştığı, Tahran’ın misilleme saldırılarıyla başta Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olmak üzere Körfez ülkelerini hedef aldığı, İsrail’in ise Gazze’de soykırım yaptığı, Batı Şeria’da ağır insan hakları ihlalleri gerçekleştirdiği, Suriye, Lübnan, Irak ve Yemen’e yönelik saldırılarını sürdürdüğü son derece kritik bir bölgesel atmosferde imzalandı. Dolayısıyla Mekke Anlaşması’nı yalnızca üç ülke arasındaki ikili ya da üçlü bir savunma düzenlemesi olarak değerlendirmek yerine son dönemde bölgeselleşen savaşın yol açtığı derinleşen tehdit

algılarının doğrudan bir sonucu olarak değerlendirmek gerekiyor.

Bu çerçevede anlaşmanın kısa vadeli temel hedefini “çifte sınırlama” olarak tanımlamak istiyorum. İmzacı ülkeler bir taraftan İran’ın bölgesel nüfuzunu, füze ve vekil güçler üzerinden yürüttüğü baskı politikasını, Körfez, Levant ve Kızıldeniz güvenliğine yönelik tehditlerini sınırlamayı amaçlarken, diğer taraftan ise İsrail’in Suriye, Lübnan, Irak ve Yemen’e uzanan askeri operasyonlarının bölgesel bir savaşa dönüşmesini engelleyerek Tel Aviv’in ve Tahran’ın manevra alanını daraltmak istiyor. Bu yazıda Mekke Ortak Savunma Anlaşması, sadece savunma kapasitesini artıran bir güvenlik düzenlemesinden ziyade, İran ve İsrail’i eşzamanlı olarak sınırlamaya yönelik stratejik bir girişim olarak analiz edilecektir. Dolayısıyla yazının temel tezi, anlaşmanın kısa vadede bu çift yönlü sınırlama politikasını kurumsallaştırmaya çalışacağı iddiasıdır.

7 Ekim Sonrası Bozulan Güvenlik Mimarisi ve Ötüşen Tehditler

7 Ekim sonrasında Ortadoğu’da yaşanan gelişmeler, Türkiye, Pakistan ve Suudi Arabistan’ın tehdit ve çıkar algılarında daha önce görülmemiş ölçüde güçlü bir örtüşme ortaya çıkardı. Her üç ülke de İsrail’in Aksa Tufanı’nı gerekçe göstererek Gazze’de yürüttüğü

soykırımı, Batı Şeria'da yoğunlaştırdığı ağır insan hakları ihalelerini ve Lübnan ile Suriye'de yoğunlaşan askeri faaliyetlerini yalnızca mevcut çatışmanın bir parçası olarak değil, bölgesel dengeleri kökten değiştirmeye yönelik daha geniş bir stratejinin işareti olarak değerlendirdi. İsrail'in Gazze'de gerçekleştirdiği soykırım ve yıkım, savaşı Lübnan ile Suriye'ye taşıması, imzacı ülkelerde Tel Aviv'in revizyonist bir bölgesel gündem izlediği yönündeki kanaati güçlendirdi. İsrail'in saldırganlığının sonraki hedefinin Mısır ve Ürdün gibi ülkeler olması ihtimali ise mevcut savaşın bölgesel ve uzun süreli bir çatışmaya dönüşebileceği endişesini artırdı.

Bu gelişmeler, özellikle Türkiye açısından doğrudan güvenlik sonuçları doğurdu. İsrail'in Suriye'deki askeri varlığını genişletmesi, Şam kırsalına kadar bölgeyi işgal etmesi ve Türkiye sınırına yakın bölgelerde hava saldırıları düzenleyerek Suriye'nin silah sistemleri ile askeri altyapısını hedef alması, Ankara'da ciddi bir güvenlik kaygısı oluşturdu. İsrail'in Suriye'de kalıcı ya da yarı kalıcı bir askeri konuşlanmaya yönelmesi, Türkiye'nin güney sınırında yeni bir tehdit kuşağı meydana getirebilir. Daha da önemlisi, İsrail'in bölgedeki askeri faaliyetleri Türkiye'nin güvenlik çıkarlarıyla doğrudan kesiştiği ölçüde, Türk Silahlı Kuvvetleri ile İsrail arasında doğrudan bir çatışma riskini artıracaktır. Suriye ve Irak'ta İran-İsrail rekabetinin derinleşmesiyle ortaya çıkabilecek istikrarsızlık da Türkiye bakımından terör, göç ve sınır güvenliği sorunlarını ağırlaştırabilecek niteliktedir.

Pakistan ve Suudi Arabistan açısından ise İsrail kaynaklı tehdit algısına İran faktörü daha derin bir düzlemde eklemlendi. ABD ve İsrail'in İran'a yönelik koordineli saldırılarıyla genişleyen çatışma alanı, Tahran'ın yalnızca İsrail ve ABD'yi değil, bu ülkelerle işbirliği yapan ya da saldırılara sessiz kalan Körfez devletlerini de doğrudan sorumlu tutma siyasetini tetikledi. Bu noktada Suudi Arabistan'ın savunma halkasının iki dış kilidi olan Ürdün ve Bahreyn'in durumu, Riyad'ın güvenlik endişelerinde kırılma noktası yarattı.

İsrail'in yayılmacı politikalarının Ürdün'ün demografik ve siyasi istikrarını hedef alması, Krallığın kuzey güvenliğini sarsarken, İran ve vekil güçlerinin Bahreyn üzerindeki tarihsel iddiaları ve istikrarsızlaştırma girişimleri, Riyad için "kuşatılmışlık" hissini pekiştirdi. İran'ın doğrudan saldırıların yanı sıra milis güçler aracılığıyla Körfez ülkelerine yönelik misilleme kapasitesini kullanması, Hürmüz Boğazı ve Bab el-Mendeb gibi stratejik geçiş noktalarını baskı altına alması, bu jeopolitik kısılcı daha da daralttı. Riyad yönetimi bugün, bir taraftan Ürdün hattı üzerinden sarkan İsrail revizyonizmi, diğer taraftan Bahreyn ve deniz hatları üzerinden tırmanan İran tehdidi karşısında, savunma mimarisini Mekke Anlaşması üzerinden yeniden tahkim etmek zorunda kaldı.

Bu çift yönlü tehdit, Pakistan'ın güvenlik ve ekonomik çıkarlarıyla da doğrudan ilişkilidir. Körfez'deki çatışmanın enerji ihracatını, uluslararası ekonomik

koridorları ve Gwadar Limanı gibi stratejik yatırımları sekteye uğratma ihtimali, Islamabad açısından ciddi bir istikrarsızlık riski yaratıyor. Suudi Arabistan'ın yoğun saldırılar karşısında içe kapanması veya ekonomik kapasitesini savunma harcamalarına yöneltmesi, Pakistan'ı Hindistan karşısında stratejik ve ekonomik bakımdan daha yalnız bırakabilir. Pakistan ekonomisi açısından Körfez ülkelerinde çalışan vatandaşların gönderdiği yaklaşık 40 milyar dolarlık döviz gelirinین taşıdığı önem de bu riski artırmaktadır. Dolayısıyla 7 Ekim sonrası dönem, üç ülkeyi hem İran'ın hem de İsrail'in oluşturduğu tehditleri birlikte değerlendirmeye zorladı. Mekke Ortak Savunma Anlaşması'nın arkasındaki temel motivasyon, bu ortak tehdit algısının ve kesişen çıkarların kurumsal bir güvenlik çerçevesine dönüştürülmesi arzusudur.

Mekke Anlaşması: Doğrudan Çatışma Değil, Yüksek Caydırıcılıkla Çifte Sınırlama

Mekke Anlaşması, Türkiye, Pakistan ve Suudi Arabistan'ın tehdit ve çıkar algılarının belirgin biçimde örtüştüğü bir zeminde ortaya çıktı. Anlaşmanın temel amacı, İran ve İsrail'in bölge genelinde yayılmacı ve çatışmacı politikalar yoluyla ürettiği riskleri aynı anda sınırlamak, ancak bunu söz konusu aktörlerle doğrudan bir savaşı göze almadan, ortak hareket kapasitesini ve caydırıcılığı yükselterek gerçekleştirmektir. Bu yönüyle Mekke Anlaşması, klasik anlamda bir savaş ittifakından ziyade, bölgesel güç dengelerini yeniden kurmaya ve iki rakip aktörün manevra alanını daraltmaya dönük koordinasyon mekanizması olarak değerlendirilebilir.

Üç imzacı ülkenin de İran veya İsrail'le doğrudan çatışmaya girmek konusunda güçlü çekinceleri bulunuyor. Türkiye, İran'la tarihsel rekabet ve görüş ayrılıklarına rağmen, iki ülke arasındaki ilişkilerin açık bir savaşa dönüşmesini istemez. Türkiye açısından İran, aynı zamanda uzun bir sınırın paylaşıldığı, ekonomik ve diplomatik ilişkilerin sürdürüldüğü komşu bir ülkedir. İran'ın bölgesel nüfuz arayışları Ankara'da kaygı doğursa da Türkiye'nin önceliği, Tahran'ı doğrudan karşısına almak değil, İran'ın vekil güçler, askeri ağlar ve bölgesel nüfuz araçları üzerinden oluşturduğu baskıyı dengelemektir. Bu nedenle Ankara bakımından etkili güvenlik politikası, savaş seçeneğinden önce koordineli caydırıcılığı ve diplomatik baskıyı öne çıkarıyor.

Pakistan'ın stratejik öncelikleri ise büyük ölçüde Hindistan'la sürdürdüğü jeopolitik ve güvenlik rekabeti tarafından belirleniyor. Islamabad'ın kaynaklarını ve askeri kapasitesini yeni bir bölgesel cephede tüketmesi, ülkenin temel güvenlik hesaplarıyla bağdaşmaz. Pakistan, İran'la sınır güvenliği ve bölgesel istikrar bakımından sorunlar yaşasa da Tahran'la cepheden çatışmanın kendi stratejik önceliklerini zayıflatacağını farkında. Suudi Arabistan açısından da benzer bir tablo söz konusu. Riyad'ın ne İran'la ne de İsrail'le doğrudan savaşa girecek kapasite ve isteğe sahip olduğu söylenebilir. Nitekim Suudi Arabistan ile İran, Çin'in arabuluculuğunda Mart 2023'te diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesi konusunda anlaşmıştı.

Ayrıca 7 Ekim öncesinde Suudi Arabistan ile İsrail arasında normalleşme ihtimali ciddi biçimde gündemdeydi.

Türkiye ile İsrail arasında da tüm siyasi gerilimlere rağmen doğrudan bir savaş ihtimali düşük görünüyor. Her iki ülkenin Batı güvenlik mimarisiyle farklı düzeylerde ilişkili olması, Ankara açısından İsrail’le kontrollü rekabeti sürdürmeyi, ancak çatışmayı yönetilemez bir düzeye taşımamayı teşvik ediyor. Bu koşullar altında Mekke Anlaşması’nın doğasını, İran ve İsrail’le cepheden çatışmayı göze almadan, üç ülke arasında yüksek düzeyli savunma koordinasyonu kurarak her iki aktörün de bölgesel manevra alanını daraltma girişimi şeklinde tanımlamak mümkündür. Anlaşma, böylece doğrudan savaş tehdidinden ziyade, ortak savunma iradesi ve karşılıklı koordinasyon üzerinden işleyen bir “çifte sınırlama” stratejisini kurumsallaştırmaktadır.

Mekke Ortak Savunma Anlaşması, Türkiye, Pakistan ve Suudi Arabistan’ın 7 Ekim sonrasında hızla bozulan bölgesel güvenlik ortamına verdikleri ortak ve stratejik bir cevap olarak ortaya çıktı.

Üç ülkenin tehdit algılarında meydana gelen örtüşme, yalnızca İsrail’in Gazze, Batı Şeria, Lübnan ve Suriye’de yürüttüğü saldırılardan değil, aynı zamanda İran’ın füze kapasitesi, vekil güçleri ve stratejik geçiş hatları üzerinden oluşturduğu baskıdan kaynaklanıyor. Bu nedenle anlaşmayı yalnızca üç ülkenin askeri işbirliğini geliştirmeye dönük teknik bir düzenleme olarak görmek yetersiz kalır.

Mekke Anlaşması, bölgesel savaşın genişlemesini önlemeye, imzacı ülkelerin güvenlik alanını tahkim etmeye ve değişen güç dengeleri karşısında ortak bir caydırıcılık zemini oluşturmaya dönük siyasi-stratejik

bir girişimdir.

Anlaşmanın kısa vadeli işlevi, İran ve İsrail’i eşzamanlı olarak sınırlamaya çalışmak olacaktır. Bununla birlikte bu sınırlama stratejisi, tarafların herhangi biriyle doğrudan savaşa girmeyi değil, üç ülkenin sahip olduğu askeri, ekonomik, diplomatik ve jeopolitik imkanları koordineli biçimde kullanarak karşılıklı caydırıcılığı yükseltmeyi hedeflemektedir.

Türkiye İran’la komşuluk ilişkilerini ve Suriye kaynaklı güvenlik kaygılarını, Pakistan Hindistan karşısındaki stratejik önceliklerini, Suudi Arabistan ise Körfez güvenliği ile ekonomik istikrar ihtiyacını gözetmek zorundadır.

Bu durum, anlaşmanın saldırgan bir ittifak olarak değil, bölgesel müdahaleciliği ve çatışmanın yayılmasını dengelemeye çalışan ihtiyatlı bir savunma düzenlemesi olarak şekillenmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çerçevede Mekke Anlaşması’nın başarısı, yalnızca imzacı ülkelerin askeri kapasitelerine değil, ortak tehdit algısını sürdürülebilir bir koordinasyon mekanizmasına dönüştürüp dönüştüremeyeceklerine bağlı olacaktır. Üç ülke arasında istihbarat paylaşımı, hava savunması, deniz güvenliği, kriz iletişimi ve diplomatik eşgüdüm alanlarında somut işbirliği geliştirilebildiği ölçüde anlaşmanın caydırıcılık değeri artacaktır. Aksi durumda mutabakat, yüksek sembolik anlam taşıyan ancak bölgesel güç dengelerini sınırlı ölçüde etkileyen bir siyasi deklarasyon olarak kalabilir. Kısa vadede ise anlaşmanın en önemli sonucu, İran ve İsrail’in bölgesel manevra alanlarının sınırsız olmadığını gösteren yeni bir güvenlik ekseninin ortaya çıkmasıdır. Mekke’de kurulan bu eksen, doğrudan çatışma yerine yüksek caydırıcılık ve çifte sınırlama anlayışına dayalı yeni bir bölgesel denge arayışını temsil etmektedir.

Mekke Ortak Savunma Anlaşması: Fikir Düzeyinden Kavrama, Kavramdan Anlaşmaya

SİNAN TAVUKÇU

www.kritikbakis.com

7 Ağustos 2026 tarihinde Cidde’de Suudi Arabistan Krallığı, Türkiye Cumhuriyeti ve Pakistan İslam Cumhuriyeti arasında imzalanan “Mekke Ortak Savunma Anlaşması”, başlangıçta üç çekirdek ülke arasında varılan bir ortak savunma mutabakatının çok daha ötesinde, İslam Dünyası’nda gerçekleşecek büyük bir ittifak ve entegrasyonun öncüsü tarihi bir anlaşma olarak ortaya çıktı.

Anlaşmaya ilişkin yapılan müşterek açıklamada; Suudi Arabistan Veliyaht Prensi ve Başbakanı Prens Muhammed bin Selman bin Abdülaziz Al Suud, Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Pakistan İslam Cumhuriyeti Başbakanı Muhammed Şahbaz Şerif’in üç devlet arasındaki derin tarihi ilişkiler, köklü kardeşlik ve İslami dayanışma bağları, müşterek stratejik çıkarları ve köklü savunma iş birlikleri temelinde; kolektif güvenliklerini daha da güçlendirmek, bölgede ve ötesinde barış, güvenlik ve istikrarı teşvik etmek, güvenli ve müreffeh bir geleceği birlikte inşa etmek yönündeki ortak iradelerini yansıtan Ortak Savunma Anlaşması’nı imzaladıkları ifade edildi.

Anlaşma, her türlü saldırganlığa karşı kolektif caydırıcılığı güçlendirmeyi amaçlamakta ve üç devletten herhangi birine karşı gerçekleştirilecek bir silahlı saldırının hepsine karşı yapılmış sayılacağını hükme bağlamaktadır. Anlaşma ayrıca üç devlet arasındaki savunma iş birliğinin tüm boyutlarıyla geliştirilmesini öngörmektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan Nsosyal hesabından yaptığı paylaşımında ortak bildiride yer alan ifadelerle ilave

olarak; “BM Şartı’nın 51’inci maddesinde tanımlanan savunma hakkını da teyit eden anlaşma, hiçbir ülkeyi hedef almadığı gibi bölgemizin huzurunu, refahını ve istikrarını amaçlayan tüm kardeş ülkelerin katılımına açıktır. Türkiye, bölgesel sahiplenme vizyonu doğrultusunda çatışma ve krizlerin uluslararası hukuka saygı temelinde, diyalog ve diplomasiyle çözüme kavuşturulmasına yönelik ilkeli tutumunu kararlılıkla sürdürecektir.” açıklamasını yaptı.

NATO Benzeri İttifaktan AB Benzeri Entegrasyona...

Anlaşmada, ittifak eden ülkeler arasındaki derin tarihî ilişkiler, köklü kardeşlik ve İslami dayanışma bağlarına yapılan vurgu kurulan ittifakın sadece askerî boyutta kalmayacağını göstermektedir. Anlaşmayı, ittifakın kurucu ülkeleri ve sonra katılacak ülkeler arasında siyasi, ekonomik, kültürel alanları da kapsayacak çok daha büyük bir birlikteliğin habercisi olarak görmek gerekmektedir.

Nitekim 8 Ağustos’ta Anadolu Ajansı Editör Masası’na konuk olan Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, bölgede öncelikle savunma ittifakı kurulmasının gerekliliğini Avrupa Birliği tecrübesinden örnek vererek açıkladı. İkinci Dünya Savaşı’nda birbiriyle savaşan Avrupa devletlerinin (yaklaşık 35 Avrupa devleti katılmış ve 45 milyon civarında Avrupalı ölmüştü) savaş sonrası Amerikan güvenlik şemsiyesinin sağladığı atmosfer içinde bir araya gelerek önce Avrupa Ekonomik Topluluğu’nu (AET) kurduklarını, sonra bunun evrilerek Avrupa Birliği (AB) gibi büyük ekonomik ve sosyal entegrasyon sağlanmasının yolunu açtığını belirtti.

Fidan'a göre Orta Doğu'nun en büyük problemi karşılıklı savaşlar, güvensizlikler ve çatışmalar olduğu için bölgesel sahiplenmeye Avrupa gibi güvenlik mimarisine başlamak gerekiyor.

Fikir Düzeyinden Kavrama, Kavramdan Anlaşmaya

Anadolu Ajansı Editör Masası'na konuşan Hakan Fidan, Mekke Anlaşması'nın güncel gelişmeler üzerine imzalanmış konjonktürel bir anlaşma olmadığına dikkat çekerek tam 2 yıl 8 aydır Mekke Ortak Savunma Anlaşması üzerinde çalışıldığını, bu süreçte fikir düzeyinden kavrama, kavramdan anlaşma noktasına geçildiğini vurguladı.

Anlaşmanın fikir ve kavram boyutu **"Bölgesel Sahiplenme"** anlayışına dayanıyor. 2024'ten beri yazılarımızda vurguladığımız üzere (Bakınız; Kaynaklar altında yer alan makalelerimiz) Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Hakan Fidan birkaç yıldır bölgenin sorunlarının bölge ülkeleri tarafından bölgesel sahiplenme ilkesine dayalı olarak kurulacak kurumlar eliyle ve dışarıdan gelen hegemonlara ihtiyaç duyulmadan çözülmesi gerektiğini dile getiriyorlar.

Hakan Fidan Mekke Anlaşması'nın imzalanmasından yaklaşık 1,5 yıl önce 16 Aralık 2024'te Suudi Arabistan merkezli Al Hadath televizyonuna verdiği kapsamlı röportajında, "Hepimiz akrabayız birbirimizle, hepimiz Müslümanız, hepimiz aynı dindeniz. Bir araya gelip bizim büyük bir olgunluk ve profesyonellik içerisinde menfaatlerimizi, isteklerimizi, hassasiyetlerimizi tanımlayıp birbirimizle, nasıl Avrupa'da, Kuzey Amerika'da, başka yerlerde ittifaklar kuruluyor, ekonomik, siyasi, askerî; bunların hepsini de bu coğrafyada yapmak mümkün." sözleriyle İttifak vizyonunu açıklamış, "Bizim el birliğiyle, el ele vererek yeni dönemde özellikle Suudi Arabistan'la çok yakın iş birliği içerisinde ve diğer kardeş ülkelerle iş birliği içerisinde yeni bir anlayış, yeni bir vizyonu bölgede hep beraber hayata geçirmemiz gerekiyor." cümleleriyle Mekke Anlaşması'na uzanan ve askerî boyutun ötesine taşınacak bir entegrasyon sürecinin fikir altyapısını dile getirmişti.

Hakan Fidan AA'ya verdiği son röportajında, bölge ülkelerinin kendi güvenliklerini, kendi ekonomik istikrarlarını, kendi kalkınmalarını, kendi refahlarını kendilerinin garanti altına aldığı daha kurumsal noktalara gitmeleri gerektiğini ifade ederek bunun için ülkelerin birbirlerinin güvenliğinden emin olduğu bir bölgesel savunma ittifakına ihtiyaç olduğunu vurguladı. Ülkeler birbirlerinin güvenliğinden emin olmadan üstüne ekonomik yapılar bina edemediklerini söyleyen Fidan, bölgedeki istikrarsızlıkların giderilmesi, en azından durdurulması ve daha büyük ekonomik ve sosyal entegrasyon sağlanarak bölge halkının refahının ilerletilmesi konusunda büyük bir irade olduğuna dikkat çekti.

İttifakın Çekirdek Kurucuları

Hakan Fidan, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın daha geniş katılımı benimsemesine rağmen diğer iki ortağın

ağırlıklı tercihi ile üç ülkenin kurucu çekirdek ülke olması; prensipleri, standartları ve bu yapının bekasını belirlemede aktif rol oynaması; bu çekirdek ülkelerin onayıyla diğer ülkelerin anlaşmaya katılması yönünde irade oluştuğunu açıkladı.

Mısır'ın doğal bir ortak olduğunu, bir sonraki aşamada teknik problemler kalkınca onların da ortak olacağına inandığını, şu anda ittifak üyesiymiş gibi birbirlerine davrandıklarını söyleyen Fidan, bölgesel dörtlünün önemini koruduğunu vurguladı.

Mekke Anlaşması'ndan aylar önce 29 Ocak 2026 günü Katar'ın Al Jazeera kanalında yayımlanan bir röportajında Hakan Fidan, "Bölgesel bir dayanışma platformu oluşturmak istiyoruz. Bölücü olmak ya da yeni bir cephe oluşturmak istemiyoruz. 2-3 ülkeyle başlayabilir ancak zamanla, bölgedeki çoğu ülkeyi kapsayan, her şeyi içeren bir yapıya dönüşürse, bu ideal olur ve nihai amaca hizmet eder." sözleriyle İttifak düşüncesine ve kapsamına ilişkin Türkiye'nin bakışını dile getirmişti.

Türk dış politikasının ana parametrelerinden birisi "Bölgesel Kapsayıcılık"tır. Bu, bölgesel istikrarın sağlanması için hiçbir aktörün dışarıda bırakılmamasını ve komşularla ilişkilerin ortak çıkarlar zemininde kurumsallaştırılmasını ifade etmektedir. Cumhurbaşkanı Erdoğan Anlaşmanın ardından yaptığı paylaşımında "bölgemizin huzurunu, refahını ve istikrarını amaçlayan tüm kardeş ülkelerin katılımına açıktır." ifadesini kullanmıştı.

İttifak Kime Karşı?

Bakan Fidan, Mekke Ortak Savunma Anlaşması'nın teknik olarak NATO Antlaşması'nın kolektif savunmaya ilişkin 5. maddesiyle aynı olduğunu belirterek, üye ülkelerin birbirinin koruyucu desteğinden faydalanmak için ittifaka girdiklerini açıkladı. Fidan, "Caydırıcılık gücünüzü artırıyorsunuz. İkinci bir hususta, bu türden ittifaklara girmenin yolu, dışarıya bir mesaj vermekten ziyade, bu ittifaka imza atan ülkelerin birbirlerinin güvenliğine tehdit olmayacaklarını, tersine birbirlerinin güvenliğine garanti olacaklarını ortaya koymaları, taahhüt etmeleridir. Başlangıç noktası bu. Bir güvenlik ittifakına girdiğiniz zaman dışarıdaki bir aktöre karşı değil, içeride 'biz birbirimize artık bundan sonra dayanışma hâlindeyiz, birbirimizden diğerine zarar gelmez' meselesidir." sözleriyle askerî ittifakın maksadını açıkladı.

Müttefik devletlerin yazılı bir ortak tehdit belirlemesi yapmadığını söyleyen Hakan Fidan, İran'ın bu anlaşmanın hedefinde olmadığına, üye ülkelere saldırmayan ülkelerin "hedefte olmadığına" dikkati çekti. Mekke Anlaşması'yla nihayetlenen görüşme ve tartışmaların "şu andaki savaş zemininin öncesinde" başladığını, o dönemde İran-ABD/İsrail savaşının olmadığını söyleyerek Anlaşmanın cari konjonktürden bağımsız olduğunu vurguladı.

İttifakın Kurumsal Yapısı

Mekke Anlaşması kapsamında; liderlerin vizyonu çerçevesinde, ittifak içinde siyasi ve askerî düzeyde

stratejik kararların alınması için dışişleri bakanı, millî savunma bakanı ve genelkurmay başkanlarının içinde yer aldığı, senenin belli dönemlerinde toplanacak stratejik, politik ve askerî bir komite kuruldu.

3 ülke arasındaki savunma ittifakıyla ilgili konuları yakından takip edecek, alınan kararların uygulanmasını sağlayacak merkezi Suudi Arabistan'da olan bir genel sekreterlik teşkilatı kurulacak. Zaman içinde alt birimleri oluşturulacak.

Yeni ittifak içerisinde en önemli konu, farklı ordu yapılarına sahip olan ülkelerin askerî konularda ortak çalışabilirliğinin tesis edilmesidir. Bu sebeple orduların beraber, bir arada iş görebilmesi, çalışabilmesi, karşılıklı eğitim, destek hususları, lojistik mevzuları, tehdit analizleri, istihbarat paylaşımı ve savunma sanayii alanlarında iş birliği en önemli konular olarak gündemde olacak.

Ortak çalışabilirliğin tatbikatlar ve eğitimlerle sağlanacağını vurgulayan Hakan Fidan, bunun ciddi ve süreklilik gerektiren kurumsal bir iş olduğunu, ortak standartlar geliştirilmesi gerektiğini, bunun kendi içinde artık otomatığa bağlanmış bir çalışma olacağını belirtti.

Sonuç

Gerek İsrail'in Filistin'de yürüttüğü soykırım sırasında ABD ve genel olarak Batı dünyasının uluslararası hukuku yok sayan Siyonist destekçiliği ve İslam düşmanlığı, gerek ABD/İsrail'in İran'a saldırısı ve İran'ın yıkıcı misillemesiyle Körfez ülkelerine ilaveten Mısır, Ürdün, Suriye'nin de saldırıya uğraması, ABD korumasına dayalı Körfez güvenliğinin sonunu getirmiştir.

Bu durum, Türkiye'nin uzunca süredir İslam dünyasının kendi problemlerinin çözümünü hegemonlara havale etmekten vazgeçmesi, kendi güvenliğini kendisi sağlaması ve NATO benzeri kurumsal bir ittifak kurulması çağrılarının ete kemiğe bürünmesini hızlandırdı.

7 Ağustos'ta imzalanan Mekke Ortak Savunma Anlaşması ile; NATO standartlarında ordusu ve gelişmiş yerli savunma sanayisinin yanı sıra Avrupa, Orta Doğu ve Kafkaslar arasındaki jeopolitik köprü konumuyla Türkiye; dünyanın en büyük enerji üreticilerinden biri olması ve muazzam finansal kapasitesi, Basra Körfezi ve Kızıldeniz üzerindeki jeopolitik konumuyla Suudi Arabistan; kalabalık ordusu, nükleer caydırıcılık gücü ve Hint Okyanusu'na erişen konumuyla Pakistan birbirini tamamlayan devasa küresel güç potansiyeli ile bir ortak bir savunma ittifakı kurmak üzere harekete geçti. Mekke İttifak'ına hızla Endonezya, Malezya, Mısır, Katar, Kuveyt, Azerbaycan'ın katılması, ilerleyen dönemde BAE, Bahreyn, Irak, Suriye, Ürdün, Lübnan, Sudan, Libya, Somali, Cezayir'in dahil olması beklenmektedir. Böyle bir ittifakın kapsadığı jeopolitik alan (Anadolu, Kafkasya, Türkistan, Mezopotamya, Körfez, Kızıldeniz, Akdeniz, Karadeniz-Hazar, Hint Okyanusu, Güney Asya ve Afrika), sahip olduğu kaynaklar, genç ve dinamik nüfusu dikkate alındığında ve bütün bu coğrafyanın tek merkezden alınan kararlarla yönetilmesi durumunda

inanılmaz bir küresel etkiye sahip olacağı açıktır. İttifak coğrafyası zengin petrol ve doğal gaz rezervlerine sahip; ticaret yolları, enerji koridorları, madenler, altyapı ve dijital ağlar üzerinden Asya, Afrika ve Avrupa arasında bağlantısallık kuran bir alanda ortaya çıkmıştır. Güç kriterlerinin ve dengelerin hızla değiştiği Yeni Dünya Düzeninde küresel güç; enerji kaynaklarına, nadir toprak elementlerine sahip olan ve tedarik hatlarını kontrol altında tutanlara ait olacaktır. Mekke Savunma İttifakı, yeni katılımlarla birlikte İslam Dünyası'na bu gücü sağlayacak, daha güçlü kurumsal entegrasyonların kurulmasının önünü açacaktır.

Bölge ülkelerinin katılımıyla kurulan ancak bölge ötesinden katılımlara da açık olan Mekke Ortak Savunma Anlaşması, katılımcı bölge ülkelerinin kaynaklarının başka bir koruyucuya ihtiyaç duymadan kendileri tarafından korunmasını sağlayacak, dış tehditlere karşı ulusal kapasitelerinin üstünde bir koruma temin edecektir.

Birbirinden emin olma duygusu, birbirlerinin iç istikrarını bozucu girişimlerde bulunmalarını da gereksiz kılacaktır. Bu müşterek güven duygusu ülkeler arasında sermaye ve iş gücü akışını artıracak, birbirlerine yatırımları teşvik ederek bölgesel entegrasyonu hızlandıracaktır.

Bölge güvenliğine yönelik en büyük tehlikeler; İsrail yayılcılığı, ırkçılık ve mezhepçiliktir (Sünni-Şii bölünmesi).

İrkçılık ve mezhepçiliğin teşvik ettiği terörist grupların ve silahlı milislerin bölgede hızla tasfiye edilmesi süreci başlamıştır.

Türkiye'nin uygulamaya koyduğu "Terörsüz Türkiye" projesiyle PKK/KCK başarıyla bölgede silahsızlandırılmakta ve tasfiye edilmektedir. Türkiye, Suriye ve Irak'ta bunun sonuçları görülmektedir. İran Devrim Muhafızlarına bağlı olarak bölgede faaliyet gösteren Şii milislere de silah bırakılması, silaha sadece ilgili ülkelerin resmî ordusunun sahip olması Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve dolayısıyla bölge ülkelerinin istikrara kavuşmasını sağlayacaktır.

Bölgesel sahiplenmenin ilk olumlu sonucu İsrail'e yönelik görülmüştür.

Mekke Savunma Anlaşması'na Suudi Arabistan'ın katılması ve İttifaka ev sahipliği yapması, ABD-İsrail'in Suudi Arabistan'ın İbrahim Anlaşması'na katılarak İsrail kontrolünde bölgesel bir düzen kurma hayalini yok etmiştir.

İsrail için hayati derecede önemli olan Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru (IMEC)'nden Suudi Arabistan'ın çekilmesi ve tercihinin Suriye-Türkiye güzergâhına yapması ile tedarik ve enerji hatları üzerinde hakimiyet kurma projesi sonlanan İsrail'in

ekonomik geleceği kararmıştır.

Türkiye Doğu Akdeniz'i, Pakistan ve Suudi Arabistan Kızıldeniz'i kontrol altına alarak İsrail'in hareket alanını denizlerde de daraltmaktadır. ABD'nin Orta Doğu'dan çekilerek Asya-Pasifik'e odaklanma stratejisi İsrail'in izolasyonunu artırırken bölgedeki ülkeler kendi çözümlerini üretmektedir.

Elbette ki "Mekke Ortak Savunma Anlaşması" birdenbire ortaya çıkmadı. Suudi Veliyaht Prensi Muhammed bin Selman, 15 Aralık 2015'te, 34 İslam ülkesinin onayı ile 'İslam İttifakı Ordusu' (Teröre Karşı İslam İttifakı)'nın kurulduğunu açıklamıştı.

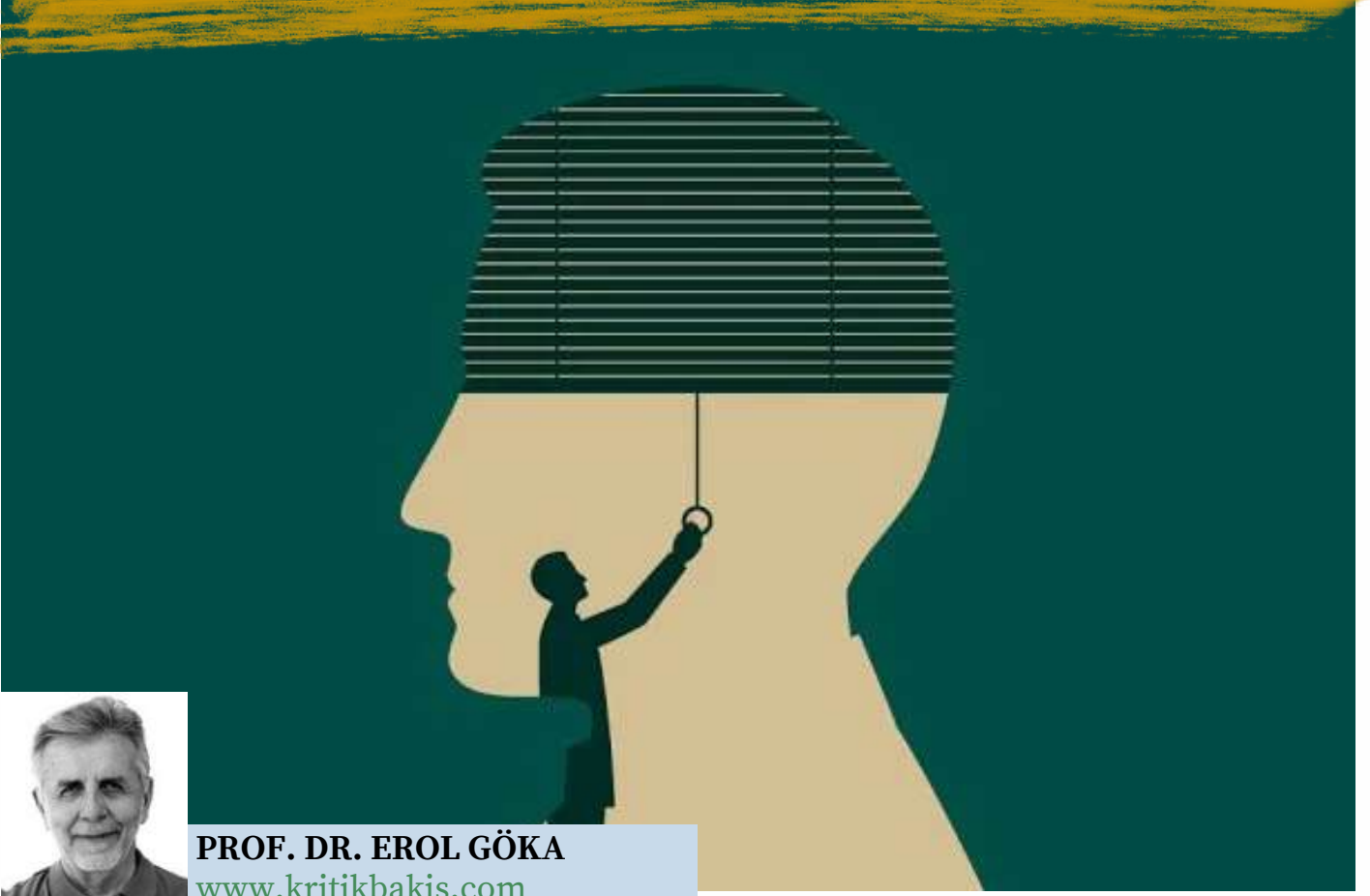
Bu ordu, Şubat-Mart 2016'da 200 bin askerin katıldığı Ra'du's Şimal (Kuzeyin Gök Gürültüsü) adı verilen devasa bir tatbikat gerçekleştirdi. Daha sonra katılanlarla birlikte 57 İslam ülkesinden 41'i bu Teröre Karşı İslam İttifakı'na dahil oldu.

Bu yüksek katılım, İslam Dünyasındaki birbirine duyulan ihtiyacı ve askeri bir ittifakın gerekliliğini ortaya koyarak bugün konuştuğumuz Mekke İttifakı'nın zeminini oluşturdu.

Sonuç olarak; askeri bir pakt olarak imzalanan "Mekke Ortak Savunma Anlaşması" teknik olarak İslam NATO'su ya da İslam İttifakı Ordusu olarak isimlendirilse de kapsamı ve hedefi itibarıyla bu tanımları aşan, İslam Dünyasında kurulacak Avrupa Birliği benzeri kurumsal bir entegrasyonun öncüsü olarak görülmektedir.

Fanatikleri Tanıma Kılavuzu

PROF. DR. EROL GÖKA

www.kritikbakis.com

Bağnaz insanları görüp özelliklerini daha iyi tanıdıkça fanatizmin birçok boyutu olmakla birlikte temelde psikolojik bir olgu olduğunu; onun ideolojik-siyasi boyutunun yalnızca görünüşte kaldığını kolayca idrak ederiz. Fanatiklerin psikolojileri üzerine düşündüğümüzde onların çocukluk yaşantılarının hasarlı olması gerektiği şeklindeki tahminlerimiz doğrulanıyor. Eğer çocukluk yaşantılarımız sırasında bizi yeterince anlayan, bizimle duygudaş olan bir sevgi ortamında büyümüşsek, başkalarını algılamamız, onların varlığını ve doğrularını kabullenmemiz daha kolay oluyor. Böyle hallerde en azından kendi doğrularımızın kesinliği konusunda daha esnek davranabiliyor, doğrularımızdan vazgeçmesek de onları diyalog boyunca askıya alabiliyoruz. Ama yetişme ortamımız anlayışsız ve düşman bir çevre tarafından işgal edilmişse, başkaları bizim için olumlu bir anlama gelmiyorsa, yaşama hevesimiz için başkalarıyla diyalogdan medet ummuyoruz. Başkaları bizim için haz ve güven değil, korku ve tehdit kaynağı oluyor, insan değil de sıradan bir nesne haline geliyor.

Fanatizmin, birçok farklı türü olabilir ama o, her şeyden önce, sağlıklı bir bağlanma biçimi. Bir düşüncenin, bir inancın, bir siyasi akımın, bir topluluğun, bir takımın, bir kişinin fanatikleri bulunabilir. Lakin ne kadar fanatik olduğunuz, inancınızın sahliliğinin,

sadakatinizin tartışılmazlığının göstergesi değildir; sadece bağlanma biçiminizin sağlıksızlığına işaret eder. Fanatik bağlanma biçimleriyle mütedeyyin insanın dinine, yurtsever insanın ülkesine ve milletine, muhafazakâr insanın geleneklerine, sağlıklı taraftarın takımına, sağlıklı âşığın sevgilisine bağlılığı arasında dağlar kadar fark vardır. Fanatiklerin bağlanma biçimleri, sağlıklı bir siyasi tavırla, usulüne adabına uygun bir şakirtlikle alakasızdır. “Ya benimsin ya toprağın” diyen cellât da güya âşıktır; elde pala hiç tanımadığı karşı takımın taraftarına saldıran gözü dönmüş de sözüm ona taraftardır. Dilleri, “sürekli öl de ölelim, vur de vuralım” nakaratları söyler durur.

Neyin fanatiği olursa olsunlar, ister bir insana, ister bir ideolojiye, bir gruba bağlansınlar, fanatikleri bağlanma yerlerine yapışma biçimlerinden hemen tanırınız. Hastalıklı ve sağlıklı bağlanma biçimleri arasındaki farklılık, her şeyden önce kişinin psikolojik yapısıyla ilgilidir. Hastalıklı bağlanma biçimleri, esasen sağlıksız psikolojilerin, kişilik organizasyonlarının işidir. Onların birbirlerine benzerlikleri, hasarlı çocukluklarından, büyüdükleri sevgisiz aile ortamından kaynaklanır.

Fanatiklerin psikolojilerindeki temel sorunun ebeveyninden ayrılmayı ve bireyleşmeyi tamamlayamadan, sağlam bir kimliğe sahip olmadan erişkin yaşama gelmek olduğunu söyleyebiliriz.

Ergenlik dönemindeki gençlerin fanatizme yatkın olmaları da aynı sebeptendir; bugün başımızın belası olan marka tutkunluğu onun güncel bir hali olsa gerek. İnsan, ergenlik döneminde ayrışma ve bireyleşme süreçlerini tamamlayamadan erişkin hale gelirse, hayatın sorumluluklarını üstlenemez, kendisine ait duygusal bir alan üretmez, kendini var etmek için hep başkasına bağımlı bir varoluş halinde kalır. Kendi varlığını ya hep bir ötekine “göre”, ya da ötekine “rağmen” kurar. Ötekileri, kendi başlarına farklı bireyler olarak görmek yerine, ya kendini mutlu eden, bağımlı tarzda ilişkileri olduğu “iyiler” ya da kendini mutluluktan mahrum eden düşmanlar ya da “kötüler” olarak görür. Ötekilerle ya sevgi ya nefret ilişkisi geliştirebilirler, ara biçimlerden haberleri yoktur. “Ya hep ya hiç” tarzı, “siyah-beyaz” düşünce yapısıyla kendilerine ve dünyaya böl(ün)erek bakarlar.

Fanatiklerdeki bağlanma halinin sağlıksızlığı, bağlanılan tarafından bakıldığında da müşahade edilebilir. Onlar da genellikle bağlanmanın bu fütursuzluğundan, yapış yapışlığından mutazzardırlar ama bazen farkında oldukları halde kendilerine yönelik olumlu enerji akışından faydalanmaya, fanatikleri suiistimal etmeye kalkabilirler. Bu durum, özellikle kendileri de yapısal olarak fanatik özellikler gösteren toplumsal gruplar için söz konusudur.

Birey olarak var olamayanlar, kendileri için yeterli bir bireysel kimlik duygusu geliştiremeyenler, kendi benliklerini fanatik grubun sarsılmaz derecede katı olan ve ötekileri dışlayan grup-içi yapılanmasına yapıştırırlar. Bağımlılık ve bir başkasıyla bütünleşme ihtiyaçlarını, fanatik grupla birleşerek giderirler. Fanatik gruplarda bireyselliklerini yitirerek dünyayla daha iyi baş eder hale gelirler.

Başkalarıyla kendisi arasına sınır koyamayan insan, girdiği fanatik grubun dış dünyayla olan keskin, mutlakçı sınırları sayesinde bu vazifesinden de kurtulmuş olur.

Sonuçta grubunu ve onun otoriter liderini gözünde büyüttükçe büyütür, dünya bir yana onlar bir yana hale

gelir; o, grubu ve lideri, adeta dünya hayatından ve toplumdan kurtulmuşlar, hep birlikte ermişlerdir (!). Bunun karşılığında katıldıkları fanatik gruptan onay ve kabul görürler; karşılıklı olarak birbirlerini tasdik eder dururlar.

Fanatikçe bağlanılan gruplar ve ideolojiler, onlara bağlanan bireylerden, kendilerini tamamen gruba adamalarını ve farklı fikirler taşıyanlara karşı şüpheli olmalarını ister. Fanatik gruplar, varlıklarını dayandırdıkları ilkeleri, kuralları ve normları mutlak kabul eder; bunların yorumlanmasını, eleştirilmesini, değiştirilmesini yasaklar.

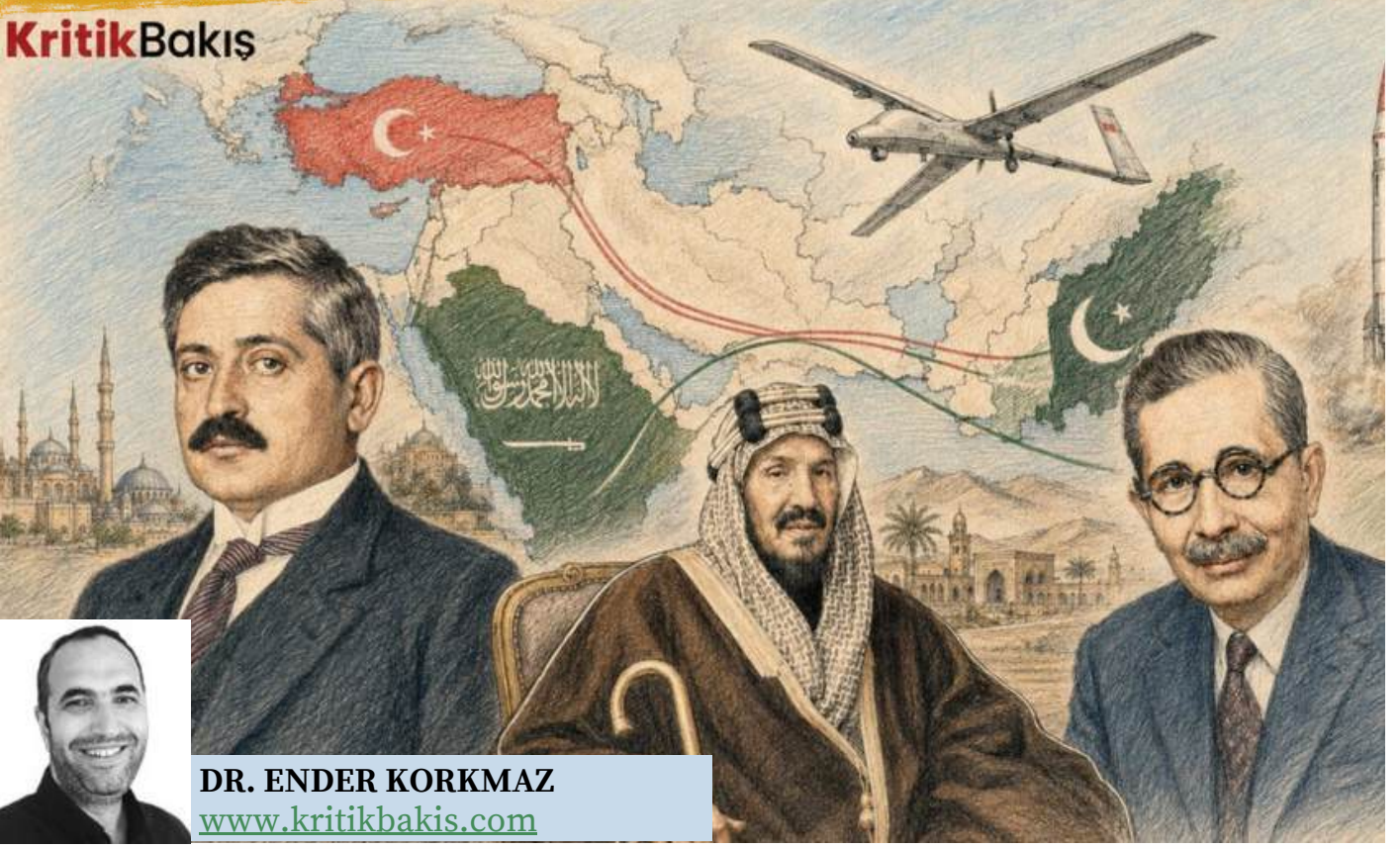
Bireyleşememiş kişi, kendisini ancak bağımlı tarzda bir ilişkinin içinde var edebilir ki fanatik gruplarda böyle bir bağımlılık ilişkisi zaten grup için bir normdur. Fanatik grupların tam sadakat beklentisi, kesin ve mutlak kuralları, bireyleşememiş kişinin hayatın içindeki doğal belirsizlikten duyduğu temel varoluş kaygısını yok eder. Farklı bakış açılarına tahammül edemeyen fanatikler, hayat karşısında çok az bile olsa esneme payı bırakmazlar. Fanatik, kendisini o kadar adanmış ve o kadar güçlü hisseder ki, tüm dünyanın, kendisinin ve grubunun istediği gibi olmasının an meselesi olduğuna inanır.

Bu noktada yine bir uyarıyla bitirmemiz gerekiyor. Elbette müteedeyin bir insanın dinine, yurtsever, muhafazakâr bir insanın ülkesine ve geleneklerine bağlılığından da bir hoşnutluk, ferahlık neşet eder. Ama bu hoşnutluk ve ferahlığın nedeni, görevini yapmış, sorumluluğunu yerine getirmiş olmanın rahatlığıdır. Onların hoşnutluğu, fanatik kimselerde görüldüğü türden, yalnızlıktan kıvranan ruhlarını bir parça dizginleyebildikleri için değil, hasbi yaşantıları nedeniyledir. Kaldı ki sağlıklı bağlılıklarda, insanın dünya hayatından kopması, her şeyiyle, tüm varlığıyla bağlanma nesnelere adanması söz konusu değildir. “Dünya hayatı fanidir, oyun ve eğlenceden ibarettir” dendiğinde bile mademki doğulmuştur, kederiyle sevinciyle yaşanacak, insan olmanın sorumlulukları yerine getirilecektir; bilinir.

Mekke Anlaşması ve Türkiye'nin İttihatçı Hafızası

KritikBakış

DR. ENDER KORKMAZ

www.kritikbakis.com

Birinci Dünya Savaşı sırasında, başta Enver Paşa olmak üzere İttihatçıların öncülüğünde yürütülen ve hem Osmanlı ülkesindeki hem de imparatorluk sınırları dışındaki Müslümanlar, özellikle de Araplar, arasında geniş yankı bulan İttihad-ı İslam siyaseti, İslam dünyasının millî ve modern siyasal kodlarını besleyen güçlü bir maya olmuştu. Ne var ki “tarihi galipler yazar” darbimeselinde ifadesini bulan hakikat burada da hükmünü yürüttü: Savaşı İtilaf Devletleri kazanınca, Osmanlı ordusunda savaşı ve imparatorluk uğruna ağır bedeller ödeyen milyonlarca Arap Müslümanın gayretleri geri plana itilirken, Arap toplumunun çok küçük ve sınırlı bir kesimine dayanan Şerif Hüseyin ve şürekası, müttefiklerinin zaferi sayesinde tarihin kazanan tarafına yerleşti. Bu küçük grubun hikâyesi, Osmanlı saflarında Türklerle omuz omuza çarpışan yüz binlerce Arap Müslümanın hikâyesini gölgelemek için kullanıldı. Türkiye'nin Batılılaşma süreci içinde üretilen ve Müslüman Arapları yeni rejimin antagonisti (kötü adamı) olarak kuran anlatıların aksine, 1916'da başlayan Hicaz İsyanı bütün bir Arap milletin Osmanlı Devleti'ne başkaldırısı değildi. Savaş sırasında Anadolu'da yüz binlerce asker kaçağının bulunması, Rusya tebaası bazı Türk topluluklarının Çarlık ordusu saflarında Osmanlı Türklerine karşı savaşması yahut Millî Mücadele yıllarında Çapanoğlu ve Bozkır isyanlarının patlak vermesi nasıl bütün Türk milletine teşmil edilemezse, Şerif Hüseyin'in İngiliz desteğiyle

giriştiği isyan da bütün Araplara mal edilemeyecek bir olaydı. Bunların her biri, büyük savaşların ve devlet otoritesinin sarsıldığı dönemlerin doğurabileceği askerî, siyasi ve toplumsal çözümlerdi. Hiçbiri tek başına bir milletin toplu sadakatini veya ihanetini göstergesi sayılacak olaylar değildi.

Savaşın bitimiyle birlikte İtilaf Devletlerinin Arap coğrafyasını paylaşmaya yönelmesinin, savaş sırasında Şerif Hüseyin'le birlikte hareket eden Arap çevrelerinde dahi ciddi bir hayal kırıklığı yarattığını ve bu çevrelerin bile, belki bir pişmanlık eseri olarak, artık Türklerle birlikte hareket etmek istediklerini Talat Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği 22 Aralık 1919 tarihli mektuptan anlayabiliyoruz[1]. Talat Paşa bu mektubunda ileride bir Türk-Arap ittifadını (birliğinin) mümkün kılacak bir teşkilatın kurulmasını ve bütün İslam âleminde Türkiye lehine güçlü bir cereyan uyandırılmasını öneriyordu. Onun tasavvuru Arap coğrafyasıyla da sınırlı değildi. Talat Paşa, Türkistan'da kurulacak teşkilat sayesinde Afganistan üzerinden Hindistan'a erişim sağlanacağını, böylece (içinden daha sonra Pakistan hareketinin de doğacağı) Hint Müslümanları arasında Osmanlı Devleti ve hilafet lehine kuvvetli bir hareket meydana geleceğini öngörüyordu. Görülen o ki Talat Paşa, savaş yıllarında uygulanan İttihad-ı İslam siyasetini yeni şartlara uyarlayarak sürdürüyordu. Mustafa Kemal Paşa'nın 20 Şubat 1920 tarihli cevabı ise bu düşüncenin o sırada onun siyasi

stratejisinde de açık bir karşılığının bulunduğunu göstermektedir. Mustafa Kemal Paşa, Suriye ve Iraklılarla temas kurulduğunu, yetkili Arap temsilcileriyle ortak hareket kararları alındığını ve Araplara önerilen formülün “her millet kendi dâhilinde istiklalini kurtardıktan sonra konfederasyon hâlinde birleşmek” olduğunu belirtiyordu. Üstelik bu İslam dünyası perspektifi yalnızca Türklerle Arapların birleşmesinden ibaret değildi. Mustafa Kemal Paşa’ya göre çeşitli Müslüman toplulukların bağımsızlıklarını kazanmak üzere İtilaf Devletleri aleyhine harekete geçirilmesi Türkiye üzerindeki baskıyı hafifletecek; gelecekte ise bağımsızlıklarına kavuşacak bu topluluklarla konfederasyon hâlinde birleşmek mümkün olabilecekti.

Bu noktada Enver Paşa’nın Rusya’da kurduğu İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı, söz konusu ajandanın önemli ayaklarından birini teşkil ediyordu. Cemal Paşa ise Afganistan’a giderek Afgan devletinin askerî kapasitesini yükseltmeye çalışıyor ve İngiliz hâkimiyetindeki Hindistan’ın bağımsızlığı için mücadele eden çevrelerle temas kuruyordu. Savaş sonrası dönemde Osmanlı Devleti’ni ve hilafeti savunmak amacıyla ortaya çıkan Hilafet Hareketi’nde yer alan bazı isimlerin daha sonra Pakistan’ın kuruluşunda doğrudan ya da dolaylı rol üstlenmesi tesadüf değildi. Örneğin Pakistan’ın kuruluşunda önemli rol oynayacak olan Çavduri Halikuzzaman, 1912-1913 yıllarında Hint Müslümanlarının Osmanlı ülkesine gönderdiği tıp heyetinin üyelerinden biriydi. Halikuzzaman, Enver Bey başta olmak üzere İttihatçılarla doğrudan temas kurmuştu. Hindistan’a döndükten sonra Hilafet Hareketine katılan ve Merkez Hilafet Komitesinin geçici nizamnamesini hazırlayan Halikuzzaman, 1940’taki Lahor Kararı’nı[2], destekleyen ikinci isim oldu; Pakistan’ın kuruluşundan sonra da Doğu Bengal valiliği yaptı. Tıp heyetinin İstanbul’daki genel müdürü Abdurrahman Sıddıkî de daha sonra Müslüman Birliği yönetiminde yer aldı ve Halikuzzaman’la birlikte Müslümanların hâkim olacağı federasyonlar kurulması fikrini savundu. Heyetin reisi Muhtar Ahmed Ensari ise Hindistan’ın bağımsızlık mücadelesinin önde gelen Müslüman temsilcilerinden biri oldu. Ensari, gazeteci Mevlânâ Zafer Ali Han’la birlikte Rumeli muhacirlerinin Anadolu’ya iskânı konusunda aralarında Talat Paşa’nın bulunduğu İttihatçılarla birlikte çalıştı. Dolayısıyla Pakistan’ın İslamcılık etrafında gelişen fikrî temellerini besleyen ana damarlardan birinin İstanbul’da ve Osmanlı topraklarında şekillendiğini söylemek hiç de isabetsiz değildir.

İttihatçıların İttihad-ı İslamcı yaklaşımı, Cumhuriyet’in kurucu kodlarına da yabancı değildi. 1920-1923 yılları arasındaki kurucu dönemin resmî siyasal dili ve meşruiyet zemini, etnik merkezli bir milliyetçilikten veya dini kamusal kimliğin dışına çıkartan laiklik anlayışından ziyade İslam kardeşliğine ve anasır-ı İslâmiye fikrine dayanıyordu. Nitekim TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa, 1 Mayıs 1920 tarihli sekizinci

birleşimde Meclisin temsil ettiği toplumsal yapıyı şu sözlerle tarif etmişti:

“Burada maksud olan ve Meclis-i Âlinizi teşkil eden zevat yalnız Türk değildir, yalnız Çerkez değildir, yalnız Kürd değildir, yalnız Laz değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslâmiyedir, samimî bir mecmuadır.”

Bu sözlerde İslam, yalnızca toplumu harekete geçiren bir inanç ve seferberlik dili değil, kurulmakta olan siyasi topluluğun kimlerden meydana geldiğini belirleyen temel aidiyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla İslam topluluğu fikri, Cumhuriyet’in kurucu kodlarının tali değil, asli unsurlarından biriydi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında sömürgeci devletlerin Müslüman tebaaları arasında geniş yankı uyandıran ve bu emperyalist devletlerin İslam coğrafyasındaki hâkimiyet hesaplarını zorlaştıran İttihad-ı İslam anlayışı, Millî Mücadele döneminde de Türkiye’nin kurucu kodlarından biri olarak varlığını korudu. Şer’î hükümlerin uygulanmasını TBMM’nin temel görevleri arasında sayan 1921 Anayasası’nın İslami niteliği, Cumhuriyet ilan edilirken ikinci maddede Türkiye Devleti’nin dininin İslam olduğunun açıkça belirtilmesiyle de teyit edilmişti. Dolayısıyla Türkiye, İslami meşruiyet ve dayanışma zemini üzerinde bir İslam devleti olarak kurulmuştu. Her ne kadar 1924’ten sonra küresel güç dengeleri, Türkiye’deki batılılaşma hareketine germi verilmesi ve çeşitli imkansızlıkların bir araya gelmesiyle İttihad-ı İslam siyasetinden vazgeçilmiş olsa da İslam dünyasının siyasi dayanışması fikri, hem İslam dünyasındaki halklar arasında canlılığını korudu hem de sömürge karşıtı hareketlerden devletler arası iş birliği arayışlarına uzanan geniş bir sahada farklı biçimlerde varlığını sürdürdü.

Dolayısıyla 7 Ağustos 2026’da Mekke’de Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Suudi Arabistan Veliyaht Prensi ve Başbakanı Muhammed bin Selman ile Pakistan Başbakanı Şahbaz Şerif tarafından imzalanan “Mekke Ortak Savunma Anlaşması”, bu tarihî mirasın günümüzdeki bir tezahürü olarak okunabilecek önemli bir gelişmedir. Bu anlaşmayı, içeride yaşanan ekonomik ve toplumsal sorunlara rağmen artık bölgesel bir güç hâline gelen Türkiye’nin, tarihsel bağlara sahip olduğu iki İslam devletiyle geliştirdiği stratejik ortaklığın bir ürünü olarak değerlendirmek gerekir. Yeri gelmişken belirtmeli ki bugün Suudi Arabistan’ı yöneten ve Vehhâbî-Hanbelî gelenekle özdeşleşen Suud hanedanı, Birinci Dünya Savaşı sırasında Şerif Hüseyin’in başlattığı Hicaz İsyanı’na katılmamıştı. İbn Suud, 26 Aralık 1915’te İngiltere ile imzaladığı Darin (Katif) Antlaşması’yla Necid, Ahsa, Katif ve Cübeyl üzerindeki hâkimiyetini İngilizlere tanıttı; buna karşılık başka devletlerle ilişki kurmamayı ve yabancılara verilecek imtiyazlarda İngiliz onayını gözetmeyi kabul etti. Antlaşmada İbn Suud’a Osmanlı Devleti’ne savaş açma veya Şerif Hüseyin’in isyanına katılma yükümlülüğü getirilmemişti. İbn Suud da savaş boyunca Osmanlı ordusuna karşı geniş çaplı bir cephe açmadı. Başlıca askerî mücadelesini Osmanlı Devleti’yle birlikte hareket eden Reşidilere karşı yürüttü;

ancak bu çatışma savaşın ortaya çıkardığı yeni bir saflaşmadan ziyade Suud ve Reşid hanedanları arasında uzun süredir devam eden hâkimiyet mücadelesinin bir uzantısıydı. Hicaz İsyanı'nın siyasi ve askerî merkezi ise Şerif Hüseyin çevresiydi. Şerif Hüseyin, Sünni bir Arap'tı fakat isyan hareketi Sünni Arap toplumunun geneline yayılmadı ve toplumsal tabanı oldukça sınırlı kaldı. Haddizatında Şerif Hüseyin, İbn Suud kuvvetlerinin Hicaz'ı ele geçirmesi üzerine 1924'te bölgeden ayrılmak zorunda kaldı. Mekke Ortak Savunma Anlaşması'nın diğer tarafı Pakistan ise kurucu kadroları arasında, Balkan Savaşlarından Hilafet Hareketine uzanan süreçte İttihatçılarla doğrudan ilişki kurmuş isimlerin bulunduğu bir devlettir. Dolayısıyla bu ittifak, İttihat ve Terakki'nin savaş yıllarında antiemperyalist bir siyasete dönüştürdüğü İttihad-ı İslam fikrinin günümüz şartlarındaki bir tezahürü olarak okunabilir.

Ne yazık ki Mekke Ortak Savunma Anlaşması hakkındaki bazı muhalif değerlendirmelerde meselenin tarihsel arka planı göz ardı edilmekte ve antlaşma, bölgesel dinamiklerin içinden doğan bir girişimden ziyade ABD tarafından İran'a karşı kurdurulan yapay bir ittifak gibi sunulmaktadır. Oysa buraya kadar sıralanan tarihsel ilişkiler, antlaşmanın bugünkü güvenlik ihtiyaçları kadar uzun süreli bir siyasi birikimin de ürünü olduğunu gösteriyor. Dışişleri Bakanı Hakan Fidan'ın Anadolu Ajansı Editör Masası'nda verdiği bilgiler de bu kanaati destekler niteliktedir. Fidan, antlaşmanın fikir aşamasından imzaya ulaşan hazırlıklarının iki yıl sekiz ay sürdüğünü ve bugünkü ABD-İsrail-İran savaşından önce başladığını açıkladı. Ona göre temel amaç, “dışarıdan gelen hegemonların” müdahalesine bağımlı kalmadan bölge devletlerinin kendi güvenliklerini sağlayabilecekleri kalıcı bir yapı kurmaktır. Antlaşmada herhangi bir devletin ortak tehdit olarak tanımlanmadığını ve İran'ın hedef alınmadığını da özellikle vurguladı. İmza heyetinde Dışişleri Bakanı Hakan Fidan, Millî Savunma Bakanı Yaşar Güler'in yanı sıra MİT Başkanı İbrahim Kalın'ın da bulunması antlaşmanın entelektüel hazırlıklarına dair sembolik bir ipucu da teşkil ediyor.

Yine antlaşmaya mesafeli yaklaşan kesimlerce dillendirilen antlaşmanın İran'a karşı İsrail'in elini güçlendirmek amacıyla imzalandığı iddiası da somut olgularla desteklenmiyor. İran'ın mevcut ittifakın dışında kalması kökleri tarihte yatan bir mesele olarak ele alınabilir. İran, Pehlevi döneminde ABD merkezli bölgesel güvenlik sisteminin temel ayaklarından biri olmuş ve İsrail'le yakın ilişkiler kurmuş; İran Devrimi'nin gerçekleştiği 1979'dan sonra ise Lübnan, Irak, Suriye ve Yemen'de çoğunlukla Şii silahlı yapılar üzerinden Sünni halklara karşı nüfuz üretmeye yönelmiştir. Bu iki farklı dönem, İran'ın bölgedeki güvenlik anlayışının Türkiye, Suudi Arabistan ve Pakistan'ın öncelikleriyle neden kolaylıkla örtüşmediğini açıklamaktadır. Bununla birlikte Fidan, antlaşmanın hazırlık sürecinde İranlı yetkililerle de görüşüldüğünü ve İran'ın ileride bölgesel iş birliğine

yapıcı biçimde katılmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtiyor. Dolayısıyla İran'ın bugün imzacılar arasında bulunmaması, onun antlaşmanın hedefi olduğu ya da antlaşmanın kapısının İran'a tamamen kapalı olduğu anlamına gelmiyor. Üstelik Pakistan'ın başlıca güvenlik rakibi olan Hindistan, İsrail'in savunma ve güvenlik alanındaki en önemli stratejik ortaklarından biridir. Pakistan'ın caydırıcılığını güçlendiren bir ittifakı doğrudan İsrail'in çıkarlarına hizmet eden bir gelişme olarak sunmak bu bakımdan da tutarlı değildir.

Türkiye kritik bir eşikte ve dünya siyasetinde hükümferma olan ciddi bir belirsizlik ortamı var. Türkiye 36'ncı NATO zirvesine ev sahipliği yaparak ve hemen ardından Mekke Ortak Savunma Anlaşması gibi tarihi bir diplomatik girişimi somutlaştırarak bölgesel ve küresel ölçekte etkili bir aktör olma iddiasını güçlendiriyor. Rusya-Ukrayna Savaşı'nın devam etmesi, İsrail'in Filistin topraklarındaki işgal ve saldırılarını sürdürmesi, Çin'in ekonomik ve teknolojik bir güç olarak yükselmesi, Trump yönetimindeki ABD'nin küresel nüfuzu ile güvenlik taahhütlerinin giderek daha fazla sorgulanması, Türkiye açısından yeni stratejik arayışları zorunlu kılıyor. İttihatçı tarihsel mirasta belirgin bir yer tutan bölge halklarının bağımsızlığı merkezli siyaset, Müslüman dayanışması ve stratejik özerklik arayışları dikkate alındığında Mekke Ortak Savunma Anlaşması, uluslararası sistemdeki mevcut krize karşı Türkiye bakımından tarihsel zemini güçlü ve tutarlı bir seçenek sunuyor. Bu tabii ki Türkiye'nin İttihatçı bir dış politika yürüttüğü anlamına gelmiyor. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki Türkiye dış politikasında etkili olan Hakan Fidan ve İbrahim Kalın gibi isimler, stratejik şartların gerektirdiği durumlarda İttihatçı mirasla örtüşen politikalara yönelmekte tereddüt etmiyorlar. Mekke Ortak Savunma Anlaşması bu türden bir refleksin günümüzdeki en somut tezahürlerinden biri olarak okunabilir. Antlaşmanın kalıcı bir güvenlik mimarisine dönüşüp dönüşmeyeceğini ise kurulması planlanan sekreteryanın işlerlik kazanması, ortak askerî kapasitenin geliştirilmesi ve tarafların ilk ciddi kriz karşısında gösterecekleri dayanışma belirleyecektir.

[1] Bu mektubun tam metni için bkz. İlhan Tekeli ve Selim İlkin. “Kurtuluş Savaşında Talat Paşa ile Mustafa Kemal'in Mektuplaşmaları.” Belleten 44, no. 174 (Nisan 1980): 301-346.

[2] Lahor Kararı: Hindistan Müslüman Birliğinin 22-24 Mart 1940 tarihlerinde Lahor'da düzenlenen toplantısında kabul edildi. Bengal Başbakanı A. K. Fazlul Huq tarafından sunulan ve Çavduri Halikuzzaman tarafından desteklenen karar, Hindistan'ın kuzeybatı ve doğusundaki Müslüman çoğunluklu bölgelerin “bağımsız devletler” hâlinde teşkilatlanmasını öngörüyordu.

Metinde “Pakistan” kelimesi geçmemesine rağmen karar kısa sürede “Pakistan Kararı” adıyla anılmış ve Pakistan'ın kuruluş sürecinin temel siyasi belgesi kabul edilmiştir.

Revizyonizm Çağında Homeros

YAZAR: IOANNIS E. KOTOULAS*

KAYNAK: EUROPEANCONSERVATIVE.COM

İdeolojik güdümlü çarpıtmaların hüküm sürdüğü bir çağda, klasik geleneğimizi savunmak, geleceğimizi savunmaktan ayrı düşünülemez. Homeros'un Odysseia'sı, Batı edebiyatının kurucu destanıdır;engin zenginliği, entelektüel derinliği ve estetik güzelliğiyle mutlak bir edebî başyapıttır ve etkisi ile önemi yüzyıllar boyunca yankılanmaktadır.

Alman hezârfen Goethe, Homeros'un İlyada ve Odysseia destanlarını, Batı'nın kültürel ruh dünyasını şekillendirdikleri için dünyanın en önemli iki kitabı olarak nitelendirmiştir.

Batı edebiyat kanonu, Antik Yunan şairi Homeros'un (MÖ 8. yüzyıl) bu iki kurucu destanıyla başlar. İlyada, Akhilleus, Odysseus, Agamemnon ve Hektor gibi simgesel şahsiyetlerin yer aldığı Miken Yunanlı ittifakının Troya'yı kuşatmasını ve Troya'nın düşüşünü anlatır.

Odysseia ise kahramanı Odysseus'un denizlerde ve farklı uygarlıklar arasında yaşadığı pek çok maceranın ardından yurduna dönüşünü anlatır. Homeros'un Odysseia'sı, ailesine ve vatanına dönme arayışında dünyayı dolaşan ve tehlikelerle yüzleşen kahramanın şiirsel prototipini ortaya koymuş büyük bir sanat eseridir. Odysseia, vatan sevgisini ve νόστος'un —nostos, yani yurda dönüşün— gücünü anlatan bir hikâyedir. "Nostalji" terimi —"yurda dönme arzusunun verdiği acı" anlamındaki güzel Yunanca νοσταλγία sözcüğünden— "nostos"tan türemiştir.

Troya'dan dönerken Odysseus, kadim şairin sözleriyle, "nice insanın şehirlerini gördü ve onların düşüncelerini öğrendi."

Odysseus, bilinmeyen toplumlar, siyasî düzen biçimleri ve kültürel âdetler arasında yol alarak kadim dünyayı dolaşır. Yolculuğu, vatanının aşına olduğu topraklara ve ulusunun kültürel ortamına dönmesiyle sona erer. Odysseia böylece insanın sevgili vatanına ve ailesine adanmış bir ilahiye dönüşür.

Benzer şekilde, Homeros'un diğer destanı İlyada'da da Hektor, doğduğu şehir Troya'yı savunurken bir kâhinin yenilgiye işaret eden uğursuz alametleriyle karşı karşıya kalır.

Verdiği cevap, ahlakî sorumluluğun ve siyasî görevin bir ifadesi olarak yüzyıllar boyunca yankılanmayı sürdürmektedir: "Tek bir hayırlı alamet vardır:/vatanın için savaşmak."

Homeros'un Odysseia'sı, Batı'nın uygarlık bakımından kendini kavrayışı ve kültürel kimliği açısından bugün de her zamanki kadar önemini korumaktadır. Bu bağlamda, Hollywood'un bu kurucu destanı çağdaş ideolojik eğilimler doğrultusunda yeniden yazmaya ve yeniden yorumlamaya yönelik son girişimleri, nihayetinde yüzyıllardır varlığını sürdüren kültürel bir mirası çarpıtmakta ve Yunanistan ile Batı dünyasının ortak mirasını zedelemektedir.

Christopher Nolan'ın son filmi The Odyssey'nin (2026) yalnızca en yeni örneğini oluşturduğu Antik Yunan

tarihsel geleneğinin çarpıtılması, sinematik tuhaflıkların bir rastlantısı veya tarihsel geleneği tasvir etmedeki sadakatini yitirmiş naif bir sanatsal ifadenin tezahürü değildir. Özünde bundan çok daha fazlasıdır: Tarihsel gerçeği siyasî doğruculuk uğruna feda eden, gerilemekte olan bir uygarlığın ve kendi tarihsel köklerini, hatta Batı'nın yüzyıllar boyunca yarattığı o dikkate değer uygarlığı meydana getiren halkları dahi tanımayı reddeden modern Batı'nın ideolojik çöküşünün bir belirtisidir. Nitekim bu uygarlığın, Batı uluslarının kendileri tarafından değil, herkes tarafından, modern göçün dönüştürdüğü Batı toplumlarının sözde tarihsel bir yansıması olarak yaratıldığı düşüncesi yalnızca tarihsel bakımdan yanlış değil, siyasî bakımdan da tehlikelidir.

Nolan'ın *Odyssea'sı*, tahrifat, kültürel sahiplenme ve bilimsel safsata boyutuna varan açık bir tarihsel revizyonizm örneğidir.

Film, Avrupa tarihini, mitolojisini ve geleneğini sıklıkla “blackwashing” uygulayarak Avrupa ve Batı kültürü ile kimliğinin tarihsel yönlerini çarpıtan daha geniş bir “woke” hareketin parçası olarak Batı kültürünü yeniden yazmaya yönelik açık bir girişimdir. İlginçtir ki bu, Afrika, Asya veya Pasifik uygarlıkları söz konusu olduğunda değil, yalnızca Avrupa ve Batı'nın tarihsel gelenekleri söz konusu olduğunda yaşanmaktadır. Nolan'ın filmi, Emily Wilson'ın Antik Yunan metni çevirisinden yararlanmaktadır —söz konusu çeviri, Antik Yunancadaki πολύτροπος [polytropos; çoğunlukla “becerikli” olarak çevrilir, ed. notu] teriminin “karmaşık” olarak çevrilmesi gibi olgusal hatalar da içeren ve metni günümüzün feminist ve “woke” zihniyetli izleyici kitlesi için yeniden yorumlamaya çalışan sorunlu bir çeviridir.

Kadim edebiyatı bağlamsallaştırmak entelektüel bir uğraş olarak ilginç olabilir; ancak bu, doğruluktan ve özgün metne ve onun ortaya çıktığı kültürel ortama yönelik kültürel sadakatten ödün verme pahasına yapılmamalıdır.

Odyssea, Nolan'ın Hollywood filminde bulunan pek çok yanlışlığı sanatsal özgürlüğe veya mitolojik içeriğe başvurarak savunmakta acele eden çeşitli yorumcuların sıklıkla ve hatalı biçimde iddia ettiği gibi, yalnızca mitolojiden ibaret değildir. Antik Yunanlar, İlyada gibi Homeros destanlarını tarih, ulusal kimliklerinin temeli ve örnek almaları gereken yaşayan bir geçmiş olarak görüyorlardı. Homeros destanları, binlerce yıl boyunca Yunan dünyasının sayısız şair, ressam, heykeltıraş, siyasetçi ve askerî kahraman kuşağına ilham verdi. Bunlar, yüzyıllar boyunca Yunan ulusunun millî destanları, kendini algılayışının ve değerler sisteminin temel taşıydı; Helen uygarlığını Asya'ya yayan büyük askerî hükümdar Büyük İskender'in (MÖ 356-323), yastığının altında İlyada'nın bir nüshasıyla uyuduğu söylenir. Bu nüsha, hocası filozof Aristoteles tarafından kendisi için özel olarak hazırlanmıştı. İskender, Asya'daki askerî seferi sırasında ünlü kahraman Akhilleus'u bilinçli olarak örnek almaya çalışıyordu.

Dolayısıyla Troya Savaşı'nın hikâyesi, Antik Yunanlar tarafından anlamsız bir mitoloji olarak değil, atalarının kahramanlıklarla dolu geçmişi olarak algılanıyordu.

Kültürel mirasımıza yönelik revizyonist yorumların sürekli olarak kabullenilmesi gerektiği ve pek çok Batı üniversitesi ile eğlence endüstrisine musallat olan radikal “woke” çarpıtmayla uzlaşmak zorunda olduğumuz yönündeki hatalı inancı reddetmeliyiz. Batı tarihini temelden şekillendirmiş eşsiz kültürel mirasımızın sadakatle temsil edilmesi gereğini vurgulamalıyız.

Gerek antik çağa gerekse modern döneme ilişkin yerleşik olgulara yönelik gelişigüzel tarihsel revizyonizmin, sığ kültürel göreceliğin ve haksız saldırıların damgasını vurduğu bir çağda, klasik dünyanın doğru tarihsel boyutunu ve kültürel anlamını korumak elzemdir.

Klasik gelenek; vatan sevgisi, dinamizm, toplumsal uyum, tarihsel özbilgi ve kültürel süreklilik gibi ebedî değerler etrafında gelişmiştir. Antik Yunan, Roma ve diğer Batılı düşünürler, modern yeniden yorumlamaların sıklıkla yaptığı gibi siyasî düzeni baltalamayı veya kültürel mirası çarpıtmayı değil, siyasî düzeni istikrara kavuşturmayı ve kültürel mirası korumayı amaçlıyorlardı.

Ne yazık ki klasik çalışmaların Batı'nın bazı kesimlerinde görülen düzensiz gerilemesi, tarihsel çarpıtmayı kolaylaştırmış ve toplumları ortak kültürel geçmişlerine bağlayan bağları zayıflatmıştır.

Klasiklerin ciddi biçimde incelenmesini yeniden canlandırmak, entelektüel ve yurttaşlık açısından öncelikli bir mesele olmaya devam etmektedir; tarihselliğe ve geleneğe saygı temelinde toplumlar arasında kurulacak uluslararası işbirliği de bu hedefin ilerletilmesine büyük katkı sağlayabilir.

Batı, kimliğinin ve bütünlüğünün ebedî kaynakları olan uygarlık köklerini, yani Antik Yunan'ı, Roma'yı ve Hristiyanlığı yeniden bulmalı ve belirli elit güdümlü ideolojilerin teşvik ettiği kültürel göreceliğe ve kendi kendini yok etmeye karşı mücadele etmelidir. George Orwell'a sıklıkla atfedilen bir söz, aldatmacanın hüküm sürdüğü bir çağda gerçeği söylemenin devrimci bir eylem olduğunu söyler — tarihsel geleneğimizin “woke” çarpıtmalara maruz kaldığı günümüzde bu söz hiç olmadığı kadar isabetlidir.

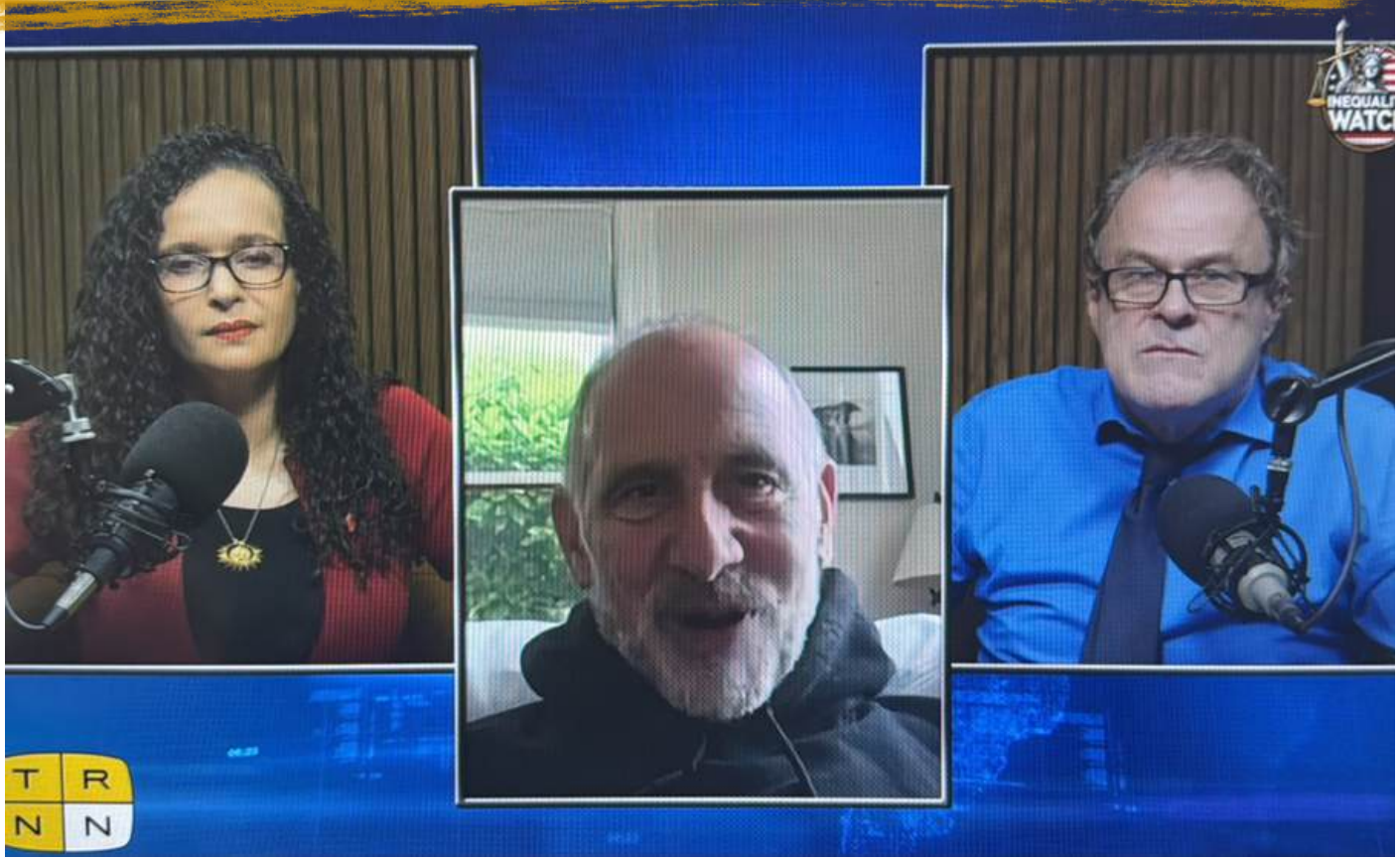
DİPNOTLAR:

* **Dr. Ioannis E. Kotoulas**, Atina Üniversitesi'nde jeopolitik alanında öğretim görevlisi; ABD Dışişleri Bakanlığı/Ulusal Dış İlişkiler Eğitim Merkezi, Helen Ulusal Savunma Okulu ve Helen Ordu Hukuk Okulu'nda misafir öğretim görevlisidir. Analizleri Foreign Affairs, Foreign Affairs Latinoamérica, China Today, Al-Ahram Weekly, El Dostor, Libya Review, Kyiv Post ve Allgemeiner'de yayımlanmıştır.

Kaynak:

<https://europeanconservative.com/articles/commentary/homer-in-an-age-of-revisionism/>

Ekonomist Baker Açıklıyor: Yapay Zeka Balonu Patlamak Üzere

Ekonomist Dean Baker (Ekonomik ve Politik Araştırma Merkezi, Rigged kitabının yazarı ve Yapay Zeka Balon İzleyicisi'nin kurucusu), verimlilik verilerinin neden abartıyla örtüşmediğini, Palantir'in CEO'sunun canlı yayında neden paniğe kapılmış gibi görüldüğünü, Bernie Sanders'ın yapay zeka egemen varlık fonu fikrinin neden geri tepebileceğini ve bu balon patlarsa hangi işaretlere dikkat edilmesi gerektiğini Taya Graham ve Stephen Janis'in programında anlatıyor.

Taya Graham:

Merhaba, benim adım Taya Graham. Çağımızın varoluşsal meselesi olan aşırı ekonomik eşitsizlik merceğinden hükümet politikalarını ve eylemlerini inceleyen Inequality Watch Report'a hoş geldiniz. Bugün, ister beğenelim ister beğenmeyelim, hayatlarımızı dönüştüreceği söylenen, kolektif geleceğimizin nihai hakemi olarak lanse edilen bir teknolojiyi tartışacağız. Elbette yapay zekadan bahsediyorum; ancak vaatlerle birlikte şüpheler ve sorular ve hepsinden önemlisi, bu teknolojinin bu ülkedeki çalışan insanları nasıl etkileyeceğine ilişkin bir belirsizlik de geliyor. Yapay zeka liderleri, ürünlerinin beyaz yakalı işlerin %40 ila %50'sini ortadan kaldıracabileceği, bunun Büyük Buhran'daki kayıplardan daha fazla olacağı konusunda bizi kaygısızca uyardılar. Teknolojinin o kadar yıkıcı olacağını vaat ettiler ki, katı kapitalistler bile sistemin dışında kalacak Amerikalılara

evrensel temel gelir (UBI) sağlanmasını tartıştılar.

Veri merkezlerini finanse etmek için öylesine muazzam miktarlarda borç aldılar ki Wall Street bile artık hayır demeye başlıyor. Ve şimdi en büyük isimlerden bazıları işlerin planlandığı gibi gitmediğini söylüyor; buna Amerika'nın zaten tarihî boyutlardaki servet dengesizliğini ve tek bir adamın kendi çıkarını gözetten dürtüleri nedeniyle eli kolu bağlanmış bir hükümeti de ekleyin. Ortaya, zaten zengin olanları daha da zenginleştirirken geri kalanımızı tüm toplumsal kaos ve kargaşanın ortasında daha da geride bırakabilecek zehirli bir karışım çıkabilir. Peki çatlaklar daha yeni mi ortaya çıkmaya başlıyor? Daha bu hafta, teknolojinin en büyük havarilerinden biri, yapay zekanın kendi işi ve başkalarının işleri için bir düşmana dönüştüğü yönünde suçlamalarda bulundu. Ülke genelinde veri merkezleri inşa edilmesi için memnuniyetle milyarlarca dolar borç veren kapitalistler de giderek artan nakit talebine artık direnmeye başlıyor. Elbette bu programın amacı, bu konuyu eşitsizlik merceğinden incelemek; siyasi ve toplumsal kurumlarımızı nasıl etkilediğini ve çalışan insanlar için ne anlama geldiğini ele almak.

Bunu yapmak üzere, tam da bu konu üzerine içgörü ve açıklıkla düşünüp yazan ekonomist Dean Baker birazdan bize katılacak. Ama önce yardımcı sunucum Stephen'a dönmek istiyorum.

Stephen Janis:

Ah, merhaba Taya, nasılsın?

Taya Graham:

Steve ve Janice, sizi burada görmek harika. Teşekkür—

Stephen Janis:

Beni programa davet ettiğiniz için teşekkür ederim.

Taya Graham:

Öncelikle, eşitsizlik ile yapay zekanın nasıl el ele verdiğine ilişkin bize genel bir çerçeve çizebilir misiniz?

Stephen Janis:

Bence bu, bir bakıma, tam anlamıyla büyük bir Amerikan kazığı; çünkü yaklaşık son dört beş yılı hepimizin verilerini toplayarak, internette yayımladığımız her şeyi alarak geçirdiler ve şimdi bunları bize geri kusup bir şekilde bunun için bizden para almak istiyorlar. Dolayısıyla bana göre, muazzam bir ekonomik altüst oluş vadinin yanı sıra en büyük eksiklik, bunun Amerikan halkı için nasıl bir değer önerisi sunduğu. Yani yazdığımız her şeyi aldılar ve şimdi bunları yeniden paketleyip tapınmamız gereken bir tür tanrıymış gibi bize satmak istiyorlar. Bu yüzden biraz endişeliyim, biraz endişeliyim, çok endişeliyim; hepimizin büyük bir servet yoğunlaştırıcısının kurbanları hâline geleceğinden endişeliyim. Unutmayın, OpenAI'nın kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olması gerekiyordu. Şimdi ise kâr amaçlı bir şirket. Tüm bu devasa ilk halka arzlarla (IPO), korkarım ki yarattığımız her şeyi alıp bize geri satacak, daha da zenginleşecekler ve servet ile güç daha da yoğunlaşacak.

Dolayısıyla bu benim için biraz endişe verici.

Taya Graham:

Aslında Steven, bunun bir tanrıya dönüşmesinden söz ettiğinde, yapay zeka psikozuyla ilgili şimdiden bazı sorunlarımız var. Belki bunu bir sonraki programımızda tartışmalıyız. Evet,

Stephen Janis:

Yapay zeka tanrısına dua edip ona ayda 19,95 dolar sunacağız, hepsi bu. Yani evet.

Taya Graham:

Aslında, aşağı yukarı öyle. Şimdi konuşumuz Dean Baker'ı tanıtmak istiyorum. Dean Baker, Ekonomik ve Politik Araştırma Merkezi'nin kurucu ortağı ve kıdemli ekonomistidir. Onlarca yıldır eşitsizlik, işgücü piyasaları, finansal balonlar, kurumsal güç ve ekonomi politikası üzerine yazıyor. Ayrıca yapay zeka ve bunun sıradan çalışanları, hatta bizim gibi gazetecileri nasıl etkileyeceği üzerine de kapsamlı biçimde yazdı. Rigged: How Globalization and the Rules of the Modern Economy Were Structured to Make the Rich Richer adlı kitabın yazarıdır ve en yeni projesi Yapay Zeka Balon İzleyicisi'dir. Dean Baker, bize katıldığınız için çok teşekkür ederiz.

Dean Baker:

Beni programa davet ettiğiniz için çok teşekkür ederim.

Taya Graham:

Sizi aramızda görmekten mutluluk duyuyoruz. Evet, kesinlikle. İlk soruyu sorma onuru da bana ait. Size ilk sorum şu: Yapay zeka, internetten bu yana yaşanan en büyük teknolojik devrim olarak tanımlanıyor, ancak siz ekonomik verilerin ortaya atılan iddiaların çoğunu

desteklemediğini savundunuz. İnsanlar burada neyi gözden geçiriyor?

Dean Baker:

Evet, bence büyük ölçüde abartı konusunda gerçekten çok iyi olan insanlarla karşı karşıyayız. Sam Altman gibi insanlar ve tabii ki abartının mutlak ustası Elon Musk. Bunlar iş dünyasının Donald Trump'ları. Bu şeyleri pazarlıyorlar ve bu konuda çok başarılı oldular. Yani Elon Musk, kısa süre önce SpaceX'in ilk halka arzını gerçekleştirdi; bu da esas olarak yapay zekayla ilgili. Yani bu onların kendi değerlendirmesi. Onlara bir şey atfetmeye çalışmıyorum. Tescil beyanlarını okursanız, bekledikleri pazarın %90'ının yapay zeka alanında olduğunu söylüyorlar. Dolayısıyla SpaceX bir yapay zeka şirketi. Bundan zengin olmayı hedefliyorlar. Bununla mutlaka muazzam kârlar elde edeceklerini kastetmiyorum. Hisse senedi fiyatları muazzam. Yani Elon Musk, SpaceX'in muazzam kârları olduğu için trilyoner olmadı. Aslında şirket durmaksızın büyük miktarlarda para kaybediyor. Hisse senedi fiyatı gülünç derecede yüksek olduğu için trilyoner oldu.

Öyleyse birinci adım: Bu, eşitsizlik yaratıyor mu? Kesinlikle. Bir hisse senedi balonuyla, şişirilmiş bir balonla. Şimdi, ortaya koyduğu şey açısından bakarsak, söyledikleri gibi muazzam bir etkisi olacak mı? Olacağından eminim. Benim örnek aldığım model internet. Muazzam bir etkisi oldu. Peki bu, kitlesel işsizliğe yol açacağı anlamına mı geliyor? İnternet yüzünden birçok insan işini kaybetti. Yani Amazon birçok küçük satıcının ve perakendecinin işini kaybetmesine yol açtı.

Taya Graham:

Kesinlikle.

Dean Baker:

Ama hâlâ çok sayıda perakendeci var ve herkes işini kaybetmedi. Yapay zekayı da benzer şekilde düşünmek gerektiğini düşünüyorum. Ekonomiyi birçok farklı yönden değiştirecek, ancak bu herkesin işini kaybedeceği anlamına gelmiyor. Verilere baktığımızda ise verimliliğe bakıyoruz; çünkü bunun anlamı bu. İnsanlar işlerini kaybediyorsa bu, bir saat içinde daha fazla çıktı ürettiğimiz anlamına gelir. Aslında verimlilik son üç çeyrektir çok zayıf seyreliyor. Şimdi, bu düzensiz bir seyir izler. Verileri uzun zamandır takip ediyorum. Dolayısıyla gerçekten zayıf bir çeyrek yaşayabileceğinizi ve sonraki çeyreğin de gerçekten zayıf olabileceğini biliyorum. Sonra 2026'nın ikinci yarısına geliriz ve kim bilir, %5 olabilir. Çok hızlı bir verimlilik artışı. Olabilir. Ama mesele şu ki bunu görmüyoruz. Ayrıca bunu çok dikkatli biçimde incelemeye, sektör sektör bakmaya; perakendeyi, sağlık hizmetlerini ve ekonominin farklı sektörlerini incelemeye çalışan çok sayıda ekonomist oldu. Ve gördüğüm çalışmalarda her seferinde nispeten mütevazı etkiler buluyorlar. Eminim gözden kaçırdığımız bazı çalışmalar vardır, ancak bunlar güvenilir çalışmalar. En yüksek rakam, yıllık verimlilik artışında yılda yarım yüzde puanlık bir artışı ve bu önemlidir.

Yani bu fark edilir bir artış, ancak kitlesel işsizlik demek değil. Dünyanın önde gelen ekonomistlerinden biri ve Nobel Ödülü sahibi Darin Asamiglu ise bunu yalnızca %0,07 olarak hesapladı.

Taya Graham:

Vay canına.

Dean Baker:

Bu insanların hepsi yanılıyor olabilir, ancak bunu çok dikkatli biçimde incelemeye çalıştılar ve nispeten mütevazı etkiler buluyorlar. Aslında “çok mütevazı” dememeliyim. Yani yine, yılda yarım yüzde puan. Böyle bir artış olsaydı, bu önemli bir gelişme olurdu. Ama interneti düşünün; 90’larda internet ortaya çıktığında, internet patlamasının etkisi yılda yaklaşık bir buçuk yüzde puandı. Yani bunu daha önce gördük.

Stephen Janis:

Vay canına. Dean, bu biraz... Ama bu insanlar değerlemeleri şişiriyorlar. Sanırım daha yüksek bir getiri oranı beklentisine dayanarak milyarlarca dolar borç alıyorlar. Yani bu bir kâğıttan kule gibi mi? Bunun dönüştürücü olacağını söyleyerek tekrar tekrar abartıyorlar. Ama şimdi siz, şimdiye kadarki etkinin böyle olmadığını söylüyorsunuz. Bu, bu soruna yatırdıkları milyarlarca doları riske atıyor mu?

Dean Baker:

Kesinlikle. İşte bu yüzden buna balon diyorum. Yeterince yaşıyım; ekonomiyi gerçekten harekete geçiren iki büyük balon yaşadım. 90’larda teknoloji balonumuz vardı. Ben de o zamanlar çıkıp, “Bu kötü haber. Patlayacak. Patlayacak,” diyordum. Ve patladı. 2001’de patladı. Büyük hisse senedi endeksi S&P 500, zirveden dibe %50 düştü. Teknoloji hisselerinin çoğunun yer aldığı NASDAQ ise %80 düştü. Bunun ekonomi üzerinde muazzam bir etkisi oldu. Yani hisse senedi yatırımcıları için şöyle diyorum: “Ne yaptığınızı bilmeniz gerekir. Birçoğu bilmiyor ama ne yaptığınızı bilmeniz gerekir. O yüzden onlar için çok fazla üzülemezsiniz.” Ancak bunun ekonomi üzerinde büyük bir etkisi oldu. 2000’deki durgunluk sırasında istihdam kaybettik. Bu istihdamı 2005’e kadar geri kazanamadık. Bu, Büyük Buhran’dan bu yana pozitif istihdam artışının olmadığı en uzun dönemdi.

Büyük Durgunluk’tan sonra daha uzun bir dönem yaşadık. Ama bu, işgücü piyasası açısından büyük bir durgunluktu. Ayrıca reel ücret artışı bir anda durdu. 90’ların sonlarında iyi bir reel ücret artışı görüyorduk; bu artış neredeyse anında durdu. Dolayısıyla bu gerçekten çok kötü bir tabloydu. Ardından konut balonu geldi. Yine aynı hikâyeye. O ise daha da ağır sonuçlar doğurdu. Yaklaşık 10 milyon insan haciz nedeniyle evini kaybetti. İşsizlik oranı 2009’da yaklaşık %10 ile zirve yaptı.

Dolayısıyla balonların çok kötü sonuçları olabilir. İşte bu nedenle bu balon konusunda çok endişeliyim. Bunu pazarlıyorlar ve Elon Musk kuşkusuz ceplerini dolduruyor. Sam Altman ve diğerleri de ceplerini dolduruyor. Ama hayır, bu hisse senedi fiyatlarının mantıklı olduğunu düşünmüyorum.

Peki müzik ne zaman duracak? Bilmiyorum. Bu iki balon da beklediğimden çok daha uzun sürdü. Ama söyleyebileceğim tek şey şu: Ne kadar erken patlarsa ülke için o kadar iyi olur.

Taya Graham:

Yapay zeka yatırım patlamasını dot-com balonuyla karşılaştırmanız gerçekten ilginçti. Belki sizi gerçekten endişelendiren bazı benzerlikleri biraz daha ayrıntılı olarak ele alabilirsiniz. Evet.

Dean Baker:

Burada iki şey var. Birincisi, şirketler açısından baktığınızda, esasen saçmalık pazarlayan şirketler görmeye başlamıştınız. Dot-com dönemine dönüyorum. Bu neredeyse bir şakaya dönüşmüştü. Aslında “neredeyse bir şaka” dememeliyim. Bir şakaydı. Üstelik bu, iş dünyası basınında da böyleydi. Wall Street Journal, en gülünç ilk halka arzları öne çıkarırdı. İnsanlar akıl almaz halka arzlarla ortaya çıkıyor ve yine de ilk ihraçlarında yüz milyonlarca, hatta milyarlarca dolar toplayabiliyorlardı. Hatta bu konuda hepsini geride bırakan bir şirket vardı. Keşke adını hatırlayabilsem. “Nasıl kâr edebileceğimizi bilmiyoruz,” demişlerdi. Yani şu varsayımdan hareket ediyorsunuz: Tamam, bugün kârlı değiller ama harika bir planları var; yazılım veya her neyse. İki, üç, dört yıl sonra yeni Microsoft olacaklar.

İnsanların üzerine bahse girdiği şey buydu. Ve elbette öyle olmadılar. Ama şirketlerden biri kelimenin tam anlamıyla, “Nasıl kâr edeceğimizi bile bilmiyoruz,” demişti. Dolayısıyla muazzam miktarda sermaye yanlış yerlere yönlendirilmişti. Ve bu da elbette ekonomi açısından muazzam bir etkendi. Ama hisse senedi piyasası açısından baktığımızda, yine söylüyorum, hisse senedi yatırımcılarının bilgili olmasını isteriz ya da bilgili olmaları gerektiğini düşünürüz. Değiller. İnsanlar da hisse senetlerinden kaynaklanan servetlerine dayanarak harcama yapıyorlardı. Dolayısıyla, “Ah, NASDAQ’da param vardı ve daha yeni iki katına çıktı,” diyen pek çok insan vardı ve gerçekten de öyle olmuş olabilir. Pek çok insan NASDAQ’da işlem gören hisse senetlerine sahipti ve bunların değeri iki yıl içinde iki katına çıkmış olabilirdi. Bu yüzden, “Ah, yeni bir araba alacağım, daha büyük bir ev alacağım, büyük bir tatile çıkacağım,” dediler. Peki, bu fiyatlar hızla düştüğünde, söz konusu tüketim de durdu. Dolayısıyla bu, ekonomiye çok ama çok büyük bir darbe vurdu.

Ve bu konuda çok endişeliyim. Bu çılgınlıkla ilgili bir şey daha eklemeliyim: Şirketler, adlarına “dot-com” eklediklerinde hisse senedi fiyatlarının %5 veya %10 arttığını keşfetmişlerdi. Bugün de bunu görüyoruz. Adınıza “AI” eklediğinizde... Bunu yapan biri vardı, ne olduğunu hatırlamaya çalışıyorum. Sanırım... Şöyle bir şey miydi—

Stephen Janis:

Diapers.com mı? Sanırım diapers.com ya da ona benzer bir şey yok muydu?

Dean Baker:

Evet. Ve hisse senedi fiyatları %5 veya %10 arttı; bu da

size durumu anlatıyor. Yani bu tamamen çılgınca. Aynı şirketsiniz. Kendinize “.com”, “AI” ya da başka bir şey demenizin hiçbir önemi yok. Aynı şirketsiniz. Bunun hiçbir anlam ifade etmemesi gerekir.

Stephen Janis:

Peki, balondan söz açılmışken, Palantir CEO’su Alex Carp, CNBC’de bir tür kendini kaybetme hâli yaşadı. Bir kısmını oynatayım da izleyin. Belki siz de ne gördüğünü açıklayabilirsiniz. Bana panikliyormuş gibi geldi ama neden bahsettiğini anlamak zordu. David, o klibi oynatabilersen izleyelim; ardından geri dönüp konuşuruz.

Alex Carp:

Savaş alanında büyük dil modellerini (LLM) kullanan herkes bunları bizim ontolojimizin üzerinde çalıştırıyor. Müşterilerimize gelince, Frontier Labs’ten memnun olmadıklarını söylemek, benim Berkeley fakültesinde hoş karşılandığımı söylemek gibi olur. Yani öyle bir rahatsızlık ve güven kaybı düzeyi var ki bu da durumu gerçekten, gerçekten—

Stephen Janis:

Tamam. Bunu biraz açın. Bununla ne demek istiyorsunuz?

Alex Carp:

Şöyle, tamam, büyük dil modellerini kullandığınızda, bu noktada teknik konulardan anlayan herkes bunların kritik bir kaynak olduğunu fark ediyor. Bunları bir işletmede, örneğin savaş alanı bağlamında, düzenlemeye tabi bir bağlamda veya üretimde değerli hâle getirmek için uygulama katmanı adı verilen bir şeye sahip olmanız gerekiyor. Bizim “ontoloji” dediğimiz bir şey var ve şimdi herkes bunu kopyalıyor ama fiilen yaptığı şey, büyük bir dil modelini alıp onu güvenli, kullanışlı ve hassas hâle getirmek. Güvenli; çünkü “unlearning” verilerinize dokunmuyor, güvenli; çünkü büyük dil modelinin verilerinizi ön belleğe almasını ve işinizi kopyalamasını engelliyor. Güvenli; çünkü savaşıma biçiminize ilişkin fikri mülkiyetinizi (IP), gizli verileri, çok gizli verileri ya da klinik bağlamdaki bilgileri aktarmıyor. Dolayısıyla bu şeylerin genel olarak pazarlanma biçimi... Ve yine, bu insanlar... Sam ve Dario; Dario’yla özel olarak tartışmaktan daha eğlenceli bir şey yok. Dolayısıyla onları kötülemiyorum,

Taya Graham:

Ama—

Alex Carp:

Bir şeyler tamamen ters gitti. Ve bu ülkedeki işletmeler arasındaki temel görüş şu: Tokenlarla zamanımı boşa harcayacağım. Hiçbir değer elde edemeyeceğim ve onlar benim fikri mülkiyetimi elde edecekler.

Stephen Janis:

Tamam Dean, dediğim gibi, “ontoloji” kelimesini lisans dönemindeki din bilimleri dersimden beri duymamıştım ama bana öyle geliyor ki Bay Carp da dâhil olmak üzere üst düzey isimler arasında alıcı pişmanlığı ya da panik var.

Onun söyledikleri hakkında ne düşünüyorsunuz? Size panikliyormuş gibi geliyor mu?

Dean Baker:

Panikliyormuş gibi geliyor. Açık olmak gerekirse, Alex Carp’ı tanımıyorum, onunla hiç tanışmadım. Ama anlayabildiğim kadarıyla tuhaf bir adam. Yine anlayabildiğim kadarıyla şikâyetlerinin başında şu geliyor: Yapay zekaya çok fazla para harcayan şirketler var ve kelimenin tam anlamıyla ayda yüz milyonlarca dolar harcayan pek çok şirket vardı. Bunun karşılığında da açıkça görülebilir bir fayda elde etmiyorlardı. Dolayısıyla çalışanlarını, orta düzey çalışanlarını yapay zeka kullanmaya gerçekten teşvik ediyorlardı. Örneğin Amazon’dan söz ediyordum; orada insanların ne kadar yapay zeka kullandıklarını paylaştıkları gerçek anlamda bir liderlik tablosu vardı. Bonus alıyorlar mıydı ya da tam olarak nasıl bir uygulamaydı bilmiyorum ama ne kadar fazla yapay zeka kullanılırsa o kadar iyi durumdaydınız. Bana göre Amazon açıkça büyük bir şirket ve pek çok açıdan, en azından kâr açısından kendi bakış açılarından, oldukça başarılı.

İnsanları sırf yapay zeka kullanmış olmak için yapay zeka kullanmaya neden teşvik edersiniz ki? Benim yaptığım benzetme—

Taya Graham:

Yaptığım benzetme—

Dean Baker:

Kâğıt kullanmak gibi. “Ah, bugün beş top kâğıt kullandım.” Siz de, “Tamam, harika. Ne yaptın?” dersiniz. Yani bu biraz çılgınca ama kelimenin tam anlamıyla yaptıkları buydu. Dolayısıyla şirketler, gerçekten bunun karşılığında bir şey elde ettiklerini görmek istedikleri için kullandıkları yapay zeka miktarını büyük ölçüde azaltmaya çalışıyorlar. Ve birçok durumda vardıkları sonuç, karşılığında bir şey elde etmedikleri yönündeydi. Carp’ın gündeme getirdiği meselenin diğer kısmı ise endişeli olmaları. Verilerine ne olduğunu bilmiyorlar. Programlarınızı Anthropic, OpenAI veya başka şirketler üzerinden çalıştırdığınızda verileriniz onların elinde oluyor. Amazon örneğini kullanırsak, bu verilerin değeri muazzam. Bunu biliyoruz, bundan şikâyet ediyoruz. Amazon satın aldığımız her şeyi, nelere baktığımızı biliyor. Hakkımızda muazzam miktarda veriye sahip. Bu, onlar için çok büyük bir değer.

Bunları Anthropic’e, OpenAI’a veya başka herhangi bir şirkete karşılıksız vermek istemiyorlar. Verileri verip vermediklerini de bilmiyorlar. İşte onun bahsettiği şey buydu. Kullanımı düzenleyen bir yazılıma ihtiyacınız olduğunu söylüyor. Şu anda ise birçok şirkette böyle bir yazılım yok. Yine, sizin yazılımınızın reklamını yapmayacağım. Ne yaptığı hakkında hiçbir fikrim yok ama muhtemelen tüm verilerinizi bu yapay zeka şirketlerine vermek istemezsiniz.

Taya Graham:

Aslında Steven ile birlikte Capitol Hill’e gidip gelişmeleri takip ediyoruz ve Senatör Bernie Sanders’ın, yapay zeka olağanüstü bir servet yaratırsa halkın da bu servetten pay almayı hak ettiğini savunduğunu gördük. Kendisi bir yapay zeka egemen varlık fonu önerisi açıkladı.

Sanırım Amerikalılar için %50'lik bir paydan söz ediyor. İlk bakışta bu ilerici bir fikir gibi görünüyor ama makalenizi okudum. Neden buna katılmıyorsunuz?

Dean Baker:

Evet, Bernie Sanders'ın büyük bir hayranıyım, onu yıllardır tanıyorum. Ona muazzam saygı duyuyorum ama bunun gerçekten yanlış bir yola götürdüğünü düşünüyorum. Daha en başından, ABD hükümetine yapay zeka şirketlerinde büyük bir pay veriyorsanız Donald Trump'a da yapay zeka şirketlerinde büyük bir pay veriyorsunuz demektir. Bernie'nin niyetinin bu olmadığını biliyorum ama Yüksek Mahkeme'nin söylediklerine bakın. Son Yüksek Mahkeme kararları göz önüne alındığında bunun tartışmaya bile açık bir mesele olmadığını garanti edebilirim. Bir mülkiyet payı aracılığıyla Anthropic ve OpenAI'da ya da pay satın alabileceğimiz veya edinebileceğimiz başka herhangi bir şirkette üst düzey görevlere insan atama yetkisini elde edersek, o kişileri Donald Trump seçecek. Yasada bunun nasıl kaleme alındığının hiçbir önemi yok. Yüksek Mahkeme'nin söylediği bu. Üniter yürütme; kararı o verir. Mevcut ortamda Donald Trump'a daha fazla güç vermek istemeyi hayal bile edemiyorum.

Genel olarak hükümetin %50'lik bir paya sahip olmasını isteyip istemediğimden emin değilim ama Donald Trump'ın böyle bir paya sahip olmasını kesinlikle istemem. Dolayısıyla bana göre bu tartışmasız bir mesele. İkincisi, düzenleme açısından baktığımızda, yapay zekayı çeşitli şekillerde düzenlememiz gerektiğini biliyoruz. Bu isteğe bağlı bir şey değil. Her yere veri merkezleri inşa etmek istiyorlar. Arka bahçenizde bir veri merkezi ister misiniz? Büyük Kanyon'u yıkıp oraya bir veri merkezi kurabilmeli miyiz? Onların hayali bu. Yapmak istedikleri bu. Bununla ilgili şimdiden büyük mücadeleler yaşanıyor. Hükümetin doğrudan pay sahibi olduğu bir durumda doğru sonuçlara ulaşacağımıza güvenmiyorum. Zaten her hâlükârda doğru sonuçlara ulaşacağımıza da güvenmiyorum. Ama böyle yaparsak oyun alanını gerçekten bir tarafa doğru eğeceğimizi düşünüyorum ve çevresel sorunlar bunun yalnızca bir tanesi. Veri sahipliğinden ve mahremiyete erişimden söz ettiğinizde, yapay zekayla birlikte ortaya çıkan ve kaçınılmaz olan çok çeşitli sorunlar var.

Yani mesele, "Ah, bunu piyasaya bırakmalıyız," meselesi değil. Ortada bir piyasa yok. Kuralları biz belirliyoruz. Bu yüzden bundan çok endişe duyuyorum. Üçüncü nokta ise az önce söylediğim şey. Bunun çok büyük bir kısmı abartı. Ve ne yazık ki Bernie'nin de bu abartıyı beslediğini düşünüyorum. "Ah, muazzam bir servete sahip olacaklar." Ben bunu görmüyorum. Bence burada büyük ve kârlı şirketler olacak; tıpkı 90'lara döndüğümüzde gördüğümüz gibi. İnternet hizmeti sağlayıcılarına bakın: Cisco, Verizon ve Comcast. Bunlar büyük şirketler.

Kârlılar. Ama dünyayı sarsacak ölçekte değiller. Dünyanın en büyük şirketleri değiller. Öyleyse neden bu abartıya katkıda bulunuyoruz? Bunun yapıcı bir şey olduğunu düşünmüyorum.

Stephen Janis:

Evet. Evet, devam et Ed. Hayır, sen devam et.

Taya Graham:

Şunu söyleyecektim: Dean Baker, Substack'inizdeki makalenizi okurken ilk itirazınızın aslında ekonomik değil, daha çok siyasi olduğunu gördüm. Hükümete ait bir yapay zeka yatırım fonuna sahip olmanın Trump yönetimi altında neden özellikle tehlikeli olacağını düşündüğünüzü merak ediyordum. Yoksa böyle bir konuda hiçbir yönetime güvenemez misiniz?

Dean Baker:

Herhangi bir yönetimle ilgili çekincelerim olurdu ama Donald Trump'a odaklanalım. Donald Trump bunu açıkça ortaya koydu. Hükümeti kendisini ve arkadaşlarını zenginleştirmek için kullanacağı bir araç olarak görüyor. Dolayısıyla arkadaşlarını oradaki üst düzey görevlere getirecek. Arkadaşları, kampanyasına bağış yapan ya da ona rüşvet veren kişiler, bu şirketlerden sözleşme alanlar olacak. Kendisi DEI karşıtı. Yani üst düzey görevlerde kadınlar mı? Unutun gitsin. Üst düzey görevlerde Siyahlar mı? Unutun gitsin. Bunu hükümet aracılığıyla elinden geldiğince uyguladı. Siz sadece ona bunu uygulayabileceği yepyeni bir alan vermiş oluyorsunuz. Ve yine, yapay zekanın bu kadar muazzam bir şey olacağını düşünmüyorum; en azından bu şirketlerin, abartıldığı kadar devasa şirketler olacağını düşünmüyorum. Ama yine söylüyorum, Donald Trump'a daha da fazla güç vermek istemiyorum.

Stephen Janis:

Vay canına. Peki, şu Balon İzleyicisi fikrinize gelelim; bence oldukça büyüleyici ama aynı zamanda ürkütücü. Örneğin özel kredi piyasalarında insanlar paniğe kapılmaya başladı ve özel kredi kuruluşları bu veri merkezleri için çok büyük miktarlarda borç veriyor. Geçen hafta IBM, insanlar yazılım konusunda paniğe kapıldığı için tek bir günde değerinin %20'sini kaybetti. Sizce bu nerede çözülmeye başlayacak? Yani biz ekonomist değiliz ama okuyan insanlarız. Neye bakmalıyız? Gerçekten de patlayacaksa bu balonun nerede çözülmeye başlayacağını görmek için insanlar neye bakmalı?

Dean Baker:

Tamam. Bu konuda olabildiğince açık konuşayım. Bugüne kadar, hisse senedi balonunun ya da aynı şekilde konut balonunun çöküşünü neyin tetiklediğini size söyleyemem. Yani her türlü kırılganlığa işaret edebilirim ama ne zaman ve neden çöktüler? İkisi de tahmin ettiğimden çok daha uzun sürdü. Bunu söyleyebilirim. Dolayısıyla şimdi de bunu söylüyorum. Benim baktığım ve bakmaya devam edeceğim şey giderek daha fazla bu şirketler olacak ve bunlar büyük şirketler: Meta, Alphabet, dünyanın en büyük şirketlerinden bazıları. Borçlanmak zorunda kalıyorlar. Yani son derece kârlı olmalarına rağmen o kadar büyük yatırımlar yapıyorlar ki borçlanmak zorunda kalıyorlar. Ve burada çok ilginç bir gelişme görüyorsunuz: Tahvil yatırımcıları endişelenmeye başlıyor. Bunu SpaceX'te de gördük. Gerçekten çarpıcıydı.

Yapay Zeka Balon İzleyicisi yazılarımdan biri bununla ilgiliydi: SpaceX tahvilleri iskontolu olarak satılıyor; bu da tahvil alıcılarının şirketin gerçekten temerrüde düşebileceği, hatta iflas edebileceği riskini gördükleri anlamına geliyor. Dolayısıyla bir tarafta, “Ah, SpaceX dünya tarihinin en kârlı şirketi olacak,” diyen hisse senedi yatırımcıları var. Diğer tarafta ise, “İflas edebilir. Faturalarını ödeyemeyebilir,” diyen tahvil yatırımcıları var. Bu yüzden ben tahvil piyasasına bakardım ve görünen o ki... Kısa süre önce, yapay zeka için veri merkezlerinin inşasında yer alan ve hiper ölçekleyiciler olarak adlandırılan Alphabet ve Meta gibi şirketlerin tahvillerine, yatırım yapılabilir seviyedeki diğer borçlanma araçlarına kıyasla çok daha az ilgi olduğunu gösteren bazı veriler gördüm. İlk olarak oraya bakardım; çünkü bunları finanse etmek için tahvil ihracı gerçekleştiremez hâle gelerseniz, o zaman sistem dağılacaktır.

Bunun başlangıcını görüyor olabiliriz. Yani bunu söylemek için biraz erken ama başlangıcını görüyor olabiliriz. Dolayısıyla borç vermeyi kısımaya başarlarsa bu iş oldukça hızlı bir şekilde çökebilir.

Taya Graham:

Mümkünse bir an için karşılanabilirlik konusuna dönmek istiyorum. Benzin, otomobil sigortası ve market alışverişi fiyatlarının tavan yaptığını gören tek kişinin ben olmadımdan oldukça eminim. Konut maliyetleri, sağlık hizmetleri maliyetleri, market harcamaları, çocuk bakımı ve elektrik, su gibi faturalarla mücadele eden çok sayıda Amerikalı var. Bugünkü karşılanabilirlik krizinin ne kadarının yapay zekayla ilgili olduğunu, ne kadarının yapay zekadan etkileneceğini ve ne kadarının çok daha geniş kapsamlı ekonomi politikamızdan kaynaklandığını merak ediyorum.

Dean Baker:

Bunun büyük kısmının daha geniş ekonomik sorunlardan kaynaklandığını söyledim ama yapay zekaya bağlayabileceğim bir konu var: Konut piyasası, özellikle de Körfez Bölgesi gibi yerlerde. Bunu aslında SpaceX’in ilk halka arzında gördünüz. Birdenbire, zaten iyi durumda olan bütün bu insanlar — açıkçası SpaceX’te çalışan yüksek maaşlı mühendisler — belki yılda yüz binlerce dolar kazanıyorlardı. Bazıları belki birkaç milyon dolar seviyesinde kazanıyordu. SpaceX hisselerine sahip oldukları ve değerlendirme bu seviyeye ulaştığı için birdenbire 10, 20, 30 milyon dolarları oldu. Sonra birden dönüp, “Ah, gerçekten büyük bir ev istiyorum,” diyorlar. Körfez Bölgesi’nde ise gerçekten büyük, gerçekten güzel evlerin sayısı sınırlı. Dolayısıyla bunların fiyatları tavan yapıyor. Burada bir aşağıya sızma etkisi var. Ama iyi anlamda bir aşağıya sızma değil. Diyelim ki avukatsınız, iyi durumdasınız ve yılda 300 veya 400 bin dolar kazanıyorsunuz.

Birdenbire satın almayı düşündüğünüz, daha önce bir milyon dolar olup belki de karşılayabileceğiniz ev artık iki, üç ya da dört milyon dolar oluyor. Bunun üzerine orta sınıf bir eve bakıyor ve birdenbire o ev için bir buçuk milyon dolar ödemeye hazır hâle geliyorsunuz.

Sonra öğretmen ya da itfaiyeci olan ve o evi 500 ya da 600 bin dolara almak için belki, belki, belki yeterli parayı denkleştirebilecek kişi var,

O kişinin o eve bir buçuk milyon dolar ödemesine imkân yok. Dolayısıyla konut üzerinde doğrudan bir etkisi var; bu etki ülke çapında olmak zorunda değil. Ames, Iowa’da bunun fiyatları ne ölçüde etkilediğini bilmiyorum ama Körfez Bölgesi ve Seattle gibi teknoloji merkezlerinde ve yapay zeka ekonomisine dâhil çok sayıda insanın bulunmasının muhtemel olduğu diğer yerlerde kesinlikle böyle bir etki var.

Stephen Janis:

Dean, Büyük Durgunluk vurduğunda, bankacıların açgözlülüğünden kaynaklanmış olmasına rağmen asıl acıyı büyük ölçüde işçi sınıfı çekti. Sizce yapay zeka da çökmeye başlarsa benzer bir etki yaratabilir mi? Çalışan insanlara zarar verirken bankacılar nezle olup biz grip mi oluruz, artık nasıl ifade edersek? Bunun, şu noktada benim tam bir karmaşa diyeceğim bu durumla hiçbir ilgisi olmayan insanlara yeniden aşağıya doğru yayıldığını düşünüyor musunuz?

Dean Baker:

Evet, çünkü balonlar ekonomiyi sürüklemeye başladığında sorun tam da bu oluyor; ekonomimiz bu tür geçişleri pek iyi gerçekleştiremiyor. 90’larda olan buydu. Ekonomiyi teknoloji balonu sürüklüyordu. Teknoloji balonu çöktü. Yerine geçecek başka hiçbir şey yoktu. Aslında onun yerine gelen şey konut balonu oldu ve bunun ortaya çıkması birkaç yıl sürdü. Sonra o da çöktü ve ondan toparlanmak uzun zaman aldı. Güçlü bir işgücü piyasasına ve daha düşük işsizlik seviyelerine gerçekten ancak 2016, 2017 civarında geri dönebildik. Dolayısıyla benim endişem şu: Yapay zeka balonu, hem yapay zekaya ve yapay zekayla ilgili alanlara yapılan yatırımlar yoluyla hem de insanların, “Vay canına, artık borsada beş milyon dolarım var,” demelerinden kaynaklanan tüketim etkisi yoluyla ekonomiyi kesinlikle sürüklüyor; gerçekten de bu kadar parası olan insanlar var. Sonra dışarı çıkıp çok para harcıyorlar; konut bunlardan biri, araba alıyorlar.

Sonra bu hisseler dibe vuruyor. Birdenbire ekonomiyi sürükleyen hiçbir şey kalmıyor ve işsizlik oranının yükselmeye başladığını görüyoruz. Ücretler fiyatlara ayak uyduramıyor. Ortaya kötü bir tablo çıkıyor.

Taya Graham:

Aslında kısa süre önce bir doktor randevusuna, radyolojiye gittim; sadece bazı tetkikler yaptırıyordum. Bana, “Ah, bunun yapay zeka versiyonunu ister misiniz? Bunun için fazladan 40 dolar ödersiniz,” dediler. Ben de, “Peki, bunun normal tetkikimden farkı ne?” dedim. Onlar da, “Aslında teknoloji hemen hemen aynı,” dediler. Dolayısıyla bu teknolojinin gerçekte ne kadar faydalı olduğunu ne ölçüde abartarak pazarladıklarını ve bunun ne kadarının tamamen abartıdan ibaret olduğunu merak ediyorum.

Dean Baker:

Bunu muazzam ölçüde abartarak pazarlıyorlar. Yine, bütün bu işletmelerin içinde sahada çalışan biri değilim

ama bununla ilgili anlatılanları duyuyorsunuz. Örneğin yazılım kodlama alanında faaliyet gösteren birçok şirket var; yapay zekanın muhtemelen en büyük etkiyi gösterdiği alan burası. Yapay zeka kullanıyorlar ve çoğu zaman çok faydalı oluyor ama sorun şu ki hata yapıyor. Dolayısıyla yine de kodlamayı gerçekten bilen birinin bunu kontrol etmesi gerekiyor. Ve bence aslında her yerde geçerli olan tablo bu. Yapay zekayı kullanabilirsiniz, çok faydalı olabilir ama yine de kontrol etmeniz gerekir. Benim kendi kullanımım çok sınırlı. Bir keresinde bana kaynakça bölümü hazırlattım. Bir makale yazıyordum ve şöyle düşündüm: Bunu kendim yazabilirim. Eminim bunu yapabilecek başka yazılımlar da vardır ama, tamam, bunu ben yazarsam iki ya da üç saatimi alacak ve özensiz yazdığım için hata da yapacağım.

Bu yüzden bunu yapay zekaya yaptırdım ve, bilmiyorum, yaklaşık 20 saniyede falan tamamladı. Yine de kontrol etmem gerekti çünkü bazı kaynakları hatalıydı ama elbette kendim yazmak zorunda kalsaydım çok ama çok daha uzun sürecekti. Dolayısıyla bir öğrenme süreci olacağını düşünüyorum. Yapay zekayı kullanabileceğiz, ondan fayda sağlayacak şekilde yararlanabileceğiz ve bir verimlilik artışı olacak ama bize söyledikleri ölçekte hiçbir şey olmayacak.

Stephen Janis:

Dean, size göre neden... Veri merkezlerine sağlanan vergi teşvikleriyle ilgili bütün bu inanılmaz hikâyeleri duyduk. Bu şirketler bu kadar kârlı, bu kadar olağanüstü olacak ve bütün bu değeri yaratacaklarsa, bu veri merkezlerini inşa etmek için neden bu kadar büyük vergi teşviklerine ihtiyaç duyuyorlar? Bunu gerçekten anlamıyorum. Kavrayamıyorum. Sizden onlar adına açıklama yapmanızı istemiyorum ama bütün bu vergi indirimlerinin ardındaki temel saikin ne olduğunu düşünüyorsunuz?

Dean Baker:

Şey, kullanabileceğim kaba bir fıkra var; esprisi şu: Çünkü yapabiliyorlar. Ama bunun bir mantığı da var. Bir eyalet ya da ilçe açısından bakarsanız şöyle diyorlar: Bakın, veri merkezimizi isteyen insanlar sıraya girmiş durumda ve hepsinden teklif alıyoruz. Dolayısıyla diğerlerini geçmeniz gerekiyor. İlçe ya da eyalet açısından da şöyle düşünüyorlar: “Peki, bu belli sayıda iş yaratacak.”

Sayı konusunda yalan söylüyorlar. Bir miktar vergi geliri de yaratacak. Sonra, “Peki, onlara bir teşvik versek bile yine daha iyi durumda olabiliriz. Vergilerinden 50 milyon dolar düşelim,” diyebilirler. Bunun mutlaka yanlış olduğunu söyleyemezsiniz; çünkü bazı durumlarda muhtemelen doğru olabilir. Pek çok durumda ise yanlış olacaktır.

Ve elbette şirket sonunda batarsa, bunun neredeyse kesinlikle yanlış olduğu ortaya çıkar; çünkü orada hiçbir işe yaramadan duran devasa bir veri merkezi, ilçenizi ya da eyaletinizi insanların yaşamak isteyeceği veya başka işletmelerin gelip yatırım yapmak isteyeceği daha cazip bir yer hâline getirmez.

Taya Graham:

Bir varlık fonundan ve hatta evrensel temel gelirden söz ettik. Politika yapımcıların çalışanları korumak ve eğer bu gerçekten nesiller boyu sürecek bir servet yaratırsa çalışan insanların bundan faydalanmasını sağlamak için ne yapması gerekiyor? Ya da belki şöyle sormalıyım: Elinizde sihirli bir değnek olsaydı ve kendi yapay zeka politikanızı tasarlayabilseydiniz, bunun nasıl görünmesini isterdiniz? Ya da politika yapımcıların ne yapmasını istersiniz?

Dean Baker:

Ben bildik politika araçlarına geri döner, bunları kullanmaya ve kapsamlarını genişletmeye başladım. Örneğin eskiden yaptığımız şeylerden biri çalışma haftasını kısaltmaktı. Bunu uzun zamandır yapmadık. 1937 tarihli Fair Labor Standards Act vardı. Neredeyse yüz yıl oldu artık. Yaklaşıyoruz. O zaman 40 saatin doğru olduğunu düşündük. Peki bunu 36’ya, 32’ye indirmeye ne dersiniz? Bunu yapmak harika olurdu. Asgari ücreti yükseltmek, çalışanların örgütlenmesini kolaylaştırmak. Şu anda sistemi sendika örgütlenmesine çalışanların aleyhine öylesine kurduk ki bu neredeyse imkânsız hâle geldi; çünkü işverenler... İnsanları işten çıkarmak yasa dışı ama yaptırım ne? Cezası ne? Birisi sendika örgütlüyor. Elon Musk, “Kapı orada,” diyor. National Labor Relations Board’a şikâyetle bulunabilirsiniz. Bol şans. Belki iki yıl sonra sizin lehinize karar verirler ve işinizi geri alırsınız.

O noktada meselenin pek anlamı kalmamış olur. Dolayısıyla elimizde kullanılabilecek bir dizi araç var. Ayrıca yine refah devletini tamamlamak gerekiyor. Dünyadaki diğer bütün ülkelerde evrensel sağlık hizmeti var. Bizim de evrensel Medicare sistemimiz olmalı. Bunlar atılabilecek iyi adımlardan bazıları. Yine, evrensel temel gelire karşı değilim ama Başkan Biden dönemini düşünüyorum; genişletilmiş çocuk vergi kredisini uygulamak istemişti. Bunu pandemi önlemi olarak yürürlüğe koydu. Sonra uzatmak istedi ama bunu başaramadı. Kendi partisinden Demokratlar ona karşı çıktı. Yani düşünün, burada çocuklardan söz ediyoruz. Çocuklar için nispeten küçük bir para miktarından söz ediyoruz. Bunu bile geçiremedi. Peki evrensel temel geliri geçirebilir miyiz? Evet, belki ama bana oldukça çetin bir siyasi mücadele gibi görünüyor. Ben, işe yaradığını bildiğimiz eski ve denenmiş araçlara bağlı kalmayı tercih ederim. Ve bunlara yönelik epey siyasi destek de var.

Taya Graham:

Peki Steven. Görünen o ki ben kesinlikle yanlış meslekteyim; çünkü anlaşılan milyonlarca, hatta milyarlarca dolar kaybedip bir şekilde yine de para kazanabiliyorsunuz. Bu senin için yeterince distopik mi? Yani burada ne düşünüyorsun? Görünüşe göre gerçekten yanlış meslekteyim. Şey—

Stephen Janis:

Daha önce de biraz ima ettiğim gibi, sanki yeni bir teolojiye katılıyormuşuz gibi hissediyorum. Buradaki değer tamamen teokratik; sanki bir laboratuvarında ortaya

çıkarılan ilahi bir güç var ve hayatlarımızı gerçekten iyileştirip iyileştirmedigine ya da yaptığımız herhangi bir şey üzerinde gerçekten etkisi olup olmadığına bakılmaksızın ona kefarete ödemek zorunda kalacağız. Bu yüzden Dean'ın bütün o saçmalığın arasından sıyrılıp gerçekte neler olduğuna ilişkin bize pragmatik bir bakış sunmasına gerçekten sevindim.

Bir de şu var:

Babil Kulesi'ne gönderme yapmak istemiyorum ama bu gerçekten de epey yüksek bir kâğıttan kuleydi.

Ve yapay zeka tepemize yıkıldığında bunun oldukça felaket boyutunda olacağını düşünüyorum.

Dolayısıyla evet, apokaliptik demek de herhâlde buna uygun düşer.

Taya Graham:

Bu çok iyi bir nokta. Yani herkes çok heyecanlı. Kanseri iyileştirecekleri ve dünyayı kurtaracakları yapay genel zekayı umut ediyorlar. Ki bu harika olurdu. Ama benim gördüğüm tek şey insanların işlerini kaybetmesi.

Stephen Janis:

Evet. Kanserin tedavisini bekliyorum. Ben—

Taya Graham:

Bunu görmek beni çok mutlu ederdi. Yapay zekanın gerçekten insanlara yardım ettiğini görmek beni çok mutlu ederdi.

Sadece öğrencilerin “home...” konusunda kopya çekmesine yardım etmesini değil.

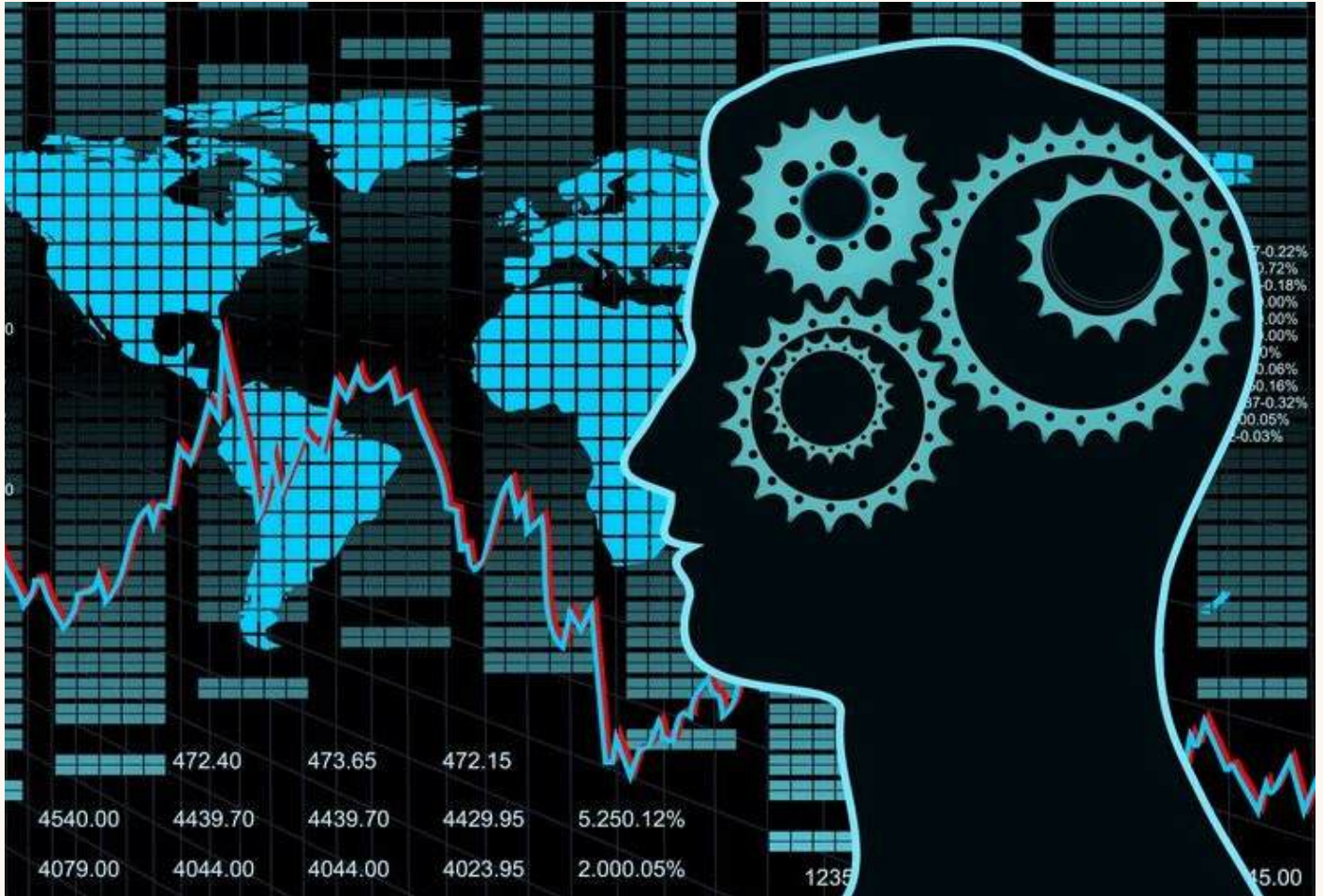
Stephen Janis:

Ya da Spotify'da her gün 100.000 şarkı üretmesini değil. Bence insanlık için daha faydalı olurdu. Sadece benim fikrim.

Taya Graham:

Steven, beni bilirsin; her zaman olduğu gibi, ister kendi programımızda, ister Police Accountability Report'ta, ister Capitol Hill'deki haberlerimizde olsun, benim kaygım bu ülkenin çalışan insanları. Ve diğer bütün teknolojik altüst oluşlarda olduğu gibi, elitler bunlardan etkilenecek insanları unutup. Ve bunun bu özel biçimi gerçekten yıkıcı olabilir. İşte bu yüzden uyanık kalmamız gerekiyor. Yapay zeka gerçekten abartıldığı kadar büyük bir dönüşüm yaratırsa, sağlayacağı güç yoğunlaşması demokrasi için kesinlikle ölümcül olur. Yani bu kadar büyük bir servetin bu kadar az sayıda elde toplanması sürdürülebilir değil. Yani bu, kelimenin tam anlamıyla yönetim sürecini kişisel çıkarlarla bozacak ve hesap verebilirliği, kaynaklara yönelik iştahı giderek daha benzersiz hâle gelen bu teknolojinin etrafında çarpıtacak. Ve kaynaklara yönelik iştah derken bunu kelimenin tam anlamıyla söylüyorum: Arazi ve suya yönelik bir iştah. İşte bu nedenle bu konuyu haberleştirmeye ve Dean Baker gibi yenilikçi düşünürlerle tartışmalar yapmaya devam edeceğiz.

Ve yine bu nedenle ülkenin başkentinden sizlere haber vermeye, halkın ve halk için olan hükümetin onları yapay zeka açgözlülüğünün yıkıcı etkilerinden gerçekte nasıl koruyacağını sormaya devam edeceğiz. Ve yine bu yüzden Steven ve benim gibi bağımsız gazeteciler araştırmaya, anlamaya ve gerçeği sizinle paylaşmaya devam edeceğiz; çünkü iyi ya da kötü, sonunda elimizde olan tek şey bu. Inequality Watch Report'a katıldığınız için teşekkür ederiz. Ve her zaman olduğu gibi, sizin için haber yapıyoruz.

Özerklik Mimarisi Ve Mekke Paktı

YAZAR: IMRAN KHALID

KAYNAK: ZNETWORK.ORG

Al-Safa Sarayı'nda imzalanan Mekke Ortak Savunma Anlaşması'nın maddelerini okuyunca, güvenlik çevrelerindeki geleneksel refleksif içgüdü, derhâl savaş başlıklarını saymak, askerî platformları değerlendirmek ve geleneksel güç dengelerini hesaplamaktır. Nükleer silahlara sahip Pakistan'ı, Suudi Arabistan'ın muazzam finansal derinliğini ve Türkiye'nin gelişmiş savunma sanayii tabanını birbirine bağlayan üçlü bir güvenlik çerçevesi, doğal olarak hem Batı başkentlerinde hem de bölgesel darboğazlarda stratejik alarm zillerini çaldırır. Ancak yalnızca kuvvet sayılarına odaklanmak, ağaçlar yüzünden daha geniş sistemik ormanı gözden kaçırmaktır. 7 Ağustos paktının belirleyici özelliği, yalnızca onu kimin imzaladığı değil, mürekkep kurduğunda odada kimin dikkat çekici biçimde bulunmadığıdır.

Türkiye, ittifakın ikinci en büyük daimî ordusuna sahip, NATO'nun temel taşı niteliğinde bir üyesi olmayı sürdürmektedir. Suudi Arabistan, 1945'te USS Quincy gemisinde gerçekleştirilen tarihî toplantıdan bu yana temel bir Amerikan güvenlik müşterisi olarak faaliyet göstermektedir. Pakistan, NATO dışı büyük müttefik (major non-NATO ally) şeklindeki resmî statüsünü korumaktadır. Washington'ın geleneksel güvenlik mimarisinin üç temel direğinin, hiçbir davet olmaksızın

— ve Amerikan gözetimi tamamen dışında — aylarca bir kolektif savunma anlaşması müzakere etmiş olması, çağdaş jeopolitikte bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Bu, tek kutuplu bağımlılıktan özerk bölgesel riskten korunmaya doğru köklü bir yapısal değişime işaret etmektedir.

Geleneksel Amerikan güvenlik ortaklarının neden bağımsız bir sigorta poliçesi hazırlamak zorunda hissettiklerini anlamak için, yalnızca geçtiğimiz on iki ayın çalkantılı, yüksek riskli bilançosunu incelemek yeterlidir. Eylül 2025'te Doha'daki Hamas yetkililerine yönelik İsrail saldırısı, bölgedeki en büyük Birleşik Devletler hava üssünü barındıran ev sahibi ülkenin egemen topraklarını ihlal ederek Washington'ı saldırıyı önleme ya da caydırma konusunda dikkat çekici biçimde güçsüz bıraktı. Aylar sonra, Epik Öfke Operasyonu'nun (Operation Epic Fury) ilk salvoları Körfez genelindeki geleneksel caydırıcılığı paramparça etti ve nihayetinde İran'ın Dini Lideri'nin ölümüne ve ardından Hürmüz Boğazı'nın uzun süreli kapanmasına yol açtı.

Ticari tankerlerin ve enerji tankerlerinin kritik deniz darboğazlarında defalarca hedef alınmasıyla, Körfez devletlerinin onlarca yıllık üs bulundurma hakları, istihbarat paylaşımı anlaşmaları ve milyarlarca dolarlık silah sözleşmelerinden beklediği koruma getirisi, vaat

edilenden çok daha yavaş — ve çok daha az güvenilir biçimde — gerçekleşti. Washington'ın siyasi liderliği, Tahran'daki iç siyasi halefiyeti belirlemeye çalışırken tavizsiz teslimiyet talep edip sonunda yalnızca sertleşmiş milliyetçi bir liderliğin iktidarı pekiştirmesini izlemek zorunda kaldığında, tek taraflı zorlamanın tehlikeli sınırlarını açıkça ortaya koydu. Yaz sonuna gelindiğinde, kurum içi askerî değerlendirmelerde acilen bir çıkış yoluna ihtiyaç duyulduğu özel olarak kabul ediliyordu. Tam teslimiyet talep ederek bir çatışma başlatan ve çatışmanın sonunda kendisini bir çıkış stratejisi ararken bulan bir süper güç, kaçınılmaz olarak ortaklarına güvenlik taahhütlerinin işlemsel oynaklığı konusunda sarsıcı bir ders verir.

Bedeli ödenerek edinilen bu ders, nihayetinde Mekke'de belirgin bir biçim kazanmıştır. Kritik olarak, paktın kalıcı etkililiği, monolitik veya saldırgan bir "Müslüman NATO" olmasından kaynaklanmamaktadır. Entegre bir komuta yapısına, birleşik müşterek komutanlıklara ve daimî saldırı savaş planlarına sahip rakip bir ittifak, Washington'a baskı altına alabileceği, yaptırım uygulayabileceği veya çevreleyebileceği açık bir hasım sunardı. Bunun yerine anlaşma çok daha incelikli, ölçülü ve dirençlidir. İmzacı tarafları öngörülmeven harekât sahalarına sürükleyebilecek müşterek karargâhlar, ortak planlama hücreleri veya derhâl asker konuşlandırma yükümlülükleri talep etmeksizin karşılıklı bir savunma zemini oluşturmaktadır.

Türkiye, NATO taahhütlerini bütünüyle korumaktadır ve imzacı taraflar, anlaşmanın daha önceki hiçbir ikili düzenlemenin yerini almadığını açıkça belirtmiştir. Bu, Batı etkisine karşı jeopolitik bir abluka veya Amerikan karşıtı bir cephe değildir; kurumsal bir riskten korunmadır — bölgesel güçlerin Washington ile açık bir diplomatik kopuşa gitmek zorunda kalmadan stratejik seçeneklerini çeşitlendirmelerine olanak tanıyan, Amerikan güvenlik garantisinin yapısal olarak yeniden fiyatlandırılmasıdır. Başka yerlerden sigorta satın alan müşteriler kendilerini düşman ilan etmezler; onlar yalnızca ikinci bir mağazayı fark etmiş rasyonel müşterilerdir. Bu tektonik değişimler bölgesel ticaret ağları ve küresel tedarik zincirleri boyunca yayıldığında, etkileri doğrudan ve fizikseldir.

Asya ve Avrupa enerji lojistiğinin can damarı olan ham petrol ve sıvılaştırılmış doğal gaz, Hürmüz Boğazı'nın dar ve savunmasız kanalından geçmektedir. Çatışmalar kanalda ciddi kesintilere yol açtığında, küresel rafinerileri işler durumda tutmak için tankerler aktif bir savaş bölgesinde seyretmek zorunda kaldı; bu da bölgesel maruziyetin son derece fiziksel olduğunu ve ihtilafı darboğazlardan güçlkle yolunu açan her varile doğrudan fiyatlandığını ortaya koymaktadır.

Dahası, Mekke Paktı, kilit bölgesel aktörleri devre dışı bırakmak üzere tasarlanmış katı, tek taraflı transit koridorlarına ağır ve yapısal bir darbe vurmaktadır. 2023 G20 zirvesinde büyük hedeflerle duyurulan Hindistan-Orta Doğu-Avrupa Ekonomik Koridoru (IMEC) gibi girişimler, ticareti Körfez ve İsrail üzerinden Avrupa'ya yönlendirirken hem Türkiye'yi hem de Pakistan'ı özellikle devre dışı bırakacak şekilde tasarlanmıştı. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın — Türkiye'nin katılımı olmadan uygulanabilir bir koridor bulunmadığı konusunda ısrar ettiği — tarihî reddi, zaman ve çatışma tarafından bütünüyle haklı çıkarılmıştır.. IMEC'in kuzey demiryolu kesimleri süregelen bölgesel istikrarsızlık nedeniyle durma noktasına gelirken ve deniz güzergâhları çalkantılı Hürmüz'e zincirlenmiş durumdayken, Türkiye doğrudan Suudi Arabistan ile lojistik, dijital altyapı ve karasal entegrasyon koridorlarını aktif biçimde ilerletmiştir. Mekke Paktı, dışlama stratejilerinin kenara itmeyi amaçladığı devletleri fiilen yeniden itibar sahibi kılmakta ve kurumsallaştırmaktadır. 7 Ağustos'un ifade ettiği şey, işlemsel riskten korunmanın Washington'a güvenlik bakımından bağımlı temel aktörler arasında ana akım hâline gelmiş olmasıdır. Batılı liderler, stratejik aşırı yayılma ve kaynak kısıtları zemininde ülke içindeki seçim hesaplaşmalarını yönetirken, görünmez faturanın vadesi küresel ölçekte gelmektedir. Onlarca yıllık sorgusuz hizalanmanın temelinde yatan bahis — Amerikan stratejik vadinin istikrarsız bir bölgede sunulan tek ciddi garanti olması — temelden sarsılmıştır. Mekke'den sonra Amerikan sözü artık rakipsiz bir tekel değildir; giderek çoklu hizalanmaya dayalı bir dünya düzeninde birkaç seçenekten yalnızca biridir.

Orta Doğu'da Yeni Bir İttifakın Daha Geniş Kapsamlı Etkileri

YAZAR: IMRAN KHALID

KAYNAK: ZNETWORK.ORG

Geçen hafta meslektaşım Kamran Bokhari, Orta Doğu'da yeni bir jeopolitik düzenin ortaya çıkacağını öngördü. Bu düzenin Türkiye, Suudi Arabistan ve Pakistan arasında kurulacak bir ittifak etrafında şekilleneceğini belirtti. Haftanın ilerleyen günlerinde, üç ülkenin kolektif güvenlik ilkesine dayanan bir ittifak ilan etmesiyle bu teori gerçeğe dönüştü. Ben bir süre önce Türkiye ile Suudi Arabistan arasında bir ittifak kurulacağını öngörmüştüm; Pakistan'ın da dahil olacağını hayal etmemiştim.

Kritik olarak, ittifak üyeleri İran'a yakın bir coğrafi konumda bulunuyor. (Pakistan ve Türkiye İran ile sınır paylaşırken, Suudi Arabistan İran'dan yalnızca nispeten dar bir körfezle ayrılıyor.) İran, Suudi Arabistan'a zaten saldırdı. Ankara ise İran füzelerinin hedefi olmasına, genel olarak İran'a karşı düşmanca bir tutum sergilemesine ve NATO üyeliğine rağmen çatışmanın büyük ölçüde dışında kaldı. Pakistan, Amerika Birleşik Devletleri ile İran arasındaki müzakerelere aracılık etti ve bu nedenle bana tarafsız görünüyordu. (İran, 2024'ün başlarında Pakistan'a da füze fırlattı.) Pakistan'ın ittifaka katılmış olması, eğer herhangi bir tarafsızlık söz konusu idiyse bunun artık ortadan kalktığını gösteriyor.

Kamran tüm bunları ustalıkla ayrıntılandırdı. Ancak şimdi bu yeni düzenin bölge dışındaki daha geniş

etkilerini ele almak istiyorum. Öncelikle, Pakistan'ın oldukça yetkin bir askeri güce sahip olduğunu ve ayrıca nükleer bir güç olduğunu göz önünde bulundurun. Ardından, Türkiye'nin NATO'nun en büyük ikinci askeri gücüne sahip olduğunu düşünün.

Son olarak, Suudi Arabistan'ın Amerika Birleşik Devletleri ile çok yakın ilişkilere sahip olduğunu göz önünde bulundurun. Bu ülkelerin hiçbiri İran ile çatışmak istemiyor, ancak İran onların nasıl bir yol izleyeceğinden emin olamaz. İttifakın varlığı ve ABD'den gelen ilave düşmanlık, İran'ın bir çıkış yolu aramak istemesi olasılığını artırıyor; bu da Hürmüz Boğazı'nı açabilir ve küresel enerji krizini sona erdirmese bile hafifletebilir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin bu ittifakın şekillenmekte olduğunun farkında olduğu ve ittifakın, çatışmadaki kendi rolüne son vermesine olanak sağlayacağını umduğu açık görünüyor. Bunu yapmak kesinlikle Washington'ın çıkarıdır. Ancak sonuçlar Amerika Birleşik Devletleri'nin çok ötesine uzanıyor. Pakistan uzun süredir Hindistan ile düşmanca ilişkilere sahip ve Hindistan'ın da Çin ile düşmanlıkları olmuştur. Hindistan, Endonezya, Vietnam, Japonya, Avustralya ve Yeni Zelanda dahil olmak üzere Çin'in komşularıyla bir ittifak kurmaya çalışıyor.

ABD'nin de Çin ile bir tür uzlaşya doğru ilerliyor olması bu süreci hızlandırdı. Pakistan'ın Çin ile mükemmel ilişkilere sahip olduğu ve Suudi Arabistan ile Türkiye'nin Çin ile önemli bir sorunu bulunmadığı göz önüne alındığında, yeni ittifak açıkça Çin'e karşı düşmanca olmayacaktır. Tüm bunlar potansiyel olarak Hindistan üzerinde daha fazla baskı oluşturuyor ve Pakistan ile Hindistan kendi aralarında bir anlaşmaya varamazsa, Hindistan'ın kendi Hint-Pasifik ittifakı arayışını potansiyel olarak daha da acil hale getirecektir. İki ülke arasında güven oluşacağını öngörmek zordur.

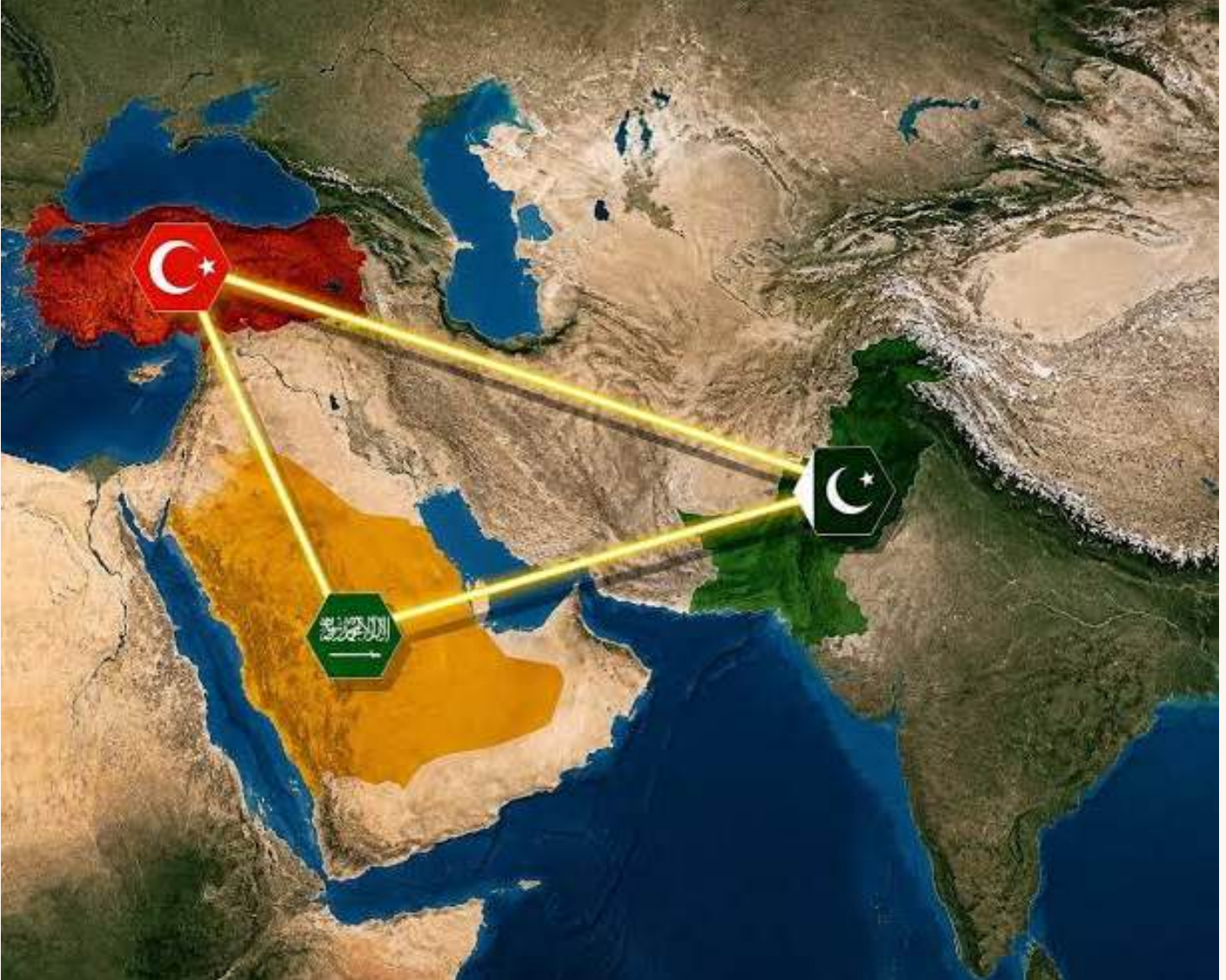
Türkiye'nin NATO üyeliği de işleri karmaşıklştırıyor. Ankara'nın diğer NATO üyelerine karşı da bu yeni ittifaka karşı olduğu gibi aynı yükümlülüğü bulunuyor: Birine yapılan saldırı hepsine yapılmış sayılır. Bu durum Rusya ile ilgili önemli soruları gündeme getiriyor. Türkiye'nin Rusya ile uzun ve karmaşık bir ilişkisi var, ancak aralarındaki mevcut gerilimler özünde Karadeniz'de düğümleniyor; Karadeniz, Türkiye'nin Avrupa ile ticareti açısından hayati öneme sahip ve esasen Ukrayna savaşında bir çatışma alanı konumunda. Son altı yılda Türkiye, 2020'ye kadar Rusya'nın nüfuz alanında bulunan Güney Kafkasya'da da önemli bir aktör olarak ortaya çıktı.

Kremlin'in Ermenistan ve Azerbaycan ile ilişkileri o tarihten bu yana geriledi.

Rusya'nın Karadeniz'deki askeri operasyonları Ukrayna'nın erişimini engellemeyi amaçlıyor ve bu noktada söz konusu operasyonlar, bu sulara seyreden tüm gemilerin seyrüseferini tehdit ediyor.

Orta Doğu'daki üçlü ittifakın herkes için ne anlama geldiğine ilişkin tamamen tutarlı bir model oluşturmak mümkün değil, ancak ittifakın diğer birçok jeopolitik ilişki üzerinde önemli bir etkisi olduğu açıktır. İttifakın, özellikle İran üzerinde baskı oluşturmaya nedeniyle ABD'ye önemli ölçüde fayda sağlıyor gibi görüldüğü de açıktır. Pakistan'ın ittifaka üyeliği ve Çin ile yakın ilişkisi göz önüne alındığında, bu durum muhtemelen Çin için de net bir faydadır.

En ilginç etki ABD-Çin ilişkileri üzerinde olabilir. ABD-İran savaşının yol açtığı petrol kıtlığı Çin'e ciddi şekilde zarar verdi. Washington açıkça kendi nedenleriyle savaşı sona erdirmek istiyor ve bu durum, İran'ın ABD ile bir tür uzlaşya varmaya zorlanma olasılığını artırıyor; böylece Çin'in petrol sorunları da dünyanın geri kalanının petrol sorunlarıyla birlikte hafifleyecektir. Elbette ABD, Orta Doğu'daki yeni ittifakın farkındaydı ve bu nedenle onu memnuniyetle karşıladı. Bu durum Türkiye'yi, Avrupa sisteminin bir parçası olan ve şimdi uzun vadede muhtemelen Orta Doğu sisteminin merkezi haline gelecek kilit bir ülke konumuna getiriyor.

İran 1988 Suçunu Tekrarlıyor

YAZAR: ALI SAFAVI

KAYNAK: BRUSSELSSİGNAL.EU

Ağustos, İran'ın üzerine uzun bir gölge düşürüyor. Otuz sekiz yıl önce, tarihinin en ağır krizlerinden biriyle karşı karşıya kalan din adamları rejimi, öfkelerini siyasi tutuklulara yöneltti.

Sonuç, 1988 hapisane katliamı oldu; PMOI'nin kendi sayımına göre, çoğu İran'ın başlıca muhalefet hareketi olan İran Halkın Mücahitleri Örgütü'nün (PMOI/MEK) üye ve destekçilerinden oluşan yaklaşık 30.000 tutuklu yargısız infaz edildi ve gizli toplu mezarlara gömüldü. Aralarında Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün de bulunduğu bağımsız insan hakları kuruluşları, ölü sayısının 2.800 ila 5.000 arasında olduğunu belirtiyor. Rejim, en kararlı muhaliflerini ortadan kaldırarak kendi hayatta kalmasını güvence altına alabileceğine inanıyordu.

Bugün Tahran rejimi yine aynı kanlı senaryoya başvuruyor.

Benzerlikler çarpıcı. 1988'de Ruhullah Humeyni, yıllarca savaşın Kudüs'ün fethine kadar devam etmesi konusunda ısrar ettikten sonra, İran-İrak Savaşı'nda ateşkesi daha yeni kabul etmişti. Zayıflamış, aşağılanmış, iç muhalefetten korkan ve siyasi olarak mağlup edemediği örgütlü bir muhalefetle karşı karşıya kalan rejim, baskısını savunmasız siyasi tutuklulara yöneltti.

2026'ya geldiğimizde rejim başka bir varoluşsal krizle karşı karşıya. Savaş, rejimin zaafılarını ortaya çıkardı. 28 Şubat 2026'da Tahran'a düzenlenen ABD-İsrail saldırısında öldürülen dini lideri Ali Hamaney'in ve İslam Devrim Muhafızları Ordusu'nun (IRGC) üst düzey komutanlarının öldürülmesi, yönetim aygıtını sarstı. Oğlu Mücteba Hamaney, 8 Mart'ta Dini Lider olarak atandı. Ekonomik sıkıntılar, enflasyon, işsizlik ve yolsuzluk halkın öfkelerini artırdı. Aynı zamanda, ülke içinde giderek daha örgütlü hâle gelen bir muhalefet, rejimin korku üzerindeki tekeline meydan okudu. Tahran'ın cevabı yine reform ya da hesap verebilirlik değil; idam.

İran Direniş Ulusal Konseyi'ne (NCRI) göre, Temmuz 2025'ten bu yana 10 PMOI üyesi idam edildi. 13 kişi daha şu anda idam cezasına mahkûm edilmiş durumda; aralarında biri yalnızca 25, diğeri 68 yaşında iki kadın da bulunuyor; bu, siyasi inancı idam gerektiren bir suç olarak gören bir sistemin ayırım gözetmeyen acımasızlığını gözler önüne seriyor. Bunlar sıradan yargı vakaları değil. Bunlar kanla yazılmış siyasi mesajlar.

Yakın tarihli bir örnek, PMOI üyeliği ve "güvenlik karşıtı önlemler" suçlamalarıyla Tahran Devrim Mahkemesi 23. Dairesi tarafından idama mahkûm edilen 37 yaşındaki Beluç işçi ve iki çocuk babası İsa Çari'dir. 7 Aralık 2025'te

Tahran'ın güneydoğusundaki Veramin'de tutuklandı. Diğer siyasi tutuklular da PMOI üyeliği suçlamalarıyla benzer baskı ve ölüm tehditleriyle karşı karşıya.

Muhalefet, idam edilen Direniş Birimleri üyelerinin son mesajlarını ve vasiyetlerini belgeledi. Darağacının gölgesinde kaleme alınan yazıları pişmanlığı değil, kararlılığı yansıtıyordu.

Bunlar arasında 22 Temmuz 2026'da idam edilen 26 yaşındaki Mehdi Hanaki de vardı; "Bir Mücahit olarak kalacağım ve bir Mücahit olarak öleceğim" şeklindeki son vasiyeti, yalnızca muhaliflerini öldürmeye değil, onların iradesini kırmaya da çalışan bir rejime karşı meydan okumanın sembolü hâline geldi.

Baskı, adı geçenlerin çok ötesine uzanıyor. NCRI'ye göre, Direniş Birimleri'nin yaklaşık 2.000 üyesi zorla kaybedildi, gözaltına alındı, öldürüldü veya idam edildi. Ocak 2026 ayaklanması sırasında tutuklananlar işkence, uzun hapis cezaları ve idamla karşı karşıya kaldı. En az 30 kişi şimdiden asıldı; bunlar arasında 2 Nisan 2026'da 18 yaşındaki bir kişi ve 28 Temmuz'da İsfahan'da alenen asılan iki kişi de bulunuyor.

Uluslararası Af Örgütü, 2026'nın ilk yarısında Ocak protestolarıyla bağlantılı en az 26 idamın yanı sıra, siyasi saikli diğer suçlamalarla bağlantılı en az 26 idamı daha belgeledi.

Amaç açık: Halkı sindirmek ve ülke çapında yeni bir huzursuzluk dalgasını önlemek.

1988 tam olarak böyle başladı: Dünyaya ilan edilen tek bir katliamla değil, şeytanlaştırma, gizli yargılamalar, tecrit edilmiş tutuklular ve siyasi muhalifleri ortadan

kaldırmadan önce insanlıklarından yoksun bırakmaya yönelik sistematik bir çabayla. Dünya suçun boyutunu kavradığında, binlerce kişi çoktan ölmüştü.

Bugün en rahatsız edici paralellik yalnızca rejimin vahşeti değil. Uluslararası sessizlik.

1988'de dünya, kurbanları yüzüstü bırakmakla kalmadı. Hükümetler başka tarafa baktı. Uluslararası kurumlar soruşturma yapmadı. Tahran'la ilişkilerini korumaya hevesli birçok Batı başkenti, yirminci yüzyılın sonlarının en kötü vahşetlerinden birinin üzerini fiilen örttü; dönemin Birleşmiş Milletler İran'daki insan hakları Özel Raportörü Cavid Rehman, Temmuz 2024 tarihli bir raporda bu vahşetin insanlığa karşı suçlar teşkil ettiği ve soykırım eşiğini karşılayabileceği sonucuna vardı. Failler tehlikeli bir ders çıkardı: Siyasi toplu katliamın ciddi bir bedeli yoktu.

Bu ders bugün pekiştirilmemeli.

BM, AB, ABD ve diğerleri siyasi tutuklulara verilen idam cezalarını alenen kınamalı, uluslararası soruşturmacıların İran hapishanelerine erişimini talep etmeli ve bu suistimallerden sorumlu yargıçları, savcılar, hapishane yetkililerini ve güvenlik komutanlarını sorumlu tutmalıdır. Her şeyden önce, 1988'in herhangi bir tekrarının ciddi sonuçları olacağını açıkça ortaya koymalıdır.

Tarih dünyaya ikinci bir şans sunuyor. Uyarı işaretleri artık örtük değil. İran'ın siyasi tutuklularının bundan onlarca yıl sonra sempatiye ihtiyacı yok. Bugün eyleme ihtiyaçları var. Dünya yine sessiz kalırsa, bilmediğini söyleyemeyecek.

Mekke Ortak Savunma Anlaşması: Bir Ekseni Modele Dönüştürmek

ADNAN BOYNUKARA

www.kritikbakis.com

Mekke'de bir kare: Üç masa, üç lider, üç imza. Recep Tayyip Erdoğan, Muhammed bin Selman ve Şahbaz Şerif, 7 Ağustos 2026'da aynı belgenin altına imza attılar. Görüntü sade, neredeyse sıradan bir diplomatik tören karesiydi. Oysa bu sade görüntünün altında, bölgede bir süredir konuşulan ikinci eksenin ilk kez yazılı, bağlayıcı bir çerçeveye kavuşması yatıyordu. Mekke Anlaşması, ABD'nin bölgeye dayatmaya çalıştığı tek eksenli hegemonya tasarımının çöktüğü bir dönemde, bu tasarımın yerini alan ikinci ekseni ilk defa somut bir modele dönüştüren adımdır. Bu bağlamda, önce ABD'nin bölgeye ilişkin tasarımının nasıl değiştiğini, ardından bu değişimin Mekke Anlaşması'nı nasıl doğurduğunu, son olarak da anlaşmanın daha önceki eksen halinden ne bakımdan ayrıştığını tartışmakta yarar var.

ABD'nin Tasarımı: İki Eksenli Kontrol

ABD'nin bölgeye ilişkin ilk tasarımı netti. İbrahim Anlaşmaları üzerinden genişleyen, İsrail'in belirleyici olacağı tek eksenli bir Ortadoğu. Ancak İsrail'in Gazze'de yürüttüğü işgal ve yıkım, Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin tutuklama kararlarına ve Uluslararası Adalet Divanı'ndaki soykırım davasına konu olacak boyutlara ulaşması, bu tasarımın bölgede meşruiyet bulmasını imkânsız kıldı. Haziran 2025, Şubat 2026 ve Temmuz 2026'da İran'a yönelik saldırılar da aynı tasarımın askerî planda da çalışmadığını gösterdi. Tahran çökmedi, Hürmüz'ün bir gecede kapatılabileceği herkese hatırlatıldı, Körfez'in tamamı füze menziline

girdi. Tek hegemonya fikri hem siyasi hem askerî planda karşılık bulamadan çöktü. Peki Washington bu çöküş karşısında ne yaptı? Tek bir hegemon dayatmaktan vazgeçti, ikisine birden nüfuz edebileceği bir denge kurgusuna yöneldi. Birinci eksen ve ikinci eksen olarak tanımladığımız yapı, işte bu tasarımın ürünüydü.

Birinci eksen, Hindistan'dan başlayıp BAE ve İsrail üzerinden liman projelerine, enerji hatlarına, ticaret koridorlarına uzanan, bölgenin parasını ve silahını tek çatı altında toplayan hattı ifade ediyor. Filistin meselesi çözülmeden, güvenlik salt askerî bir denklem olarak ele alınmaya devam ettikçe, bu eksenin kalıcı bir meşruiyet üretme imkânı yok. İkinci eksen ise henüz kurumsallaşmış bir ittifak değildi. Pakistan, Suudi Arabistan, Türkiye ve Mısır'ın, Katar ve Suriye'nin de doğal paydaşı sayılabileceği, benzer güvenlik kaygıları etrafında gevşek biçimde bir araya gelen pozisyonu. Bu dört ülkenin son dönem dış politikaları yan yana konduğunda üç ortak nokta öne çıkıyordu: kimsenin bölgeye tek başına hükmetmesine izin verilmemesi, fiili işgallerin sona erip Doğu Kudüs başkentli bir Filistin devletine giden güvenilir bir yola dönülmesi ve savaş-barış kararını devletlerin elinden alan silahlı vekil yapıların tümünün tasfiyesi.

ABD'nin asıl hesabı, bu iki ekseni de birbirine karşı dengede tutarak kontrol edebileceği bir düzendi. Mekke Anlaşması ise tam da bu hesaba bir itiraz olarak ortaya çıktı. İkinci ekseni ABD'nin nüfuz edebileceği gevşek bir pozisyondan çıkarıp, kendi başına ayakta duran, yazılı

ve bağlayıcı bir yapıya dönüştürdü. Var olan bölgesel faktörler ve koşullar, zaten bu dönüşümün zeminini hazırlamıştı.

Mekke Anlaşmasını Doğuran Zemin

Yukarıda tarif edilen ikinci eksenin neden tam da bu noktada ve bu üç ülke arasında somutlaştığını anlamak için, birbirini destekleyen birkaç temel faktöre bakmak gerekiyor.

Anlaşmanın arka planındaki en belirgin dinamik, bölgesel güvenlik krizinin tırmanmasıdır. Haziran 2025'daki on iki günlük İran-İsrail-ABD savaşı ve bu savaşın bölgeye yayılma riski, krizin sınırlı bir cepheyle kalmayacağını gösterdi. Hürmüz Boğazı'nın geçici olarak kapanması, küresel enerji güvenliğinin ne kadar kırılgan bir zemine oturduğunu bir kez daha ortaya koydu. Zira Mekke Anlaşması da tam bu dönemde imzalandı. Körfez'de devam eden savaş, güvenliğin tek başına satın alınabilecek bir hizmet olmadığını, ülkelerin kendi omurgasını oluşturmadığı ve yönetemediği bir güvenlik sisteminin krizde beklenen korumayı sağlayamadığını açık biçimde gösterdi. Çünkü güvenlik, ithal edilebilen değil, ancak inşa edilebilen bir kapasiteydi.

Bu tırmanmayla eş zamanlı işleyen faktör ise ABD'nin güvenlik garantörlüğüne duyulan güvenin aşınmasıdır. Washington'ın kriz anında müttefiklerini 'koruma' ve 'caydırma' kapasitesinin sınırları görüldü. ABD'nin körfez ülkelerine büyük bedeller karşılığında vaat ettiği güvenlik işe yaramadığı gibi, bazı durumlarda bölgesel fay hatlarını tetikleyen bir unsura dönüştü. ABD'nin dikkatinin Rusya-Ukrayna ve Çin gibi kendi rekabet eksenlerine kayması, bölgeye ayırdığı önceliği de zayıflatmıştı. Bu da bölge ülkelerini kendi güvenlik kapasitelerini bizzat inşa etmenin yollarını aramaya itti. Belki de en kritik nokta, ABD'nin bölgedeki temel önceliğinin İsrail'in güvenliği olduğunun giderek daha açık görülmesiydi. Nitekim ABD'de sol, liberal, hatta sağ kesimlerde 'vergilerimiz neden İsrail'e gidiyor' sorgulaması giderek yükseliyor, üstelik bu harcamaların gerçek boyutu kamuoyunca dahi tam bilinmiyor.

Bu güven kaybı, ABD'nin bölgeden kademeli çekilme isteği ve yükü vekil bir güce devretme arayışıyla birleşti. Washington'ın bölge için tercih ettiği tasarımın, İsrail'in hegemon olacağı bir Ortadoğu olduğu daha net görüldü. İbrahim Anlaşmaları ısrarının gerçek anlamı, salt ekonomik normalleşme değil, İsrail merkezli bölgesel hegemonya kurgusuydu.

Bunlara eklenen bir başka etken de, İsrail'in ısrarcı yayılmacı tutumu ve bu tutumun ABD tarafından kesintisiz desteklenmesiydi. Gazze'de ateşkesin defalarca kesintiye uğraması, Lübnan'a yönelik saldırıların sürmesi, Suriye'nin egemenliğini ve toprak bütünlüğünü hedef alan saldırılar, bölge ülkelerince istikrarsızlığın temel kaynağı olarak okundu. Bu saldırganlığın sürdürülebilir olmasının arkasında, İsrail'in ABD'den aldığı siyasal, ekonomik, istihbari ve askeri destek ile BM Güvenlik Konseyi'nde garantilenmiş veto koruması vardı.

Bu tutumun yalnızca dönemsel siyasi liderlerle sınırlı olmadığı, Gazze ve Lübnan'daki gelişmelerle, daha kalıcı bir biçimde ortaya çıktı.

Anlaşma, önceden oluşmuş bir zeminin de üzerinde yükseldi. Suudi Arabistan ile Pakistan arasında Eylül 2025'te imzalanan ikili savunma anlaşması, zaten bir temel oluşturmuştu. Türkiye'nin yılbaşındaki Suudi Arabistan ziyaretinde savunma sanayii iş birliğinin gündeme gelmesi ve Pakistan'la daha önce imzalanan ön savunma sanayii mutabakatı da bu zemini genişletti.

Anlaşmayı mümkün kılan bir diğer unsur, üç ülkenin birbirini tamamlayan güç unsurlarıydı. Türkiye savunma sanayii kapasitesi, harp doktrini ve operasyonel tecrübesiyle, Suudi Arabistan finansal kapasitesi ve stratejik coğrafi konumuyla, Pakistan ise nükleer caydırıcılığı ve askeri kapasitesiyle bu yapının birbirini tamamlayan unsurlarını oluşturuyor. Üç ülke arasındaki ilişkinin salt çıkar temelli olmadığı, ortak tarih, inanç, dayanışma bağlarına dayandığı vurgusu, Mekke'nin sembolik seçimi ve 'kardeşlik' retoriğiyle birleşerek anlaşmanın siyasi meşruiyetini güçlendirdi. Bu yakınlaşmanın, her üç ülkede de zaman zaman farklı öncelikler ve iç siyasi denge arayışlarıyla iç içe geçtiğini, dolayısıyla pürüzsüz bir uyum değil, ortak paydalar etrafında şekillenen pragmatik bir birliktelik olduğunu not etmekte yarar var. Ortaya çıkan tabloya, Pakistan'ın Çin ile CPEC üzerinden derinleşen ekonomik bağı ve Suudi Arabistan'ın Çin'le artan enerji-yatırım ilişkisi de eklenmeli.

Bu sürece eklenen son halka, Suriye'de Esad-Baas rejiminin yıkılması ve Türkiye'nin yeni Şam yönetimiyle kurduğu güçlü işbirliği oldu. Türkiye açısından bu gelişme, sınır güvenliği ve PKK/YPG unsurlarına karşı yürütülen mücadelede doğrudan bir kazanım anlamına geliyordu. Daha geniş planda ise Suriye'deki değişim, Suudi Arabistan ve Pakistan'ı da içine alan üç ülkenin, kendi coğrafyalarındaki terör tehdidiyle mücadeleyi ortak bir öncelik olarak görmesini ve askeri birlikleri arasındaki çalışabilirliği artırma ihtiyacını pekiştirdi. Bu ortak öncelik, ülkeler arasında zamanla şekillenen ve bölgesel istikrarı terör örgütlerinden arındırılmış bir güvenlik mimarisiyle koruma altına almayı hedefleyen ortak tehdit algısının temelini oluşturdu.

Eksenden Modele: Neyin Farkı Var?

Yukarıda sıralanan faktörler, ikinci eksenin neden tam da bu noktada somutlaştığını açıklıyor. Ama bunlar tek başına, ortaya çıkan yapının niteliğini açıklamıyor. Asıl kritik soru şu: Mekke Anlaşması, önceki bölümde tarif ettiğimiz ikinci eksenin sadece yeni bir görünümü mü, yoksa nitelik olarak farklı bir şey mi? Üç noktada bu fark netleşiyor.

Esnek ilişkiden çerçevesi belirlenmiş somut bir modele geçiş. İkinci eksen tarif edilirken, resmi bir ittifaktan bahsedilmiyor ve kâğıt üzerindeki anlaşmalar değil son dönemde izledikleri dış politika dikkate alınıyordu. Yani ikinci eksen, o ana kadar davranışsal bir yakınlaşmaydı. Ortak açıklamalar, örtüşen pozisyonlar, paralel

diplomatik tutumlar üzerinden okunan, ama hiçbir yazılı yükümlülüğe bağlanmamış gevşek bir birliktelik. Mekke Anlaşması, bu davranışsal yakınlaşmayı hukuki bir zemine taşıyor. Anlaşmanın kolektif savunma maddesi, üç devletten birine yönelik saldırının diğer ikisine yapılmış sayılmasını öngörerek, bu ilişkiyi ilk kez yazılı ve karşılıklı savunma yükümlülüğü içeren bir çerçeveye taşıyor. Artık ortada “benzer kaygılar taşıyan ülkeler” değil, hukuki bir yükümlülük altına girmiş taraflar var.

Bu, eksenin kendiliğinden bir yakınlaşma olmaktan çıkıp kurumsal bir inşa sürecine girdiğinin ilk somut kanıtı. Üstelik bu yeni yükümlülük, Türkiye’nin NATO üyeliğine alternatif değil, ona tamamlayıcı bir katman olarak sunuluyor.

Hegemonik yapılara açık itiraz. Peki bu anlaşma kime karşı?

Resmî dil bu konuda temkinli. Yetkililer metnin ‘hiçbir ülkeyi hedef almadığını’ özellikle vurguluyor. Ortaya çıkış koşulları, iki hegemonik arayışa karşı ortak bir itiraza işaret ediyor.

Bir yanda ABD’nin desteklediği İsrail merkezli bölge tasarımı, diğer yanda İran’ın vekil güçler üzerinden inşa etmeye çalıştığı nüfuz alanı. Mekke Anlaşması, resmî söylemde “hedef almama” diliyle ifade edilse de, fiilen “bölgeye kimse tek başına hükmedemesin” ilkesinin somutlaşmış hâli.

Yani anlaşma, doğrudan bir düşman ilan etmeden, coğrafyayı etkileyen hegemonya ısrarındaki güçlere itiraz ediyor.

“Kardeş” ülkelere açıklık, örtülü daveti. Anlaşmanın imzacıları şimdilik üç ülkeyle sınırlı olsa da, gerek resmî açıklamalardaki “kardeşlik hattı” vurgusu gerek anlaşmanın kapsayıcı diliyle bırakılan açık kapı, bunun genişlemeye açık bir çekirdek olarak tasarlandığını gösteriyor. Bu, doğrudan bir üyelik çağrısından çok, benzer güvenlik kaygıları taşıyan ülkelere açık bir siyasi çerçeve oluşturma arayışı olarak okunabilir. Üstelik ikinci eksenin tarifinde bu ülkelerin “doğal paydaş” olarak sayılması da aynı mantığın devamı. Mekke Anlaşması’nı bir nihai/kapalı yapı değil, çekirdek bir model olarak okumak, bu nedenle daha isabetli görünüyor.

Çekirdek Model mi, Geçici Refleks mi?

Çekirdek model mi, geçici bir refleks mi? Bu sorunun cevabı bugünden verilemez. Ama anlaşmanın taşıdığı niteliksel fark, sorunun ciddiye alınmasını gerektiriyor. Bu arada Mekke’nin seçilmesi tesadüf değildi. Üç ülke, ortak bir tarihin ve inancın merkezinde bir araya geldi. Ama bu buluşmayı sembolik bir jestle değil, kolektif savunma maddesi taşıyan bağlayıcı bir metinle taçlandırdı. Anlaşmanın kalıcılığını da bu sembolik zemin değil, bundan sonra üreteceği kurumsal sonuçlar belirleyecek: birinci eksenin, İsrail-BAE-Hindistan hattının, meşruiyet açığını kapatıp kapatamayacağı, ikinci eksenin ise kurucu üç ülkenin ötesine gerçekten genişleyip genişlemeyeceği, bu sonuçlar arasında yer alıyor.

Sonuç olarak Mekke, bir sona değil, bir başlangıca ev sahipliği yaptı.

Mekke Paktı'nın Ekonomi Politikası ve Jeostratejik Yansımaları

ENES GÜNEYLİ

www.kritikbakis.com

Teknopolitik Eksenli Yeni Güvenlik Mimarisi

21.yüzyıl küresel sistemi, Soğuk Savaş sonrası tek kutuplu düzenin çözüldüğü ve jeopolitik rekabetin askeri güç kadar teknolojik ve ekonomik kapasiteler üzerinden yürütüldüğü çok boyutlu bir dönüşüm sürecinden geçmektedir.

Bu yeni dönemde diplomasinin ve ulusal güvenliğin parametreleri radikal bir biçimde kabuk değiştirmekte; jeopolitik kavramı yerini “teknopolitik” bir eksene bırakmaktadır.

Teknopolitik dönüşüm; askeri caydırıcılığın yazılıma, jeopolitik rekabetin çip ve veri merkezlerine, diplomasinin ise dev teknoloji şirketleriyle kurulan ilişkilere evrildiği bütünsel bir paradigmaya işaret eder. Bu yeni dönemde bir devletin küresel sistemdeki özgül ağırlığı, sadece sahip olduğu coğrafi alan veya kıladaki asker sayısı ile değil; teknolojik ekosisteminin bağımsızlığı, veri güvenliği ve kritik tedarik zincirlerindeki yeri ile ölçülmektedir. Bu dönüşümün en somut ve stratejik tezahürlerinden biri, 7 Ağustos 2026 tarihinde Türkiye, Suudi Arabistan ve Pakistan arasında Mekke’de imzalanan Mekke Ortak Savunma Antlaşması (Mekke Paktı) olmuştur. Klasik bir askeri ittifakın ötesine geçen bu pakt; küresel teknolojik dönüşüm, enerji sistemlerindeki kabuk değişimi ve yeniden şekillenen tedarik zincirleri zemininde okunması gereken çok katmanlı bir bölgesel entegrasyon modelidir.

Teknopolitik ve Yeni Diplomasi

Klasik diplomasi anlayışı; toprak bütünlüğü, sınır güvenliği ve askeri caydırıcılık odaklı ulus-devlet dengelerine dayanmaktaydı. Ancak günümüz küresel sisteminde güç; yazılım algoritmaları, yapay zeka altyapıları, kritik hammadde tedariki ve otonom sistemlerin kontrolü ile ölçülmektedir. Bu çerçevede teknopolitik diplomasi, devletlerin ulusal güvenlik stratejilerini Endüstri 4.0 bileşenleri, dijital egemenlik ve kritik teknoloji transferi süreçleriyle entegre etme zorunluluğundan doğmuştur. Türkiye, Suudi Arabistan ve Pakistan üçlüsünün kurduğu güvenlik şemsiyesi; savunma teknolojilerinin ortak üretimi, AR-GE maliyetlerinin paylaşılması ve veri/komuta güvenliğinin sağlanması boyutlarıyla teknopolitik diplomasinin bölgesel ölçekteki en güncel örneğini teşkil etmektedir.

[Klasik Güvenlik Diplomasi] —► Sınır Güvenliği + Askeri Caydırıcılık

[Teknopolitik Diplomasi] —► Yapay Zeka & Otonom Sistemler + Enerji dönüşümü & Yeni Tedarik Hatları

Küresel Üçlü Dönüşüm ve Mekke Paktı'nın Stratejik Zemini

Mekke Paktı'nın doğuşunu hazırlayan ve sürdürülebilirliğini belirleyen ana etmen, dünya ekonomisini eşzamanlı olarak etkileyen üç küresel dönüşüm (teknoloji, tedarik yolları, enerji) eksenidir. Mekke Ortak Savunma Antlaşması, yalnızca askeri iş

birliğı boyutuyla değil, ekonomik ve stratejik sonuçları bakımından dönüşen enerji yatırımlarını, yeni ticaret koridorlarını, savunma sanayi ve yüksek teknoloji alanlarındaki teknopolitik paradigma dönüşümünü pratik hale getirmektedir.

Teknoloji, Yapay Zeka ve Otonom Sistemler

Günümüz sanayi modeli, katma değerin fiziksel üretimden dijital tasarıma ve yapay zeka entegrasyonuna kaydığı bir evrededir. Türkiye'nin İHA/SİHA teknolojileri, otonom sistemler, elektronik harp ve ağ merkezli komuta kontrol sistemlerindeki yetkinliği; paktın teknolojik omurgasını oluşturmaktadır. Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 hedefleri doğrultusunda ekonomisini dijitalleştirme arzusu ve Pakistan'ın insan kaynağı kapasitesi birleştğinde, üçlü yapı teknoloji üreten ve ihraç eden bir teknoloji ekosistemine dönüşmektedir.

Enerji Dönüşümü ve Sermaye Transferi

Küresel ölçekte petrolden elektrikleşmeye, batarya teknolojilerine ve yeşil hidrojene geçiş; Körfez ülkeleri için ekonomik çeşitlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Petrol gelirlerinin sürdürülebilir yeşil enerji altyapılarına ve yüksek teknoloji sanayi kollarına aktarılması arayışı, Suudi sermayesinin Türkiye gibi sanayi ve mühendislik altyapısı güçlü bir ülkeye yönelmesini rasyonel kılmaktadır. Mekke Paktı, bu sermaye transferine yasal ve jeopolitik bir güvenlik garantisi sağlamaktadır.

Tedarik Zincirleri ve Yeni Koridor Rekabeti

Küresel tedarik zincirlerinin friend-shoring (müttefik ülkelerden tedarik) ve near-shoring (yakın ülkelere tedarik) ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırıldığı bu dönemde; Hint Okyanusu, Basra Körfezi, Kızıldeniz ve Doğu Akdeniz aksının güvenliği kritik önem taşımaktadır. Basra'dan Türkiye'ye uzanan Kalkınma Yolu Projesi ve bölgesel ticaret rotaları, Pakt'ın sağladığı güvenlik mimarisi sayesinde küresel pazarlar için kesintisiz ve güvenli bir transit koridor niteliği kazanmaktadır.

KÜRESEL KORİDOR MİMARİSİ

Süveyş Kanalı / Deniz Yolu —► Riskli / Pahalı Güvenlik

Kalkınma Yolu (Basra-Ankara)—► Güvenli, Hızlı, Kesintisiz

MEKKE PAKTI'NIN JEOPOLİTİK KORİDOR EKSENİ

Pakistan (Güney Asya) —► Suudi Arabistan (Körfez)
—► Türkiye (Avrupa / Akdeniz)

[İnsan Kaynağı & [Finansal Güç &
[Sanayi, Yapay Zeka &
Nükleer Caydırıcılık] Enerji Kaynakları]
Savunma Ekosistemi]

Paktın Türkiye Ekonomi Politikğine Yansımaları

Mekke Ortak Savunma Antlaşması, Türkiye açısından sadece jeopolitik bir hamle değil, aynı zamanda makroekonomik dengeleri etkileme potansiyeline sahip bir stratejik araçtır.

Ekonomik Boyut	Geleneksel Yapı	Mekke Paktı Sonrası Beklenen Dönüşüm
Sermaye Girişi	Portföy yatırımları, kısa vadeli mevduat/swap	Doğrudan yabancı yatırım (FDI), altyapı ve sanayi ortaklıkları
Savunma İhracatı	Ürün satışı odaklı dönemsel ihracat	Ortak konsorsiyumlar, teknoloji transferi ve uzun vadeli kontratlar
Risk Algısı (CDS)	Bölgesel gerilimler nedeniyle yüksek CDS primi	Kurumsal güvenlik şemsiyesi ile düşen yapısal risk primi
Tedarik Rolü	Düşük katma değerli imalat merkezi	Yüksek teknoloji lojistik ve transit üretim üssü

Doğrudan Yabancı Yatırım ve Sermaye Akışı:

Piyasadaki uzun vadeli Körfez sermayesi beklentisi, sıcak para girişinden ziyade Suudi Kamu Yatırım Fonu (PIF) gibi kurumsal yapıların Türkiye'deki enerji, lojistik, savunma ve altyapı projelerine hisse/ortaklık bazlı stratejik yatırımları şeklinde gerçekleşme zeminine kavuşmuştur.

Ölçek Ekonomisi ve AR-GE Maliyetleri:

Türk savunma sanayiinin yüksek teknoloji odaklı projeleri, Suudi finansmanı ve üçlü pazar büyüklüğü sayesinde ölçek ekonomisine ulaşarak birim maliyetlerini düşürme imkânı elde etmektedir.

Mekke Ortak Savunma Antlaşması, Doğu-Batı dengelerinin yeniden kurulduğu, teknolojinin jeopolitiği doğrudan şekillendirdiği teknopolitik çağın en somut bölgesel yanıtlarından biridir. Türkiye, Pakistan ve Suudi Arabistan; askeri caydırıcılık, finansal güç ve teknolojik kapasitelerini tek bir potada eriterek bölgesel denklemde pasif bir izleyici değil, küresel dönüşümün aktif bir kurucu aktörü olma kararlılığını sergilemektedir. Bu pakt, önümüzdeki dönemde sadece bölgesel güvenlik parametrelerini değil; küresel ticaret hatlarını, enerji dengelerini ve teknoloji transfer süreçlerini de baştan tanımlayacaktır.

Dipnotlar:

*Enes GÜNEYLİ-Milletlerarası Eğitim, Teknoloji ve ARGE Merkezi – METAM Başkanı

Yapay Zekâ Akıcılığının Cazibesine Direnmek

YAZAR: ALASTAIR BENN

KAYNAK: ENGELSBERGİDEAS.COM

Düzgün, makul düzyazı üretmek için büyük dil modellerine bel bağlamak, bir yazarın kendine özgü bir ses geliştirme kapasitesini incelikli biçimde zayıflatır.

Şu anda aldığım yazı önerilerinin çoğunun, büyük dil modellerinden (LLM) açıkça beslenmiş olduğu belli. Hemen hemen haftada bir, bir dergide ya da gazetede açıkça yapay zekâya bel bağlayan bir makaleye rastlıyorum. Daha incelikli ipuçlarından biri, yazarların özellikle belirli bir kültürel artefakta veya tarihsel bir bilgi parçasına yönelik referanslar üretmek için ona bel bağlama biçimidir. Bunun neden önemi olsun? Hiç şüphesiz bu, yazara ihtiyaç duyduğu bilgiyi sağlamak için Encyclopaedia Britannica veya Google kullanmaya çok benzemiyor mu? Bir referansın neden kullanıldığının ve ileri sürülen argümanda nasıl bir rol oynadığının farkında olmadan referans kullanmanın, özellikle kendi sesine güvenmeyenler olmak üzere çoğu yazar arasında yaygın olduğu doğrudur.

Kariyerimin başlarında, argümanımı kendi sözcüklerimle ifade etmektense onu destekleyecek bir alıntı bulmanın daha akıllıca olduğunu sık sık düşünürdüm; bu belki de İngiliz okullarında öğretilen, ‘Sav, Kanıt, Açıklama, Bağlantı’ gibi standart paragraf yapısının bir kalıntısıydı. Anglofon gelenekteki büyük deneme yazarlarının çok azı bu kalıbı izler.

Fransa’da kültürel açıdan baskın model thèse-antithèse-synthèse’dir; bu sistem, deneme türünün en büyük temsilcisi ve mucidi Michel de Montaigne’yi şaşkına çevirirdi. Büyük dil modelleri, kendini açık ve etkili biçimde ifade eden insan söyleminin devasa bölümleri, trilyonlarca kelime üzerinde eğitilir. Modeller yalnızca modeldir; hayatın ham maddesinin kısmen doğru temsilleridir ve büyük dil modelleri de yalnızca insan yazısının yaklaşık temsilleridir. LLM’lerin en rahatsız edici özelliği, her cümleyi derli toplu biçimde sonuca bağlama mecburiyetidir.

İnsan düşünceleri uzun ve kısa, parça parça ve anlaşılması güçtür. Bazen çok fazla kelimeye ihtiyaç duyarlar; bazen çok azına. Ancak büyük bir dil modeli, netlik anlamdan ödün verse bile daima netliğin peşinden gider. Genel ifadeleri çoğunlukla içi boşdur çünkü makine önceden tasarlanmış bir güzergâh boyunca ilerlemektedir.

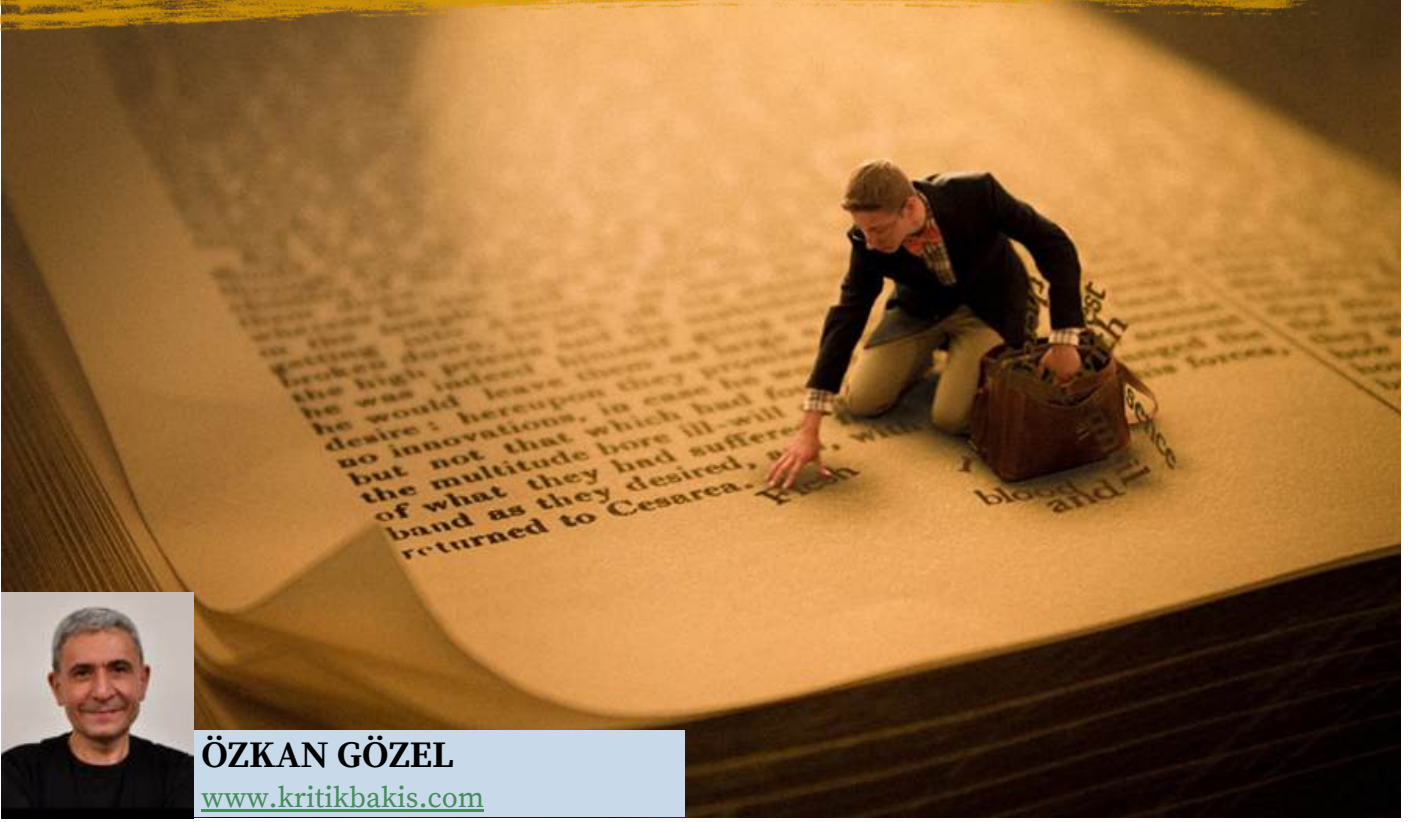
Kavramsal modeller son derece yararlı şeylerdir – insanlar son derece sınırlı ve temel bilgilerle hareket eder. Haritalara ihtiyacımız var. Kısmen, düşünme eyleminin kendisiyle boğuşmak için modellere ihtiyaç duyarız; ‘psişe’, ‘ego’ veya ‘id’ kavramları, zihnin çeşitli yönlerinin yalnızca modelleridir. Yine de asıl zorluk daha ileri gitmek, aslında ‘bilmeye cesaret etmek’tir.

Bu görev, sınıfta öğrenilenleri bırakma, bildiklerinden sıyrılma ve onları yeniden formüle etme süreciyle de bir o kadar ilgilidir.

Doğru referansı bulmanın zorlu işinde kestirmeye gitmek veya cilalı, pürüzsüz bir düzyazı üretmek için büyük dil modellerine bel bağlamak, yazarı kendi kendine dayatılmış bir olgunlaşmamışlık durumuna yaklaştırır. Büyük bir dil modeli, kurallara hâkim olmuş ve işin tamamlandığını düşünen kendinden hoşnut bir öğrenci gibidir.

Yazar olabilmek ve özellikle de ruh ve ustalıkla iyi yazabilmek için, yazma eylemi en azından hayatın hazlarının zirvesine yakın olmalıdır. Her birimizin payına düşen acıyı hafifletmelidir. William James, depresyondaki bir arkadaşına hitaben yazdığı ‘Thomas Wren Ward’a Mektup’ta, insanların gerçeklikte bir ‘çentik’ açma gereğinden söz eder. Bazı yazarlar dünyanın ham maddesinden büyük parçalar kesip koparır; bazıları yalnızca bir çizik bırakır – ancak tüm doğuştan yazarlar, bu küçük çentiklerin bile önemli olduğuna ve gizemli bir biçimde kendi suretlerinde meydana getirildiğine bir şekilde inanmış olmalıdır.

Düşünce, düşünce Başlar; Bilhassa da Hayrete düşünce

ÖZKAN GÖZEL

www.kritikbakis.com

Felsefe kendi geçmişinde ebedî şimdisini arar.
Émile Bréhier, La Philosophie et son passé, 1940.

Theaitetos diyalogunda (155d) Platon, “hayret” (taumazein) ile ilgili olarak “bu pathos olsa olsa bir filozofundur” der ve ekler “felsefenin bundan başka hâkim bir başlangıcı yoktur.” Aynı vurguya talebesi Aristoteles’te de rastlarız: “İnsanlar hayret etmek içinden geçerek hem şimdi hem de ilk olarak felsefenin hâkim başlangıcına vardılar” (Metafizik, A2, 982b).

Bilindiği üzere Platon ve Aristoteles bugün tanıdığımız hâkim formuyla felsefi geleneğin oluşumunda belirleyici olmuşlardır. Aralarındaki onca ihtilafa ve bu geleneğin ayrı kanatlarında yer almalarına rağmen onların ağız birliği edercesine felsefe yapmanın patetik kökeni olarak hayreti işaret etmelerinde ilginç ve öğretici bir yan bulunmaktadır. Peki bu çağın insanları olarak bizler bu tanıklığı ve ona içkin hakikati nasıl anlayabilir ve yorumlayabiliriz?

Ama ilkin bir hususu açıklığa kavuşturmalıyız: Bu bağlamda hayretin yanı sıra şüphe (Gazzâlî, Descartes), hayranlık (Descartes), kaygı (İbn Hazm, Kierkegaard), içsıkıntısı (Heidegger), inkıbaz (tasavvuf) gibi daha ziyade “sınır-durumlar”a özgü duygulanımlar da elbet söz konusu edilebilir. Hangi duygulanımın niçin, ne zaman ve ne şekilde öne çıktığı bir yandan tecrübenin mahiyetine, tarzına ve yoğunluğuna, diğer yandan dönemlere, durumlara ve mizaçlara göre farklılık arz edebilir. Ama bu hususlar hayretin felsefenin arkhe’si

olduğu iddiasıyla zorunlu olarak çelişmez. Her durumda bir noktayı gözden kaçırmamak gerekiyor: Felsefe saf entelektüel bir faaliyet değildir ve bu faaliyetin patetik bir zemini vardır: hayret, şüphe, hayranlık, kaygı, içsıkıntısı, inkıbaz... Ama şimdi biz dikkatimizi öncelikle ve bilhassa ilki üzerinde yoğunlaştıralım.

Hayret dediğimiz şu müstesna duygulanım, çabamız ve gayretimiz, kararımız ve ihtiyarımız haricinde bize uğrayarak bizi kısa bir süreliğine de olsa kendimizden alır; içine gark olduğumuz sıradanlığın katarından çekip çıkarır ve hergünkü olağanlığın fevkine yükseltir. Hayretten itibaren veya hayret vesilesiyledir ki fevkalade olanın alelade olanın içinden kendini duyurmasına tanık oluruz: Varolanın bütününe dair bir hissiyatın başlattığı varlığın kendini bize yeni, yepyeni bir vechesiyle sergilemesidir bu; içine battığımız eşyanın çokluğundan başımızı kaldırıp varlığa, oluşa, varoluşa yepyeni bir nazarla yaklaşma fırsat ve imkânıdır bu.

Varlık hep “burada”, önümüzde öylece durmakta, gözümüzün önünde, burnumuzun dibinde, dokunuş mesafesinde bulunmakta ve bu surette yakınlık içinden bize her daim el edip seslenmektedir. Ama “orada”, esîrde, sisler arasında ya da bulutların verasında, uzaklıkta, kendini ancak yokluğunda duyuran da yine varlıktır. Yakınlık ve uzaklık veya daha dinamik bir ifadeyle yaklaşma ve uzaklaşma; bunlar varlığın insanla ilişkisinin temel kipleridir. Birincisinde varlık bir nevi buradalaşır, varolanlar üzerinden kendini açar ve ayan

olur; ikincisindeyse kendini “geri çeker”; perdeleyip örter, gizemine bürünüp pinhan olur ve kendini ancak uzaklığında ve uzaklık olarak, bir tür yokluk suretinde duyurur. Varlıkla münasebetimiz temelde işte bu iki hal içinden gerçekleşir. An gelir varlık kendini şu veya bu varolanda,olguda veya olayda nazarımıza ilk defaymışçasına yepyeni bir tarzda ve yepyeni bir vecheyle bir lahzalığına gösterir veya verir! Sonra ne olur? Varlık, sanki hiçbir şey olmamış gibi, meydana çokluk olarak çokluğa bırakır; eşyanın olanca kesafetiyle yeniden belirmesine izin vererek gizemine “geri çekilir”. Böylece çok geçmeden aleladelik yeniden geri döner. Ve biz “unuturuz” varlığın bu alayışle bir anlığına kendini sergileyişini ve ona olan yakınlık ve nispetimizi. Ama bizi hayrette bırakan o müstesna anın izi, tadı, tesiri, daha doğrusu teshiri dimağda, akılda, gönülde bir şekilde kalır.

O halde felsefe aynı zamanda bir hatırlama çabası, bir tezekkür faaliyeti olarak nitelenebilir veya öncelikle ve bilhassa öyle nitelenmelidir. Bu çaba, yitip gidenin ardından bir bakakalma ve onu yeniden burada orada her yerde özlem ve iştiaqla, sabır ve inatla aramaya yöneliktir. Demek ki bizi hayrete salarak olağan akışın bir anlığına da olsa dışına çıkaran bu fevkaladelik, varlığın bize bu “göz kırpsı” (Augenblick), bizi önce kendimizden edip sonra kendimize iade eden bu “olay” (événement), bir defa vuku buldu mu, varlık kendini bir defa bulunuş olarak duyurup buradalaştı mı, o zaman felsefe yapmanın vakti gelmiştir. Felsefe yapmanın patetik koşulu doğmuş ve başlangıç zemini oluşmuştur böylece. Gerisi sabırlı ve titiz entelektüel bir çabaya, zihnin sürekli takip ve gayretine kalmıştır. Gerçekten de “hikmet arayışı” olarak felsefe, o ilk sadmenin sevgiyle –ya da şevkiyle– yola koyulmak, bu uğurda yol almaktır. Böylece felsefeyi (philo-sophia) kelimenin etimolojisinden esinlenerek “olanı olmağında, olduğu gibi görme olarak hikmete (sophia) duyulan sevgi ve iştiaqla” diye tarif etmekle kalmayıp bu arayışı başlatan ve ona yol boyunca eşlik eden temel bir duygulanım olarak hayretin merkezi rolüne işaret etmiş oluyoruz. Hayret, ne bir kez başa geldikten sonra yerini aynen eskisi gibi gündelikliği sağlama alıp haklı çıkaran aşinalık duygusuna bırakan arızı bir duygudur, ne de akla karşıt ve dolayısıyla akletmeye ters veya mâni basit bir infialdir. Bilakis o, Atina’nın iki büyük üstadının da tanıklık ettiği üzere, felsefenin kelimenin tam da kökensel anlamında arkhe’si olarak görülebilir. Böylece hayret, ilk vukuundaki tesirinin şiddetinde olmasa da dolaylı ya da dolaysız bir biçimde düşünce yolculuğunu alttan alta ve mütemadiyen belirlemeye devam eder: Hakikatin şöyle bir parlayıp kendini geri çektiği müstesna bir ân olarak bu pathos “başla gelip başla yerinden etmek”le kalmaz, hiç olmazsa izi, anısı veya tortusu itibarıyla tüm bir düşünme sürecine yakından veya uzaktan eşlik etmeye devam eder. O müstesna ânın dimağda kalıp gönülde yer eden tadının sırf hatırlanması bile, yorgun ve bitap düştüğünde akıl atını, başlangıçta nasıl yola soktuysa bu fütur anlarında da işte

öyle yeniden gayretlendirip şevke getirmeye, düşe kalka da olsa yolculuğu sürdürmeye ikna eder.

Hayret aklın temel bir duygulanımıdır. Logos-mitos, fikriyat-hissiyat, ruh-beden, şiir-felsefe gibi dikotomik ayırım veya karşıtlıklara şartlanmış havsalamız bu ifadede dile getirileni almıyor olabilir, ortaya konan bu fikir en azından ilk bakışta zihinlerimize ters geliyor olabilir. Öyle ya, ancak infialleri dışlayarak ve onlara karşı gelerek iş görebildiği varsayılan akıl nasıl olup da duygulanabilir? Fikriyatımızı tam da hissiyatımızı askıda alarak oluşturuyor değil miyiz? Genel bir eğilim olarak felsefe hislerin söz sahibi olmadığı saf entelektüel bir çaba olarak nitelenmiyor mu? Ve zaten logos tarihsel bir süreçte mitostan ayrışıp özerkliğini kazanmış ve felsefe olarak vücut bulmuş değil mi? İtirazlar çoğalsa da neredeyse tamamı aslında akletmenin her türlü duygulanımdan ari, her türlü etkilenimden azade apatik bir meleke olduğu şeklindeki şu gizli postüladan yola çıkıyor. Oysa epey sorunlu ve tartışmaya açık bir önkabul bu.

Peki ama aklın duygulanması gerçekte nasıl bir şey? Akıl hayrete düştüğünde olan nedir? O zaman akıl hakkında hayrete düştüğü şey her ne ise, onun önünde duraksar ve geri adım atar ve fakat aynı zamanda da kendini o şeye cezp edilmiş, hatta onun tarafından celp edilmiş olarak bulur. Böylece aklın, dışarıdan gelip onu sarsan bir olayın tesiri altında baştan, yeni baştan ama sahiden akletmeye başlaması mümkün olur: Düşünce, düşünce başlar; bilhassa da hayrete düşünce. Şöyle de ifade edilebilir: Akıl hayrete düştüğünde –duygulandığında– “önce” durur, duraksar, kendini askıya alınmış, hatta yadsınmış bulur, “sonra” silkinip kendine gelir ve bu kez yenilenmiş bir nazarla önünde duraksadığı şey üzerine sil baştan akletmeye koyulur. Gelgelelim bu ameliye, aklın onu hayrete düşürüp sarsan şeyi sarsıntı geçtikten sonra kuşatıp kavramaya, yani onu kendi terimlerine çevirip çerçevelemeye kalkışmasıyla sonuçlansa da, bu durum pathos olarak hayretin sahici düşünüşü başlattığı gerçeğini hiçbir şekilde nakzetmez. Kavramlar marifetiyle yapıldığı ölçüde felsefe, akli sarsan her ne ise onu logosun düzeni içine alarak kendine tabi hale getirmeye, ehlileştirmeye yani makulleştirmeye çalışır. Felsefenin öyleyse her halükârda hayretle bir işi vardır: hayretin sevgiyle harekete geçmesi ve ardından hayret duyduğu şeyi kavramlar yardımıyla zapturapt altına almaya çalışması anlamında. Philosophia’nın ve genel olarak “sahici düşünüş”ün bu temel duygulanımla asli bir bağı vardır; dahası, aralarında zorunlu bir alışveriş söz konusudur.

Peki teknik aklın ve “hesabi düşünüş” biçiminin geçer akçe olduğu, tekno-bilimin hükümranlığını ilan ettiği çağımızda durum ne minvalde?

Öyle görünüyor ki hayret duygusunun geri çekildiği zamanlardayız. Bu çağın tezcanlı ve aceleci insanına hâkim olan ve onun duygulanım rejimini alttan alta belirleyen şey merak belki de. Ne olup bittiğini tam olarak anlamadan, her şeyin çarçabuk, hızla, art arda değişmekte olduğu bir zaman dilimi bu.

Sükunetle bekleme, durup düşünme, ihtiyatla ve suhuletle davranma, yaşadığının yavaş yavaş farkına ve tadına varma imkânı giderek ortadan kalkıyor. Merak (Neugier), yenilik peşinde koşarken kendi olmayı unutan çağdaş insanın haletiruhiyesini yansıtan upuygun nitelemelerden biri gibi görünüyor: Bugünün insanı adeta ne pahasına olursa olsun yenilik ve değişim peşinde; yeni diye öne sürülen her şey sırf öyle diye cezbediyor onu, hayatını işgal edip zihnini esir alıyor. İnovasyon merakı onu kendi öz doğasını dahi tahribe ve tağşişe, sözüm ona yenilemeye sevk ediyor. Her şey üzerinde durmaya, düşünmeye fırsat bırakmadan çabuk değil, çarçabuk değişiyor, dönüşüyor, yenileniyor, ama bir tek sömürüyü ve adaletsizliği ayakta tutan mekanizma ve onu besleyen yapılar değişmiyor, yenilenmiyor. Yenilikler tam da o çark gıcırdamadan dönsün diye tedavüle sokuluyor sanki. Ve sanki bu çark biz sahiden yeni, radikal anlamda yeni olanı tanıyamayalım ve bu devran hep böyle aynı kalarak sürsün diye var.

Böylece Yeni Çağ'ın ve dolayısıyla modernliğin vardığı bu aşamada sanki hiçbir şey eskisi gibi değil ve her şey dönüşüyor: Doğanın dışında suni bir doğa varlıkla ilişkimize dolayım üstüne dolayım getirerek bizi çemberi içine alıyor ve kuşatıyor gibi. Boş bir meraka eşlik eden bir yönsüzlük ve anlamsızlık duygusu ortalığı kaplamış sanki. Sanattan duyarlık ve sahiciliğin, dinden huşu ve takvanın, aşktan sevgi ve sadakatin, felsefedense hayretin neredeyse tümüyle ortadan kalkma eğilimine girdiği görülüyor. Heidegger aslında birer “düşünce fukarası” olduğumuzu haykırıyor veri bombardımanı altında beyinleri adeta uyuşmuş olan biz “bilgi çağı” insanlarına. “İnsan, belki halklar da, hayrete uyanmak zorundadır” diyor öte yandan Wittgenstein ve hemen ardından ekliyor, “bilim onu tekrar uykuya daldırmanın bir yoludur.”

Bugün, düşünmeye ve bu arada felsefeye olan ihtiyacın kendini belki her dönemden fazla duyurduğu bir zaman dilimindeyiz. Kimilerinin felsefenin helvasını kardiği çağımızda yeni baştan düşünmemiz gereken başlıca

hususlar arasında bizzat felsefeyle ilişkimiz de yer alıyor. Bu bakımdan, Pierre Hadot ile Michel Foucault'nun çalışmalarında izlenebileceği üzere, felsefenin Orta Çağ'ın sonları ve Yeni Çağ'ın başlangıcı itibarıyla bir “hayat tarzı” olmaktan giderek uzaklaşıp daha ziyade “zihinsel bir etkinlik” olarak öne çıkışının nasıl gerçekleştiğine ve bu süreçte filozofik hayretin giderek yerini entelektüel meraka bırakışına kafa yormamız gerekiyor. Felsefeyi ölmeye bırakmak istemiyorsak onunla kurduğumuz ilişkinin tarzını değiştirmeyi denemeli, ona bir de başlangıçta arz ettiği anlama sadakatle bir “yaşam tarzı”, bir “varoluş sanatı” veya “tinsel bir alıştırma” nazarıyla yaklaşmalıyız. O zaman belki arayış, hikmet, gelenek, tarih gibi ‘küflü’ kavramlar bizim için artık geçmişte kalmış şeyler olmaktan çıkacak güncel anlamlarına kavuşacaktır. Bréhier Felsefe Tarihi'nin Giriş'inde “tarih hitama ermiş değildir; bu, düşünce tarihçisinin asla unutmaması gereken şeydir” diyor ve ekliyor: “Platon veya Aristoteles, Descartes veya Spinoza hayatta olmayı bırakmamışlardır.” Bu bakımdan “felsefi öğretiler şeyler değildirler, bilakis düşüncelerdir, geleceğe önerilmiş teemmül temalarıdır.”

Felsefi bir metni okurken, metinle kurduğumuz ilişkinin keyfiyetine bağlı olarak onda bizi uyanan “teemmül temaları” bulabiliriz. Bu ilişki derinleştikçe o metni okumak bizi felsefe üzerine okumaktan felsefe yapmaya giden yola sokabilir. Bazen tek bir kitabın, hatta tek sözün ya da anekdotun zihinsel, giderek de varoluşsal bir dönüşümü başlattığı vakidir.

Metinle kurduğumuz ilişkinin tayin edici olduğu bu gibi durumlarda okuyucu, metne daldığında yalnızca geçmiş düşüncelerin bir dökümüyle değil, hâlâ hayret uyandırma gücünü koruyan teemmül temalarıyla karşılaşır ve dolayısıyla felsefenin arkhe'si olan o müstesna pathos, kendini yeniden hissettirir. Böylece metin okuyucusunu yalnızca bilgilendirmekle kalmaz, onu kendi varoluş tecrübesinden hareketle felsefe yapmaya çağırır. Bréhier'nin sözünü ettiği “ebedî şimdi” metnin satırları arasında okuyana yeniden açılır.

Ebu Zuhur Saldırısı Bağlamında Suriye ve İsrail-Türkiye Gerilimi

DOÇ. DR. MEHMET RAKİPOĞLU
www.kritikbakis.com

18 Ağustos 2026'da İdlib'deki Ebu Zuhur Hava Üssü'ne yapılan İsrail hava saldırısı, 8 Aralık 2024'ten sonra Suriye sahasında yaşananlardan bağımsız olarak icra edilmemiştir. Aksine, yaşanacağına dair güçlü emarelerin sıklıkla İsrail tarafından temin edildiği bu saldırı, İsrail ile Türkiye arasında Esed rejimi sonrası Suriye'nin güvenlik mimarisi üzerine derinleşen yapısal rekabetin en son tezahürü olarak okunabilir. İsrail Başbakanlığı, saldırıyı Suriye'nin Türk kuvvetlerinin üsse konuşlanmasına izin vererek üzerinde mutabık kalınan bir "statükoyu" ihlal etmek üzere olduğu iddiasıyla gerekçelendirmiştir. Uluslararası hukuk açısından egemen bir devlet olan Suriye'nin hangi ülke ile ne tür bir iş birliği yapma kararına saygı duymayan İsrail'in bu çerçevelemesi Siyonist saldırganlık açısından çok daha fazla mesaj barındırıyor. Buna göre, işgalci rejimin gerçekleştirdiği son saldırı, yakın bir tehdit olarak kodladığı Türkiye'ye verilmiş savunmacı bir refleksden ziyade, İsrail'in bölgedeki saldırganlığının daha geniş bir örüntüsü içinde konumlanıyor.

İsrail Saldırganlığının Sürekliliği

Ebu Zuhur saldırısı Suriye sahasındaki İsrail saldırganlığının bir örüntüsü bağlamında değerlendirilebilir. Nitekim Esed rejiminin düşüşünden bu yana İsrail, Suriye topraklarında yüzlerce saldırı gerçekleştirerek Türkiye'nin askerî konuşlanmasına dair herhangi bir spesifik kaygı oluşmadan önce de saldırganca tavırlar sergilemiş ve Suriye'nin sivil ve askerî birçok noktasında saldırılar düzenlemiştir.

Bu saldırılar, İsrail'in İran, Lübnan, Irak, Yemen ile askeri angajmanları ve Filistin topraklarına yönelik soykırımı yan yana konuştuğunda, İsrail'in meşru bir güvenlik kaygısı olarak ele aldığı şeyin coğrafi ve siyasi kapsamını sürekli genişlettiği daha geniş bir davranış örüntüsüne oturmaktadır. Ebu Zuhur saldırısını İsrail'in diğer saldırganlıklarından farklı kılan temel nokta, Siyonist saldırganlığın bu saldırı sürecindeki hedefinin bir devlet dışı aktör veya düşman bir devlet değil, NATO üyesi Türkiye ve Ankara ile resmi olarak iş birliği yapan Şam yönetimi olmasıdır.

İsrail'in saldırdığı diğer ülkeler ve bölgelerden farklı bir profil çizen bu hadise, İsrail'in saldırganlığının belirli bir tehdide orantılı bir karşılık olup olmadığı değil, neden özellikle Türkiye'nin şimdi bu girişken sinyal verme örüntüsünün odağı haline geldiğini gündeme getirmektedir. Saldırıda hedef alınan üssün yıllardır hizmet dışı olması ve yalnızca onarım sürecinde bulunması, İsrail'in somutlaşan bir tehdit iddiasını zayıflatmakta ve saldırının öncelikle operasyonel bir askeri gerçekliğe verilen yanıtın çok, Türkiye'nin Suriye'deki genişleyen askeri varlığı gibi siyasi ve stratejik bir yörüngeye karşı önleyici bir hamle olarak işlev gördüğü yorumunu güçlendirmektedir.

Siyonist Saldırganlığın Siyasal Boyutları

İsrail Savunma Bakanı'nın saldırının hem Suriye'ye hem de Türkiye'ye bilinçli bir uyarı olduğunu açıklaması ve Başbakan Netanyahu'nun operasyonu Amerikan onayını beklemeden yetkilendirmesi, iki düzeyde analitik açıdan

önemlidir. Birincisi, saldırının temel mantığının dar anlamda askeri olmaktan çok siyasi olduğunu doğrulamaktadır. Nitekim saldırıdaki hedef seçimi, kapasiteyi zayıflatmaktan çok niyeti iletmiştir. İkincisi, Washington'ı devre dışı bırakma kararı, tırmanışın hızı ve zamanlaması üzerinde tek taraflı kontrolü elde tutmak için ABD ile sürüşmeyi kabul etme isteğini göstermektedir. Bu durum, dış çatışmayı iç siyasi konsolidasyon aracı olarak kullanmakla tutarlı bir tercih olarak değerlendirilebilir.

Bu dinamik, İsrail iç siyasetinde geniş ölçüde kabul gören bir örüntüyle örtüşmektedir. Buna göre, İsrail'de dış tehditler güvenlik odaklı bir seçmen kitlesini konsolide etmek için seferber edilmektedir. Türkiye, İsrail politikalarına açıkça eleştirel, bölgesel olarak girişken bir güç ve Suriye'nin yeniden inşasına en güvenilir dış katkı sağlayıcı olarak konumlanmış bir aktör olarak, bu amaç için özellikle etkili bir hedef olarak kodlanmaktadır. Ancak İsrail'in egemen bir Suriye devletinin iç güvenlik düzenlemelerini dikte etme veya Şam'ın dış ortak seçimini veto etme konusunda meşru bir hukuki dayanağı bulunmamaktadır. Üstelik Türkiye'nin askeri varlığı Suriye'nin kuzeyinde yoğunlaşmış, İsrail sınırından coğrafi olarak uzak durumdadır ve Suriye hükümetinin rızasıyla yürütülmektedir. Bu, İsrail'in Suriye topraklarındaki tekrarlanan tek taraflı saldırı ve müdahale örüntüsünden maddi olarak farklı bir duruştur.

Amerikan Dış Politikasının Kurumsal Parçalanmışlığı

ABD'nin Türkiye Büyükelçisi ve Suriye özel temsilcisi Thomas J. Barrack'ın saldırıya kamuoyu önünde kaygı dile getirmesi ve Amerikan istihbaratının üste Türk askeri varlığına dair kanıt bulamadığını doğrulaması, ABD'nin Ortadoğu politikası içindeki önemli bir kırılmayı ortaya koymaktadır. Barrack, saldırıları "gereksiz bir tırmanış" olarak nitelendirmiş ve Washington'ın İsrail, Suriye ve Türkiye arasında çatışmasızlık mekanizması kurmaya çalıştığını belirtmiştir. Bu, İsrail'in saldırganlığına karşı eleştirel, bütüncül bir Amerikan pozisyonunun kanıtı olarak okunmamalıdır. Aksine, Amerikan dış politika aygıtı içindeki rakip ağırlık merkezlerini yansıtmaktadır. Trump ve Barrack gibi isimler aracılığıyla ifade edilen, kısıtlanmamış İsrail eyleminin bir NATO müttefiki üzerindeki istikrarsızlaştırıcı etkisine dair üst düzey bir kaygı; buna karşılık, tehdit değerlendirmeleri İsrail'in Türkiye'yi yükselen bir stratejik meydan okuma olarak çerçevelemesiyle yakından örtüşen CENTCOM'un belirli unsurları ve İsrail yanlısı politika ağırları gibi kurumsal ve bürokratik aktörler. Tutarlı bir Amerikan pozisyonunun yokluğu hem Ankara'yı hem de Tel Aviv'i ABD'nin kriz yönetimine dair öngörülebilirliğin azaldığı bir stratejik ortamda bırakmaktadır.

Şam'ın Güven Krizi

Ebu Zuhur saldırısının ardından Şam yönetiminin kendi konumunu nasıl ifade ettiği de bu tabloya eklenmesi gereken bir başka katmandır. Suriye Dışişleri Bakanı Esad eş-Şeybani, 22 Ağustos'ta Reuters'a verdiği

demeçte, İsrail ile sürdürülen güvenlik müzakerelerinin İran Savaşı'ndan bu yana fiilen dondurulduğunu açıkça ifade etmiştir. Şeybani'ye göre, İran Savaşı'ndan bu yana askıya alınan müzakereler, sınıra yakın güvenlik bölgeleri ve yalnızca BM gözetiminde bir tampon bölge öngören bir anlaşmayı neredeyse doğurmak üzereydi. Bu kritik tespit farklı bir noktayı daha gün yüzüne çıkarmıştır. Nitekim taraflar bir mutabakatın eşliğine gelmişken sürecin askıya alınması, İsrail'in kesintisiz saldırganlığının yalnızca Türkiye'yi değil, doğrudan müzakere masasındaki muhatabı olan Şam'ı da güven bunalımına sürüklediğini göstermektedir.

Şeybani'nin kullandığı dil de bu bunalımın derinliğini yansıtmaktadır. Şeybani, İsrail'e "tarihi fırsatı" kaçırmaması çağrısında bulunurken, diplomasi kapısının açık olduğunu ama güvenin olmadığını vurgulamıştır. İsrail'in bir Suriye hava üssünü bombalamasının hemen ardından verilen bu demeçte Şeybani, Şam'ın önceliğinin İsrail saldırılarının durdurulması olduğunu belirtmiş ve bu yönde güven artırıcı adımlara ihtiyaç bulunduğunun altını çizmiştir. Diplomatik nezaket çerçevesinde formüle edilmiş olsa da, bu ifadeler aslında sertleşmiş bir konumu örtük biçimde taşımaktadır. Nitekim müzakerenin yeniden başlaması ihtimali dile getirilirken dahi, bunun önkoşulu olarak saldırıların sona ermesi ve güvenin yeniden inşası şart koşulmaktadır. Diğer bir ifadeyle, Şam yönetimi masaya "her koşulda" değil, İsrail'in davranışını değiştirmesi kaydıyla dönebileceğini ima etmektedir.

Bu açıklama, İsrail'in saldırganlık örüntüsüyle de doğrudan örtüşmektedir. İsrail'in Ebu Zuhur'u vurarak "koruduğunu" iddia ettiği statükoyu bizzat bozması, yalnızca Ankara ile değil, Şam ile kurulan diplomatik kanalın da güvenilirliğini zedelemiştir. Bir yandan güvenlik anlaşmasına yönelik teknik çalışmanın sürdüğü, öte yandan fiili saldırıların kesintisiz devam ettiği bu ikili yapı, İsrail'in müzakere masasını bir teskin aracı olarak kullanırken sahada tek taraflı bir olgu yaratma stratejisini sürdürdüğü izlenimini güçlendirmektedir. Şam'ın bu noktada "güvensizlik" vurgusunu kamuya açık biçimde dile getirmesi, Suriye'nin artık İsrail'in niyetine dair kamusal şüphesini gizleme ihtiyacı duymadığının, dolayısıyla Türkiye-Suriye hattındaki ortak tehdit algısının resmi söylemde de yakınsamaya başladığının bir işareti olarak okunabilir.

Türkiye'nin Seçenekleri

İsrail saldırganlığının temel amacı Türkiye'yi istemediği, zamanı ve yerini dolayısıyla şartlarını belirlemediği bir savaşa çekmektir. Ankara, sınır tanımaz Siyonist saldırganlıkla mücadelenin yerini, zamanını ve şartlarını kendi belirlemek istemektedir. Trump gibi İsrail yanlısı bir ABD başkanının olduğu konjonktürde Türkiye İsrail ile savaşı veya çatışmayı tercih etmemektedir. Bunun yerine, diplomatik adımlar ve caydırıcılık üzerine inşa edilmiş askeri oluşumlar oluşturulmaktadır.

İlk olarak, bölge ülkelerinin hemen hemen hepsinin desteği ve ABD gibi Batılı aktörlerin de desteğiyle İsrail saldırganlığı kınanmış ve diplomatik misilleme adımları atılmıştır. Bu anlamda, Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan ile İsrail Başbakanı Netanyahu arasındaki diplomatik söz savaşının ardından Ankara'nın Netanyahu için Interpol'ün tutuklama kararı talep etmesinin, uluslararası hukuki prosedür açısından başarılı olma ihtimalinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Nitekim Interpol'ün kendi tüzüğü, siyasi, askeri, dini veya ırksal nitelikte müdahalelerde bulunmasını açıkça yasaklamakta ve görevdeki bir hükümet başkanı, teamül hukuku altında önemli işlevsel bağımsızlık korumasına sahiptir. Bu girişim, dolayısıyla, uygulanabilir bir hukuki yol olmaktan çok, İsrail'in davranışına yönelik kınamayı uluslararasılaştırmaya yönelik sembolik ve diplomatik bir araç olarak görülebilir.

Caydırıcılık merkezli askeri adımlar bağlamında ise NATO'nun 5.maddesi tartışılmaya başlanmış ve Ağustos ayı içerisinde imzalanan Mekke Paktı gündeme getirilmiştir. Her ne kadar NATO'nun 5. Maddenin Türk topraklarının dışında faaliyet gösteren Türk kuvvetlerini otomatik olarak kapsamayacağı İsrail tarafından varsayılsa da, Türkiye'nin NATO üyeliğinin ağırlığı ve 4.madde bağlamında adımların atılmasını engellemektedir. Herhangi bir üye devletin güvenliğine, toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına yönelik bir tehdit algılandığında istişare talep etmesini sağlayan 4. madde ile kurulacak mekanizma, askeri anlamda bağlayıcı olmasa da Türkiye'ye kolektif diplomatik baskı üretme ve otomatik bir savunma yükümlülüğü olmasa dahi Batılı müttefikler nezdinde konumunun meşruiyetini güçlendirme aracı sunmaktadır.

Daha sonuç belirleyici olan ise alternatif bir güvenlik mimarisinin ortaya çıkmasıdır. 7 Ağustos 2026'da Türkiye, Suudi Arabistan ve Pakistan arasında imzalanan Mekke Ortak Savunma Anlaşması, imzacılardan herhangi birine yönelik silahlı bir saldırının üçüne de saldırı sayılacağını öngörmektedir. Ebu Zuhur saldırısının paktın imzalanmasından yalnızca on bir gün sonra gerçekleşmesinin zamanlaması dikkat çekicidir. Bir nevi paktın ilk testi olan bu saldırı,

Suriye'nin katılım sürecini hızlandırabilir. Bu senaryonun gerçekleşmesi halinde, Suriye topraklarına yönelik gelecekteki herhangi bir İsrail saldırısı artık İsrail-Suriye veya İsrail-Türkiye arasında ikili bir mesele olmaktan çıkıp daha geniş, çok taraflı bir koalisyonu içine çekerek, devam eden tek taraflı İsrail eylemlerinin siyasi ve stratejik maliyetini önemli ölçüde artırabilir. Şeybani'nin müzakerelere dair temkinli iyimserliği ile Şam'ın Ankara'ya duyduğu güvenin artmaya devam etmesi durumunda, bu iki eğilim (Suriye'nin İsrail'le doğrudan diplomasiye kapıyı açık tutması ve aynı anda Mekke Paktı ekseninde yakınlaşması) birbirini dışlamak yerine, Şam'ın elini güçlendirmeye yönelik tamamlayıcı bir strateji olarak da okunabilir. Sonuç olarak Türkiye ve İsrail'in Esed rejimi sonrası Suriye'ye yönelik rakip yaklaşımları, ülkenin geleceğine dair temelde farklı vizyonları yansıtmaktadır. Türkiye'nin angajmanı, egemen Suriye'nin askeri ve kurumsal kapasitesinin yeniden inşasını desteklemeye yönelmiş olup, istikrarlı ve yetkin bir komşu devletin Türk stratejik çıkarlarına hizmet ettiği varsayımına dayanmaktadır. İsrail'in tekrarlanan saldırı örüntüsü ise, buna karşılık, bütünsel hava savunması, güvenilir hava gücü, organize ağır birlikler gibi ileride tek taraflı İsrail eylemlerini caydırabilecek herhangi bir Suriye güvenlik aygıtının ortaya çıkmasını önlemek üzere kalibre edilmiş görünmektedir. Şeybani'nin açıklamalarının ortaya koyduğu güven krizi, bu iki modelin Şam nezdinde artık soyut bir tercih meselesi olmaktan çıktığını, doğrudan yaşanmış tecrübeye dayalı bir değerlendirmeye dönüştüğünü göstermektedir. Müzakere masasına rağmen devam eden saldırılar, İsrail modelinin güvenilirliğini bizzat Suriye'nin ağızından zedelemektedir. Bu ayrışma, Suriye'nin ittifak tercihlerini yalnızca ikili ilişkiler açısından değil, ülkenin gerçek egemen bir yeniden inşayı başarıp başaramayacağı veya kalıcı olarak dış tek taraflı baskıyla sınırlı kalıp kalmayacağı sorusu açısından da sonuç belirleyici bir konuma yerleştirmektedir. Mekke Paktı'nın seyri, Amerikan politikasının tutarlılığı, Türkiye'nin stratejik sabrının kalibrasyonu ve Şam'ın İsrail'e duyduğu güvenin ne yönde evrileceği, bu modellerden hangisinin nihayetinde galip geleceğini birlikte belirleyebilir.

Yan Kuruluş Süper Güç—İngiltere Tacını Amerika'ya Nasıl Kaptırdı

YAZAR: WENDY WILLIAMSON

KAYNAK: WENDYWILLIAMSON.SUBSTACK.COM

“Bir ulusun parasını çıkarma ve kontrol etme iznini bana verin, yasalarını kimin yaptığı umurumda değil.”

— Mayer Amschel Rothschild'e atfedilir.

Günümüzde dolaşımda olan bir anlatı var—hadi buna Prometheusçu anlatı diyelim—küresel kaosa dair cezbedici bir açıklama sunuyor. Takipçilerine dünyanın, merkezi Londra Şehri'nde bulunan gizemli bir finansal klik tarafından yönetildiğini söylüyor. Bir dizi doğrulanabilir olgu sunuyor: tarihsel darbeler, gerçek belgeler, gerçek isimler ve yüzyıllara yayılan gizli ağlar. Bu hikâyenin takipçileri “gerçek” düşmanın adını koyduklarına inanıyorlar.

Peki neden inanmasınlar? Anlatı onlara çözmeleri için derli toplu, tatmin edici bir bulmaca sunuyor. Jeopolitiği, kötü adamın kadim bir bankacılık seçkini, kahramanın ise “oyunu bitirmeye” cesaret eden popülist lider olduğu bir dedektif gerilimine dönüştürüyor. Bu, hakikatten çok da uzak değil—ama çarpıtılmış. Anlatı, hararetle İngiltere'yi işaret ederek takipçilerini gerçek güç mimarisine karşı körleştiriyor. Onlara hakikat arayıcılarıymış gibi hissettirirken onları hakikatten uzaklaştırıyor; bu da Amerikan güç yapısından ustaca bir dikkat dağıtmadır.

Gerçek küresel düzeni anlamak için hikâneyi bir kenara bırakıp yapıya bakmamız gerekiyor. Bunu yaptığımızda daha net bir tablo ortaya çıkıyor: Amerika Birleşik Devletleri, Londra Şehri'nin kurbanı değildir; bütün küresel girişimin ana merkezidir. İngiltere ise tüm tarihsel prestijine ve finansal gücüne rağmen bir yan kuruluşur.

Bu makale bunun nedenini inceleyecek. İnsanların bu anlatıya çekilmesinin psikolojik nedenlerini araştırarak, küresel finansal gücün Londra'dan Washington'a tarihsel aktarımını adım adım ele alacak, günümüzün dolar merkezli sisteminin yapısal gerçekliklerini ortaya koyacak ve Birleşik Krallık'ın kukla ustası değil, yetkin bir ikincil oyuncu olarak işlev gördüğünü göstereceğiz.

İktidarın Psikolojisi

İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri arasındaki yapısal ilişkiyi görebilmek için önce neden bu kadar çok insanın bunun tam tersine inandığını anlamamız gerekiyor. Prometheusçu anlatı modern zihni neden bu kadar güçlü biçimde etkisi altına alıyor?

Kabilecilğe ve ikili düşünmeye yatkın bir yapıya sahibiz. Beyinlerimiz dost ile düşman, kurban ile fail hakkında hızlı yargılarda bulunacak şekilde evrimleşti. Prometheusçu anlatı üç belirli psikolojik dürtüyü besliyor:

Yansıtma (Projeksiyon)

Yansıtma, kendi rahatsız edici gerçeklerimizi başkalarına atfettiğimiz süreçtir. Amerikalılar açısından, İngilizlerin küresel finansal sistemi gizlice kontrol ettiğine inanmak, kendilerini bir imparatorluğun vatandaşları olmaktan ziyade kurbanlar olarak görmelerine olanak tanır.

Eğer kötü adam Londra Şehri ise, sıradan bir Amerikalının 2008'den bu yana trilyonlarca dolar büyüyen Federal Rezerv bilançosuna dönüp bakması gerekmez. İşçi sınıfı pahasına zenginlerin yararına olan, ücretlerden varlıklara doğru servet aktarımını incelemesi gerekmez.

Kendi ülkesinin askerî müdahaleleriyle veya ticaret politikalarıyla yüzleşmesi gerekmez. Bunun yerine Atlantik'in ötesini işaret ederek, "İpleri onlar çekiyor. Biz yalnızca kurbanız." diyebilir. Bu, Amerikan vatandaşını bir imparatorluğun katılımcısından bir komplo gerilimindeki pasif izleyiciye dönüştürür—bu, tavır almakmış gibi hissettirir ama aslında gerçek hesap verebilirlikten kaçınır.

Kahramana Tapınma

İkinci dürtü kahramana tapınmadır. İnsanlar ahlak oyunlarına—iyinin kötülükle savaştığı hikâyelere—çekilir. Bu hikâyede "derin devlet" veya "küresel elit" karanlığı temsil eder. "Bataklığı kurutma" sözü veren bir popülist lider—sistemin dışından biri—ise aydınlığı temsil eder.

Kahramana tapınma eleştirel düşünceyi çökertir. İktidar mekanizmasını anlamak yerine karizmatik liderlere göre taraf seçeriz. Kimliğimiz kahramanın başarısıyla özdeşleşir. Eğer başarısız olursa, müesses nizamın çok güçlü olduğu sonucuna varırız. Eğer başarılı olursa, gerçek bir yapısal değişimin gerçekleşip gerçekleşmediğini incelemeyi kutlarız. Her iki durumda da, iktidarı gerçekte kimin elinde tuttuğunu ve bu iktidarın nasıl kullanıldığını sormayı bırakırız.

Dikkat Dağıtma

Üçüncü dürtü dikkat dağıtmadır. Prometheusçu anlatı olağanüstü derecede ayrıntılıdır—isimler, tarihler, belgeler, bağlantılar. Takipçileri, Londra Şehri'nin "gizli elini" çözmeye, bankacılık soylarını izlemeye ve gizli toplantıları ortaya çıkarmaya saatler harcar.

Bu ince ayrıntılar bizi meşgul tutar. Mikro düzeye odaklanır, makro düzeyi görmezden geliriz. Londra'yı didik didik incelerken gözümüzün önündeki ülke içi verileri—ücret durgunluğunu, varlık fiyatı enflasyonunu, gelir eşitsizliğini ve servetin giderek Amerikan ellerinde yoğunlaşmasını—görmezden geliriz. Anlatı, sonsuz sayıda parçadan oluşan bir bulmacadır. Bu parçaları birleştirmeye devam ettiğimiz sürece büyük resme bakmayız.

Bu üç dürtü—yansıtmaya, kahramana tapınma ve dikkat dağıtma—bizi, halkla ilişkiler öncüsü Edward Bernays'in iktidara hizmet etmek amacıyla kamuoyunun kasıtlı olarak manipüle edilmesini tanımlamak için ortaya attığı "rıza mühendisliği"ne karşı savunmasız hâle getirir. İnsanlar İngiltere'nin kötü adam olduğuna inandıklarında, öfkelerini bir yan kuruluş konumundaki oyuncuya yöneltirken gerçek merkezi dokunulmaz bırakırlar. Bundan kurtulmak için bu dürtülerin dışına çıkmalı ve paranın somut işleyişine bakmalıyız. Bunu yaptığımızda çarpıcı bir gerçeklik ortaya çıkar.

Asimetrik Karşılıklı Bağımlılık

Londra Şehri finansal bir dev olsa da—dünyanın en büyük döviz piyasasına ev sahipliği yapan, küresel sigortanın merkezi ve uluslararası bankacılığın merkezlerinden biri olarak—Amerika Birleşik Devletleri'nin kontrol ettiği bir sistem içinde faaliyet gösterir. Bu, "asimetrik karşılıklı bağımlılık"tır.

İngiltere ile Amerika Birleşik Devletleri finans, ticaret ve

askerî ittifak yoluyla ayrılmaz biçimde birbirine bağlıdır. Ancak nihai yapısal kaldıraç Amerika Birleşik Devletleri'nin elindedir. İngiltere bir yan kuruluştur—zayıf olduğu için değil, gücü Amerika Birleşik Devletleri tarafından belirlenen parametreler içinde işlediği için.

Bu bağımlılık üç kritik alanda inkâr edilemez.

Parasal Hegemonya: Ana Şalter

Küresel finansal gücün en temel kaldırıcı para politikasıdır—para arzını kontrol etme ve faiz oranlarını belirleme yeteneği. Amerika Birleşik Devletleri, Federal Rezerv (Fed) aracılığıyla küresel "ana şalteri" elinde tutar.

ABD doları dünyanın rezerv para birimidir. Ülkeler ticaretlerini büyük ölçüde dolar üzerinden yapar. Merkez bankaları dolar cinsinden rezervler tutar. Şirketler dolar cinsinden borç ihraç eder.

Dolar rezerv para birimi olduğu için Fed'in kararları tüm dünyayı etkiler. Fed faiz oranlarını yükselttiğinde sermaye Amerika Birleşik Devletleri'ne akar, doları güçlendirir ve diğer ülkelerin dolar cinsinden borçlarının servisini yapmasını zorlaştırır. Fed faiz oranlarını düşürdüğünde ise sermaye dışarı akar ve başka yerlerde varlık fiyatlarını yükseltir. Fed'in politikası havadır; diğer herkes yalnızca arazidir.

İngiltere Merkez Bankası (BoE) büyük ölçüde Fed'in izinden gider. Kendi faiz oranlarını, Fed'in kararlarının belirlediği dar bir koridor içinde belirler. Fed faizleri düşürürken BoE faizleri yükseltirse sterlin güçlenir ve ihracata zarar verir. Fed faizleri yükseltirken BoE faizleri düşürürse sterlin zayıflar ve enflasyon ithal eder. Bir BoE yetkilisi yakın zamanda, Fed'in agresif faiz indirimlerinin Birleşik Krallık'a enflasyon ithal edeceğini kabul etti. Fed harekete geçer; BoE tepki verir.

Borç Bağımlılığı

Bu, İngiltere'nin yan kuruluş statüsünün en çarpıcı örneğidir. Birleşik Krallık'ın yaklaşık 3 trilyon sterlinlik kamu borcu vardır—bu rakam, yıllık ekonomik üretimini gölgede bırakmaktadır. Birleşik Krallık bu borcu sürekli olarak yeniden finanse etmek zorundadır. Bunu yapabilmek için uluslararası yatırımcılara güvenir—bunların en önemlileri ise Amerikan finans kuruluşlarıdır: emeklilik fonları, varlık yöneticileri ve ulusal varlık fonları. Getiri ve çeşitlendirme arayışında oldukları için ABD dolarıyla İngiliz borçlanma araçlarını satın alırlar.

Ancak bunları satın almayı kendileri tercih etmektedir. Satın almamayı da tercih edebilirler. Bu, Birleşik Krallık'ı gerçek finansal egemenliğinden mahrum bırakır. Her İngiliz başbakanı ip üzerinde yürümektedir. Amerikalı yatırımcılar güvenlerini kaybederlerse İngiliz borçlanma araçlarını satın almayı bırakabilir, daha yüksek faiz oranları talep edebilir veya ellerindekileri satabilirler.

Eylül 2022'de Birleşik Krallık, hükümetin finansman kaynağı gösterilmeyen vergi indirimleri açıklamasının ardından bir tahvil piyasası krizi yaşadı. Amerikan varlık yöneticilerinin başını çektiği uluslararası yatırımcılar İngiliz tahvillerini yoğun biçimde sattı. Getiriler hızla

yükseldi, emeklilik fonları teminat tamamlama çağrılılarıyla karşı karşıya kaldı ve BoE müdahale etmek zorunda kaldı. Hükümet haftalar içinde politikasından geri döndü. Bu mali politika geri dönüşü, İngiltere'nin kontrol eden taraf değil, bağımlı taraf olduğu anlamına gelir.

Kurumsal Bağlar

Londra Şehri ile Federal Rezerv arasında köklü tarihsel bağlar vardır. Bazı tarihçiler, Fed'in 1913'te kuruluşunda Londra merkezli özel bankacıların etkili olduğunu ileri sürer. Ancak tarihsel silsile, günümüzdeki güçle aynı şey değildir. Federal Rezerv, Amerikan amaçları doğrultusunda ABD Kongresi'nin çıkardığı bir yasayla kurulmuştur. ABD başkanına ve Kongre'ye karşı hesap verebilir durumdadır. ABD yasaları çerçevesinde faaliyet gösterir.

Günümüzde Washington ve Fed küresel rezerv para birimini basar. Dolar takasına ilişkin kuralları belirler, yaptırımlar uygular ve uluslararası ticaret mekanizmalarını kontrol eder. Londra, işlem masalarına ve takas merkezlerine ev sahipliği yapar; ancak nihai yetki Amerika Birleşik Devletleri'nin elindedir. Londra bir merkezdir; Washington ise ana merkezdir.

İngiltere Makineyi Nasıl İnşa Etti—Ve Amerika Nasıl Devraldı

Mevcut ilişkiyi kavramak için İngiltere'nin nasıl dünyanın bankeri hâline geldiğini—ve bu tacı nasıl kaybettiğini—anlamamız gerekiyor. Prometheusçu anlatı bir parça gerçeğe dayanır: İngiliz finansal seçkinleri, 20. yüzyılın başlarında Amerikan kurumlarıyla giderek daha fazla bütünleşti. Ancak bu bütünleşme tamamlandığında Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere tarafından yönetilmek yerine onun rolünü bünyesine katarak kıdemli ortak hâline gelmişti.

İngiliz Finansal Gücünün Doğuşu

Her finansal imparatorluğun bir köken hikâyesi vardır. İngiltere'ninki 1694'te, devrim niteliğinde bir fikirle başlar.

O yıl İngiltere Merkez Bankası, Britanya tacıyla özel bir ilişkisi olan özel bir şirket olarak imtiyazlandırıldı. Kurucuları—varlıklı tüccarlar ve finansörlerden oluşan bir konsorsiyum—çarpıcı bir gerçeği keşfettiler: rezervde altının yalnızca bir kısmını tutarken altın karşılığı vaat eden kâğıt banknotlar ihraç edebiliyorlardı. Dahası, bu banknotları hükümete faiz karşılığında borç verebiliyorlardı. Hükümet savaşmak için gereken parayı elde ediyordu. Bankacılar ise yoktan yarattıkları para üzerinden faiz elde ediyorlardı.

Bu, “sihirli formül”dü. Parlamento sürekli bir borçluya dönüştü. Banka, yükümlülüklerini varlıklara dönüştürdü. Paranın üretim maliyeti olmadığı için sahipleri, ihraç ettikleri para üzerinden sonsuz bir getiri oranından yararlanıyordu.

Bunun sonuçları son derece kapsamlıydı. İngiltere, vergileri dayanılmaz seviyelere çıkarmadan savaşları finanse edebiliyordu. Bir donanma kurabiliyor, Napolyon'la savaşabiliyor ve imparatorluğunu

genişletebiliyordu—hem de tüm bunları borçlanarak yapabiliyordu. Devlet artık kendi maliyesinin efendisi değildi; parayı sağlayan bankacılara bağımlıydı. Bu, İngiliz gücünü üç yüzyıl boyunca—ve nihayetinde onun ardından Amerikan gücünü—tanımlayacak kalıbın başlangıcıydı.

İngiltere'nin Altın Çağı Ve Rothschild'lerin Yükselişi 19.yüzyılın ortalarında zirveye ulaştığında İngiltere, tartışmasız finansal ve endüstriyel süper güçtü. Kraliyet Donanması küresel deniz yollarını kontrol ediyor, Sanayi Devrimi ise İngiltere'yi “dünyanın atölyesi” hâline getiriyordu. Sterlin küresel rezerv para birimiydi ve Londra küresel sermayenin takas merkeziydi. Bir ülkenin krediye ihtiyacı varsa Londra'ya giderdi. Bir denizcilik patronunun sigortaya ihtiyacı varsa Lloyd's'a giderdi. Bir hükümetin ticaret dengesizliğini denkleştirmesi gerekiyorsa bunu sterlin üzerinden yapardı.

İngiltere'nin finansal gücü, dünyanın herhangi bir yerinde güç kullanabilme kapasitesine dayanıyordu. Kraliyet Donanması Karayipler boyunca ilerleyerek Fransız, Hollanda ve Danimarka kolonilerini ele geçirdi. Karada ise Wellington komutasındaki İngiliz birlikleri altı yıl boyunca Fransızları İspanya'dan çıkarmak için savaştı. Yarımada Savaşı, Napolyon'un ordularını imparatorluğunu artık sürdüremeyeceği noktaya gelene kadar tüketti.

İngiltere'nin deniz üstünlüğü, Napolyon'un sömürgeci emellerini de sekteye uğrattı. Sarıhumma Haiti'de ordusunu yok etti ve Kraliyet Donanması, geriye kalan kolonilerine takviye göndermesini engelledi. Napolyon 1803'te Louisiana Toprakları'nı Amerika Birleşik Devletleri'ne satarak Amerika'daki imparatorluğundan vazgeçti.

İngiltere'nin küresel erişimi, finansal gücünün temelini oluşturuyordu. Müttefiklerini finanse ederken aynı zamanda iki kıtada Napolyon'la savaşabilen ulus, küresel düzenin tartışmasız efendisiydi—Pax Britannica. Ancak işin ironisi şuydu: Bir zamanlar dalgalara hükmeden ulus, bir yüzyıl içinde eski sömürgesine finansal olarak bağımlı hâle gelecekti. Küresel erişimini sürdürmek borçlanmayı, borçlanmak ise alacaklıları gerektiriyordu. Bu alacaklılar çok geçmeden Amerikalılar olacaktı.

Rothschild'ler bu dönemde öne çıktılar. En ünlü efsane, Nathan Rothschild'in özel haberci ağını kullanarak Napolyon'un yenilgisinden kâr ettiği iddia edilen 1815 Waterloo Muharebesi'ne dayanır. Kelimenin tam anlamıyla doğru olsun ya da olmasın, hikâye gerçeği yansıtır: Rothschild'ler muazzam ölçüde zenginleşmiş ve siyasi bakımdan son derece güçlü hâle gelmişlerdi.

Önde gelen bir Amerikan gazetesi olan Niles Weekly Register, Rothschild'lerin 1835'te uyandırdığı hayranlığı—ve tedirginliği—şöyle aktarıyordu:

“Rothschild'ler modern bankacılığın harikalarıdır... Yahuda'nın soyundan gelenlerin... kralların üzerinde yükseldiğini, imparatorlardan daha yükseğe çıktığını görüyoruz... Rothschild'ler Hristiyan dünyasını

yönetiyor. Hiçbir kabine onların tavsiyesi olmadan harekete geçmiyor... Barışın ya da savaşın, kutsamanın ya da lanetlemenin anahtarlarını ellerinde tutuyorlar... Avrupa krallarının ve Amerika'nın cumhuriyetçi liderlerinin simsarları ve danışmanlarıdır.

19.yüzyılın ortalarına gelindiğinde Rothschild'lerin ve diğer büyük finans evlerinin öncülük ettiği İngiliz bankaları, dünyanın dört bir yanındaki hükümetlere ve şirketlere sermaye sağlıyordu. Londra dünyanın tartışmasız finans başkentiydi. İngiltere dünyanın en büyük alacaklı ülkesiydi ve sterlin mutlak üstünlüğünü sürdürüyordu.

Ancak Rothschild'lerin etkisi bankacılığın çok ötesine uzanıyordu. Onlar inşa eden kişilerdi—ve bu hiçbir yerde Filistin'de olduğu kadar belirgin değildi. 1881'de Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesinin, binlerce Yahudi'yi Rusya'dan kaçmaya zorlayan ayaklanmaları tetiklemesinin ardından mülteciler Filistin'e akın etti. Bankacılık hanedanının en küçük oğlu Edmond James de Rothschild (1845–1934) devreye girdi.

Kardeşlerinin aksine Edmond bir bankacı değil, hayırseverdi. Arazi satın almak, altyapı inşa etmek ve güçlüklerle mücadele eden yerleşimcilere modern tarım yöntemlerini öğretmek için tahminen 50 milyon dolar harcadı. 1900'e gelindiğinde Filistin'de yaklaşık 31.000 akre arazi edinmiş ve Yahudilerin kontrolündeki arazi miktarını iki katına çıkarmıştı. Okulları, üzüm bağlarını ve fabrikaları finanse etti; yerleşimcilerin İbranice konuşmalarını ve Yahudi geleneklerini sürdürmelerini şart koştu. Ayrıca Arap çiftçilerin haksız yere yerlerinden edilmemelerini sağladı ve daha sonra, "Gezgin Yahudi"ye son vermenin bir "Gezgin Arap" yaratmaması gerektiğini yazdı.

Edmond'un oğlu James Armand "Jimmy" de Rothschild (1878–1957), bu vizyonun içinde büyüdü. 1913'te Londralı, varlıklı bir İngiliz Yahudisi olan Dorothy Pinto ile evlendi.

I. Dünya Savaşı Ve Balfour Deklarasyonu

1.Dünya Savaşı her şeyi değiştirdi. 1914'te savaş patlak verdiğinde Jimmy Fransız ordusuna katılırken Dorothy Londra'da kaldı. Orada Siyonist hareketin lideri Chaim Weizmann ile tanıştı ve davasını ilerletmesine yardımcı oldu—çabalarını finanse etti ve onu İngiliz seçkinleriyle buluşturdu. Savaş akıl almaz ölçüde pahalıydı ve İngiltere hem kendi vatandaşlarından hem de Amerika Birleşik Devletleri'nden yoğun biçimde borçlandı.

1918'e gelindiğinde İngiltere, dünyanın en büyük alacaklısı konumundan en büyük borçlularından biri konumuna gelmiş, Amerikan bankalarına ve ABD Hazine Bakanlığı'na çok büyük meblağlarda borçlanmıştı. Londra hâlâ prestijini koruyordu, ancak finansal kudreti ciddi ölçüde zayıflamıştı. Wall Street, Londra Şehri'ne rakip olmaya başladı ve ABD doları sterline meydan okumaya başladı.

Balfour Deklarasyonu işte bu bağlamda ortaya çıktı. 1917'de, artık ağır bir borç yükü altında bulunan çaresiz İngiliz yetkililer elde edebilecekleri her türlü avantajın peşindeydi. Chaim Weizmann ve Dorothy de

Rothschild'in de aralarında bulunduğu Siyonist liderler İngiliz hükümetine bir teklifle yaklaştılar: Amerika'daki nüfuzlarının, Amerika Birleşik Devletleri'nin İngiltere'nin yanında savaşa girmesine yardımcı olabileceğine inanıyorlardı. Bunun karşılığında İngiltere, Filistin'de bir Yahudi yurdunu destekleme sözü verdi. Jimmy'nin kuzeni Lionel Walter Rothschild'e hitaben yazılan deklarasyon, "Yahudi halkı için ulusal bir yurt" vaat ediyordu.

Ancak İngiltere, Rothschild'lerin onlarca yıldır üzerinde yapılaşma ve yerleşim oluşturduğu toprakları başkasına vaat ediyordu. Edmond'un yerleşimleri, üzüm bağları, okulları ve 31.000 akrelik arazisi, İngilizler bu vaatte bulunmadan çok önce Filistin'i yaşanabilir bir yurda dönüştürmüştü.

Bu, korporatizmdir—özel ekonomik güç ile devlet otoritesi arasındaki resmî iş birliği. İngiltere'nin pazarlık yapmaya istekli olması, giderek artan çaresizliğinin—gerilemekte olan bir imparatorluğun elde edebileceği her türlü avantaja tutunmasının—bir işaretiydi. İngiliz hükümeti, Rothschild'lerin zaten yaratmış olduğu şeyi onaylıyor ve özel girişimi devlet politikasıyla bütünleştiriyordu.

Amerika Birleşik Devletleri nihayetinde savaşa girdi ve İngiltere'ye ihtiyaç duyduğu üstünlüğü sağladı. Ancak bunun bedeli çok ağırdı. İngiltere'nin ABD'ye olan finansal bağımlılığı daha da derinleşecekti. Kalıp belirlenmişti: İngiltere büyük jeopolitik pazarlıkları güçlü bir konumdan değil, zorunluluktan yapacaktı.

Savaşın sonra Jimmy ve Dorothy Filistin'e seyahat etti. Jimmy 1924'te babasının yerleşim örgütü PICA'yı devraldı ve Dorothy ile birlikte onlarca yerleşimi yönetti. Ailenin servetini, nihayetinde İsrail'in gerçeğe dönüşmesine yardımcı olacak altyapıya dönüştürdüler.

II. Dünya Savaşı Ve Bretton Woods

1.Dünya Savaşı İngiliz sistemini çatlatmışsa, II. Dünya Savaşı onu paramparça etti. İngiltere 1939'da savaşa girdi ve ABD savaşa katılmadan önce yaklaşık iki yıl boyunca Nazi Almanyası'na karşı tek başına savaştı. Hayatta kalabilmek için İngiltere denizasıırı varlıklarını tasfiye etti—yabancı yatırımlarını, altın rezervlerini ve hatta Amerikan şirketlerindeki hisselerini sattı. 1945'e gelindiğinde İngiltere finansal açıdan tükenmişti.

Ancak İngiltere sterlin bakımından parasız değildi—dolar bakımından parasızdı. İngiltere Merkez Bankası istediği kadar sterlin basabilirdi, ancak Amerika Birleşik Devletleri'ne olan borçları, kendisinin yaratamayacağı bir para birimi cinsindendi.

Amerika Birleşik Devletleri, Ödünç Verme-Kiralama (Lend-Lease) yoluyla savaş malzemesi sağladı, ancak bunu İngiltere'nin geriye kalan ekonomik özerkliğini elinden alan koşullarla yaptı. Savaş sona erdiğinde İngiltere'nin Amerika Birleşik Devletleri'ne olan borcu, bugünün parasıyla yüz milyarlarca dolara eşdeğerdi. Bu kredilerin geri ödenmesi onlarca yıl sürdü—bu da İngiliz politika yapımcılarını dış politikayı ve ekonomik stratejiyi Amerikan çıkarlarına tabi kılmaya zorladı.

Bu, son dönüm noktasıydı. Britanya İmparatorluğu'nun

hâkimiyeti bir gecede çökmedi, ancak II. Dünya Savaşı bu süreci geri döndürülemeyecek ölçüde hızlandırdı. Amerika Birleşik Devletleri savaştan fabrikalar, altın ve atom bombalarıyla çıktı. İngiltere ise borçla çıktı.

Halefiyetin kesinleştiği an, 1944'te New Hampshire'daki Bretton Woods'ta yaşandı. 44 Müttefik ülkenin temsilcileri, savaş sonrası finansal sistemi tasarlamak üzere bir araya geldi.

Konferansa Amerikalı ekonomist Harry Dexter White ile İngiliz ekonomist John Maynard Keynes damgasını vurdu. Keynes, herhangi bir ülkenin para biriminin egemen olmasını önlemek amacıyla "Bancor" adında yeni bir küresel para birimi önerdi. White ve Amerikalılar bu öneriyi kesin bir dille reddetti. ABD altına, endüstriyel kapasiteye ve kaldırıca sahipti.

Ortaya çıkan sonuç, Amerika tarafından tasarlanmış bir sistemdi: dolar altına sabitlenecek, diğer bütün para birimleri (sterlin dâhil) ise dolara sabitlenecekti. İflas etmiş ve çaresiz durumdaki İngiltere'nin kabul etmekten başka seçeneği yoktu. Sterlin resmen tahttan indirildi. Dolar, dünyanın rezerv para birimi olarak taçlandırıldı.

Süveyş, 1956

Bretton Woods hukuki devir idiyse, Süveyş bunun acımasızca uygulanmasıydı. İngiltere, Fransa ve İsrail, Süveyş Kanalı'nı Mısır'dan ele geçirmek için gizlice plan yaptı—klasik bir emperyal hamleydi bu.

Ancak Başkan Dwight D. Eisenhower öfkeliydi. İngiltere'den durmasını istemedi. Durmasını söyledi. Başbakan Anthony Eden bunu reddedince Eisenhower finansal kaldıraç kullandı: sterlini desteklemek için dolar desteği sağlamayı reddetti, İngiltere'nin IMF acil durum kredilerine erişimini engelledi ve ABD Hazine Bakanlığı'nın elinde bulunan İngiliz devlet tahvillerini satmakla tehdit etti. Amerikan desteği olmadan sterlin muazzam bir baskı altına girdi ve İngiltere para birimini savunamadı. İngiltere 48 saat içinde birliklerini geri çekti.

Bu, dengelerin nihai olarak tersine dönmesiydi. Dünyanın eski efendisine, eski sömürgesi tarafından yeri gösterilmişti. Artık kuralları İngiltere koymuyordu. Amerika koyuyordu.

İmparatorluk Yer Mi Değiştirdi?

İşlevsel anlamda evet. İmparatorluğun işlevleri—küresel rezerv para birimine hükmetmek, küresel faiz oranlarını belirlemek, dünyanın en güçlü donanmasını muhafaza etmek, uluslararası ticaretin kurallarını dikte etmek—Londra'dan Washington'a taşındı.

Bu, kurumsal bir birleşme değildi. İngiliz seçkinleri Pentagon'u veya Federal Rezerv'i ele geçirmediler. Amerikan seçkinleri Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı boyunca öne çıktı; fabrikalara, altına ve atom bombalarına sahip oldukları için liderlik mantosunu devraldılar.

Devam eden şey finansal bütünleşmeydi. Wall Street ile Londra Şehri iç içe kalmaya devam etti. İngiliz bankacılar, avukatlar ve sigortacılar, yeni Amerikan süper gücünün ortakları olarak kârlı bir rol edindiler. Ancak artık mimarlar onlar değildi. Taşeronlardı.

İngiltere modern küresel finansın mimarisini inşa etti; 1956'ya gelindiğinde tapu Amerika'nın elindeydi.

İmparatorluğu Kim Sigortalıyor?

İngiltere'nin Lloyd's of London'ı, "yan kuruluş"un pratikte ne anlama geldiğine somut bir örnek sunar.

Lloyd's, Britanya İmparatorluğu ile birlikte büyüdü ve küresel ticaretin risklerini üstlendi. 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Londra, dünyanın tartışmasız finans başkentiydi.

Günümüzde Lloyd's, başka hiç kimsenin üstlenmek istemediği riskleri teminat altına alır: petrol platformları, uydular, deniz taşımacılığı filoları. Lloyd's'un işlerinin yarısından fazlası Kuzey Amerika kaynaklıdır. Amerikan şirketleri, başka hiçbir yerde elde edemedikleri teminat için Lloyd's'a başvurur.

Anglo-Amerikan finansal ilişkisini tanımlayan kalıp budur. ABD inşa eder ve genişler; Londra onu sigortalar. Lloyd's, ABD'nin ne inşa edeceğine veya nerede faaliyet göstereceğine karar vermez. Bir hizmet sunar—riski fiyatlandırır ve üstlenir. ABD, küresel erişiminin kapsamını ve yönünü belirler; Londra ise bu erişimin korunmasına yardımcı olur.

Lloyd's, küçük ölçekte İngiltere'nin kendisidir: tarihsel olarak vazgeçilmez, derinlemesine bütünleşmiş ve nihayetinde tepkisel. Lloyd's Amerikalı müşterilerini kaybetse yıkıcı bir darbe alırdı. Amerika Lloyd's'u kaybetse başka bir pazar bulurdu—ya da bir tane yaratırdı.

Anlatı Neden İşlemiyor

Bazı analistler, küresel finanstaki gerçek gölge savaşının Londra Şehri ile Amerika Birleşik Devletleri'nde yükselen teknokratik yapı arasında olduğunu ileri sürüyor. Brexit'i, istihbarat paylaşımını ve tarihsel bağları Londra'nın gizli kontrolünün kanıtı olarak gösteriyorlar.

Londra köklü istihbarat ve finans ağlarına ev sahipliği yapsa da bu argüman, etki ile kontrolü birbirine karıştırıyor. Sımsarı mal sahibi sanıyor.

Yapısal güç zincirine bakın:

- Federal Rezerv küresel para arzını kontrol eder. Dünya genelindeki borçlanma maliyetlerini etkileyen faiz oranlarını belirler. Başka hiçbir yerde basılamayan parayı basar.
- Birleşik Krallık, kamu borçlanma araçlarının alıcıları olarak ABD'li yatırımcılara bağımlıdır. Bu yatırımcılar güvenlerini kaybederse Birleşik Krallık mali bir krizle karşı karşıya kalır.
- ABD, Londra'yı döviz işlemleri ve karmaşık sigortacılık için bir merkez olarak kullanır, ancak nihai satın alma gücü ve askerî destek Washington'dadır. Londra bir pazar yeridir; Washington hükümet merkezidir.

Amerika Birleşik Devletleri dünyanın rezerv para birimini ihraç ediyorsa, anahtarlar kimin elindedir? Sımsarın değil; ihraççının. Tacirin değil; parayı basanın. Londra'nın Washington'u kontrol ettiğini ileri sürmek, bir sürücünün kendisine yol tarifi veren yolcular tarafından ya da bir ev sahibinin kira ödeyen kiracısı

tarafından kontrol edildiğini ileri sürmek gibidir. Bu, güç ile hizmet arasındaki ilişkiyi tersine çevirir.

Sonuç: Yan Kuruluş Süper Güç

Birleşik Krallık güçlü bir boru hattıdır—küresel sermaye için bir kanal, finansal inovasyon için bir merkez ve hukuki uzmanlığın odağıdır.

Amerika Birleşik Devletleri dışındaki en gelişmiş finansal piyasalara ev sahipliği yapar ve türevler, sigortacılık ve varlık yönetimi alanlarında derin bir deneyime sahiptir.

Bir zamanlar dünyanın dörtte birine hükmeden bir imparatorluğun tarihsel ana merkezidir. Ancak kukla ustası değildir.

Büyük Finansal Dikkat Saptırma, dikkatinizi tarihsel bir güce yöneltirken sizi çağdaş güce karşı körleştirir. Yan kuruluşu egemene, hizmet sağlayıcıyı efendiye dönüştürür.

Prometheusçu anlatı, Londra'nın Washington'un iplerini gizlice çektiğine—kadim bankacılık ailelerinin Beyaz Saray'ı ve Hazine Bakanlığı'nı kontrol ettiğine—inanmanızı ister. Gerçek daha basittir: Washington ipi basar; Londra onu dokur.

Kanıtları göz önünde bulundurun. Lloyd's Amerikan varlıklarını sigortalıyor. İngiltere Merkez Bankası Federal Rezerv'in izinden gider. İngiliz Hazine Bakanlığı Amerikalı tahvil alıcılarına bağımlıdır. Her bir durumda bağımlılık tek yönlüdür. İngiltere emretmez; hizmet eder.

Bu, İngiltere'yi zayıf yapmaz. İngiltere, Amerika öncülüğündeki düzen için vazgeçilmezdir. Ancak vazgeçilmez olmak egemen olmakla aynı şey değildir. Bir ana yüklenici, bir inşaat projesi için hayati öneme sahiptir; ancak yüklenici mimar değildir.

Britanya İmparatorluğu'nun hâkimiyeti 20. yüzyıl boyunca aşındı—iki dünya savaşıyla zayıfladı, Bretton Woods'ta tahttan indirildi ve Süveyş'te bu durum fiilen dayatıldı. İngiltere modern küresel finansın mimarisini inşa etti; tapu Amerika'nın elindedir. İngiltere bir zamanlar Napolyon'la savaştı, koloniler ele geçirdi ve kendi imparatorluğunu sigortaladı. Bugün ise Amerika'nın imparatorluğunu sigortalıyor. Hizmet sağlayıcı değişmedi—yalnızca hizmet ettiği efendi değişti.

Yapısal gerçeklik budur. Amerika Birleşik Devletleri ana merkezdir. İngiltere yan kuruluştur—ve bunun böyle kalması muhtemeldir.

Prometheusçu anlatı cezbedicidir, ancak nihayetinde bir dikkat dağıtmadır. Size şimdiye bakmanız gerekirken geçmişe bakmanızı söyler. Washington'a bakmanız gerekirken Londra'ya bakmanızı söyler. Sistemlere bakmanız gerekirken kötü adamlar aramanızı söyler.

Bir dahaki sefere birinin İngiltere'nin dünyanın gizli hükümdarı olduğunu iddia ettiğini duyduğunuzda kendinize sorun: doları kim kontrol ediyor? Dünyanın faiz oranlarını kim belirliyor? Ana şalter kimin elinde?

Cevaplar sizi Londra Şehri'ne değil, Federal Rezerv'e—ve oradan da küresel gücün gerçek mimarisine—götürecektir.

Sonsöz: Bir Sonraki Ana Merkez?

Her küresel düzen eninde sonunda kendi borcunun ve kapasitesini aşan yayılmasının ağırlığı altında çöker. İngiltere'nin imparatorluğu, küresel erişiminin maliyetini artık karşılayamaz hâle geldiğinde çöktü. Amerika Birleşik Devletleri şimdi benzer bir durumda—yaklaşık 40 trilyon dolar borç, sonu gelmeyen askeri taahhütler ve genişlemeye bağımlı bir finansal sistem. Hegemon zayıfladığında, ulusötesi sermaye bir sonraki konumu aramaya başlar.

Hiçbir ulusu sevmez; sermayeyi, kaynakları ve gücü takip eder. Günümüzde Suudi Arabistan, BAE ve Katar'daki ulusal varlık fonları eşi görülmemiş miktarda sermaye biriktiriyor. Dubai ve Abu Dabi kendilerini bir sonraki küresel finans merkezleri olarak konumlandırıyor.

Artık Suudi Arabistan, BAE, İran, Mısır ve Etiyopya'yı da içeren BRICS bloğu, doların hâkimiyetine meydan okuyor.

Kalıp tartışmasız biçimde ortadadır. İngiltere 19. yüzyılın ana merkeziydi. Amerika 20. yüzyılın ve 21. yüzyılın başlarının ana merkeziydi. Parayı yaratanlar şimdiden bir sonraki ana merkezin temellerini atıyor—ve bu merkezin Orta Doğu'da şekillendiği anlaşılıyor. Yoksa Batı Asya mı demeliyim?

Bu kalıbı daha önce de gördük. Küresel finansın mimarları bayrakları veya sınırları umursamaz. İstikrarı, güvenliği ve getiriye önemserler. Eski düzen fazla maliyetli hâle geldiğinde yenisine geçerler. Ve eğer tarih bize yol gösteriyorsa, bir sonraki ana merkez şimdiden inşa ediliyor.

DİPNOTLAR:

.Balfour, A. J. (1917, November 2). Balfour Declaration [Letter to Lord Rothschild]. Foreign Office, United Kingdom.

Federal Reserve History. (n.d.). The Fed's formative years (1913–1929). <https://www.federalreservehistory.org/essays/federal-reserve-formative-years>

Ferguson, N. (1998). The house of Rothschild: Money's prophets, 1798–1848. Viking.

Lloyd's of London. (n.d.). History. <https://www.lloyds.com/about-lloyds/history>

Meltzer, A. H. (2003). A history of the Federal Reserve (Vol. 1: 1913–1951). University of Chicago Press.

Niles Weekly Register. (1835/1836). The Rothschilds [Editorial].

Stein, L. (1961). The Balfour Declaration. Valentine, Mitchell.

United Nations Monetary and Financial Conference. (1944). Proceedings and documents of the United Nations Monetary and Financial Conference, Bretton Woods, New Hampshire, July 1–22, 1944. U.S. Government Printing Office.

Kaynak: <https://wendywilliamson.substack.com/p/the-subsidiary-superpower>

1950 Petrol Krizinden 2025 ABD-İran Savaşına Gücün ve Diplomasinin Sınırları

İran'da Tarihin Yankısı:

Uluslararası ilişkiler tarihi, hegemonik güçlerin zayıf gördükleri aktörlere karşı takındıkları kibirli tavrın, rasyonel diplomasiyi dışlayarak başlattığı krizlerin ve nihayetinde çok daha ağır stratejik maliyetlerle başlangıçtaki makul şartlara razı olmak zorunda kalışlarının trajik örnekleriyle dolu. Bu tarihsel tekerrürün en sarsıcı sahnelerinden biri, hiç şüphesiz İran coğrafyasında cereyan ediyor. 1950 yılında İngiliz Anglo-Iranian Oil Company (AIOC) üzerinden imtiyaz ve sömür ısrarıyla başlayan ve 1953 Ajax Operasyonu ile doruğa çıkan “petrol krizi”, günümüzde ABD’nin 2015 Nükleer Anlaşması’nı (JCPOA) terk ederek İran’a karşı başlattığı azami baskı, yaptırım ve askeri tırmanma siyasetiyle yapısal, psikolojik ve jeopolitik açıdan çarpıcı benzerlikler taşıyor.

Her iki tarihsel kesit de büyük güçlerin maksimalist hedefler peşinde koşarken ellerindeki en avantajlı diplomatik kazanımları nasıl heba ettiklerini, konvansiyonel askeri gücün asimetrik direnç karşısında nasıl sınırlarına ulaştığını ve İran’ın, rejimlerden bağımsız olarak, süreklilik gösteren jeopolitik güvenlik parametrelerini ve stratejik önceliklerini gözler önüne seriyor. Bu doğrultuda yazının temel amacı, 1950 petrol krizi ve sonrasındaki gelişmeler ile 2025 yılında başlayan ABD-İran savaşı arasındaki yapısal ve stratejik benzerlikleri ortaya koymak, büyük güçlerin güc

projeksiyonlarındaki sınırları ve Tahran’ın değişmeyen jeopolitik reflekslerini mukayeseli bir analizle açıklamaktır.

Büyük Güçlerin Maksimalist Talepleri ve Başlangıçtaki Diplomatik Fırsatların Harcanması

Her iki krizin başlangıç safhası, masada taraflar için uygulanabilir, rasyonel ve dengeli bir uzlaş zeminini mevcutken büyük gücün maksimalist taleplerle bu yapıcı zemini dinamitlemesiyle şekillendi. 1950 yılına gelindiğinde, İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişen küresel enerji mimarisi yeni bir paylaşım modelini zorunlu kılıyordu. ABD’nin Venezuela ile geliştirdiği ve ardından Suudi Arabistan’da ARAMCO üzerinden uygulamaya koyduğu petrol gelirlerinin yüzde 50/50 oranında eşit paylaşımı ilkesi, dönemin uluslararası petrol piyasasında yeni norm haline gelmişti. Tahran hükümeti, Londra’ya başvurarak AIOC imtiyazlarının bu yeni küresel standart çerçevesinde revize edilmesini, yani kârın yarı yarıya bölüşülmesini talep etti. Bu teklif, İran’ın egemenlik haklarına saygı duyan ancak şirketin sahadaki varlığını ve operasyonel tekelini tamamen tehlikeye atmayan son derece makul bir orta yol önerisiydi.

Ne var ki sömürgeci dönemin imtiyazcı reflekslerinden ve emperyal kibrinden sıyrılamayan Londra yönetimi, İran’ın bu talebini küçümseyerek şirketin net kârından İran’a yalnızca yaklaşık yüzde 20-21 civarında sembolik

bir pay ödemeye devam etmekte ısrar etti. İngiltere'nin bu uzlaşmaz ve küçümseyici tutumu, İran toplumunda biriken milli gururu ve öfkeyi harekete geçirdi, sokakları hareketlendirdi, grevleri tetikledi ve neticede Dr. Muhammed Musaddık liderliğindeki Milli Cephe'nin yükselişiyle birlikte petrolün tamamen millileştirilmesi kararının Meclis'ten geçmesine yol açtı. İngiltere, yüzde 50'lik "adil bir payı" zamanında vermeyi reddederek elindeki yüzde yüzlük imtiyazı bir gecede kaybetme riskiyle yüz yüze kaldı.

Bu stratejik körlüğün ve maksimalizmin neredeyse kusursuz bir kopyası, altmış sekiz yıl sonra Donald Trump yönetiminin 2018 yılında JCPOA'dan tek taraflı olarak çekilmesiyle sahnelendi. 2015 yılında Barack Obama liderliğinde, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi ve Almanya'nın (P5+1) katılımıyla imzalanan nükleer anlaşma, Batı dünyası açısından son derece karlı ve stratejik bir diplomatik başarıydı. Anlaşma, İran'ın uranyum zenginleştirme oranını yüzde 3.67 ile sınırlıyor, ağır su reaktörünü devre dışı bırakıyor, zenginleştirilmiş uranyum stokunun yüzde 97'sinden fazlasını ülke dışına çıkarıyor ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'na (IAEA) tarihin en kapsamlı denetim yetkilerini veriyordu. Bu tablo, Tahran'ın nükleer silah edinme süresini önemli ölçüde erteleyerek bölgesel bir nükleer kriz riskini asgari düzeye indiriyordu.

Ancak Washington'daki şahin kanat ve neo-muhafazakâr çevreler, tıpkı 1950'lerin Londra'sı gibi ellerindeki bu somut diplomatik kazanımı yetersiz buldu. İran'ın yalnızca nükleer programını değil, balistik füze geliştirme kapasitesini tamamen durdurmasını ve mevcut füzelerinin menzilini kısaltmasını, Lübnan'dan Suriye'ye, Irak'tan Yemen'e kadar uzanan "Direniş Ekseni" milis ağını tasfiye etmesini ve Hürmüz Boğazı'ndaki deniz güvenliği doktrininden vazgeçmesini şart koşan topyekûn bir teslimiyeti dayattı. Tıpkı İngiltere'nin yüzde 21 ısrarında olduğu gibi, Washington da masadaki somut kazancı bir kenara itip elde edilmesi çok zor olan maksimalist hedeflerin peşine düştü. Sonuç olarak masadaki dengeyi bozan taraf, elindeki tüm denetim ve kısıtlama mekanizmalarını kaybettiği gibi rakibini çok daha agresif, bağımsız ve tavizsiz bir güvenlik mimarisi inşa etmeye sevk etti.

Baskı Araçları, Asimetrik Direniş ve Askeri Çözumsuzlük

Krizlerin ikinci evresi, büyük güçlerin diplomatik başarısızlıklarını telafi etmek adına ekonomik tecrit, deniz ablukası ve askeri tehdit mekanizmalarını devreye sokması, buna karşılık Tahran'ın asimetrik direnç hatları kurarak bu baskıyı boşa çıkarmasıyla karakterize oldu. 1951 yılında Musaddık hükümetinin petrolü millileştirme kararı almasının hemen ardından İngiltere, dönemin en büyük rafinerisi olan Abadan Rafinerisi'ni denizden abluka altına aldı, Basra Körfezi'ne savaş gemilerini gönderdi ve dünya çapında İran petrolünü satın alacak tüm yabancı şirket ve ülkelere karşı hukuki ve fiziki yaptırım tehdidinde

bulundu. İngiliz mühendislerin rafinerilerden çekilmesi ve küresel boykot nedeniyle İran'ın petrol üretimi ve ihracatı durma noktasına geldi, ülke çok ağır bir döviz ve bütçe krizine sürüklendi.

Fakat Londra'nın beklediğinin aksine, bu devasa ekonomik abluka ve askeri gözdağı İran halkını dize getirmeye yetmedi. Aksine Musaddık, meseleyi hem Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne hem de Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'na taşıyarak petrolün millileştirilmesinin egemen bir ulusun en tabii hakkı olduğunu savundu ve Lahey'den yetkisizlik kararı çıkartarak İngiltere'ye karşı muazzam bir hukuki ve ahlaki üstünlük elde etti. İngiltere'nin askeri ve ekonomik gücü, İran'ın meşru egemenlik direncini kırmaya yetmedi.

Günümüzde ABD'nin İran'a karşı uyguladığı "azami baskı" stratejisi de aynı mantıkla işletildi ve aynı asimetrik direnç duvarına tosladı. Washington, tek taraflı ikincil yaptırımlarla İran'ın petrol ihracatını sıfırlamayı, bankacılık sistemini küresel finans ağından koparmayı ve Tahran'ı ekonomik çöküş yoluyla masada teslim almaya çalıştı. Hürmüz Boğazı ve Umman Denizi hattına uçak gemisi görev grupları, bombardıman uçakları ve füze bataryaları sevk ederek yoğun bir askeri yığınak yaptı.

Buna karşılık İran, konvansiyonel askeri kapasiteyle ABD ile açık bir savaşa girmek yerine, asimetrik yıpratma doktrinini tam kapasiteyle sahaya sürdü. Uranyum zenginleştirme seviyesini yüzde 3.67 sınırından hızla yüzde 20'ye, ardından yüzde 60 saflığa kadar tırmandırarak nükleer silah eşiğine daha da yaklaştı. Gelişmiş santrifüjlerini yeraltı tesislerine yerleştirdi. Hürmüz Boğazı ve Bab el-Mmendep gibi kritik enerji koridorlarında ticari gemilere ve tankerlere yönelik hibrit operasyonlar, İHA ve hassas güdümlü balistik füzelerle icra edilen nokta atışı misillemeler ve bölgesel müttefik unsurların senkronize saldırıları sayesinde ABD'nin ve müttefiklerinin güvenlik mimarisini zayıflattı. Küresel enerji arzının en hassas damarı olan Hürmüz ve Bab el-Mendeb Boğazlarını kapatılabilme ve istikrarsızlaştırılabilme kapasitesi, ABD'nin konvansiyonel askeri üstünlüğünü adeta etkisiz hale getirdi. Ne ağırlaştırılmış yaptırımlar Tahran'ın stratejik geri çekilmesini sağlayabildi ne de askeri saldırı tehditleri İran'ın füze ve vekil güçler ağını geriletebildi. Washington, devasa askeri harcamalarına ve caydırıcılık iddialarına rağmen sahadaki fiili dinamikleri değiştiremeyerek tam bir stratejik kilitlenme noktasına ulaştı.

Rejim Değişikliği Yanılgısı ve Masadaki Şartlara Kaçınılmaz Dönüş

Krizlerin üçüncü ve nihai aşaması, askeri müdahaleler veya gizli operasyonlarla "rejim değişikliği" tasarlanan yarattığı stratejik yanılsamaları ve büyük güçlerin eninde sonunda başlangıçtaki rasyonel sınırlara dönme mecburiyetini ortaya koyuyor. 1953 yılında İngiltere, askeri abluka ve ekonomik tecritle Musaddık'ı deviremeyeceğini anlayınca, Soğuk Savaş'ın anti-

komünizm histerisini kullanarak ABD'yi ikna etti. CIA ve MI6 ortaklığında yürütülen kod adı Ajax Operasyonu olan askeri darbeyle Musaddık hükümeti kanlı bir şekilde devrildi, başbakan ömrünün sonuna kadar ev hapsine mahkûm edildi ve Şah Muhammed Rıza Pehlevi mutlak bir otokrat olarak yeniden tahta oturtuldu.

İlk bakışta Batı, istihbari ve askeri gücünü kullanarak kesin bir zafer elde etmiş gibi görünüyordu. Ancak darbenin stratejik ve tarihsel faturası İngiltere için tam bir hezimet oldu. 1954 yılında varılan 25 yıllık yeni anlaşmada İngiltere'nin İran petrolü üzerindeki tekel konumu tamamen yıkıldı. Kurulan uluslararası petrol konsorsiyumunda (Yedi Kız Kardeşler) kendi pazarını ABD ve Fransız şirketleriyle bölüşmek zorunda kaldı. Hepsinden önemlisi, İngiltere 1950 yılında reddettiği ve binlerce insanın ölümüne yol açan o temel şartı, yani kârın yüzde 50'sinin İran'a verilmesini kabul etmek zorunda kaldı. İngiltere, zamanında 50/50 paylaşımı kabul etseydi hem tek başına İran petrolünün yarısını elinde tutacak hem de milyarlarca dolarlık zarardan ve uluslararası prestij kaybından kurtulacaktı. Dahası bu darbe, İran halkının kolektif hafızasına derin bir emperyalizm ve Batı karşıtlığı aşılayarak çeyrek asır sonra Şah rejimini yerle bir edecek olan 1979 İslam Devrimi'nin sosyolojik mayasını oluşturdu.

Günümüzde Washington'daki şahin çevrelerin ve bölgesel müttefiklerinin sıkça dile getirdiği “İran’da rejim değişikliği” söylemi de 1953 darbe mantığının çağdaş ve tehlikeli bir yanılgısı gibi duruyor. Zira bu yaklaşım, İran’ın güvenlik mimarisini ve dış politikasını yalnızca mevcut İslam Cumhuriyeti ideolojisine indirgeyerek binlerce yıllık Pers-İran devlet aklını ve coğrafi zorunluluklarını görmezden geliyor. İran’da rejim değişse, yönetim seküler, milliyetçi ya da liberal bir karaktere bürünse dahi Tahran’ın ulusal çıkar tanımları kökten değişmeyecektir:

[1]. Doç. Dr.Necmettin Acar, Mardin Artuklu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm başkanı., necmettinacar@artuklu.edu.tr.

- Hürmüz Boğazı üzerindeki jeopolitik denetim ve Basra Körfezi'nin güvenliğinde birincil aktör olma iddiası,
- Dış müdahalelere ve çevresindeki istikrarsız coğrafyaya karşı nükleer teknolojiye ve caydırıcı füze kapasitesine sahip olma arzusu,
- Sınırlarını korumak adına bölgesel stratejik derinlik oluşturma refleksi,

Tahran'ın hiçbir koşulda terk etmeyeceği jeopolitik sabiteler olarak duruyor. 1951'de seküler milliyetçi Musaddık petrolü millileştirirken bu devlet aklını temsil ediyordu. 1970'lerde Batı yanlısı Şah Pehlevi 1954 yılında ABD-İngiltere ve İran arasında imzalanan ve süresi 1979 yılında dolacak olan petrol imtiyazı anlaşmasının süresini uzatmayacağı mesajı veriyorken aynı ulusal çıkarları güdüyordu. Bugün ise mevcut Tahran yönetimi aynı jeopolitik refleksi füze programı ve bölgesel nüfuz üzerinden sürdürüyor.

Gelinen noktada Amerika Birleşik Devletleri, tıpkı 1950'lerin İngiltere'si gibi derin bir stratejik açmazın eşiğinde. Askeri tedbirlerle nükleer bilgi birikimini yok etmenin, Hürmüz Boğazı'nı mutlak güvenli kılmanın

Faizcilik Politikadır, Ekonomi Değil

YAZAR: DAVID S. D'AMATAO

KAYNAK: COUNTERPUNCH.ORG

Geçen sonbaharda Papa Leo, yaptığı bir konuşmada “[f]aizcilik (usury) olgusu insan kalbindeki yozlaşmaya işaret eder” diyerek bu uygulamayı aileleri krize sürüklediği ve yoksullarla güçsüzleri köleleştirdiği için kınadı. Günümüzde kamusal ve siyasi meseleler hakkında yorum yapanlar tarafından neredeyse hiç tartışılmasa da (kendilerini esir alanları gücendirmekten korkuyorlar), faizcilik tüm toplumsal, siyasi ve ekonomik sistemimizin belirleyici özellikleri arasındadır.

Son dönemdeki davalar, faizciliği ve onunla mücadele etmeyi amaçlayan eyalet yasalarını gündeme taşıdı. Örneğin bu ayın başlarında Dördüncü Daire, kredi veren TitleMax’ın bir tüketiciyi koruma davasını durdurma girişimini reddederek, Pensilvanya’daki bir kamu kurumunun yasa dışı faizcilik uygulaması nedeniyle 50 milyon doların üzerinde ceza talep etmesinin önünü açtı. Davanın kapsadığı örneklerden birinde TitleMax, Pensilvanyalı bir adama 7.751,39 dolarlık kredi verdi ve %132’nin üzerinde faiz uyguladı; bunun sonucunda kredinin faiz tutarı 33.000 doları aştı. Adam krediyi Delaware’de aldı, ancak Pensilvanya’nın faizcilik yasası uyarınca borcun faiz tutarı 1.000 doların altında olacaktı. Colorado kaynaklı ve hâlihazırda Onuncu Daire önünde görülen bir dava, faiz oranlarına üst sınır koyan bir eyalet faizcilik yasası etrafındaki benzer bir mücadeleyi gündeme getiriyor; dava, eyalet beratıyla kurulmuş bankaların ülke genelinde bireysel krediler vermek üzere fintek şirketleriyle ortaklık kurmasını konu alıyor. Bu bankalar ve şirketler, kendi eyaletlerinde geçerli ve yasal olan faiz oranlarını diğer eyaletlere taşıma hakkına

sahip olduklarını ve Colorado’nun yerel faizcilik kurallarının kendilerine uygulanamayacağını savunuyor. Davaya konu olan bankalardan FinWise Bank, örneğin Utah’ta yasal olan, ancak Colorado’da felony kategorisinde bir suç teşkil eden %160 faiz oranlı kredileri onayladı.

Önemlisi, faizciliğe haksız ve sömürücü güce dayalı bir toplumsal ilişki olarak karşı çıkmak için Papa’nın Hristiyan inancını benimsemek gerekmez. Üstelik bu, salt ekonomik bir ilişki değil, bir güç ilişkisidir; sanki ekonomi güçten ayrı bir alanda var olabilirmiş gibi. Amerikan tarihinin serbest piyasaların ve bireysel özgürlüğün en ateşli ve tutarlı savunucularından birinin aynı zamanda faizciliğin en büyük eleştirmenlerinden biri olması bazılarını şaşırtabilir. Anarşist Benjamin Tucker, “son derece önemli bir soruyla”, yani “emeğin ürettiği ve tüketmediği artık zenginliği” kimin aldığı sorusuyla yüzleşmek üzere yola çıktı. Tucker’a göre faizcilik kapitalizmin temel özelliği idi, ancak serbest ve gönüllü mübadelenin ekonomik ilişkilerinden değil, siyasi güçten kaynaklanıyordu.

Faydacı filozof Jeremy Bentham, on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru meşhur uzun eseri Faizciliğin Savunması (Defence of Usury)’ni kaleme aldı. Bentham’a göre faizcilik yasal olarak yasaklanması gereken bir konu değildi; çünkü onun savunduğu üzere, özgür yetişkinler istedikleri her türlü ekonomik faaliyet ve mübadelede bulunabilmeliydi. Ne var ki Bentham, bugün hâlâ kapitalizmi özgürlük ve güçlü bireysel haklar temelinde yanlış bir şekilde savunanlar gibi, meselenin yalnızca yarısını hesaba kattı.

Bağlamı korumaya yeterince özen göstermiyorlar; hataları, görünüşte zararsız olan bu terimin tanımladığı ilişkilerin —tahakküm ve zorlama ilişkilerinin— yalnızca karşılıklı yarara dayalı gönüllü mübadele koşullarından doğduğuna inanmalarındır. Oysa böylesine otoriter bir düzenlemenin özgürlükçü ideallerden ve araçlardan doğması gerçekten çok tuhaf olurdu. Aslında tarihsel olarak, siyasi ekonomi sistemimizin faizci koşulları, adına ne denirse densin, geçmişte kalmış güç ve ayrıcalık sistemleriyle, örneğin feodalizm ve merkantilizmle, tamamen aynı çizgidedir.

Kapitalizmin savunucuları, çok övülen arz ve talep yasasını kapitalizmin kendisi dışında her şeye uygulayabiliyor gibi görünüyor. Faizciliğin savunucuları, anlamlı hiçbir bakımdan liberal değildir; ekonomik haklar ve özgürlük dilini ve kavramlarını, fiilî ve maddi boyutları bakımından zorla çalıştırmaya benzer bir sistemin hizmetinde kullanırlar. Başka bir deyişle, liberalizmi tepetaklak eder ve onu, gerçekte siyasi yollarla kaynak çekip alma ve sözleşmeli kölelik programı olan bir şeyin alaycı, ideolojik örtüsü hâline getirirler. Bu durum dikkat çekmeden geçip gitmektedir; çünkü günümüz siyasetinin sağ kanadı bunun devletin müdahale etmemesi gereken bir özgürlük sistemi olduğunu söylerken, sol kanadı ise sermayeyi ancak devletin dizginleyebileceğinde ısrar etmektedir. Bu anlatıların her ikisi de temelden kafa karıştırıcıdır ve sistemin tarihinin ve dinamiklerinin doğru anlaşılmasını engellemektedir.

Kapitalizm gibi şiddet içeren bir sistemi özgürlük ve “serbest piyasalar” diliyle sarmak, kullanışlı aptalların kafa karışıklığına ve nüfusa oranla sürekli küçülen, halktan giderek uzaklaşan yönetici sınıfın kötü niyetine ve küçümsemesine dayanan büyük bir suçtur. Günümüz liberallerinin çok azı Benjamin Tucker ve diğer anarşistlerin gördüğü şeyi görmeye özen göstermiştir; çünkü kendileri de çoğu zaman bu yönetici sınıfın gücünü korumaya hizmet eden laptop “profesyonelleri” sınıfının üyeleridir. Ne yazık ki bu, Donald Trump’ın işçi sınıfından bu kadar çok kişinin gözünü boyayabilmesinin başlıca yapısal nedenleri arasındadır. Görünüşte liberalizm, adalet, özgürlük ve eşitlikten ziyade milyarder bir yönetici sınıfın kuklalarının hak edilmemiş toplumsal prestijini korumakla ilgili hâle geldi — öyle bir sınıf ki serbest piyasalarla hiçbir zaman işi olmamış ve devleti elinden geldiğince, her fırsatta kullanmıştır.

Gerçek serbest piyasaların amacı ve işleyişi denge ve kaynakların verimli tahsisi gibi bir şey olabilirse, kapitalizm tarihsel olarak artık değerlin sonsuz ve kendini yeniden üreten birikimi anlamına gelmiştir. Serbest piyasalar rantın, faizin ve kârın daima sıfıra yönelmesi anlamına gelecekse, kapitalizm bunların durmaksızın ve sınırsızca büyüyüp birikmesi gerektiği anlamına gelir. Serbest piyasalar pazara girişin önünde hiçbir engel bulunmaması ve ürün ve hizmetler için sonsuz sayıda ikame seçeneğinin bulunması anlamına gelecekse, kapitalizmde güçlü sermayenin çevresinde

her zaman devlet eliyle oluşturulmuş yüksek engeller ile derin yapısal ve yasal hendekler bulunmuştur.

Serbest bir piyasada hukukun rolü dışsal ve tarafsız bir hakem olmaksa, kapitalizmde hukukun rolü yasal eşitsizliğin içsel ve etkin mimarı olmaktadır. Serbest bir piyasada bilgi ve fikirler mülk edinilemiyor ve doğuştan gelen doğal bir hak olarak insanlığa aitse, kapitalizmde sözde fikri mülkiyet hakları aracılığıyla ayrıcalıklı bir azınlığın münhasır mülkiyeti hâline getirilirler. Ve serbest piyasalarda herhangi bir örgüte veya şirkete katılım tamamen gönüllüyse, kapitalizmde katılım ekonomi dışı şiddet (köylülerin mülksüzleştirilmesi ve toprak tekeli, grevcilere yönelik polis ve özel güvenlik saldırıları vb.) yoluyla yapısal olarak zorlanır. Serbest piyasalarda riski onu yaratanlar üstleniyorsa, kapitalizmde risk devlet aracılığıyla nüfusun geneline yüklenirken yalnızca faydalar belirli ellerde yoğunlaşır. Kısacası, tarihsel kayıtları biraz olsun ciddiye alacaksa, özgürlük ile kapitalizm birbirinin karşıtıdır. Gerçek serbest piyasalarda faizci kârların varlığı, istekli rakipler için kendi başına anında bir sinyal ve teşvik işlevi görür. Tucker’ın bir zamanlar söylediği gibi, kapitalizm rekabeti yasaklayan bir sistemdir. Kapitalistler, serbest piyasanın içinde adil biçimde faaliyet göstererek değil, “serbest piyasayı ortadan kaldırarak” faaliyet gösterirler. Nihai olarak serbest bir piyasanın ölçütü, kişinin o piyasadan ayrılma hakkıdır; çünkü gerçekten gönüllü bir sistem ancak istendiğinde terk edilebilen bir sistem olabilir.

Bizim siyasi ve ekonomik sistemimizde devlet, bağımsız olarak hayatta kalma veya kendi kendine yeterli olma ihtimalinin en ufak bir kısıntısını dahi yasaklar, sınırlar, ruhsata bağlar ya da başka yollarla buna müdahale eder. Yasaları her şeyi kapsar ve gücü örgütlü sermaye ile şirketlerin özel çıkar çevrelerine yönlendirir. Sübvansiyonlar, ayrıcalıklar, kısıtlamalar ve mesleki ruhsatlar bireyi güçten yoksun bırakır ve ona tamamen devlet gücünün eseri olan merkezileşmiş, finansallaşmış bir şirket ekonomisine katılmaktan başka seçenek bırakmaz. Şirket sisteminin tarihinin en yüzeysel biçimde incelenmesi bile, varlık nedeninin küçük ve ayrıcalıklı bir sınıfın yararına serbest piyasa rekabetini yasaklamak olduğunu ve hâlâ da öyle olduğunu ortaya koyar.

Katılım hayatta kalmak için zorunlu olduğundan, ortada gerçek anlamda bir serbest piyasa yoktur ve birey ile şirket sistemi arasındaki ilişki gerçek bir sözleşmenin niteliğini veya biçimini taşımaz. Bu, siyasi ele geçirme ve boyun eğme ilişkisidir.

Kapitalizmi saf ekonomi veya liberal özgürlükler diliyle savunmak, gülünç ve alaycı bir sistem için gülünç ve alaycı bir anlatıdır. Tucker’ın fark ettiği şeyi, özgürlük ile eşitliğin — ve dolayısıyla özgürlükçülük ile sosyalizmin — doğal tamamlayıcılar olduğunu yeniden fark etmeliyiz.

Belki serbest piyasa sisteminde Bentham’ın faizcilik savunusunu benimsemek uygun olabilir. Ancak bizim böyle bir sistemimiz yok. Bizde kapitalizm var.

Avrupa'nın Yaklaşan Varoluşsal Krizi

YAZAR: KENNETH R. TIMMERMAN

Bu krizin çeşitli türleri var ve hepsinin tadı acı. Amerikalılar Avrupa'ya, Avrupa elitlerine burun kıvrırmak ve Avrupalı liderlerin beceriksizliğinden yakınmak dışında pek ilgi göstermezler. Ben de bu iki günahın da suçlusuyum. Mea culpa.

Ancak ben de Avrupa'nın bir bütün olarak ve özellikle de Avrupa Birliği'nin karşı karşıya olduğu yaklaşan varoluşsal krizin farkındayım.

Bu krizin çeşitli türleri var ve hepsinin tadı acı. İlki, Fas'taki iki küçük İspanyol yerleşim bölgesinden biri olan ve Cebelitarık yakınlarında İspanya anakarasına sadece birkaç mil uzaklıkta bulunan Ceuta'ya 72.000 Kuzey Afrikalı Müslüman göçmen adayının akınının yarattığı şok ve utançtır.

İspanyol yetkililerin onları geri püskürtememesi —ya da püskürtmek istememesi— Avrupa çapında bir tepkiye yol açarak İtalya'nın merkez sağ başbakanı Giorgia Meloni'nin, 1995 Schengen Anlaşmaları'nın "sınırsız" bir Avrupa alanı yaratmasından bu yana ilk kez İspanya'dan gelen ziyaretçilere pasaport kontrolleri uygulamasına neden oldu.

İspanya geçen hafta misilleme yaparak İtalya'dan gelen ziyaretçilere kendi kontrollerini uyguladı.

Bu hafta Meloni, merkez sol Danimarkalı mevkidaşı Mette Frederiksen ile güçlerini birleştirerek kontrolsüz

göçü birlikte kınadı.

"İkimiz de Avrupa'nın Hristiyan kültürel mirasıyla gurur duyuyor ve onu korumak istiyoruz," dediler Pazartesi günü. "Ülkelerimize gelen ve Avrupa'yı evleri yapmayı seçenlerin değerlerimize saygı göstermelerini ve bizim paylaşmadığımız yaşam tarzlarını bize dayatmaya çalışmamalarını bekliyoruz."

Meloni, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen'e AB'nin gevşek göç politikalarını kınayan bir mektup kaleme aldı; Frederiksen ve 21 AB lideri de bu mektuba katıldı.

Göç, Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in 2015'te yüz binlerce Suriyeli "mülteciye" kapıları ardına kadar açmasından bu yana uzun süredir kaynayan bir mesele. Ceuta'daki izdiham bu hikâyenin sadece son bölümü.

2015'ten 2022'ye kadar AB Sınır ve Sahil Güvenlik Teşkilatı'nın icra direktörlüğünü yapan Fransız Fabrice Leggeri, AB göç prosedürlerini standartlaştırmak ve bürokrasinin ücra köşesinde kalmış kurumunu gerçek bir kolluk kuvvetine dönüştürmek için dişiyle tırnağıyla mücadele etti.

İçişlerinden sorumlu Avrupa Komiseri İsveçli Ylva Johansson tarafından engellendi. "Endişelenmeyin," dedi Johansson. "Silahlara ve üniformalara ihtiyacınız yok çünkü göçmenler sevgi arayışıyla geliyorlar.

Avrupa yaşlanan bir kıta, dolayısıyla beğenin ya da beğenmeyin, göçmenleri karşılamak sizin işiniz.”

Sırada AB’nin genişlemesi var.

AB’nin 27 üye devletine katılmak için kapıda bekleyenler küçük Karadağ ve Arnavutluk. Ardından, yaklaşan bir referandumda vatandaşlarının AB üyelik müzakerelerinin yeniden başlamasını onaylaması hâlinde İzlanda geliyor.

Yalnızca çoğunluğu Müslüman olan Arnavutluk tartışmalı olsa da, bu ülkelerin katılımı Ukrayna ve Sırbistan ile üyelik müzakerelerinin kapısını aralayabilir.

Ukrayna için Rusya ile bir barış anlaşması gerekecektir ki Ukrayna’nın AB üyeliğiyle ödüllendirilmesi hâlinde bunun gerçekleşme olasılığı azalacaktır. Rusya’nın müttefiki ve Rusya ekonomisine açılan kapı konumundaki Sırbistan ise kendi sorunlarını beraberinde getiriyor.

Ve son olarak, demokrasi ve özgürlük meselesi var.

AB vatandaşları, Avrupa Komisyonu’nun seçilmemiş bürokratlarının çıkardığı ve günlük yaşamlarını etkileyen, çoğu zaman saçma düzenlemelerden durmaksızın yakınıyorlar.

Bunların birçoğu Avrupa’nın güçlü “Yeşil” partileri ve lobicilerinin etkisiyle ortaya çıkıyor. Diğerleri ise Avrobürokratların solcu, kapitalizm karşıtı, çiftçi karşıtı önyargısından kaynaklanıyor.

Buna bir örnek: Nesiller önce yırtıcıların yok edildiği tarım arazilerine kurtların yeniden sokulması. Günümüzde kurt sürüleri, İsveç’ten güney İtalya’ya kadar koyun sürülerini tahrip etmelerine rağmen nesli tükenmekte olan türler olarak korunuyor.

Geçim kaynaklarını tehlikeye atan kurtları, yetkililere meydan okuyarak gizlice avlayan çiftçiler tanıyorum. Tam anlamıyla bir yeraltı direniş hareketi gibi faaliyet gösteriyor, şifreli metinlerle iletişim kuruyor ve her zaman polise karşı tetikte oluyorlar.

Genç bir İsveçli kızın Suriyeli göçmenler tarafından toplu tecavüze uğrayabileceği ve polisin parmağını bile kıpırdatmayacağı süregelen bir şaka konusudur. Ama bir çiftçi bir kurdu öldürürken yakalansa, onu yıllarca hapse tıkmak için tüm soruşturma ve kovuşturma kaynaklarını sonuna kadar kullanırlardı.

Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Avrupa Parlamentosu’ndaki, başta popülist veya merkez sağ partilerden gelen muhaliflerin elbette farkındadır.

Ancak onlarla uzlaşmak yerine, dış politika kararları söz konusu olduğunda mevcut oybirliği kuralını ortadan kaldırarak seçilmemiş Komisyon’un yetkilerini güçlendirmeye çalışıyor.

Macar lider Viktor Orbán, yıllarca değişmez biçimde İsrail’i eleştiren, Filistinlileri destekleyen veya Amerika Birleşik Devletleri’ni eleştiren Avrupa Komisyonu politikalarını veto etti.

Orbán’ın seçim yenilgisi, onunla kişisel olarak ve kamuoyu önünde sık sık çatışan von der Leyen’i yalnızca daha da cesaretlendirdi.

Şimdi ise üye devletlerin basit çoğunluğunun dış politika

dayatmalarını onaylamasına izin vermek istiyor; bu değişiklik, Amerika’nın kurucularının 250 yıl önce uyardığı “çoğunluğun tiranlığı”nı” esasen yaratacaktır.

Belçika eski Başbakanı ve Avrupa Konseyi Başkanı Charles Michel, von der Leyen’e yönelik eleştirilerinde son derece sert. “Bugün Komisyon kontrolü ele geçirmeye çalışıyor. Bu, [AB] antlaşmasına uygun değil,” dedi Nisan ayında bir Belçika dergisine. “Son derece otoriter bir yönetim var.”

Bu yeni yetkilerin çoğu, ancak tamamı değil, COVID yıllarında ve Ukrayna’daki savaşa tepki olarak ortaya çıktı. Ancak demokrasi karşıtı gen Avrobürokratlar arasında derinlere işlemiştir.

Çekya eski Cumhurbaşkanı ve Başbakanı Václav Klaus, II. Dünya Savaşı’ndan sonra ülkesine dayatılan onlarca yıllık Sovyet Komünizmini yaşadı. Daha 2009’da, AB içindeki demokratik kurumların eksikliği konusunda uyarıda bulunuyordu.

“Avrupa Birliği’nin mevcut karar alma sistemi, tarih tarafından sınanmış ve kendini kanıtlamış klasik parlamenter demokrasiden farklıdır... Burada yalnızca tek bir alternatif teşvik ediliyor ve farklı bir seçenek düşünmeye cesaret edenler Avrupa bütünleşmesinin düşmanları olarak damgalanıyor.

“Çok uzun zaman önce değil, Avrupa’nın bizim bölgemizde hiçbir alternatife ve dolayısıyla hiçbir parlamenter muhalefete izin vermeyen bir siyasi sistemde yaşıyorduk. Muhalefet olmadan özgürlük olmayacağına dair acı dersi bu deneyim sayesinde öğrendik. Bu nedenle siyasi alternatifler var olmalıdır.”

Avrupa ve AB bir yol ayrımında. Bir yolda Avrupa giderek daha otoriter ve daha merkezi hâle gelecek; kurucu kültürleri ise Müslüman göçü ve çok kültürlülük lehine giderek daha fazla marjinalleştirilecek ve aşağılanacak. Bunlar, İngiltere’nin AB’den çekilmesi olan Brexit’e yol açan hatalardır.

Başka bir yolda ise Avrupa köklerine dönecek, çeşitli kültürlerini ve Hristiyan ve Yahudi mirasını kutlayacak, üye devletlerinin ve halklarının isteklerine saygı gösterecektir.

Beni şüpheler arasında sayın, ancak o demokratik alternatifi en azından henüz ufukta görmüyorum.

Dipnot:

Kaynak: <https://amgreatness.com/2026/08/17/europes-coming-existential-crisis/>

Fanatizmin filozofisi

PROF. DR. EROL GÖKA

www.kritikbakis.com

Felsefi anlamda fanatizmi inceleyen ilk düşünürlerden birisi, modernliğin kurucu filozoflarından Immanuel Kant'tır. O, fanatizmi siyaset felsefesi çerçevesinde ele aldığından ve onun zamanında en büyük siyasi tartışmalar milliyetçilik ve kozmopolitlik arasında sürdüğünden, daha çok fanatizmin aşırı-milliyetçilik biçimindeki tezahürüyle ilgilenmiştir. Fanatizmi aşırı milliyetçilikten kaynaklanan aklın metafizik sapması olarak görmüş ve bununla mücadele edebilmek için yurtseverliği ve kozmopolitizmi önermiştir. Daha sonra Kant'ı başkaları da izlemiş, fanatizm ve aşırı milliyetçilik akrabalığı hakkındaki fikirler sık sık karşımıza çıkmıştır. Nazizmi “rasyonelleştirilmiş fanatizm” olarak niteleyenlerin yanı sıra fanatizmin zirveye vardığı despotik rejimlerin belirgin bir kitle desteğiyle iktidar olmalarına dikkat çeken, bu olgudaki kitle ruh halini anlamaya çalışan Michael Foucault gibi düşünürler, Wilhelm Reich gibi psikanalistler olmuştur. Her ne kadar onlar, despotizmin öncelikle insanların ruhunda egemen olduğunu tespit etmişlerse bu bakışların, fanatizmin insanın ve toplulukların psikolojisindeki kökenlerini anlamamıza fazlaca bir katkısı olmamış, siyaset felsefesinde derinleştirilmemiş düşünceler olarak kalmışlardır.

Bugün insan zihin işleyişine ve davranış biçimlerine baktığımızda, fanatizmin hoşgörünün karşıtı olduğunu; ikisinin de şu veya bu oranda hepimizin davranış repertuarında bulunduğunu adeta ömrümüzün, hoşgörü ve bağnazlık arasında geçip gittiğini söyleyebiliriz. Fanatizm ve hoşgörü, karşıt kutuplarda yer alan sosyopsikolojik olgu demetleri; birbirimizden hayli farklı olsak da hepimiz bu olgular demetinin içinde yer alan davranışlar sergileyebiliyoruz. Biraz daha yakından

baktığımızda, düzey ve süresi farklı olsa da, hoşgörü ve bağnazlık arasında salınıp durmamızın beşeri yapımızın özelliklerinden kaynaklandığını görüyoruz. Bu özelliğimizi, pragmatist filozof William James'i epeyce meşgul olduğu, “doğru” (truth) ve “gerçek” (real) arasındaki fark sorununu anlamaya çalıştığımızda daha berrak biçimde fark edebiliriz.

Doğru ve gerçek aynı değildir!

Yaşayıp giderken kendi bağnazlıklarımızın farkına varmadığımız gibi, gündelik hayatın içinde “doğru” ile “gerçek” arasındaki ayrıma da pek dikkat etmiyoruz. Doğru olanın gerçek, gerçek olanın doğru olduğuna otomatik olarak inanıyoruz. Bu oldukça insani otomatizmamızı, doğru ile gerçek arasında bir ayrım olmadığını varsayan pozitivist bilim ideolojisinin yaygın söylemi ayrıca besliyor.

Oysa “doğru” ile “gerçek”, birbiriyle çok yakından bağlantılı olsa da kesinlikle aynı karşılıklara sahip değiller. Bir kere, köken olarak farklılar; “doğru”, bilgiye, felsefe diliyle söyleyecek olursak epistemolojik alana, “gerçek” ise, varlığa yani ontolojik alana göndermede bulunuyor. “Doğru”, bireyin zihninin ürünü... “Gerçek” ise bireyden de, onun zihninden de bağımsız bir biçimde mevcut. Bizler, fani varoluşumuzdan gerçekliğe baktığımızda ürettiğimiz gerçeklik tasarımına (representation) “doğru” diyoruz. Bu anlamda kaçınılmaz biçimde hepimizin “doğru”ları var. Bu tartışmasız doğru diye kabul ettiğimiz zihin ürünlerimiz, bizim anlama ve açıklama faaliyetimize temel oluşturan ön-kabullerimiz daha doğrusu önyargılarımız. Bu yüzden Hans Georg Gadamer, önyargının herkes için kaçınılmaz olduğunu anlatmaya çalışıyor ünlü çalışması Hakikat ve Yöntem’de.

Fanatizminin temelinde de muhtemelen her birimizin gerçeklikle ilişkisi sırasında ürettiği doğrular yer alıyor. Kendi gerçeklik tasarımıma ("benim doğrum" dememiz gerekirken), "doğru" diyoruz. Tikel ve bireysel olanı, genel ve kamusal bir hale dönüştürüyoruz. Ontolojik olanı, epistemolojik olana dönüştürdükçe, yani doğru ile gerçekliği eşitledikçe aslında gerçekliğe yalnızca kendi algılarımızın temellük edebileceğini iddia etmiş, yani kendi bağınazlığımızın sınırlarını koymuş oluyoruz. Ama başka türlü de mümkün değil; hayat mücadelesini sürdürebilmek, kendimize inanabilmek için doğru ile gerçekliği belli ölçülerde eşitlemek zorundayız. Yaptığımız işlerin, attığımız adımların doğru olduğuna inanmaya, haklı olduğumuzu düşünmeye mecburuz.

Fanatizmin temeli hepimizde var ama sadece bazılarımız fanatik

Hepimiz fanatik olacağımız, değiştiremeyeceğimiz bir düşünce çerçevesine, önyargılara sahibiz. Hepimiz için önyargılarımız, bağınazlık alanımıza gelindiğinin kırmızı hattı; oraya girmek, orasını değiştirmek çok zor. Hasta çocuğu için uğraşan bir ebeveyn, ülkesi işgal edilmiş bir yurtsever, girdiği sınavı kazanmak zorunda olan bir insan örneklerinde ne demek istediğimiz çok kolayca anlaşılabilir. Hepimiz için hoşgörünün bir sınırı, "yeter artık" diyeceğimiz, dayanma gücümüzün bittiği bir nokta bulunuyor. Tüm bunlarda kolayca anlaşabiliriz tamam ama hepimizin fanatizme benzer tepkiler verebilme potansiyeline sahip olmamızla "fanatizm" aynı şey mi? Kesinlikle, hayır! Bu sözleri fanatizmi meşru göstermek için de söylemiyoruz, sadece fanatizmi anlamaya çalışıyoruz. Fanatizm, elbette insanın ve insanlığın olabildiğince asgariye indirmesi, aşması gereken bir hal ama ne olursa olsun aşmamız için öncelikle anlamamız gereken bir insanlık hali. Onu insanlıktan uzak tutarak, kovarak anlayamaz, dolayısıyla da aşamayız.

Tamam, hepimizde fanatizm için uygun bir vasat var ama bu hepimizi fanatik yapmıyor elbette. Aramızdan sadece bazılarımız fanatizmi düşünce ve yaşama biçimi haline getiriyor yani sadece bazılarımız kelimenin tam anlamıyla "fanatik"... Hal böyle iken, hoşgörüyle uyumlayan her davranışı, "fanatizm" olarak kodlamak, günlük hayatımız sırasında hepimizin yapabileceği türden her saçma ve tuhaf davranışı şizofreni sanmakla eşdeğer. Hatalı olduğu gibi, etiketleme nedeniyle haksız ve tehlikeli...

Tekrar "doğru" ve "gerçek" farkı meselesine dönecek olursak: Anlattıklarımızda ilk bakışta çelişkiymiş gibi görünen bir diyalektik olduğuna dikkatinizi çekmek isterim. Doğru ile gerçeği birbirine eşitlememiz ve önyargılarımızın olması; hem fanatizme gidişin yolunu döşüyorlar ama hem de var kalabilmek için belli ölçülerde bulundurmamız gereken nitelikler olarak karşımıza çıkıyorlar. Biraz daha yaklaşıp bakalım.

Bağınazlık ve önyargılar, sağlıklı insan ilişkileri sürdürmemiz için en büyük engel. Çünkü ne kadar çok kendimize ait tartışmasız doğrumuz varsa, başkalarının

doğrularını o kadar reddediyoruz demektir. Başkalarının doğrularını hesaba katmayan bir anlayış, ideal iletişimi, anlaşma ihtimalini dinamitliyor. Tüm bunlar doğru, ama doğru bir tane değil ki...

Bütün insanlar haklıdır ya da her insan kendini haklı sanır!

Başkalarını anlayabilmek, kendimizi onların yerine koyabilmek için yüksek bir hoşgörü düzeyine sahip olmamız zorunlu ama ayağımızı sağlam basmak, varlığımızı belli ölçülerde garantiye alabilmek için kendimiz de biraz özeni hak etmiyor muyuz? Kendi doğrularımız olmasaydı, kendimizi haklı görmeseydik, hayata dair en küçük heves bile duymaz, adım dahi atmak istemezdik. Velhasıl, insan varoluşu söz konusu olduğunda, iki yüzü olan bir madalyonla, belli bir mesafeyi uygun biçimde ve uygun hızda kat etmemizi gerektiren bir dansla karşı karşıya kalıyoruz. Bağınazlık ve hoşgörü arasında salınarak geçip gidiyor ömrümüz ama biliyoruz ki "iyi hayat", bağınazlığı en aza indirmeye, hoşgörüyü ise en üst noktaya çıkarmaya çalışan bir amaç çerçevesinde mümkün olabiliyor. Hoşgörü adına insanlardaki, ilişkilerdeki ya da hayattaki olumsuzlukları kabullenen bir teslimiyetçi gibi davranamayız. İnançlarımızın kıymetini, onlardan üreteceğimiz değerler olmasaydı yolumuzu kaybedeceğimizi bilmeliyiz ama bu, başkalarını hiçe saymamızı, insanlıktan çıkarmamızı gerektirmez.

Peki, onun her insanın uygun koşullar oluştuğunda sürüklenebileceği bir girdap olduğuna ikna olduk diyelim ama nasıl oluyor da fanatizm, bazı insanlarda, bazı toplumlarda, bazı yönetim biçimlerinde belirleyici bir nitelik kazanabiliyor? Gerçeklik hakkında kendi doğrularımızın "kesin" ve "genel" doğrular olduğunu ileri sürmenin, aynı zamanda her türlü fanatizmin ortaya çıkmasına elverişli bir zemin hazırladığını da anladık. Ama kimi zaman neden kendi doğrularımıza böyle sıkı sıkıya yapışıyor, karşımızdakinin fikirlerini hatta insan olarak varlığını yok sayıyoruz? Hatta bazılarımız çoğu zaman böyle davranıyoruz. Nedir bizi fanatik ruh haline iten dinamikler?

Ahh şu başkaları...

Daha sonra ayrıntılarıyla ele alacağımız psikoloji incelemeleri, eğer çocukluk yaşantılarımız sırasında bizi yeterince anlayan, bizimle duygudaş olan bir sevgi ortamında büyümüşsek, başkalarını algılamamız, onların varlığını ve doğrularını kabullenmemiz daha kolay olduğunu ortaya koyuyor. Böyle hallerde en azından kendi doğrularımızın kesinliği konusunda daha esnek davranabiliyor, doğrularımızdan vazgeçmesek de onları diyalog boyunca askıya alabiliyoruz. Birçok karışık psikoloji teorisinin sorumuza verdiği cevap, üç aşağı beş yukarı bu ifadelerle özetlenebilir. İnsan olarak ilerlemek istiyorsak, karşımızdaki insanın varlığını da kabul etmek zorundayız ve bunun temelleri, bebekliğimizde annemizin varlığını, tek görevinin bize bakım vermek olmadığını fark ettiğimiz zamanlara dayanıyor.

Görüşlerini olmasa bile, karşımızdaki insanın varlığını,

ihtiyaçlarını onaylamak ve diyalog da bizim için kendi doğrularımız kadar gerekli ve önemli. Dünyanın merkezi biz değiliz; yeryüzünde başkaları da var. İyi ki de var, bu başkaları. Annemizin de başkaları içine dâhil olduğunu düşünürsek, onlar olmasaydı hayatta kalmamızın mümkün olmayacağını, dahası onların içimizdeki sevgi ve anlayışın kaynağı olduğunu anlayabiliriz. Başkalarına gvenebilmemiz, kendimize güvenimizi misliyle arttırır. Böyle düşünüp yaşadıkça kendimize güvenimiz de hoşgrmz de dalga dalga büyür. Ama yetişme ortamımız anlayışsız ve düşman bir evre tarafından işgal edilmişse, başkaları bizim için olumlu bir anlama gelmiyorsa, yaşama hevesimiz için başkalarıyla diyalogdan medet ummayız. Başkaları bizim için haz ve güven değil, korku ve tehdit kaynağı olur.

Yaşama hevesimizi, arzularımızı dış dünyaya, başkalarına doğru değil de kendimize doğru çeviririz. “Kötü” diye nitelediğimiz başkalarına karşı, kendi doğrularımızın zırhına sığınıp korunmaya çalışmaktan başka areemiz kalmaz. Doğrularımızı ve kendimizi ne kadar abartırsak, o kadar gvensiziz demektir; başkalarına ve dolayısıyla kendimize güvensiz... Fanatizm, bu güvensizlik toprağında yeşeriyor, hayatın sonraki evrelerinde de güven ortamı oluşturulamazsa dal budak salıyor, tüm psikolojimizi, kişiliğimizi işgal ediyor. Bu tespitlerden yola çıkarak fanatizm, birçok boyutu olmakla birlikte temelde psikolojik bir olgu diyebiliriz; ideolojik-siyasi fanatizmlerin bu psikolojinin tezahürleri olduğunu söyleyebiliriz. Sadece apaçık ideolojik-siyasi fanatizmlerle sınırlamayalım kendimizi, biliyoruz ki, en özgürlükçü olanları da dahil olmak üzere her düşüncenin fanatiği olabiliyor. Fanatizmde neyin savunulduğu değil, nasıl savunulduğu belirleyici.

İnsanın bir şeyi nasıl savunduğunu ise onun kendine özgü zihinsel işleyişi, psikolojik yapısı belirliyor.

Toplum ve insan bambaşkadır ama o kadar da değil!...

Bu tespitlerden aynı zamanda bir grup-varlık (group-being) olan insanın topluluk yaşantısına aktarmak, grupların, toplulukların nasıl fanatik oldukları sorusuna felsefi bir cevap ararken de faydalanabiliriz. Tıpkı insan tekinin olduğu gibi toplulukların da hayatta kalma mücadeleleri, bunun için de fanatike, kıskançlıkla korudukları özellikleri yok mu?

Doğal felaketler, doğadan kaynaklanan güçlükler, kuraklık, açlık; ekonomik ve toplumsal kaoslar; siyasi zaafılar; savaşlar, çatışmalar toplumları içinden çıkılamaz güvensiz bir ortama srklemiyorlar mı? Böyle zor durumlarda, güvensizlik içinde yaşayan toplumlar, kendi özelliklerini fanatike abartma yoluna giderken, tüm suçları diğer toplumlara ya da günah keçisi olarak seçtikleri bir topluluğa yükleyebilirler. Ama nasıl insan tekinin içinde fanatizmin olduğu gibi hoşgörünün potansiyelleri de varsa, toplumsal psikolojide de fanatizme olduğu kadar, barışa ve diyaloga da yer vardır.

Hangi yanların ne çıkacağını, toplumun nerede, ne zaman, nasıl fanatike tepkiler vereceğini maddi yaşam koşulları belirliyor.

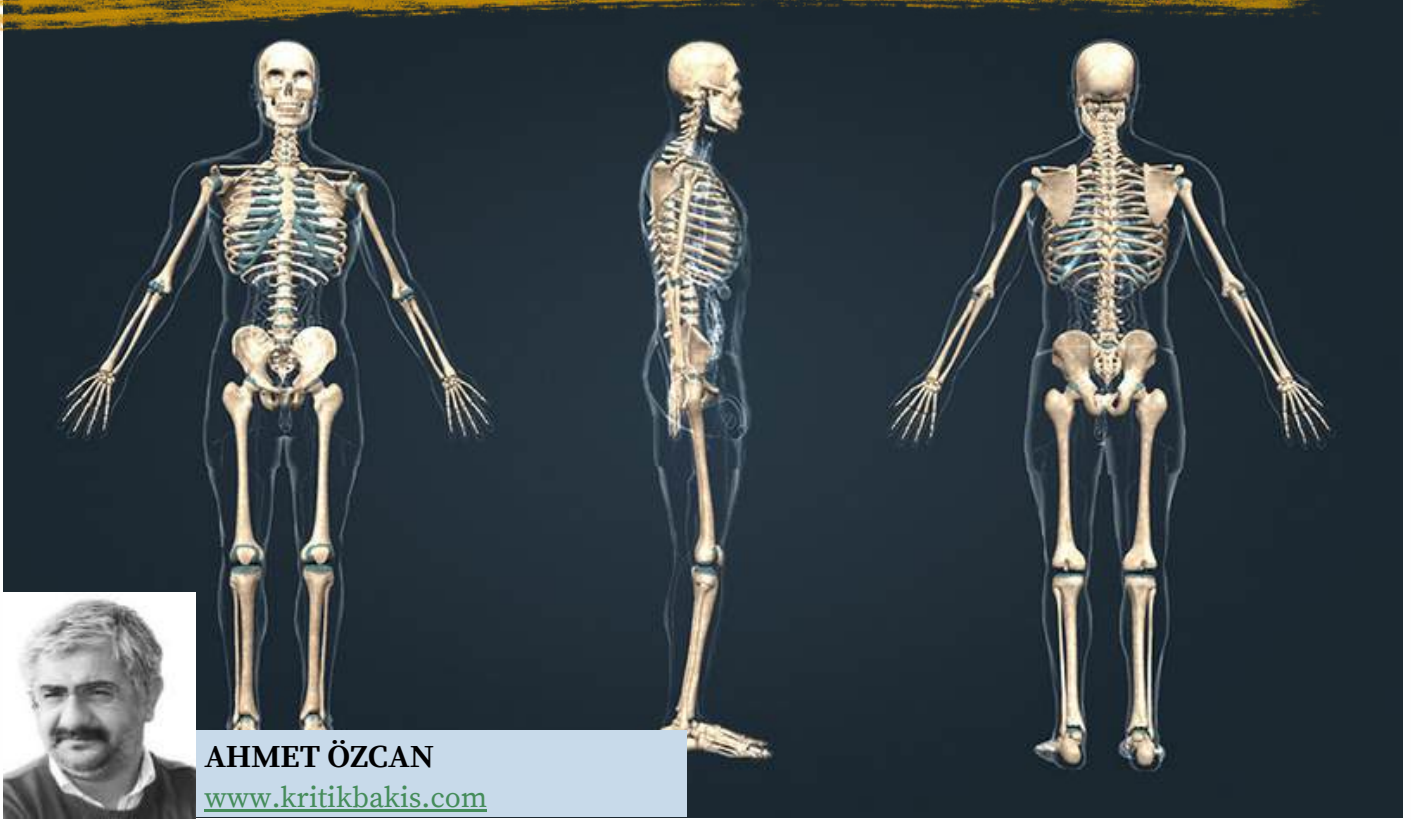
Hiçbir toplumun, doğuştan, özsel olarak fanatik olduğunu söyleyemeyiz. Bu, haksızlık olur.

Fanatizm zerine genel felsefi bakışımızı bu şekilde ortaya koyduktan sonra, artık yavaş yavaş fanatizmin bireysel psikolojisine girebiliriz.

Burada biraz yol aldıktan, fanatizmin bireysel psikolojimizde nasıl ortaya çıktığını iyice anladıktan sonra, toplulukların zihniyetlerinde fanatizmin nasıl bir psikolojik zemin bulduğuna geleceğiz.

Ahlakın Ve Ahlaksızlığın Soykütüğü; İnsan Düşmanlığı & İnsan Eleştirisi

'Ey İnsan, seni savunuyorum, sana karşı!'
Nuri Pakdil

Ahlaksızlığın Soykütüğü; Seçilmiş Cehalet, Büyümeyen Çocukluk, İdraksız Akıl

Transhümanizm, posthümanizm, yapay zeka, teknoloji, dijital metaverse çağı derken döndük tekrar kadim insan eleştirisine. Artık herkesin herkesten nefret ettiği, insan düşmanı olduğu, kimsenin kimseyi sevmediği, toplumsal ünsiyetten nefret edip bencil mağaralara kaçıldığı o ilk-el çağlara dönüyoruz. İnsanız tabi, teknoloji ürettikçe, yeni alet edevat icat ettikçe, farklı ev, ulaşım aracı, silah, eğlence ve eğitim araçları geliştirdikçe ilerleyip geliştiğimizi, daha üst bir ırka evrildiğimizi zannediyoruz. Sonra bir bakıyoruz ki, bir arpa boyu yol almışız, hatta aynı yerde dönüp duruyormuşuz. Sadece beynimizin ürettiği akıl oyunları evreninde şekiller, görüngüler, zaman-mekan algısı, teknolojik oyuncaklar değişmiş. İnsan hala aynıymış. 'İnsanlar havada uçtular ama yerde öldüler' demiş şair. Aydınlar, entelektüeller, filozoflar, bilgeler, yine mızımızlanıp insandan şikayet ediyor, yine toplumları veya duruma göre bazı toplulukları, günah keçisi yapıp suçluyor, din adamları günahkarları, bilim adamları cahilleri, sanatçılar halkı, şehirli köylüleri ötekileştirip aşağılıyor, hepsinin kökeninde tuhaf bir insan türü düşmanlığı var.

Oysa, İnsan eleştirisi ile insana düşmanlık arasında ince bir çizgi var. İnsan eleştirisi, bir özeleştiridir.

İnsanın doğasındaki eksikliklerin yaşama çeşitli şekillerde; kötülük, zarar, ziyan, zulüm, yalan olarak yansımaları, arzularının ihtirasının gemlenmemesi, davranışlarının kontrol edilmemesi gibi huyların eleştirilip bunlardan uzak durması, engellemesi, yapmaması için uyarma amaçlı ikazlardır. Ki, dini öğretiler, özellikle Kuran, bu anlamda çok sert bir insan eleştirisidir. İnsanı cahil, aklını kullanmayan, nankör, muhteris, haddini bilmeyen, sapkın, sözünde durmayan, dünyaya, mala, güce, din adamlarına, uydurduğu putlara tapan, haksız yere öldüren, sorumluluğunu unutan, kendini bilmeyen vb. bir çok ifadeyle eleştirir. Bugün insanların bir şekilde dile getirdiği insana dair negatif bir çok özelliği Kuran zaten söyler ve bu huyları düzeltmesini, vazgeçmesini, uzak durmasını öğretir. Bunun yollarını da gösterir. İlginçtir, bir çok insan dinin zaten vazettiği bir çok eleştiriyi, dine mensup olanların yapmaya devam etmesine bakarak, dinleri suçlar. Misal Hristiyanlık da, İslam'da neredeyse imanın alameti olarak insana bu yönde nasihat vermiştir ama hristiyanların engizisyon, haçlı seferleri, sömürgecilik suçlarını veya müslümanların işledikleri suçları, günahları sanki dinlerinin emri ve o dine inanmalarının doğal sonucuymuş gibi bazı çevreler tarafından sürekli dindarların yüzüne vurulur. Oysa dinler tam da bu suç ve günahları engellemek için vazedilmiştir ve bu amaçla insan eleştirisini insanı eğitmek, düzeltmek, eksikliklerini tamamlamak, birbirlerine ve kendilerine zarar vermeden yaşamalarını sağlamak için yapar.

İnsan düşmanlığı ise, başka bir şeydir. Dini anlatılardaki İblisin ve şeytanın insan düşmanlığının devamıdır. Yaratılış mitolojisindeki İblis'in Adem'i kıskanıp, kandırarak yoldan çıkarması ve bu nedenle cennetten kovulma anlatısı, insanın iblise-şeytana uyduğu için eksiklik, hata, sapkınlık içine düştüğünü ve iblise-şeytana uymayarak kendini ve tanrıyı bulabileceğini vazeder. Bu anlamda insan düşmanlığı iblis-şeytan işidir. Özeleştirisi ise Adem'in günahın farkına varıp tövbe etmesidir. (Bkz: <https://kritikbakis.com/adem-iblis-cin-seytan/>)

Tarih boyunca olduğu gibi bugün de iblis-şeytan soyu insana yani ontolojik anlamda Adem soyuna daima düşmanlık etmiştir. Adem soyu ise daima iblise-şeytana uyduğu için yaptığı yanlışların özeleştirisini yapmıştır. İşte bu çerçeve içinde, insan eleştirisi, gerekli hatta zorunludur. Ama iblis diliyle bizatihi insan türüne düşmanlık düzeyine sapmadan. Bugün herkes, yaygınlaşan, daha doğrusu medyayla da iyice görünür hale gelen yozlaşmalar, çürüme, katliam, yalan, yolsuzluk, fuhuş, zina, alkol, kumar, teşhircilik, röntgencilik, sapık ilişkiler, kifayetsiz ihtiras, ırkçılık, dolandırıcılık, vb. çeşitli kadim suç ve günahları bahane ederek herkese, bizarihi insana düşmanlık yaparak iblisin-şeytanın tuzağına düşmektedir.

Ahlaksızlığın soykütüğü, İnsanı yoldan çıkaran iblis-şeytana uymak yani ona benzemek ve sonra bu benzeyişi unutturup bu bahaneyle bizatihi İnsana-Ademe- düşmanlık yapmaktır.

Ahlakın soykütüğü ise, İnsanı iblis-şeytan etkisinden, yani tüm kötü alışkanlıklardan arındırıp şerefli, haysiyetli, sorumluluk sahibi bir ahlakla donatmak için biteviye eleştiri-özeleştirisi (nasihat ve tövbe) yapmaktır. Aşağıdaki satırlar, bu anlamda insan eleştirisi, hatta özeleştirisidir.

Yaygın eğitim; Eğitimli kölelik

Yaygın eğitim, özellikle herkesin okuma-yazma öğrenmesi insanlık tarihinde yeni bir gelişmedir. Herkesin okur-yazar olması ortalama insanın doğasına terstir. Çünkü insan, ihtiyacına göre lazım olanı fiilen öğrenir ve davranışsal alışkanlıklar edinir. İnsanın asıl öğrenme mecraı pratik eğitimidir. Meslek ve meşrep, insanın ihtiyacını kendi iradesi, yeteneği ve emeğiyle gidermesinin tek meşru yoludur. Bunun için çoğu zaman pratik eğitimler, insiyaki alışkanlıklar, doğal yetenekler yeterlidir. Bu anlamda okur yazarlıkta, mesleki-meşrebi gerektirdiği için yani sadece ihtiyacı olanın davranışsal alışkanlığıdır. Geri kalan için gereksiz bir yükür. (nitekim insanların çoğu artık tekrar doğal haline dönüp okuyup yazmadan dijital çağın emoji ve işaretleriyle yetinmeye başlamıştır.)

Tarih boyunca insanın öğrenme ve iletişim kanalı ise ezberlemek, konuşmak ve dinlemek olmuştur.

Özellikle dinleme, hem eğitici hem büyüleyicidir. Kutsal kitaplar, Tevrat, İncil, Kuran ve şarihleri, ideolojik metinler, sürekli tekrar edilerek ezberlenir. Yazı, hitabet ve belagat, beyni formatlar. Niyete ve amaca göre inşa eder, manipüle eder.

Yani kitleler, konuşma-dinleme-ezber yoluyla büyülenip eğitilir, yönetilir.

Benim Üniversitelerim'de, Gorki, "İnsanlar bilgi değil, unutmama ve avuntu peşinde koşarlar." Der.

Yaygın eğitim-okuryazarlık; küresel kapitalist dünya düzeninin ilk hamlesiydi. Modern batılı eğitim-öğrenim düzeninde bütün okuryazarlar ve bütün medya, ilk önce geçmiş, geleneği, aslını neslini sorgulayıp yabancılaşır. Bu süreç köylünün işçileşmesi ve emeğin ürüne yabancılaşmasına paraleldir. Öğreniyormuş, eğitiliyormuş gibi yapılan okullar, sadece yeni sınıfsal dizayn için değil, geçmişe ve kendi asıl doğasına yabancılaşma yani unutmama ve avuntu için de ideal mekanlardır.

Zorunlu eğitim, okul, daha sonra gazete, radyo, sinema, en son tv ve internet..geçmişteki dinlemeye dayalı beyin yıkamanın devamıdır. Modern halidir ve daha etkilidir. Yaygın eğitimle herşeyi -herşeyden az birşeyleri- öğrenen insan, asıl yetenek ve istidadına yabancılaşır. İhtiyaçtan fazla mal, yetenekten öte makam, hak edilmemiş şöhrat gibi, ihtiyacı olmayan bilgi de insanı kadükleştiren, kendine yabancılaştıran bir büyülenme halidir. Cehaletin eğitimle kurumlaşması, zor'un devlet çarkıyla örgütlenmesi gibi, meşru bir seviyesizleşme doğurmuştur.

Modern kapitalist sistemin ihtiyaç duyduğu yeni köle-insanın kolektif bir düşünme biçimi ve davranış koduna koşullanması için geliştirdiği bu eğitim tarzı, tam da istenen amaca ulaşmış ve adeta küresel bir resmi ideoloji gibi, tüm insanlığa aynı ezberleri tarih, sosyoloji, arkeoloji, matematik, fen, hukuk, ilahiyat olarak aşılamıştır. Bu ezberlerin dışına çıkabilmek, bunları sorgulamak, farklı düşünebilmek ise neredeyse akıl dışı, mutlak yanlış ve hatta kötü fikir ve inanç muamelesi görmüştür. Birçok aydın, bu körleşmeyi, sürü davranışını, evrensel cehaleti, romanlarla, hikayelerle, teorilerle anlatmaya çalışsa da, dünyanın her yerinde her çocuk sabah okula gidip, akşam tv ve internetle aynı şeyleri sürekli öğrenir, duyar, görür ve kabullenir. Böylece hiç büyümeyen, hapsediği fanusun dışına çıkmaz, dayatılmış hayatlara ölene kadar katlanmak zorunda kalır. Ama insanların çoğu bu durumdan şikayet etmez, hatta bu halini kurnazca yöntemler geliştirip küçük dünyasında ayakta kalmak veya arzularını gerçekleştirmek için kullanmayı öğrenir. Buna seçilmiş cehalet denir ve küçük insanların yani kölelerin sorumluluk üstlenmeden yaşayabilmesinin kaynağı budur. Köle, köle kalmayı daima hür olmaya tercih eder. Çünkü, kölelik sorumsuz çocuksuluktur. Özgürlük ise sorumluluk gerektirir. İnsanların çoğu Adem olamadan yani iblis mayasından arınıp akıl idrak sahibi olmadan büyür, yaşar ve ölür. Bukowski "Korkunç olan ölüm değil, yaşanan ya da yaşanamayan hayatlardır." diye başladığı paragrafın sonunda şöyle yazar.. "Çoğu insanın ölümü bir aldatmacadır. Ölecek bir şey kalmamıştır geriye.." Heidegger ise daha kötümserdir; 'sadece insanlar ölür, geri kalanlar telef olur', demiştir.

Seçilmiş cehalet: Kurnaz bencilik

İnsan içine doğduğu doğa ve toplumdaki tehlikelere karşı güvenli bir barınak ve savunma araçları geliştirdiği gibi, kendi varoluşunu tehlikede gördüğünde ilginç sığınaklar ve savunma refleksleri geliştirir. Seçilmiş cehalet ve abartılı dinsellikler de birer sığınaktır. Yani aptala yatmak, bilmiyormuş gibi yapmak, ilgisiz davranmak, aslında sonunu bilmediği her gelişmeyi test etmek için zaman kazanma taktikleridir. Afrika'da binlerce yılın köleleştirme tecrübesinden mülhem, insanlar en çok bu rolü yaparlar ve kendilerini yeni tehlikelerden korumaya çalışırlar. Aslında yerin altında su olduğunu, toprağı ekince her tür yiyeceğin yetişeceğini, hayvanlara nasıl bakılıp çoğaltılabileceğini, daha iyi evler yollar yapmayı Afrikalı bilir ama bunları yapınca tıpkı atalarının çalıştırılmak üzere zincirlerle kırbaçlarla uzak diyarlara götürülüp köleleştirileceğini, madenlerinin çalıştığı gibi kendi hayatlarının da alınacağını iyi bilmektedir. Bu nedenle sadece kendine yetecek kadar eker biçer veya onları yardıma muhtaç görüp vicdan yapan yabancıların yardım etmesi için sürekli aç susuz rolü yapar. Nihayetinde dünyanın her yerinde Afrika'ya bu merhamet ticaretiyle yardım yağar. Oscar Wilde, 'Nankör, tutumsuz, hoşnutsuz ve asi bir yoksul, sahici bir kişiliktir ve onda çok cevher vardır', der. Bazan negatif özellikler bile pozitif bir öz taşır. Nihayetinde negatif olan, yani kötü, eksik, yanlış olan, İyi'nin aynadaki ters tecellisi veya fraktal yansımasıdır. Kendi kaderinin efendisi olmak yerine, kaderin mağdurunu oynamak daha kolaydır. Tolstoy, 'Cahilde eksik olan akıl değildir, o kurnazdır eksik olan ahlakıdır.' der. Bu yanlış kadercilik, ahlaksızlığın da kök nedenidir. Çünkü ahlakın kaynağı özgür iradenin sorumluluk bilincidir. Kaderini tanrıya veya aynı anlamda zamana-tesadüflere-dışsal nedenlere bağlayan, yani sorumsuzluk hürriyeti elde eden her birey, iyiyle kötü, doğruyla yanlış, günahla sevap arasındaki tercihlerini de ötekileştirir. Tanrıyla veya aynı anlamda tanrı demeden inandığı diğer temel ilke ile kurduğu bu ilişki tarzı bütün işlerini de belirler. Her kötülük, yanlış, günah, eksiklik kolayca tanrısına-veya aynı anlamda kadere, feleğe, devlete, düzene- atfedilir. Tanrıyı -devleti-sistemi-doğayı baba veya anne yerine koyan ilkel çocukluk çağı inancının ürünü olan bu ergen olmayış hali, aslında çok bilinçli bir içgüdüdür. İç güdü ve bilinç arasındaki tenakuz, bu seçilmiş sorumsuzluk konusunda ortadan kalkmıştır. Buna kurnazlık denir.

İnsanların çoğu, işte bu kurnazlıkla yaşar. Her tür ahlaksızlığı kurnazca tevil eder. Bilerek isteyerek yanlış sürdürür, günah işler, ölçü ve tartıda hile yapar, hak yer, yalan söyler, hırsızlık, yolsuzluk yapar, küçük kurnazlıklarla en yakınlarını bile kandırır. Tanrıyla kurduğu ikiyüzlü, sahte ilişki tarzını, gönüllü boyun eğerek güvenlik ve ihtiyaçlarını giderdiği otoritelerle de kurar. İnaniyormuş, bağlıymış, sadıkmış gibi davranır. Tanrıya abartılı ibadetler, aşırı dinsellikler, mümince davranışlar sergiler. Otoritelere, devlete, patrona, müdüre ise aynı tarzda sadakat, biat, bağlılık, hizmet

davranışları sergiler. Ama bu abartı davranışlar aslında o derin kurnazlıkla sorumsuzluğunu gizlemenin ve hatta bu sadakatle elde ettiği sosyal artı değeri başkalarına tahakküm için kullanmanın aracıdır.

Cehaletin istismarı: Kutsal tefecileri

Bu sürü davranışı, aynı kurnazlık ve bencil çıkarıcılığa yaslanan istismar odakları üretmiştir. Seçilmiş cehaletin üretilip yayıldığı kurumsal ve kuramsal tezgahlar doğmuştur. Böylece insan topluluklarının tencere-kapak misali, simbiyoz ilişki düzeni gelişmiş, sorumsuz ve cahil kitleleri kutsalla, bilimle, büyüyle yöneten bir sınıf doğmuştur. İşte bu sınıf; hahamlar, mollalar, şeyhler, bilim adamları, aşırı dinci ve aşırı ideolojik -kesin inançlı- insanlar (dikkatli bakın hepsi tek bir tür insan tipidir), bilgiyi başkalarına anlatmak için öğrenir ve aslında onları yönetmek için de aşırıdır.

Gerçekte insan hakikati öğrenince büyür. Bilgi toplayan acı toplar. Acı da, insanı olgunlaştırır, akıl balığ olmak, acıyla karılmış yaşam bilgisini idrak etme eşiğini geçmek demektir. Oysa hakikatle insan arasına girerek aracılık-tefecilik yapan din, bilim ve ideoloji mollaları, insanları sözle, sözde tanrıyla, bilimle, gerçeğe kandırır ve bilgiyi insanı eğitmek-olgunlaştırmak değil, büyüleyip felç etmek için kullanır. Bunlara körlemesine inanan-bağlanan hiç kimse, asla akıl balığ olamaz, olgunlaşamaz ve asla hakikatle yüzleşip öğrenemez.

Din adamları sınıfı, havralar, kiliseler, hahamlar, rahipler, papazlar, azizler, mollalar, şeyhler, dedeler, babalar, bu tahakküm paradoksunun kurumsallaşmış örnekleridir. Dinselleşmiş ideolojik örgüt teorisyenleri, ideologları, liderleri de bu din adamları sınıfına dahildir. Bugün bilim adamları, filozoflar, kanaat önderleri, aydınlar, ünlü gazeteciler ve sanatçılar da aynı modelin seküler versiyonlarıdır.

Dini ve dinsiz adamlar sınıfını ortaya çıkartan, otorite yapan ve onlara perestij vererek karşılığında ikiyüzlü bir dinsellik ve sahte ahlak alarak her davranışını maliyetsizce meşrulaştıran, seçilmiş cehalettir. Bu bilinçli cahiller, aynı tarzı daha rafine ve daha dolaylı olarak kullanır. Gündelik ilişkilerinde, aile içinde, akraba ve dost ilişkilerinde dahi daima başkalarına ayar veren, ötekini yargılayan, her konuda ev sahibi gibi davranan insanlar da atanamamış peygamber gibidirler. İnsanların binlerce yıllık kölelik geçmişi, bu hükmetme ve yönetmeye dayalı davranış kodlarının kaynağıdır. Kökeninde sorumsuzluk duygusu, yani ergen olamamışlık ve uzatılmış çocukluk yatar.

Sorumsuzluk: Büyümeyen çocukluk

Savaşlar, çatışmalar, cinayetler, cinnetler, katliamlar, öfke nöbetleri, işkence ve zulümlerin çoğu, işte bu 'çocuklar' tarafından işlenir. Savaş ve şiddet zaten çocuk davranışıdır. Şehvet ve şöret, ihtiras ve tahakküm de aslında insanın çocukluk hastalıklarıdır. Bu hasletler çocuksu oyun biçimleridir. Kökeninde ilkel avcılık ve toplayıcılık devirlerinin güç istemi, sahip olma oyunları, hayali düşman imgelerini yenme arzusu gibi içgüdüler ve davranışlar yatar. Tarih boyunca kralların av törenleri, aslında sadece savaş tatbikatı değil, toplumu

da yönetme tatbikatı olarak düzenlenmiştir. Nihayetinde devletler, birer çobandır. Siyaset ise çobanlık mesleğidir. Anonim yığınlar, koyunlar, keçiler, atlar gibi güdülmeye, eğitime, koşullanmaya ve itaate alıştırılır. İnsanın evcilleştirdiği bu hayvanlar, insanın da evcilleştirilebileceğini öğretmiştir. İnsanın çocukluk halleri, tıpkı hayvanlar gibidir. Aslında hayvanlar ilkel insanı eğitmiş, bir çok şeyi de öğretmiştir. İnsanların çoğu bir ömür boyu bu ilkel eğitim ve öğretimin üstüne hiç bir şey eklemeyiz. Okur yazar olsa da, yaş olsa da, bir çok tecrübe yaşsa da asla büyümeyiz, idrak etmeyiz, akıl baliğ olmaz. Çünkü içgüdüsel sorumluluktan kaçır.

Bu çocuksuluk, sahiden çocuk olanlarda sevimli yaramazlık olarak tolere edilir ama büyüyememiş, ergen olamamış insanlarda zalimliğe, sahtekarlığa, ahlaksızlığa yol açır. Doğada hayvanlar ihtiyacı kadar avlanır. Ama insanlar hem ihtiyacından fazlasını ister hem de başkalarının elindekini. Bu güdü o derin ilk hasedin, iblisin insana aşladığı bir eksikliktir. İblis soyu, Ademi tamamlanmak-mükemmelleştirmek-ölümsüzleştirmek yani tanrılar gibi olma adına kandırılmış ama yaptığı aşıyla aslında onu eksiltmiş, eksiklik duygusu vermiş ve bunu biteviye tamamlama hırsı kazandırmıştır. Aşırı ve sapkın cinsellik, alkol, uyuşturucu, kumar, büyü, sihir, kazanma hırsı, biriktirme şehveti, hükmetme arzusu...tüm günahlar, işte bu yanlış eksiklik duygusunun giderilmesi, tamamlanması çabasının ürünü ve sonucudur.

İnsanlık çoğu zaman işte bu eksik insanların eksikliğini ötekine hükmederek, başkasının hakkını da gasp ederek tamamlama güdüsüyle davranan, bunu şiddet veya kurnazca sahtekarlık yoluyla yani emek vermeden yapan yaşlanmış ama gelişmemiş zalimlerin, zorbarların, hırsızların kurbanı olmuştur. Bu iblis-şeytan suçları nedeniyle bizatihi insan türüne düşmanlık işe yine şeytani bir tuzaktır.

Ahlakın Soykütüğü: Sorumluluk idraki

Başkasına hükmetme, başkasının hakkını çalma, başkasını yargılama davranışı, eksik insan davranışıdır. Kendini eksik görmeyen insanların başkalarıyla kurduğu ilişki, sadece paylaşma ve dayanışmadır. (Salat ve Zekat). Ve takva yani kötülükten sakınma, başkaları için veya tanrı için değil, içsel bir doğallıkla, zaten Adem olmanın gereği olduğu için kötülükten-yalandan-yanlış

yapmaktan sakınma demektir.

Modern felsefede Kant ahlakı olarak bilinen bu ahlaki ölçü, aslında İbrahimi geleneğin alameti farikasıdır. Ahlak, özgür iradeyle ve sorumluluk duygusuyla iyiliği seçmek ve kötülükten sakınmak demektir zaten. Ahlakçılık işe, ahlakı da istismar etmek, ahlaki kural ve değerleri içselleştirmeden başkalarına gösteriş için veya başkasına hükmetmek için kullanmak demektir. Bu ahlak-merhamet-kutsal değer ticaretidir. Oysa gerçek ahlak, iyiliği tanrı için veya başkası için yapmaktan utanır. Çünkü bu ayıp birşeydir. 'iyiliği tanrı rızası için yapma, iyilik olduğu için yap, tanrı asıl bundan razı olur'.

Utanmak, insanın ilk Ademleştirici duygusudur. Ar, haya, edep, hicap, Adem olabilme yöntemidir. Sorumluluk duygusunun kökenidir. Salim aklın, özgür iradenin kaynağıdır. Sadece utanabilen insan, başkasına zarar vermez, kendi sınırlarını bilir, insan kardeşlerinin, diğer canlıların, doğanın da hakkını gözetir. Erdem, budur.

Ahlak insan içindir. Hiçbir hayvan ahlaksız değildir. Onlar doğalarına kodlanmış davranışlarla yaşar. İnsan işe seçme istidadı ve hakkına sahip tek canlıdır. Bu nedenle sorumluluk idraki ile davranmak zorundadır. Aksi halde ahlaksızlığın çukuruna düşer ve kendine ve başkasına zarar veren kötü bir canlıya dönüşür. Bu iblisin-şeytanın çukurudur. Bilgi ve bilgelik, işte bu sorumluluk ahlakını öğrettiği ölçüde gerçek bir hakikat eğitimi sağlar. Hakikatin künhüne vardır. İnsanın kendinden arınıp, yani doğasındaki iblis-şeytan mayasını terbiye edip Adem soyuyla asilleşmesinin tek yolu, bu ahlaki çabadır. Dinler de felsefeler de diğer değer merkezli öğretiler de aslında bu yolun farklı sokaklarıdır.

'Bilge olanlar yüklerini zerafetle taşımayı, başkalarını kendi acılarının duygusal şiddetinden korumayı öğrenirler.'

Bir insanlık öğretisi, bir toplumsal kurtuluş formülü, bir bireysel özgürlük felsefesi önce ve temelden, işte bu ahlaki insanlaşma hedefini, insanı aziz, şerefli, haysiyetli özüyle yani Adem soyunun misyonuyla buluşturmayı açık ve net olarak belirlemek, tanımlamak, odaklamak zorundadır.

Bugün ihtiyaç olan, budur.

Kemal Öztürk, Suriye Devrimini Ve Gözlemlerini Anlattı

Suriye devriminin ilk günlerinde Suriye’de bulunan gazeteci Kemal Öztürk, bir tv programında o zamanki izlenimlerine atıf yaparken, Suriye halkının eski rejimin mezhepçi katillerine dönük öfkesini örnek verdiği için ülkemizdeki şebbiha ruhlu mezhepçi katil seviciler tarafından hedefe konup linç edilmeye çalışıldı.

Yahudi siyonistler gibi siyasal aleviciler de kendilerini dokunulmaz görüp her tür suçu işledikten sonra en küçük bir eleştiri hatta ima edeni bile linç etmeye kalkan arsızlık ve küstahlık göstermekten çekinmiyorlar. Müslüman toplumun merhameti ve hoşgörüsünü istismar edip, toplum çoğunluğunun dini, inancı, değerlerine sabah akşam küfreden ama cevabını alınca da sanki kendileri mağdurmuş gibi davranan bu azınlık faşizmi, 15 yıl boyunca Suriye’de çocuklar dahil binbir türlü zulüm, katliam, işkence, akıl almaz eziyetler, sürgün ve soykırım denemeleri yapılırken ayakta alkışladı, bir defa bile eleştirmede, karşı çıkmadı, adeta Türkiye’de de ellerine fırsat geçse aynısını yapacakmış gibi davrandı.

Bu tarihsel ve dinsel kin ve öfkesini onyıllardır müslüman halka kusan gruplar, şimdi buldukları bir fırsatı Kemal Öztürk’ün sözlerini çarpıtarak köpürtmek ve şebbiha tarzıyla saldırarak yine mağduru oynamak istiyorlar. Kürtlerin, Alevilerin, Nusayrilerin sırtından haçlı ruhıyla islam düşmanlığı yapan bu gruplar, bazan Alevi, bazan kürt bazan Nusayri maskesiyle dolansa da asıl kök damarlarının

ne olduğu gayet iyi biliniyor. Netanyahu, kasım solomon, radko mladiç gibi farklı boy ama aynı soydan olan iblis kalıntılarıyla her zaman ve her yerde savaşımız devam edecek.

İşledikleri suçları asla unutmayacak ve asla affetmeyeceğiz.

Kritik Bakış; toplumsal barış, halkların kardeşliği, bir arada yaşama ve özgürlükler konusunda kimseden ders almayacak bir dergidir ve zalimlerin, hainlerin, kriptoların, katillerin, işkenceci İslam ve müslüman düşmanlarının bu değerlerin arkasına saklanarak hala aynı kin ve husumetle her fırsatta saldırmalarına asla müsaade edilmemesi taraftarıdır.

Hak ve özgürlükler, barış ve kardeşlik, katil, hain ve namussuz kişi ve topluluklar için değil, masum insanlar içindir.

Zalimlere meyledenler, İslami değerlere düşman olanlar, milletin ve ümmetin varlık ve bekasına tehdit oluşturanlar, dini, mezhebi, ideolojisi ne olursa olsun, dün de bugün de yarın da düşmanımızdır.

Bu bağlamda Kemal Öztürk şahsında, Suriye’de kursaklarında kalan katliamcılığı sözel linçe devam ettirmeye çalışan, başta DEM isimli partide yuvalanmış kürt-alevi-nusayri maskeli şebbihalara, katil ruhlu haçlı kalıntılarına karşı tavrımız net olsun diye, devrim sonrası yapılan söyleşiyi tekrar ilginize sunuyoruz.

Ahmet Özcan

Gazeteci-Yazar Kemal Öztürk, Suriye devriminin ilk günlerine şahit olarak Suriye’de bulundu. Hem devrim lideri Colani-Ahmet Şara ile türk basınındaki ilk söyleşiyi yaptı hem de MİT Başkanı İbrahim Kalın’ın sürpriz Şam ziyaretine tanık oldu. Öztürk ile yayın yönetmenimiz Bekir Gündoğdu aximedya youtube kanalı için geniş bir söyleşi yaptı. Suriye’nin bu en kritik günlerinde sıcaklığına yaşanan gelişmeler, tanık olunan zulümler ve sonrasındaki sevinç, devrimin Suriye ve bölgeye olası etkisi, HTŞ ve Colan’ının değişen profili ekseninde Tarihe tanıklık eden bu söyleşiyi okurlarımıza sunuyoruz:

Kritik Bakış

Bekir Gündoğdu:

–Bugün stüdyomuzda çok özel bir konuk ağırlıyoruz. Gazeteci yazar Kemal Öztürk. Kemal Öztürk Suriye’den yeni döndü. Colani ile görüşen ilk Türk gazeteci oldu. Dünyada görüşme yapabilen de ikinci gazeteci. Kemal Öztürk’ün Suriye izlenimlerini, cezaevlerini, Esed rejimini, halkın mutluluğunu ve Suriye devriminin neler getireceğini konuşacağız. Ayrıca bölgede hala etkisini sürdürmeye çalışan YPG ve ABD’yi de konuşacağız. Sevgili Kemal Öztürk, Belki sonunda sorulması gereken bir soru ama ilk başta bununla başlayalım. Jolani görüşmesi nasıl gerçekleşti? Nasıl bir araya geldiniz?

Kemal Öztürk:

-Tabii bütün dünyanın peşinde olduğu, bütün dünya medyasının peşinde olduğu bir isimdi. Ben de bir gazeteci olarak onunla röportaj yapmak istiyordum. Bağlantılarım aracılığıyla kendileriyle irtibat kurdum. Ve görüşmenin olabileceğini ifade ettiler. Reyhanlı’dan Suriye’ye giriş yaptım ve bir otelin lobisinde dünyadaki bütün gazetecileri neredeyse toplamışlar. Orada buluştuk. Yaklaşık 35-40 civarında gazeteci vardı. İçlerinde New York Times, Washington Post, CNBC’den tutun bütün televizyonlar, gazeteler oradaydı ve ben de onlardan birisiydim bekliyorduk.Ama bu röportajı nasıl gerçekleştireceğini doğrusu kafam almadı. Yani bu kadar kalabalık ya basın toplantısı düzenlersiniz yoksa tek tek 10 dakika konuşsa 35 kişi 350 dakika eder yani. Yaklaşık 7 saat civarında bekledik. Lobide herkes gibi ben de bekledim ve olmadı röportaj. Ertesi günü yine kaynaklarım aracılığıyla çok zorladım şartları ve Görüşme gerçekleşti. Yine 5 saat, 4-5 saat bekledim. Ve görüşme gerçekleşti. Bu sefer tek, tek başıma bu görüşme oldu. Ama tabii hem güvenlik hem ortamın yoğunluğu nedeniyle kamera karşısına oturtamadım. NTV adına gitmiştim. Ama buna rağmen sorularımı cevapladı. Yarım saat, 40 dakika kadar kendisiyle konuşma fırsatım oldu.Fotoğraf çektirdik ve dünyada da görüşen ikinci gazeteci olmuş oldum. Türkiye’de ilk gazeteci olmuş oldum.

Bekir Gündoğdu:

İzlenimleriniz neler Colani , yani asıl ismiyle Ahmet Şara hakkında?

Kemal Öztürk:

-Şimdi birincisi beklediğimden daha iyi buldum. Yani uzun yıllardan beri Türkiye’de oluşan bir algı var. HTS, HTS’nin liderleri, terör örgütü kapsamında.Son 15 yıldır da çatışma ortamında olan bir isim yani. Ama takım elbise giymiş. İşte kravat takmamış ama bir takım elbise giymiş. Zannediyorum ilk takım elbiseli görüntüsü de benim röportajımla çekilen fotoğrafla yayılmış oldu. Politik bir zihin gördüm. Yani politik davranabilen birisini gördüm. Hani bir gerilla ne bileyim bir militan bir çatışma kültüründen gelmiş birisi gibi değil. Politik bakabilen, pragmatist bakabilen birisi. O açıdan bunu olumlu da görüyorum. Yani dünyayı okuyabilen bir lider. En azından gidişatı görebiliyor. Bir dünya lideri olabilir mi bilmiyorum. Bunu söylemek için erken. Ama şu devrimden sonraki 10 günlük süreye bakarsanız açıklamaları son derece mantıklı. Son derece isabetli. Sahadaki uygulamalar son derece olumlu. Sosyolojiyi göze alan uygulamalar. Yani kimsenin canına, malına kastetmeyeceğiz. Kimsenin işine gücüne müdahale etmeyeceğiz. Hep birlikte yaşayacağız falan. İnsanlar çok rahatladı. Yoksa HTS gelecek kafamızı kesecek diyen bir kesim vardı hani. Bu açıklamalar çok etkiledi herkesi. Bu açıklamaları bir devlet aklı tasarlayabilir. Bunu da burada konuşuyorduk hani Türkiye’de olayları izlerken. Ya nasıl oldu yani burada bir devlet aklı var bu açıklamalar başka türlü olmaz bu uygulamalar diye.

BG: –Bazı gruplar bunu Amerika’ya, İngiltere’ye hatta İsrail’e kadar götürüyorlar. Türkiye sanki hiç yokmuş gibi, denklemde yokmuş gibi tamamen dışarıdan bir akılla idare edildiğini söylüyorlar.

Kemal Öztürk:

-Evet yani şöyle, gerçekten bir devlet aklı var orada. Sürece etki eden bir devlet aklı var. Ama bu İngiltere değil, Amerika değil, İsrail de değil, bu Türkiye. Ben bunu sahada gördüm, Colani’yle röportajda gördüm.Etrafta gördüm.Türkiye aktörlerinde gördüm.

BG:- MİT Başkanımız Sayın İbrahim Kalın'la araçla Emevi Camii'ne gelmeleri çok konuşuldu. Şahit oldunuz mu?

Kemal Öztürk:

-Evet, şahit oldum. Dünya da görsün diye yani adeta gözlerine sokar gibi Türkiye bir operasyon yaptı ve MİT Başkanını Şam'a gönderdi. Emevi Camii'ne gönderdi. Şam sokaklarında dolaştırdı. İsrail'in çok kısa bir mesafede vurduğu Kasyun Tepesi vardır orada. Kasyun Tepesi'ne çıktılar. Ve fotoğraf verdiler. Bu şu demek. Ben sadece Azez'de, Cerablus'ta yokum. Şam'da varım. Şam'ın kalbindeyim. Yanımda da yeni Suriye'nin lideri var. Bu resim, devlet aklını başka ülkelerde arayanlara da bir mesaj oldu. Suriye'yi hep başka devletlerin etkileyebileceğini düşünen bir çok kesime de bir mesaj ve bir bayrak göstermeydi. Bunu operasyonel olarak yaptıktan sonra diplomatik olarak da ertesi günü yaptı. Türkiye, Büyükelçiliği kapatılmış büyükelçilikler içerisinde ilk bayrak çeken devlet oldu. Bunlar Kurgulanmış, planlanmış, hesaplanmış son derece başarılı mesajlar. Yani ben Türkiye'nin son yıllarda yaptığı en başarılı yurtdışı operasyonlarını Azerbaycan olarak görüyordum. Karabağ operasyonu, Libya olarak görüyordum ama bence bundan sonra Suriye olarak anılacak. Türk Devleti'nin en önemli yurtdışı operasyonu başarılı olarak Suriye'dir artık. İnşallah öyle de sonuçlanacak.

BG:- Uçuşlar başlıyor bu hafta. Suriye'nin yeniden inşası, imarı konuşuluyor. Türkiye burada nasıl bir konum olabilir sizce?

Kemal Öztürk:- Halep'teyken Antepli tüccarları gördüm. Otel pazarlığı yapıyorlardı. Bir otel açmak istiyorlardı oraya. Şimdi jeopolitik olarak düşünelim. Suriye haritasını gözümüzün önüne getirelim. Irak'la bir sınır var. Büyük bir sınır. Fakat Irak'ta Şii bir yönetim var. İran ilişkisinden dolayı kötü bir tecrübeleri var. Şii milislerin giriş çıkış yollarıydı. Çok kan aktı bu yüzden. Orayla yakın bir ilişki kurmaları mümkün değil şu anda. Lübnan sınırı var. Ülke zaten perişan. İsrail'e zaten bir şey yapamazsınız. Ürdün sınırı var bir de. Ürdün'ünde fazla gücü yok. Amerika'ya angaje. Bu süre içerisinde de çok sevimli bir ilişkileri olmamış. Geriye bir tek 900 km sınırı olan Türkiye kalıyor. Yani jeopolitik olarak düşünersek bile mecburen Türkiye kalıyor. Ama daha önemli şey şu. Herkesin Suriye'den gözünü çektiği son 5-6 senede yani Halep düştükten sonraki süreçte biliyorsunuz Halep'in önemli bir kısmı İdlib'e yerleşti.

HTŞ İdlib'e çekildi. Büyük bir kısmı Türkiye'ye girdi. Ama İdlib'de bir şey oldu. HTŞ oranın yönetimini aldı. Herkesin terör örgütü olarak ilan ettiği ki Türkiye'de resmi olarak öyle ilan etti. Rejimin bombaladığı, Rusya'nın bombaladığı bir İdlib, birden onların antrenman ve pratik yapma alanına dönüştü. Belediyecilik yaptılar, yol yaptılar, hastane işlettiler, sağlık sistemleri kurdular. Bir yönetim tecrübesi oldu.

BG:- Yani 10 yıllık bir tedrisat gibi bir şey oldu.

Kemal Öztürk:- Evet. Halep'in düşmesinden sonra bir eğitim alanına dönüştü orası. İşte orada Türkiye vardı. Derinden, sessiz bir şekilde nüfuz ettiler içeriye. Ve dönüştürdüler, değiştirdiler. Ben hiç unutmuyorum 2013'te de Suriye'ye girmiştim. Savaş esnasında. HTŞ'li, El Nusra'lı bilmem bu tür militanlarla da görmüştüm oradaki bir çok konuyu görüşmüştüm. Kafa yapılarına örnek olsun diye söylüyorum, misal Sigara içeni vuruyorlardı. -Dini selefi yorumları sigarayı haram sayardı bunların-. Şimdi HTŞ militanları sigara içiyor. Hani bu ironik bir örnek. Ama Colani'nin açıklamalarına bakarsanız başka bir şey daha olmuş. Köklü bir anlayış değişimi var sanki. Düşünün kanlı bir geçmişten sonra şehirlere giriyorsunuz ve İntikam almıyorsunuz. Sokak ortasında infazlar yapmıyorsunuz. Kürtler Suriye'nin asıl unsurlarıdır diyor. Kimsenin inancına karışmayacağız diyor. Hep beraber yaşayacağız diyor. Ve bunu uyguluyor. Yağma yaptırmıyor. Şimdi bu Colani'nin değiştiğini gösteriyor. HTŞ'nin değiştiğini gösteriyor. Mesela Şam valisinin açıklamaları. İslami devlet diye bir şeyimiz yok. Gerçeklik de yok zaten yani. Hep beraber özgür bir Suriye kurmamız lazım diyor. Halep valisi keza öyle. Bir eğitimden geçmişler. Etkilenmişler ve değişmişler. Bunu da Türkiye yaptı. Türkiye sağladı yani.

BG:- Suriye halkını meydanlarda sevinç gösterileri yaparken görüyoruz. Yani 2011'de başlayan bir devrim süreci ve 12-13 yıldır acı çeken insanlar vatanlarından sürgün edildiler. Ölümle yaşadılar. Bu yaralar sarılabilecek mi? Yani Suriye kısa zamanda böyle bölgenin kıymetli ülkelerinden biri haline gelebilir mi sizce?

Kemal Öztürk:- Şüphesiz ok zorlanacaklar. Zaten Suriye sahasını görmeden oradaki tahribatı da tam anlayamazsınız. Yani 6 milyona yakın insan göç etmiş Suriye'den. Fakat 6 milyondan fazla insan da Suriye içinde yer değiştirmiş. Yani Afrin eskiden Kürt yoğunluklu bir şehirken Arap yoğunluklu bir şehre dönüşmüş. Kobani, Aynel Arap, Arap nüfusu çoğunlukta olan bir şehirken Kürt nüfusu tarafından yoğunlaşmış. Demografi alt üst olmuş durumda. Evlerini bırakmak zorunda kalmışlar, tarlalarını bırakmak zorunda kalmışlar. Onlar savaşta yıkılmış. 6 milyon nüfusun yer değiştirdiği, dışarıdaki 6 milyonu eklersen 12 milyon nüfusun hareketlenip yer değiştirdiği, dağıldığı bir Ülkenin %50'si bu. Nüfus 22 milyon. Bunları tekrar bir araya getirmek, yerlerine oturtmak, eski evlerini bulmak büyük zaman alacak. Fakat şaşırmamız gereken şey şu. 61 yıllık bir Baas rejimi var. 14 yıllık bir iç savaş var.

Ama, 2 günde Halep normale döndü. 3 günde Şam normale döndü.

BG- Gençleri görüyoruz ellerinde süpürgeler, çiçekler Parkları düzenliyorlar, yolları süpürüyorlar.

Kemal Öztürk: –Evet, sembolik olabilir diyelim. Benim mesela en çok dikkatimi çeken şey oydu. Halep, 6-7 yıldan beri rejimin elinde ne oldu orada? Çok acı çekildi Halep'te. Ben savaş esnasında gittiğimde gördüm. Çok yıkım oldu ve çok acı çekildi. İki günde normal hayata dönülür mü? Belediye çalışıyor, trafik ışıkları çalışıyor, trafik polisi var. Tuhaf bir şey. Şam da keza yine öyle. Yani rejimin kalesi, kalbi, bütün yatırımını yaptığı yer. Üç günde çarşı pazar açıldı. İnsanlar normal işlerine döndüler. Sokaklarda gençler, çocuklar şen, şakrak falan. Colani'ye sordum özellikle. Nasıl olabildi bu kadar? Nasıl yaptınız bunu? Ve nasıl bu kadar Şam'ı hızlı aldınız? Bir kere HTS'e orayı bu kadar hızlı alacağını düşünmüyordu.Hedeflerinde Şam'da yoktu.

BG: –Öyle mi?

Kemal Öztürk: –Yoktu. Halep'in olduğu bile tartışılır. Bana göre Halep'te yoktu. Kırsalını alacaklar, çevreyi alacaklar falan. O zaman rejim diye bir şey de yoktu. Bu o demek oluyor. Halep'e doğru ilerlemeye başladıkları zaman rejim ordusunun aslında çöktüğünü gördüler. Sahada gördüler bunu.Yoklardı yani.Çürümüşlüğü sahada gördüler. Pat düştü, pat düştü.Humus'a gidelim, Halep'e gidelim, Hama'ya gidelim. Derken bırakın her şeyi Şam'a yürüyün dedi. Spontane gelişti bütün bu.

Ben kesinlikle eminim. Şam hedeflerinde yoktu. Rejimin sahadaki çürümüşlük ve perişanlığını gördüklerinde Şam'ı almaya karar verdiler. Halk bıkmıştı diyor Colani bana. Halk bu rejimden bıkmıştı. O kadar büyük zulüm çektiler ve o kadar büyük sıkıntı çektiler ki bizi bekliyor gibiydiler.

Halkın ne kadar sıkıntı çektiğini Şam'a girdiğinde anladım. Korkunç hikayeler dinledim. O istihbarat rejiminin, o korku rejiminin.

BG: –Sednaya Cezaevi'ne de gittiniz.

Kemal Öztürk: –Büyük acılar, tarifsiz acılar. Sednaya Cezaevi zaten başlı başına bu rejimin yarattığı korkuyu tarif edebilecek bir yer.

BG: –Biz pres makinaları gördük sosyal medyada, televizyonlarda. Asitler gördük. Bazı kesimler bunların olmadığını, bunların spekülasyon olduğunu söylüyor ama sizin kanaatiniz ne bu konuda?

Kemal Öztürk: –Ben Şam'da Sednaya hapishanesinde kalan insanlarla konuştum. 10 yıl, 15 yıl. Yani şöyle bir cümle düşünün.Bu hapishanede bir albay gelip şu kızı bana vereceksiniz dedi. Ve onu vermediğimizde zorla alıp götürdüler. Bir babasından kızını istiyor. Zorla alıp hapishaneye götürdüler. Evlenme amaçlı değil yani. Aylarca tecavüz ediliyor. Sistemati tecavüz ediliyor. Ve sonra kayboluyor kız. Sednaya hapishanesine girenlerden Kurtulanların çoğunluğu erkek. Kadın değil. Dikkatinizi çekerim. Öylesine sistemati bir tecavüze uğruyorlar ki kimseye konuşmasın diye öldürüp işte o arkadaki toplu mezarlara gömüyorlar. Mesela şöyle bir cümle söyledi bana.

Biz kafamızı yukarı kaldırarak yürümeyiz dedi. Aşağı bakarak yürürüz dedi.Dışarıdayken yolda. Niye dedim? Yani ola ki bir muhaberata denk geliriz.Tipimi beğenmez, bakışından hoşlanmaz. Ben alır götürür diye biz yukarıya bakarak konuşmayız dedi. Camilere gitmek gitmezdik dedi mesela Emevi camisine. Bizi teşvik ederlerdi gelin gelin diye. Şiiler, Nusayriler. Ama biliyoruz yani oraya namaza gittiğimizde fişlenecektik. Gitmezdik diyor namaza. Şam'da ekmek karnıyla veriliyordu.Devrimden önce. Düşünebiliyor musunuz? Hani Türkiye'de reklamını yapıyordu ya, restoranlar böyle güzel, hayat şöyle güzel.

BG: –Bedava ekmek dağıtıyor devlet falan diyorlardı.

Kemal Öztürk: –Karne gördüm. Ekmek karnesi gördüm. Benzin karnesi gördüm. Öylesine yokluk yaşıtıyordu rejim. Şam'daki insanlar bunlar. Bütün bunlar büyük bir usanç, büyük bir bıkmılık yarattığı için de 'yeter artık rejim gitsin de kim gelirse gelsin' psikolojisine girmişti halk.

BG: –Ben bir kızın röportajını izledim orada kız diyor ki yani HTS'den korkmuyor musunuz diyor. Diyor ki gelebilecek hiçbir sistem hiçbir düzen eskisinden daha kötü olamaz. Ne gelirse gelsin diyor.Bu derece bıkmışlar değil mi?

Kemal Öztürk: Korku Cumhuriyeti tam olarak tarifi böyle olabilir.

BG: –Korkunun yanında bir de bir sürü uyuşturucu imalathaneleri çıktı. Esed'in kardeşinin evinin alt bodrum katı bile uyuşturucu imalathanesi olarak kullanılmış. Aslına bakarsanız bir uyuşturucu kartel düzeni var bir devletten ziyade.Bölge ülkelerini zehirliyorlar. Biz mesela Türkiye'de çocuklarımız zehirlendi. İşte uyuşturucu belasıyla niye bu devlet mücadele edemiyor? Niye durduramıyor bunu? Demek Esed üretilen PKK üzerinden belki Türkiye'ye gönderiyordu bunu. Burada da peynir ekmek gibi satılıyordu. Bununla alakalı var mı oradaki izlenimleriniz neler?

Kemal Öztürk: –Oraya gitmedim ben. O uyuşturucu üretilen yere gitmedim. Ama o ailenin yani Esed ailesinin ve onun çevresinde oluşan halkanın zaten böyle mafyöz bir çete gibi olduğunu herkes biliyor. Elleri silahla istediği yere gidip istediğini

yapabilecek bir fütursuzluğa sahiptiler. Bana yaşayanların anlattığı şey. Belinden silahı çıkartıp adamın ağzına dayadı. Elinden restoranı aldı. Böyle hikayeler dinledim.

BG: –İş adamlarının kaçırılıp daha sonra Esedin mallarına el koyması.

Kemal Öztürk: Malına el koyuyor tabi.Ve bir kanun yok. Öldürüyor, yok ediyor. Düşünebiliyor musunuz? 100 bin insanın öldürülüp toplu mezarlara gömüldüğü bir yerden bahsediyoruz.

BG: –100 bin bir tanesinden bahsediyorlar.Şimdi öbür hapishaneleri bilmiyoruz.Kaç tane hapishane var bu tarz Suriye’de?

Kemal Öztürk: –Halep’te, Lazkiye’de, Şam’daki hapishanelerin büyük ve bu tür sistematik işkencelerin, infazların yapıldığı yerler olarak bahsediliyor. Ama kaç tane var bilmiyorum.

BG: –Emevi Camii’ni ziyaret ettiniz. Bir zamanlar siyasi polemik konusu olan Emevi Camii. Ne hissettiniz camiye girdiğiniz zamanı? Tabii bir de en çok merak edilen Sayın İbrahim Kalın’la MİT Başkanımızla görüştünüz mü?

Kemal Öztürk: Hani cuma namazı kılacaktınız ne oldu laflarından dolayı çok hırpaladılar. Ben de Suriye politikasından dolayı çok eleştirilen birisiyim ve hep bu lafı duyardım tartışma programlarında. Bu kadar çok polemik yapınca doğal olarak benim de ilk refleksim Emevi Camii’ne gidip namaz kılmak, şükür namazı kılmak ve bir fotoğraf paylaşmak oldu. Benim Suriye’den paylaştığım fotoğraflar içerisinde en çok görüntülenen, en çok yazı yazılan, en çok alkışlanan fotoğrafta oldu. Yani bir buçuk milyon insan buna reaksiyon gösterdi. Çünkü 10 senedir ‘hani Emevi camiinde namaz’ diye Erdoğan’ı, hükümeti hırpalıyorlardı. İşte o bu demek istedim. Sayın İbrahim Kalın da aynı duygularla, AK Parti’de aynı veya Cumhurbaşkanı da aynı duygularla hareket ediyor çünkü.Onlar daha çok hırpalandı yıprandı. Şimdi İbrahim Kalın Emevi Camisi’ne gidip namaz kılıp fotoğraf paylaşmasının sebebi 10 senedir bizi hakaret ediyordunuz ama bizim dediğimiz oldu sonunda demek içindi. Bakın ben de Emevi Camisi’ndeyim demek için çektiirdi o fotoğrafı.

BG: –Şu meşhur araçla gelişi siz gördünüz mü? Şahit oldunuz mu?

Kemal Öztürk: –Evet. Yani o da çok enteresan bir tablo bana göre. Zırhlı bir araç içerisinde İbrahim Kalın’ı önde otururken gördüm. Niye önde oturuyor diye şaşırdım yani. Araçta arkaya otururlar. Sonra şoförü görünce uyandım yani İbrahim Kalın niye ön tarafa oturdu. Colani sürüyordu çünkü arabayı. Tabii görünce tanıdım. Sonra arabadan inince daha da şaşırdım. Şimdi bunların sembolik anlamları var. Kuvvetli mesajları var. Bunu Amerika’daki CIA şefi anladı ne demek istediğini İbrahim Kalın’ın. Mossad anladı ne demek istediğini. İngiltere anladı. Rusya anladı. Türkiye’de anlamıyorlar bir türlü.Evet Türkiye’de sen niye oraya gittin? diye birde sorguluyorlar. Bir kesim hala olan biteni de, aslında bizzat bu ülkeyi de anlamıyor aslına bakarsan. ‘HTŞ’e terör örgütüydü, onun lideriyle niye görüştün? Sen niye namaz kılarken fotoğraf paylaştın? Sen niye Şam’a gidiyorsun? ‘ Bu kadar Gerçeklikten kopuklar. Değişen sosyolojiyi anlamamışlar. Değişen jeopolitiği ıskalamışlar. Ve argümanlarının tamamı gerçekte alakası olmayan argümanlar.Sahayla alakası olmayan argümanlar.

BG: – 100 sene önce emperyalistlerin bizden kopardığı bir toprak parçası Suriye. Hani 100 senede bizim bütün bağımızı kopartmamışlar mı? Yani başka bir devlet orası. Hani bizden çıkmış ama artık bizle alakası yok. İşte Suriye’ye gitsinler. Bizden uzak olsunlar. Ortadoğu bataklığı...Yıllarca bunu telkin ettiler ülkeye. Oysa daha dün Halep dediğimiz zaman, Şam dediğimiz zaman İstanbul’u, Bursa’yı bahseder gibiydik, 100 yıl öncesinde. O şehirler ismi geçtiği zamanAnkara, Antep, Maraş gibi şehirlerimiz gelirdi aklımıza yani. Onlar da bu coğrafyanın bir parçasıydı. Bizi bu bağlamdan koparmışlar. Zihinsel anlamda yaşadıkları yabancılaşmayı bütün ülkeye, topluma da dayatmışlar yıllarca değil mi?

Kemal Öztürk: Evet. Coğrafya zihinlerde değişmiş. Mesela İstanbul’dan Beyrut’a uçmak mı daha uzaktır, Erzurum’a uçmak mı daha uzaktır? Herkes Beyrut’a uçmak uzaktır diyecek. Halbuki Beyrut daha yakın. İstanbul’dan Şam’a uçmak kaç saattir dediğinizde herhalde bir 7-8 saat falan akıllarına gelir yani.Bir buçuk saattir. Şam karayolula Antep’den 4 saat.Mesela Urfa-Halep 55 dakika. Şimdi Halep, Gaziantep’e Ankara’dan daha yakın, Erzurum’dan daha yakın, Diyarbakır’dan

daha yakın, ne bileyim Urfa'dan daha yakın. 55 dakika. Çünkü bunlar bir arada yaşayan şehirlerdi. Yani Maraş'la Antep nasıl şimdi iç içe geçmiş durumda? Halep de öyle bir yerdi. Şimdi ben özellikle bu yüzüğümü takmıştım gittiğimde. Bu eski son Osmanlı bayrağının formudur. Bu yüzüğümü görenler Osmanlı diyorlar bana. Bakın Bayrağı hatırlıyor. Bayrağın formunu hatırlıyor. Türkiye demiyor sadece yani. Osmanlı diyor. Ve duvarlarda görürsünüz bu bayrak formunun işlenmiş hallerini. Kalede, camide. Yani çok derin bir ilişki bu. Ama öylesine uzaklaştı ki kültürel olarak. Öylesine yabancılaştırıldı ki orası. Bambaşka bir yer zannediyorlar. Halbuki mesela ilk Türk hava şehitleri Emevi Camisi'nde Şam'da defnedilmiştir. Bir anıtı vardır orada.1. Dünya savaşında düşen uçağımızın Hava şehitlerini orada Emevi caminin arkasındaki Selahaddin Eyyübi'nin kabrinin yanında görürsünüz. Türk bayrağını görürsünüz. Mezarı orada. Bu yabancılaşmanın sonunda da anlamıyorlar. Biz niye böyle hissediyoruz? Halep'e karşı, Şam'a karşı. Onlar niye bize böyle hissediyor? Bunu kavrayamıyorlar Türkiye'deki bazı kesimler.

BG: -Colani ile görüştünüz.MİT Başkanımızla da görüştünüz mü?

Kemal Öztürk: -Görüştim, evet.Yani Şam'da MİT Başkanı ile karşılaşmak ancak Kadir Gecesi doğan gazetecilere nasip olur tahmin ediyorum. O da bana nasip oldu. Gece doğmadım ama.Colani ile röportaj yapmak da aşereyi mübeşşereye nasip olabilir bir gazeteci olarak. O da bana nasip oldu. O yüzden meslek hayatımda çok müstesna bir gezi oldu Suriye gezisi. İnşallah bir de düzeldiğinde, hükümet kurulduğunda,

sistem oturduğunda tekrar gitmek nasip olur. Emevi Meydanı vardır Şam'da, en büyük meydandır ve şu anda gösteriler de orada yapılıyor, kutlamalar. Orada yeni yönetimin mensuplarından birisinin bana söylediği şeydi, 'inşallah Kudüs'te buluşuruz bir gün'. Öyle ümit ediyorum. Bir gün İbrahim Kalın'la Kudüs'te buluşmayı çok arzu ediyorum. Gazze'de buluşmayı çok arzu ediyorum. Ve bunun hayal olmadığını da düşünüyorum.

BG: PYD, SDG denen terör örgütünün elinde bulundurduğu topraklar sorunu var birde. Türkiye'de şu anda aslına bakarsanız en fazla merak edilen konu bu. Orada Amerika'nın himayesindeler. Buranın durumu ne olacak? Yakın bir gelecekte yani buradaki o devlet kurma emellerinin gerçekleşebilme ihtimali var mı sizce?

Kemal Öztürk: -Sıfır olarak görüyorum ihtimali. Ben SDG'nin varlığını sürdürmesini imkansız görüyorum. Coğrafik olarak Deyrizor yani güneyinde Kobani ve

Haseke Kamışlı yan yana böyle. Onun güneyi Deyrizor'u aldı Arap aşiretleri. Rakka kuşatma altında. Fırat'ın batısı Türkiye tarafından, Özgür Suriye ordusu tarafından alındı. Bir alana sıkışmış durumda. Lojistik gelebilecek bir yer yok. Gelir kaynakları yok. Şimdi ısrarla şunu yapmak lazım. Suriye Kürtleri ve YPG'yi birbirinden ayırmak lazım. YPG'nin ideolojik yapısı, fikriyatı, ilişkileri Suriye Kürtlerine çok yabancıdır. Suriye Kürtleri Türkiye dostudur. Ama PKK'nın ideolojik tarafı zehirlediği için orayı, oradaki insanların bir kısmını, Amerika'da silahlandırdı. Silahla o bölgeyi yöneteceğini düşünüyor. Deyrizor'da yönetemedi. Tel Rifa'ta yönetemedi. Münbiç'te yönetemedi. Şimdi bu röportajı yaptığımız ayın 14'ünde saat 5'e kadar Kobani bölgesinde barajın Süleyman Şah Türbesi'nin olduğu bölgeyi de boşaltmasını istemişti. O da gerçekleşecek. Kobani'yi de bırakacaklar mecburen yaşamasını mümkün görmüyorum. Türkiye bu konuda çok ciddi bir yol haritası açıkladı. PKK bölgeyi terk edecek. YPG yöneticileri bölgeyi terk edecek. Suriyeli olmayan askerler, savaşçılar, kim varsa SDG içinde, YPG içinde PKK terk edecek. Silahlarını bırakacaklar. Yeni yönetime tabi olacaklar. Büyük bir manifesto. Racon kesme diyelim halk tabiriyle. Ama ben HTŞ yönetiminde de aynı şeyleri görüyorum. HTŞ lideri Ciolani, Kürtler bu ülkenin asli unsurudur ama PKK terör örgütüdür dedi. Hiçbir silahlı grup kendi başına kalmayacak. Savunma Bakanlığı'na bağlanacak.

BG: –Halkın bir desteği var mı bölgede?

Kemal Öztürk: –Biz gösteriler görüyoruz, sosyal medyada haberlerde. Avrupa medyasına bakarsanız Alevi soykırımı yapıyor diye etiket görürsünüz. Kürtler katlediliyor diye etiket görürsünüz. Aynı şekilde Yezidiler katlediliyor diye etiket görürsünüz. Gerçekle hiç alakası yok. Suriye Kürtlerinin PKK ile ontolojik bir uyumsuzluğu var. Uyuşamazlar. Ve o yüzden Kürt aşiretleri de devrim bayrağı taşıyor şu anda. Halkla çatışmaya girdiler Rakka'da, Deyrizor'da. Silah sığıtlar vatandaşların üstüne. Bir destek görmüyorum orada. Amerika silahlarına, zırhlı araçlarına güvendikleri için var olacaklarını düşünüyorlar ama böyle olmayacak. Sanıyorum PKK tarihinde en büyük tasfiye süreciyle karşı karşıya kaldı bu hareket. Yani ya Kandil'e geri çekilecek dağlara yine o grup, Orayı terk edecekler ya da büyük çatışmalar yaşanacak ve yine kaybedecekler.

BG: –Yani bir demokratik bir süreç işlese, bir siyasi partileşmeyle demokratik sürece katkıda bulunma gibi bir düşünceleri olabilir mi sizce?

Kemal Öztürk: –Silahlarını bırakırlarsa neden olmasın? Neden olmasın yani? O teröre bulaşmış, kan dökmeye bulaşmış ekip gitsin. Kalanlarda parti kursun. Kürtler ona oy veriyor mu vermiyor mu görelim. Öyle olmayacak. Kürtler kurulan partiler içerisinde SDG'nin uzantılarına bekledikleri kadar oy vermeyecek. Bunu da göreceğiz. Sisteme entegre olmaları lazım. Bu da silahları bırakması anlamına geliyor.

BG: –Çok yakın bir zamanda Trump geliyor Amerika'da. Geçen de yaptığı bir açıklamada bizim Suriye diye bir

gündemimiz yok, onların kendi iç meseleleri falan gibi bir açıklama yaptı. Yani bu Amerikan askerlerinin Suriye'den çekilebileceği anlamına gelir mi sizce?

Kemal Öztürk: Tam gelmez. Çünkü Pentagon projesi bu. Hatta bir Türk generali şöyle tarif etmişti bana. Fırat'ın doğusu Pentagon'un, batısı CIA'nin operasyon alanı. Batı'yı kaybetti CIA. Doğu kısmı Pentagon'un operasyon alanı. Bu Rojava bölgesinde PKK'yı bu tür devlet kurdurma projesi Pentagon'un projesidir. Pentagon da direnmişti geçen dönemde Trump'a. Biliyorsunuz o zaman da Suriye'den çıkalım demişti. Pentagon direnmişti. Şimdi de çıkalım diyor. Yine direniyor Pentagon ama ben 20 Ocak'tan sonra direneceklerini sanmıyorum. Çekilecektir Amerika oradan. Ve Türkiye ile de anlaşacaktır. Başka şansı yok. Jeopolitik olarak yaşaması mümkün değil. Ekonomik olarak yaşaması mümkün değil. Siyasi olarak orada taban bulması mümkün değil. Yeni yönetimle bunu kabul ettirmesi mümkün değil. Bütün petrol sahalarını ellerinden aldıklarında nasıl geçinecekler? Irak'taki kapı kapalı. Türkiye kapalı. Güney tarafı yeni yönetim tarafından kapalı. nereden yaşayacak? Lojistiği nereden alacak? Sürekli Amerika Hava Kuvvetleri'nin Kamışlı'daki havalimanına indirme mi yapacaklar? Yaşaması mümkün değil. Boş hayaller peşindeler. Kürtlerin sırtından, Kürtlere de eziyet ediyorlar. Artık bitmeli bu oyun. Sanırım Türkiye ve yeni Suriye, bu oyunu da bitirecek ve Kürtler de rahatlayacak.

BG:– Suriye devrimi bölge ülkelerinde nasıl bir etki yapar? Yani şimdi Suriye'nin komşu ülkeleri var. Ürdün, Irak, aşağıda Lübnan hatta Mısır.

Kemal Öztürk: –Şimdi ben büyük bir moral artışı görüyorum bölgede. Yani rejimlere muhalif olan kesimde büyük bir moral artışı gördüm. Çok acı çekti bölge. Gazze zaten bizi mahvetti. Ama herkeste bir moral artışı var. Moral buldu muhalefet, tüm rejim muhalefetleri, otoriter rejimlere karşı olan muhalefet kesimlerinde bir moral yükselişi var.

BG: –Olabiliyormuşu gördüğü insanlar yani en önemlisi.

Kemal Öztürk: –Evet. Esed yıkılmışsa herkes yıkılabilir. Esed'in muhaberatı dünyaca ünlüdür yani. Ama Esed yıkılırsa herkes yıkılabilir fikri yerleşti şimdi. O yüzden korkuyor bu otoriter rejimler. Ben Mısır'ı tetikleyeceğini düşünüyorum. Yeni nesil ihvan hareketinin kendini değiştireceğini, dönüştüreceğini düşünüyorum. Hamas'ın kendini yenileyeceğini düşünüyorum. Lübnan'da ciddi bir değişim olacağını düşünüyorum. Yani sünni kesimin Şii Hizbullah'ın güç kaybetmesinden sonra ülkeye daha bir etkin şekilde gelebileceğini düşünüyorum. Bunların zaman içerisinde etkileyeceğini düşünüyorum. Ürdün çok zayıf bir halka aslında. Ürdün'de kuvvetli bir muhalefet oluştuğunda Ürdün'ün de değişeceğini düşünüyorum. Önümüzdeki günlerde göreceğiz. Ben bunun hızlı olacağını da düşünüyorum.

BG: –Şii hilalini soralım bir de. Şii hilali projesi bitti Suriye'de devrimin olmasıyla. Çünkü en önemli ayağı Suriye'ydi.

İran ve Irak üzerinden gelen bir hat. İran'ın bundan sonraki konjonktürde bölgedeki etkisi ne olabilir? Veya İran'daki rejime, sisteme buradaki devrimin, Suriye devriminin bir etkisi olabilir mi?

Kemal Öztürk: -Çok büyük etki yaratacağını düşünmüyorum. İran rejiminin öyle çabucak yıkılabilecek bir rejim olduğu kanaatinde de değilim. Esed'e gerçi aynı şeyi söylüyorduk yani şimdi bu kadar hızlı olunca hani ihtiyatlı konuşmak gerekiyor. Devrim muhafızları komutanı bu Suriye yenilgisinden bile bir zafer çıkartarak şöyle dedi. Suriye'yi en son devrim muhafızları ordusu terk etti diye bir açıklama yapmış. Şimdi Şii hilalinin mesela neye karşı bir hilal hareketi olduğunu da çok kavrayamamıştım zaten. Yani İsrail'e karşı bir hareket miydi? Tam o hilal. Hani biliyorsun Türk hilali dedikleri şey savaş meydanında işte böyle açılırsın, kuşatırsın, yok edersin. Bu Şii hilali neye karşı?

BG:-Bunların hilali galiba Türkiye'yi kuşatma üzerine.

Kemal Öztürk:-Yani bilmiyorum neye karşı bir şey ama bölgenin en büyük kaybedeni İran. Lübnan'ı kaybetti, Suriye'yi kaybetti, Irak'ta büyük güç kaybetti. Bir tek Yemen, Husi'ler kaldı etki edebilecekleri. Başka da kimse kalmadı. Bugün İran Cumhurbaşkanı kombileri iki derece düşürün diye açıklama yaptı. Enerji sorunu yaşıyor. Petrol ülkesi kombileri kısın diye açıklama yaptı. Hava kirliliği, elektrik sorunu ve soğuk kıştan dolayı okullar tatil edildi. Bütün bunlar bugün oldu. İran'ın ekonomik sıkıntısı zirvede. Halk buna tekrar büyük bir tepki verirse İran'da bir karışıklık olur ama rejim değişikliği kanla olabilir. Başka türlü bir değişiklik beklemiyorum ben orada. Hameney yaşadığı sürece orada bir değişiklik olmaz. Kanlı olur, o da ümit ederim olmaz. Çok acı çekti İran halkı. Orada da kanlı bir şey olmasını ümit etmem, istemem de. Ama Hamaney'in değişme ihtimalini sıfır görüyorum. Pezaşkiyan'ı daha makul görüyorum. O devrim rehberinin bütün yetkileri onun elinde. Pezaşkiyan'ın elinde bir yetkisi yok.

Bu değişiklik olursa, İran kendini revize ederse ve Türkiye ile entegre olursa, Biraz daha rahatlar ama öbür türlü İran'ın sıkıntılı günler bekliyor. Irak'tan da büyük oranda çıkacaklar göreceksiniz.

BG: -Peki Suriye'de yaşanan savaş suçları ve katliamlarla ilgili uluslararası ceza mahkemesinde İran'ı da yargılanabilir mi? Çünkü şöyle bir beklenti var herkeste. Uluslararası kuruluşlar, kurumlar, dernekler, vakıflar gelip Suriye'deki savaş suçlarını belgeleyecekler ve bunun üzerinden hem Esed rejimine ve yöneticilerine hem de onlara destek veren İran ve Rusya'ya bir mahkeme süreci başlatılması gerekiyor. İran ve Rusya da bundan payını alır mı sizce?

Kemal Öztürk: -Almalı bence. Onların az günahı yok. Rusya'nın Esed rejimi kadar katliamı var bölgede. Helikopterlerinin, uçaklarının yaptığı katliamın haddi hesabı yok. İran da öyle. İran milislerinin katliamını Esed'in katliamından aşağı tutmuyorlar Suriyeliler. Nasrallah öldüğünde o yüzden helva dağıttılar. Çok acı çekmişler yani. Ümit ediyorum Esed'i böyle bırakmayız. Dünya böyle bırakmamalı yani. O zalim düzenin baş sorumlusunun yargılanması lazım. Bütün diktatörlere de ibret olması lazım. Başta da Netanyahu'ya ibret olması lazım. O cezaevindeki ortamı gördüğümde bundan başka delil aramaya gerek yok dedim. Öylesine korkunç, öylesine inanılmaz bir yer. Ümit ediyorum ki yargılanır. Gıyabında bile olsa. İranlıların, Rusların da yargılanmasını çok arzu ediyorum. Bakalım Uluslararası toplum bu suçları görecektir mi. Yani Almanya'da Hitler döneminde Yahudilere yapılan katliamların belki misliyle Suriye'de yapıldığını görüyoruz. Ama tabii bunu dünya görecektir mi? Bizde batının bildik ikiyüzlü tavrını bir kez daha test edeceğiz.

BG: -Kemal Öztürk bey. Çok teşekkür ediyoruz.

Kemal Öztürk :- Ben teşekkür ederim. İyi yayınlar diliyorum.

Çatışma Çözümünde “Türkiye Modeli”

ADNAN BOYNUKARA

www.kritikbakis.com

Türkiye'nin PKK'nın feshi ve silah bırakması hedefiyle yürüttüğü süreç, son dönemde siyasi aktörler tarafından “Türkiye Modeli” olarak tanımlanmaya başlandı. Bu adlandırmanın arkasındaki siyasi çerçeve, 26 Ağustos 2024'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Ahlat'ta yaptığı konuşmayla belirginleşen ve Devlet Bahçeli'nin çağrısı, Abdullah Öcalan'ın Şubat 2025'teki fesih çağrısı ve PKK'nın Mayıs 2025'teki kongre kararıyla yeni aşamalara taşınan süreç içinde şekillendi. Bu sürecin sahada yürütülmesinde ise MİT Başkanı İbrahim Kalın'ın kurduğu diplomatik ve istihbari koordinasyon belirleyici bir rol oynadı.

Bu adlandırmanın temel iddiası, sürecin dünyadaki diğer çatışma çözümü örneklerinden belirgin biçimde ayrılan bir hukuki ve siyasi mimariye sahip olduğu.

“Türkiye Modeli” ifadesi özellikle TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş ve AK Parti Sözcüsü Ömer Çelik'in açıklamalarında belirginleşti.

Bu açıklamalarda üç unsur özellikle öne çıkıyor: Dış arabulucu veya garantör bulunmaması, diğer ülkelerden farklı olarak referandum yerine geniş bir parlamento mutabakatının tercih edilmesi ve PKK'nın herhangi bir siyasi karşılık elde etmeden önce fesih ve silah bırakma iradesini ortaya koyması.

Kavramın akademik literatürde bağımsız bir konsensüsle doğrulanmış olmaması, ifadenin geçersiz olduğu anlamına gelmiyor. Dolayısıyla, kavramı hem içerdiği iddialar hem de sahadaki karşılığı bakımından tartışmakta yarar var.

Kavramın Ortaya Çıkışı

“Türkiye Modeli” ifadesi tek bir kaynağa dayanmıyor. Sürecin farklı aşamalarında, farklı kurumsal konumlardaki siyasi aktörlerin kullandığı ortak bir adlandırma olarak ortaya çıkıyor. İfadenin en açık siyasi karşılıklarından biri, çerçeve yasanın Meclis'ten geçtiği gün Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın TBMM'de yaptığı açıklamada, “Türkiye Modeli hayata geçirilmiştir” ifadesinde görülüyor. Devlet Bahçeli ise “Türkiye'ye özgü bir çalışma modeli”, “Türk barışı” ve “ya terör ya demokrasi ya silah ya siyaset” ifadeleriyle benzer bir çerçeve çizmişti.

Ömer Çelik de farklı tarihlerdeki açıklamalarında “Türkiye Modeli”ni, Türkiye'nin başka ülkelerdeki çatışma çözümü deneyimlerini doğrudan kopyalamadığı bir süreç olarak tarif etti. Bu çerçevede, “Türkiye'nin üçüncü bir göze ihtiyacı yok, üçüncü göz 86 milyondur” diyerek dış arabulucu yerine toplumun bizzat sürecin takipçisi olduğu fikrini savundu. TBMM Başkanı Numan Kurtulmuş, özellikle çerçeve yasanın 467 oyla kabul edilmesinin ardından yaptığı açıklamalarda bu ifadeyi sıklıkla kullandı ve sürecin diğer örneklerden ayrılan temel yönünün, çatışma çözümü süreçlerinde alışıldık “üçüncü göz”, yani dış arabulucu veya garantör olmaksızın ilerlemesi olduğunu vurguladı.

Kavramın siyasi söylemin ötesinde sistematik bir çerçeveye kavuşturulması yönündeki en kapsamlı değerlendirmelerden biri, MİA Başkanı Talha Köse'nin Anadolu Ajansı'nda yayımlanan analizinde görülüyor.

Köse'nin değerlendirmesi, sürecin bundan sonraki aşamasında hukuki ve kurumsal düzenlemelerin önemine dikkat çekerken, modelin asıl sınavının bundan sonraki aşamada gerçekleşeceğini savunuyor. Burada altı çizilmesi gereken önemli bir nokta var. "Türkiye Modeli" ifadesi, bu aşamada öncelikle sürecin siyasi ve kurumsal aktörleri tarafından geliştirilen bir öz-tanımlama olarak ele alınmalı.

Modelin Temel Unsurları

Ankara'nın, PKK'nın silahlı faaliyetlerini sonlandırmasına yönelik daha önce de girişimleri oldu. 2009 ve 2013-2015 dönemlerindeki girişimler, mevcut sürecin arka planındaki önceki deneyimleri oluşturuyor. Ancak mevcut süreç, özellikle üçüncü tarafların rolü ve hukuki düzenlemenin zamanlaması bakımından önceki deneyimlerden farklılaşıyor. Önceki süreçlerde yaşanan iletişim ve güven sorunları da mevcut yöntemin şekillenmesinde etkili olan deneyimler arasında değerlendirilebilir. Bu anlamıyla, 2013-2015 dönemindeki girişimlerle mevcut süreç arasında belirgin bir süreklilik bulunuyor. Dolayısıyla modelin ayırt edici unsurlarını beş başlıkta toplamak mümkün. Üzerinde durulması gereken ilk konu aktör yapısı. Modele ilişkin en temel konu, sürecin bir dış arabulucu veya garantör olmaksızın yürütülmesi. Çatışma çözümü süreçlerinin bir bölümünde, taraflar arasındaki iletişimi kolaylaştıran, müzakereyi destekleyen veya uygulamayı izleyen üçüncü taraf mekanizmalarına başvuruluyor. Ancak Türkiye örneğinde, sürecin resmi tasarımıyla böyle bir üçüncü taraf öngörülüyor. Sürecin içindeki aktörler, "hem birinci hem üçüncü göz milletin kendisi ve onun temsilcileri" ifadesini kullanmışlardı.

Bu nedenle, modelin savunucuları açısından aktör yapısı ilk ayırt edici unsur olarak öne çıkıyor.

İkinci konu, sürecin başlama zamanlaması ve bunun arkasındaki stratejik okumayla ilgili. Bölgesel ve küresel konjonktürün iç barış süreçlerini tetiklemesi, karşılaştırmalı literatürde bilinen bir mesele. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle El Salvador, Guatemala ve Kuzey İrlanda gibi örneklerde dış destek kaynaklarının kuruması, tarafları müzakereye yönelten önemli bir etkeni. Türkiye Modeli bu genel anlatıyla benzerlik taşısa da, vurgusu farklı. Resmi söylemin merkezine yerleşen çerçeve, bölgesel ve küresel gelişmelerin iç sorunlarını çözmemiş devletler için risk üretebileceği öngörüsü. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "etnik ve mezhebi fay hatları üzerinden bölünme" vurguları ve Bahçeli'nin "emperyalist oyunlar" tanımlaması, bu öngörünün sürecin başından itibaren açık bir devlet söylemine dönüştürüldüğünü gösteriyor. Dolayısıyla Türkiye Modeli iddiasının özgünlüğü, jeopolitik konjonktürün tek başına süreci tetiklemesinde değil, bu konjonktürün 'önce iç tahkimat' anlayışıyla merkezi bir siyasi çerçeveye dönüştürülmesinde aranabilir.

Üçüncü konu, sürecin adımlarının bazı uluslararası örneklerden farklı bir sırayla işlemesi. Modelin belirleyici önceliği, örgütün herhangi bir ön koşul ileri sürmeden ve siyasi kazanım beklemeden önce kendisini feshetmesi, ardından silahlı faaliyetlerine son vermesi. Bu sıralama, ETA ve IRA gibi örneklerdeki silahsızlanma, siyasi temsil ve hukuki düzenleme ilişkileriyle karşılaştırıldığında daha farklı bir yöntem iddiasına işaret ediyor. Dördüncü konu, meşruiyet kaynağı.

Sürecin meşruiyetinin nereden üretildiği de model iddiasının önemli unsurlarından biri. Bazı çatışma çözümü örneklerinde referandumlar siyasi meşruiyetin önemli araçlarından biri olurken, Türkiye’de sürecin meşruiyet zemini geniş bir parlamento mutabakatı üzerinden kuruldu.

Beşinci konu, hukuki tasarım. Sürecin hukuki çerçevesinin niteliği de model iddiasının önemli unsurlarından biri. Milli Dayanışma ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun’un TBMM’de 467 oyla kabul edilmesi ve düzenlemenin müstakil ve geçici nitelikte tasarlanması, sürecin olağan mevzuatın dışında özel bir hukuki çerçeveye yönetilmek istendiğine işaret ediyor. Numan Kurtulmuş’un ifadesiyle, “dünyada hiçbir çatışma çözümünde bir devlet işini yaparken kendisini bu kadar garantiye almamıştır.” Nitekim MİT Başkanı İbrahim Kalın’ın ‘Devlet aklı, kısa vadeli çözümlerden çok uzun vadeli denge ve istikrar arayışdır’ sözü, sürecin bu temkinli mimarisini özlü biçimde yansıtıyor.

Bu üç güvence sırasıyla, güvenlik birimlerinin silah bırakma ve fesih tespiti, MGK’nın bu tespiti teyit etmesi ve Cumhurbaşkanı Yardımcısı başkanlığındaki çok kurumlu bir kurulun dosyaları tek tek incelemesini içeren yeni bir hukuki mimari. Düzenlemenin bir diğer ayırt edici yönü ise bilinçli olarak “af” kavramından kaçınmasıdır. Sürecin mimarları ortaya çıkacak sonucu genel bir af değil, koşullu ve bireysel bir yeniden başlama imkânı olarak tanımlıyor. Kararlar otomatik değil, yargısal mercilerin dosya bazlı incelemesine tabi olacak. Ayrıca ağır suçlar (2005 öncesi müebbet gerektiren suçlar, kasten öldürme) süre sınırı olmaksızın kapsam dışında tutuluyor.

Modelin Mimarisi

Bu beş başlık birlikte değerlendirildiğinde, ‘Türkiye Modeli’nin tek bir yöntemden değil, birbirini tamamlayan siyasi, hukuki ve kurumsal tercihlerden oluştuğu görülüyor.

Bu tercihler, sürecin dış aktörler tarafından yönetilmesi yerine devlet kurumları, Meclis ve siyasi aktörler arasında kurulan iç koordinasyona dayandığını gösteriyor.

Dolayısıyla ‘Türkiye Modeli’ iddiası, birbirinden bağımsız beş özellikten çok, bu beş tercihin aynı süreç içinde birlikte uygulanmasına dayanıyor. Modelin bu iddialarının sahadaki karşılığı, önümüzdeki dönemde ortaya çıkacak.

Buradaki asıl ölçüt, modelin mevcut siyasi koşullar içinde sonuç üretip üretmeyeceğinden ziyade, farklı siyasi ve güvenlik koşullarında aynı yöntemin sürdürülebilir olup olmayacağı olacak.

Sonucun ne olacağından bağımsız olarak, Türkiye’nin kırk yıllık bir çatışmayı dış arabulucu veya garantör olmadan çözme iddiası, çatışma çözümü literatürü açısından incelenmeye değer bir deneyim oluşturuyor. Bu girişimin özgünlüğü, kendine özgü dinamiklere sahip bir meseleyi yine kendi siyasal, kurumsal ve toplumsal dinamiklerine dayanma iddiasında yatıyor. Uygulama aşamasının da sorunsuz geçmesi durumunda, Türkiye modeli yeni çatışma çözüm teşebbüslerinde olumlu bir referans olarak dikkate alınacaktır.

Dipnotlar:

Kaynak:

<https://perspektif.online/catisma-cozumunde-turkiye-modeli/>

Mladic Mutlu Bir Adam Olarak Öldü. Kazandı

YAZAR: NIDZARA AHMETA SEVIC

Faşizmin Zafere Ulaşması İçin Savaştı. Ve Ulaştı.

Savaş suçlusu Ratko Mladic'in ölümü dünya çapında manşetlere taşındı. "Bosna Kasabı Lahey'de öldü", diye duyurdu uluslararası medya; görünüşe göre en azından onun davasında adaletin yerini bulduğunu ima ediyordu.

22 Kasım 2017'de, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTY) tarafından 10 yıldan daha uzun bir süre önce Bosna'da işlenen soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları nedeniyle ömür boyu hapis cezasına çarptırıldığında hiçbir şey değişmedi. Ölümünden sonra da şimdi hiçbir şey değişmeyecek.

Bazılarının düşündüğünün aksine, dünya şimdi daha iyi bir yer hâline gelmeyecek.

Bu cümleyi yazmaktan nefret ediyorum, ama işte: Mladic kazandı. O ve fikirleri kazandı. Faşizmin dünyayı ele geçirmesini—soykırımın normalleştiği bir dünyayı—izlerken mutlu ölmüş olmalı. Ne de olsa uğruna savaştığı şey buydu.

2017'de, Mladic hakkındaki hüküm açıklandıktan sonra, Al Jazeera'de yayımlanan bir görüş yazısında, fikirlerinin yenilgiye uğratılmadığı, aksine ilaca dirençli bir mikrop gibi farklı koşullara ve zamanlara uyum sağlayarak yayılacağı yönündeki korkumu dile getirdim.

Bugün öngörümün gerçekleştiğini görmek acı verici. Bu, Balkanlar'da açıkça görülüyor.

Sırbistan'da—Avrupa Birliği'nin üye olarak kabul etmeyi düşündüğü bir ülkede—iktidardaki rejimin ayakta kalması, ölüm ve inkâr ideolojisini sürdürmeye bağlı.

Savaşın üzerinden onlarca yıl geçmesine rağmen gerçek bir değişim sağlanamadı. Birçok AB liderinin kendileriyle eşit gördüğü bir siyasetçi olan Cumhurbaşkanı Aleksandar Vucic'in gücü, 1990'larda Hırvatistan, Bosna ve Kosova'da işlenen suçlara ilişkin sorumluluğun inkârıyla pekiştiriliyor.

Bir de Bosna var; ateşi durduran ve bırakın geleceği, bugünü bile inşa etmekte zorlanan bölünmüş bir devlet yaratan Dayton Anlaşması'yla bölünmüş bir ülke. 100.000'den fazla insanın öldürüldüğü ve ardından hiçbir şeyin değişmediği; ülkenin bir bölümünde, Republika Srpska'da, soykırım inkârının resmî politika olduğu; savaş suçlarının işlenmesine katılan insanların birçoğunun hâlâ özgürce yaşadığı bir ülke.

Yine de faşizm bölgemiz üzerindeki hâkimiyetini ne kadar sürdürürse sürdürsün, buna karşı bir direniş de oldu.

"Republika Srpska Ordusu'nun eski komutanı ve hüküm giymiş savaş suçlusu, Srebrenitsa'daki soykırım,

insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları nedeniyle ömür boyu hapse mahkûm edilen Ratko Mladic öldü. Onun için yas tutmayacağız. Onu yüceltmeyeceğiz [...] Ölüm hükümleri silmez. Tespit edilmiş gerçekleri silmez. Ve sorumluluğu silmez.”

Bu, Bosna-Hersek'teki Sırp egemenliğindeki Republika Srpska entitesinin başkenti Banja Luka'da genç Sırp'lar tarafından kurulan küçük bir sivil toplum kuruluşu olan Ostra Nula'nın kamuya açık mesajının bir bölümüdür. Bu mesajı, Mladic'in emrinde savaşmış siyasetçiler ve eski askerlerin, Bosna'daki insanların toplu olarak öldürülmesini, işkenceye uğratılmasını ve tecavüze uğramasını emreden ve ardından 30 yıl boyunca suçlarını inkâr eden bir katile saygılarını sunmak üzere Republika Srpska genelinde sokaklara dökülmelerinden birkaç saat önce sosyal medyada yayımladılar.

Ostra Nula, Bosnalı Sırp'lar arasında Mladic için yas tutulmasını reddeden tek ses değildi. Buka dergisi, Kvart adlı gençlik grubu ve diğerleri de Republika Srpska'nın resmî soykırım inkârı ve soykırımcıyı yüceltme politikasını kınadıklarını gösterdiler.

Baskı ve tehditler, vicdan sahibi insanları savaş sırasında işlenen suçların inkârına karşı, adalet ve ahlaki sorumluluğun kabulü için mücadele etmekten alıkoymadı. Seslerini yükseltiyorlar, çünkü karşılıksız bırakılan faşizmin nasıl bir hâl alabileceğini biliyorlar. Bosna'da savaşın geride bıraktığı sorunlarla çok mücadele ediyoruz, ama en azından bir farkındalık var. Faşizmin 80 yıl önce yenilgiye uğratıldığına hâlâ inanan dünyanın geri kalanının büyük bölümü için aynı şeyi söyleyemem.

Birçoğu onu gördüğünde tanımıyor, ancak kanıtlar ortada: Filistinlilerin soykırımının alenen inkâr edilmesi, Sudan'da veya DRC'de işlenen suçlara dair bilgisizlik, denizde veya tehlikeli kara güzergâhlarında ölüme terk edilen göçmenlere ve mültecilere yönelik kayıtsızlık, yaptırımlar nedeniyle ilaç da dâhil olmak üzere temel ihtiyaçlara erişimden mahrum bırakılan insanların çektiği acılar, askerî harcamalardaki artış, enflasyon, ölümcül sınır güvenliği uygulamaları, kitlesel gözetim ve parlamentolar ile hükümetlerdeki aşırı sağcı siyasetçiler.

Bu, Mladic'in hayalini kurduğu dünya. Ve bunu görecektik kadar yaşadı.

Şimdi dünyaya sorulan soru şu: Gerçekten Mladic'in rüyasında yaşamak istiyor musunuz?

Bir zamanlar, 35 yıldan daha uzun bir süre önce, soykırımla karşı karşıya olan Bosna'da onun içinde yaşamak zorunda bırakıldım. Ve bu bir kâbustu, tarifsiz bir dehşetti.

Biz soykırımdan kurtulanlar, dünyayı uzun zamandır uyanmaya çağırıyoruz. Dinleyecek mi?

*Nidžara Ahmetašević gazeteci, akademisyen ve aktivisttir. “The Media as a Tool of International Intervention: House of Cards” (Routledge) adlı kitabın yazarı ve Repackaging Imperialism: The EU-IOM border regime in the Balkans adlı çalışmanın ortak yazarıdır. Saraybosna'da yaşıyor ve çalışıyor.

Kaynak:

<https://www.aljazeera.com/opinions/2026/8/29/mladic-died-a-happy-man-he-won>

İran Savaşının Altıncı Ayında, Yeni Bir Körfez Güvenlik Mimarisi Ortaya Çıkıyor

YAZAR: RASHID EL-MOHANADI

Körfez ülkeleri, ABD'nin güvenlik rolünün yerini almak yerine bu rolü tamamlayan örtüşen ortaklıklar kuruyor. İran ile savaşın altıncı ayında, Körfez'de gerçekte nelerin değiştiğini değerlendirmekte fayda var.

İran'ın Haziran 2025'te Katar'daki El Udeid Hava Üssü'ne düzenlediği füze saldırısının ardından, önümüzdeki yılların Körfez için daha tehlikeli olacağını ve daha derin savunma işbirliği ile entegrasyonun eninde sonunda kaçınılmaz hale geleceğini savunmuştum. Bu ayın başlarında burada, Körfez'in artık tamamen eski güvenlik araç setine bel bağlayamayacağını ve kendine ait daha kapsamlı bir güvenlik ekosistemi inşa etmesi gerekeceğini yazdım. Şimdiye kadar yaşanan gelişmeler, her iki argümanın da genel doğrultusunu doğruladı.

Son altı ayda daha net hale gelen husus, savaşın yalnızca savunma bütçelerini değiştirmekle veya yeni güvenlik anlaşmaları ortaya çıkarmakla kalmadığıdır. Savaş, Körfez ülkelerinin güvenliğin kendisi hakkında nasıl düşündüklerini değiştirmeye başlıyor: Kimlerle çalışmaları gerektiğini, ortaklarından ne beklemeleri gerektiğini ve bir kriz gerçekten başladığında işbirliğinin nasıl olması gerektiğini.

Bu değişikliklerden bazıları açıktır. Savaş, şehirlerin, enerji altyapısının, havalimanlarının, limanların ve

deniz yollarının füzelere, insansız hava araçlarına ve diğer aksaklık biçimlerine karşı kırılganlığını mümkün olan en doğrudan şekilde göstermiştir. Tatbikatlarda ve planlama belgelerinde sıklıkla ele alınan tehditler, acil operasyonel sorunlara dönüşmüştür.

Körfez güvenliği onlarca yıl boyunca bilindik bir yapıya dayanıyordu: Amerika Birleşik Devletleri ana dış güvenlik şemsiyesini sağlıyor, Körfez ülkeleri Washington ve diğer Batılı başkentlerle ikili ilişkiler sürdürüyor ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK), savunma entegrasyonunun eşitsiz kaldığı bölgesel bir çerçeve sağlıyordu.

Bu sistem ortadan kalkmadı. Kalkmamalı da. ABD, Körfez güvenliği açısından vazgeçilmez olmaya devam ediyor ve öngörülebilir gelecekte merkezi bir rol oynamayı sürdürecektir. Değişmekte olan ise bu yapının tek başına yeterli olduğu varsayımdır.

Savaş, daha katmanlı bir güvenlik sistemine doğru ilerleyişi hızlandırdı. Körfez ülkeleri, daha geniş bir ortak yelpazesıyla ilişkilerini derinleştirirken kendi aralarındaki işbirliğini de güçlendiriyor. Türkiye daha önemli hale geliyor. Avrupa devletleri operasyonel bir rol oynama konusunda daha büyük bir potansiyele sahip. Mevcut ikili askerî ilişkilerin daha fazlasını

sağlaması beklenirken, eski düzenlemelerin yanında yeni bölgesel düzenlemeler de ortaya çıkıyor.

Suudi Arabistan, Türkiye ve Pakistan arasındaki Mekke Ortak Savunma Anlaşması belki de bunun yakın dönemdeki en açık örneğidir. Birine yönelik silahlı saldırının hepsine yönelik bir saldırı olarak değerlendirileceğinin ilan edilmesi, hemen NATO ile karşılaştırmalara yol açtı.

İlkenin kendisi Körfez güvenliği açısından yeni değildir. KİK'in mevcut Ortak Savunma Anlaşması, bir üyeye yönelik saldırıyı hâlihazırda tüm üyelere yönelik bir saldırı olarak değerlendiriyor; bu, KİK ülkelerinin mevcut savaş sırasında defalarca yeniden teyit ettiği bir taahhüttür. Mekke Anlaşması'nı farklı kılan, bu kolektif savunma mantığını KİK'in ötesine taşıyarak Suudi Arabistan'ı Türkiye ve Pakistan'a bağlamasıdır.

NATO ile yapılan karşılaştırma anlaşılabilir, ancak gerçekte olup bitenlerden dikkati de uzaklaştırabilir. Körfez'in NATO'yu yeniden üretmesine gerek yoktur; daha geniş Orta Doğu da tek bir hiyerarşi ve tek bir tehdit anlayışı etrafında inşa edilmiş büyük bir güvenlik ittifakına özellikle uygun değildir.

Bir Körfez ülkesinin karşı karşıya olduğu tehdit bir gün bir devletten, ertesi gün ise devlet dışı bir aktörden gelebilir. Bir tehdidi büyük ölçüde aynı şekilde gören ülkeler, başka bir tehdit konusunda çok farklı görüşlere sahip olabilir. Ayrıca hiçbir bölgesel devletin, ne kadar kabiliyetli olursa olsun, olası her koalisyonun kalıcı siyasi ve askerî lideri olarak kabul edilmesi muhtemel değildir.

Bunun yerine ortaya çıkmakta olduğu görülen şey, tek bir büyük ittifaktan ziyade örtüşen ortaklıklardan oluşan bir sistemdir. Farklı ülkeler, farklı tehditlere karşı birlikte çalışacaktır. Bazı düzenlemeler Körfez öncülüğünde olacak; diğerlerine ise bölgesel veya Batılı ortaklar dahil olacaktır.

Böyle bir sistem, liderlik hakkında farklı bir düşünme biçimini de gerektirir. Kalıcı hiyerarşi etrafında inşa edilmiş bölgesel bir güvenlik mimarisi her zaman dirençle karşılaşacaktır. Körfez ve Orta Doğu ülkeleri egemenliklerini korumaya büyük önem verir ve masaya çok farklı kabiliyetler getirirler.

Bu nedenle liderlik tehdidi takip etmelidir. Acil tehlikeyle karşı karşıya olan devlet, müdahalenin hedeflerinin, kabul edilebilir tırmanma düzeyinin ve kendi topraklarının kullanımının belirlenmesinde öncü siyasi sese sahip olmalıdır. Ancak operasyonel liderliğin siyasi hiyerarşiyi yansıtmaması gerekmez.

Bir denizcilik krizi, en güçlü deniz kuvvetleri kabiliyetine sahip ortak tarafından en iyi şekilde ele alınabilir. Bir hava savunma krizi ise en uygun kabiliyetlere sahip ortağın daha büyük bir operasyonel rol üstlenmesini gerektirebilir.

Bu tür bir esneklik, daha derin güvenlik işbirliği için gerçekçi olan tek temel olabilir. Ancak bu, söz konusu örtüşen ilişkilerin gerektiğinde birbirine bağlanıp bağlanamayacağına bağlıdır.

Birlikte çalışabilirliğin önem kazandığı nokta burasıdır.

Birkaç ülke bir kriz sırasında birbirlerini destekleyecekleri konusunda anlaşır, bunu gerçekten yapabilirler mi? Bilgiyi hızla paylaşabilir, orduları arasında iletişim kurabilir, kararları koordine edebilir ve kimin ne yapmaya yetkili olduğunu önceden bilebilirler mi?

Bir ülkeye yönelik saldırı, her ortağın mutlaka tamamen aynı şekilde karşılık vermesi gerektiği anlamına gelmez. Destek; istihbarat, hava savunması ve lojistikten deniz korumasına veya en ciddi durumlarda doğrudan askerî eyleme kadar birçok biçim alabilir. Bu beklentiler bir krizden önce ne kadar net olursa, kriz gerçekleştiğinde taahhüt de o kadar inandırıcı hale gelir.

Daha derin entegrasyonun büyük bir bölgesel kurum gerektirmeden nasıl olabileceğine dair örnekler zaten mevcuttur. Katar'ın İngiltere ile askerî ilişkisi geleneksel alıcı-satıcı modelinin ötesine geçmiştir. İngiliz ve Katarlı personel, ortak filo aracılığıyla Typhoon uçaklarıyla birlikte eğitim yapmış ve bu uçakları birlikte kullanmış; Katar ve Türkiye ise birleşik bir askerî komuta yapısı geliştirmiştir.

Bu düzenlemeler mevcut savaştan önceye dayanmaktadır. Ancak İngiltere-Katar ilişkisi savaş sırasında da sınanmıştır: Mart ayında, ortak filoyla görev yapan bir Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) Typhoon'u, Katar'ı hedef alan bir İran saldırı İHA'sını düşürmüştür. Entegrasyon her zaman on ülkenin imzaladığı bir antlaşmayla başlamak zorunda değildir. Bazen iki ordunun birlikte nasıl düzgün çalışacağını öğrenmesiyle başlar.

Avrupa, ABD'nin yerini almadan daha büyük bir rol oynayabilir. Körfez ülkeleri İngiltere, Fransa, Türkiye ve diğer kabiliyetli ortaklarla daha derin operasyonel ilişkiler kurarken, Washington'ın Körfez'in en önemli güvenlik ortağı olmaya devam etmesi muhtemeldir.

Son altı ay, bunu yapmanın gerekçesini güçlendirmiştir. Körfez ve Avrupa orduları giderek aynı operasyonel sorunların birçoğuyla karşı karşıya kalmaktadır: Füze, İHA'lar, deniz güvensizliği, elektronik harp ve kritik altyapıya yönelik tehditler. Bu nedenle Körfez-Avrupa savunma ilişkilerinin bir sonraki aşaması, imzalanan sözleşmelerin değerinden ziyade, koşullar gerektirdiğinde kuvvetlerinin gerçekten birlikte çalışıp çalışamayacağına göre değerlendirilmelidir.

Bu; daha fazla tatbikat, yerleşik personel ve ortak planlamanın yanı sıra ikili ortaklıkların daha geniş KİK ve bölgesel yapılarla bağlantı kurmasını sağlayan düzenlemeler anlamına gelir.

Mekke Anlaşması da aynı sınavla karşı karşıya kalacaktır. Türkiye'nin savunma bakanlığı, üç ülkenin siyasi ve askerî koordinasyon, ortak tatbikatlar, hava savunma işbirliği ve daha derin savunma sanayii bağları planladığını belirtmiştir.

Ancak şimdilik bunlar, operasyonel entegrasyonun kanıtı değil, plan olmaya devam etmektedir. Anlaşmanın önemi nihayetinde Suudi, Türk ve Pakistan kuvvetlerinin işbirliği alışkanlıkları geliştirip geliştiremeyeceğine bağlı olacaktır: İstihbaratı paylaşıp paylaşamayacaklarına, hava savunmasını koordine edip edemeyeceklerine, operasyonları birlikte sürdürüp sürdüremeyeceklerine ve pratik askerî sorunları çözmek için savunma sanayii işbirliğinden yararlanıp yararlanamayacaklarına.

Dolayısıyla İran savaşının altıncı ayında, farklı bir Körfez güvenlik mimarisinin ana hatları ortaya çıkmaya başlıyor. Bunun tek bir ittifaktan, tek bir liderden veya tek bir tehdit tanımından oluşması pek olası değildir. Körfez ne ABD'yi terk ediyor ne de onlarca yıldır kendisine hizmet eden güvenlik ilişkilerini dağıtıyor.

Bunun yerine, mevcut ilişkilerin etrafında daha esnek bir sistem şekilleniyor: Daha güçlü Körfez işbirliği, ilave bölgesel ortaklıklar, Avrupa ordularıyla daha derin bağlar ve ülkelerin gerçekten birlikte faaliyet gösterip gösteremeyeceğine daha fazla vurgu.

Acil tehdit azalırsa bu ivmenin bir kısmı zayıflayabilir. Şimdiki zorluk, son altı ayın derslerini kalıcı hale getirmektir. Nihayetinde sınav basit olmaya devam ediyor. Bir sonraki füze fırlatıldığında, bir sonraki İHA bir sınırı geçtiğinde veya bir sonraki deniz yolu tehdit altına girdiğinde, ilgili ülkeler tehlikeyi birlikte görebilir, kararları birlikte alabilir ve birlikte karşılık verebilir mi? Bunları yapabilirlerse, bu savaşın en önemli mirası başka bir antlaşma veya başka bir ittifak olmayabilir. Bu miras, daha bağlantılı, daha esnek ve gerçekte koruması gereken bölgeye daha uygun bir Körfez güvenlik sisteminin başlangıcı olabilir.

DİPNOTLAR:

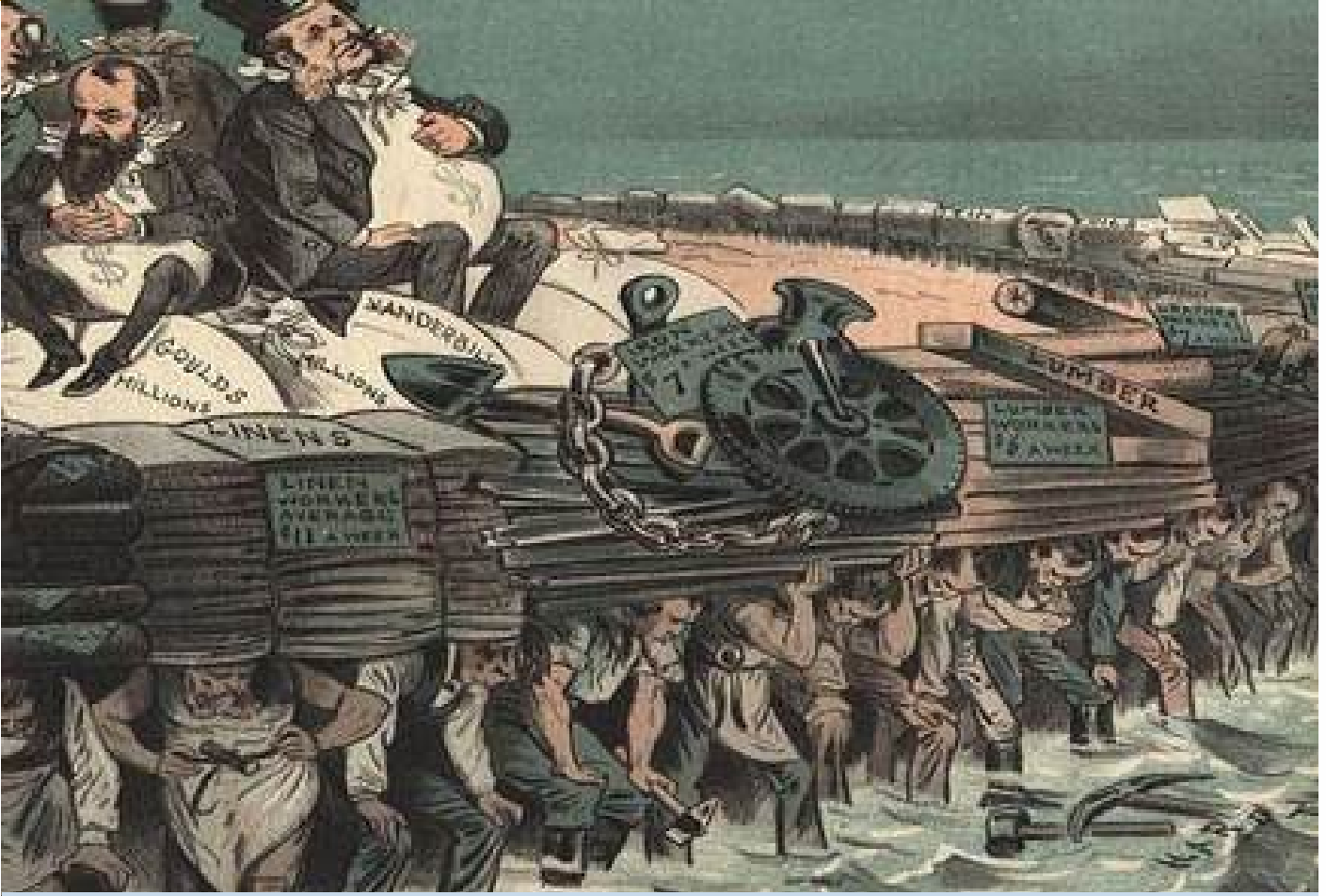
*Rashid Al-Mohanadi, Uluslararası Politika Araştırmaları Merkezi'nin Başkan Yardımcısı ve Orta Doğu Küresel İşler Konseyi'nde misafir araştırmacıdır. Savunma sanayii ve jeopolitik risk danışmanlığı alanında deneyime sahiptir. Araştırma ilgi alanları arasında küçük devlet güvenliği, savunma sanayii gelişimi, bölgesel istikrar ve stratejik meseleler yer almaktadır. Bölgesel ve küresel tartışmalara katılarak güvenlik ve savunma politikası üzerine görüşlerini paylaşmıştır. Al-Mohanadi daha önce Sıvılaştırılmış Doğal Gaz (LNG) sektöründe çalışmış; projeler, mühendislik ve ticari satışlar dahil olmak üzere çeşitli departmanlarda birden fazla görev üstlenmiştir. Daha sonra yerel savunma sanayiine geçerek Katar'da ulusal savunma sanayii kabiliyetlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara katkıda bulunmuştur.

Kaynak:

<https://www.aljazeera.com/opinions/2026/8/29/six-months-into-the-iran-war-a-new-gulf-security-architecture-is-emerging>

Ekonomik Eşitsizliği Anlamada Teleolojinin Önemi

YAZAR: WANJIRU NJOYA

KAYNAK: [HTTPS://MISES.ORG/](https://mises.org/)

Ekonomist Thomas Sowell bize sık sık eşitsizliğin insan doğasında var olduğunu hatırlatır. Ekonomik eşitsizlik karşısında şaşkınlığa düşmek yerine, verimliliğin nedenlerini anlamaya odaklanmalıyız. Herkesin maddi koşullarını ve maddi yaşam standardını iyileştiren verimliliklerdir.

Ancak birkaç on yıldır ekonomistler verimliliğin nedenleriyle daha az, servet dağılımıyla ise daha çok ilgilenmektedir. Nedensellik terminolojisini gevşek bir şekilde kullansalar da—eşitsizliğe neyin neden olduğunu soruyor gibi görünürler—nedensellik araştırması yürütmemekte ve yalnızca ırksal servet açığı olarak tanımladıkları şeye yönelik ideolojik itirazlarını dile getirmektedirler. Ayrımcılığın olmadığı durumda herkesin daha eşit ekonomik sonuçlara sahip olacağını varsayılmaktadır. Ancak Sowell'in savunduğu gibi, Ne mantık ne de ampirik kanıt, bireyler, gruplar, kurumlar veya uluslar arasında eşit ya da rastgele sonuçlar beklemek için ikna edici bir gerekçe sunmaktadır. Sowell, servet dağılımının o kadar çok farklı değişkenden etkilendiğini gösteren ampirik çalışmalara dikkat çeker ki, ırksal kimliğin ekonomik sonuçlarda nedensel bir faktör olduğunu varsaymak yanlış olur.

Farklılıklar ve Ayrımcılık (Disparities and Discrimination) adlı kitabında, ekonomik sonuçlarla korelasyon gösteren temel faktörlerden bazılarını belirleyerek şunu savunur: Ne doğada ne de insanlar arasında eşit ya da rastgele dağıtılmış sonuçlar kendiliğinden ortaya çıkar. Aksine, ne genlerin ne de ayrımcılığın söz konusu olduğu koşullarda, hem doğada hem de insanlar arasında son derece eşitsiz sonuç dağılımları yaygındır. Bu nedenle, ırksal eşitsizliklere ilişkin ampirik kanıtların tek başına nedenselliği açıklayamayacağı konusunda uyarır. Ekonomik refahın nedenlerini anlamak için insanların neden eylemde bulunduklarını, hangi amaçlara ulaşmaya çalıştıklarını araştırmalıyız. Bu bağlamda Ludwig von Mises, “nedensellik kategorisi” olmadan insan eylemini anlayamayacağımızı vurgular. Bu anlamda nedenselliğin bir eylem kategorisi olduğunu söyleyebiliriz. Araçlar ve amaçlar kategorisi, neden ve sonuç kategorisini varsayar. Nedenselliğin ve olguların düzenliliğinin olmadığı bir dünyada, insan muhakemesi ve insan eylemi için hiçbir alan olmazdı. Böyle bir dünya, insanın herhangi bir yönelim ve rehberlik bulamayacağı bir kaos olurdu. İnsan, böyle kaotik bir evrenin koşullarını hayal etme yeteneğine bile sahip değildir.

Doğal olguların nedenlerini incelerken bu noktayı anlamakta güçlük çekmeyiz. Bilim insanları, incelenmekte olan olgunun temel nedenini belirleyene kadar deneyler yapar ve farklı hipotezleri test eder. Yerçekimi kuvvetinin bir topun tepeden aşağı yuvarlanmasına neden olduğunu bugün bu şekilde biliyoruz. Topun neden bu şekilde davrandığına ilişkin başka bir açıklamaya gerek yoktur. Gençlerin dediği gibi, “o kadar derin değil.”

Ancak insan eylemi söz konusu olduğunda, durum daha karmaşıktır. İnsan davranışı o kadar değişkendir ki, örneğin bir köprünün yapısına uygulananlarla aynı tür testlere tabi tutulamaz.

Aristoteles dört farklı neden türü belirlemiştir. Kısaca özetlemek gerekirse, bir olgunun maddi nedeni, onu oluşturan, yani neyden meydana geldiğidir. Biçimsel nedeni, onun görünümü, şekli veya tasarımıdır. Etkin neden, onu mevcut biçimine dönüştüren doğa kuvvetlerini ifade eder. Nihai neden ise, sonuç veya olgunun mevcut hâline ulaşmasındaki hedefi veya amacıdır. Nihai neden, bir şeyin var olmasının veya meydana gelmesinin nihai amacıdır.

Aristoteles’in meşe palamudu örneğinde, masallar dünyası dışında, bitki büyümesini araştıran hiç kimse meşe palamudunun büyüüp bir ağaca dönüşmesinin nihai nedenini veya amacını—meşe palamudunun bir gün dev bir meşeye dönüşmeyi hayal ederek geçirdiği bütün o geceleri—gerçekten bilmek istemez. Mises’in gözlemlediği gibi,

Hem ilkel insan hem de bebek, naif bir antropomorfik tutumla, her değişimin ve olayın, kendileriyle aynı şekilde eylemde bulunan bir varlığın eyleminin sonucu olduğunu oldukça makul bulur. Hayvanların, bitkilerin, dağların, nehirlerin ve pınarların, hatta taşların ve gök cisimlerinin bile kendileri gibi hisseden, isteyen ve eylemde bulunan varlıklar olduğuna inanırlar.

İnsan eylemini anlamak, bir nehrin nereye gittiğini veya neden belirli bir yönde aktığını araştırmak kadar basit değildir. İnsanların neden o şekilde eylemde bulunduklarını anlamak için izlenebilecek yaklaşımlardan biri, korelasyonları incelemek ve olası nedenlere güçlü biçimde işaret edebilecek, ardından ampirik teste tabi tutulabilecek örüntüleri belirlemektir. İrksal servet açıklarıyla ilgilenen çoğu ekonomist zamanını bu şekilde geçirir. Ancak gözlemledikleri şeylerin nedenleri konusunda yanıltırlarsa, onları hatalarına karşı uyaracak belirgin bir “geri bildirim” olmazdı—daha doğrusu, elde ettikleri sonuçlar, sonucu makul bir biçimde açıklayabilecek başka rastgele faktörlere kolaylıkla atfedilebilirdi.

Doğa bilimlerinde, olumsuz sonuçları bu şekilde rasyonelleştirmek o kadar kolay değildir. Örneğin, bir uçağın havalanmasına neyin neden olduğu konusunda yanıltmak felaket olurdu. Sonuçlar ani ve yıkıcı olurdu. Buna karşılık, insan davranışına ilişkin açıklama mantıklı görüldüğü ve dünya görüşleriyle örtüştüğü sürece insanlar, grup eşitsizliklerini inceleyerek nedensel ilişkileri belirleyebileceklerine yanlışlıkla

inanmaya devam edebilirler.

Bu durum özellikle, ırk ile ekonomik sonuçlar arasında güçlü ve kalıcı olduğu görünen korelasyonlar gözlemlediklerinde geçerlidir.

Bu tür hatalar şaşırtıcı derecede uzun süre devam edebilir ve bazı hatalar hiçbir zaman düzeltilmez; çünkü başarısız deneyler “gerçek sosyalizm değil” şeklinde rasyonelleştirilir.

Mises, Ekonomik Bilimin Nihai Temeli (The Ultimate Foundation of Economic Science) adlı kitabında bu hatalardan kaçınmada teleolojinin önemini açıklar: “Doğa bilimleri nedensellik araştırmasıdır; insan eylemi bilimleri teleolojiktir.”

Hem teleolojiyi hem de nedenselliği önemli görmüştür. İnsan Eylemi’nde (Human Action) şöyle açıklar: “İnsanın gerçekliği zihinsel olarak kavraması için başvurabileceği yalnızca iki ilke vardır; bunlar teleoloji ve nedensellik.”

Teleoloji ve nedensellik farklıdır ancak birbiriyle bağlantılıdır.

İnsan Eylemi’nde Mises, “teleolojinin bir tür nedensellik araştırması olarak adlandırılabilirliğini” savunur. “Nihai nedenler her şeyden önce nedenlerdir.” Aristotelesçi nihai neden—nihai hedef veya amaç—mantıksal olarak insanın neden eylemde bulunduğu birincil açıklamasıdır.

Bu anlamda amaç, bir tür nedendir. Bu nedenle, teleolojik araştırmayı dışlayan ve mekanik nedenselliğe dayanan basit açıklamalardan kaçınmalıyız. Mises şu uyarıda bulunur:

Panmekanistik dünya görüşü metodolojik bir monizme bağlıdır; yalnızca mekanistik nedenselliği kabul eder, çünkü bilişsel değeri yalnızca ona atfeder ya da en azından ona teleolojiden daha yüksek bir bilişsel değer atfeder.

Ekonomistler ırksal servet eşitsizliklerinin neden var olduğunu sorduklarında, genellikle eğitim eksikliği, istikrarsız aile geçmişi, kaynak eksikliği, ayrımcılık, sabıka kayıtları ve bunlar gibi ölçülebilir faktörlerin ekonomik eşitsizliğin nedeni olduğunu ima ederler. Bu tür faktörler ekonomik sonuçları betimleyici anlamda açıklayabilse de nedensellik tesis etmezler.

En sorunlu geçmişlerden gelen insanlar çoğu zaman varlıklı ve başarılı olurken, hayatta her türlü avantaja sahip insanlar çoğu zaman ekonomik sıkıntıya düşerler. Ayrıca Sowell’in, insan eylemini “ekonomik sonuç farklılıklarına ilişkin tek faktörlü açıklamalara” başvurarak açıklamaya çalışma konusunda yaptığı uyarıyı da dikkate almalıyız.

Ekonomist Frank Shostak’ın bize hatırlattığı gibi, “Korelasyonlar yalnızca betimleyebilir, açıklayamaz.”

Metodolojik bireycilik perspektifinden bakıldığında, daha önemli soru şudur: Hangi koşullar bireylerin üretken eylem yoluyla kendi durumlarını iyileştirmelerine olanak tanır?

Bu soruyu yanıtlarken, geçerli olan kurallar ve ilkeler evrensel ve bilimseldir.

Bunlar ırka göre değişmez.

Kritik Bakış

AKIL-FİKİR-ERDEM

WWW.KRITIKBAKIS.COM